

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

На правах рукопису

КОРНЄЄВ МАКСИМ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 336.025:35.072.1](043.5)

**ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Науковий керівник

Смирнов Сергій Олександрович

доктор фізико-математичних наук, професор

Дніпропетровськ – 2009

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	11
1.1. Фінансова автономія у складі фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно- територіальних одиниць.....	11
1.2. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування України як основа їх фінансової автономії.....	27
1.3. Нормативно-правове забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування	38
1.4. Зарубіжний досвід забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування	52
Висновки до розділу 1	63
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ.....	65
2.1. Удосконалення теоретичного забезпечення встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.....	65
2.2. Методичні засади оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України.....	80
2.3. Диференціація адміністративно-територіальних одиниць України за рівнем та тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування.....	104
Висновки до розділу 2	120
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	122

3.1. Формування критеріального комплексу оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.....	122
3.2. Взаємозв'язок між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування і соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць.....	144
3.3. Реалізація методичного підходу до визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування	159
Висновки до розділу 3	171
ВИСНОВКИ	173
ДОДАТКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	256

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток адміністративно-територіальних утворень визначається значною кількістю факторів і синергією їх соціально-економічних відносин. Основним інструментом державного управління такою взаємодією є перерозподільні відносини, які дають змогу функціонувати національній економіці як єдиному цілому. Відповідно фінансові відносини вбудовані в механізм функціонування національної економіки, обумовлюють її сталість та ефективність функціонування. Однак на сучасному етапі суспільного розвитку спостерігається певна тенденція до сепаратизації територіальних економік і набуття їх владними інститутами фінансової автономії.

Дослідженням цієї тенденції займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, такі як П. Бабич, Т. Бондарук, С. Варга, О. Василик, Л. Василенко, Н. Васильєва, О. Гончаренко, С. Гречана, О. Дроздовська, Ю. Дульщиків, Ф. Єгоров, В. Іваненко, О. Кириленко, Б. Кліяненко, Г. Коваленко, О. Костюков, С. Криниця, А. Нестеренко, В. Пилипів, І. Руденко, О. Сидорець, С. Смирнов, С. Слухай, Ч. Тібу, О. Чеберяко, П. Шуляк тощо. У наукових працях наголошується на існуванні певної залежності між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць (АТО).

Дослідженню взаємозв'язку фінансової автономії органів місцевого самоврядування та сукупності міжбюджетних відносин присвячено наукові праці О. Балацького, О. Гришанової, О. Гушти, А. Єпіфанова, М. Єрмошенка, І. Луніної, А. Малярчука, О. Музики, К. Павлюк, З. Перощук, Н. Старостенко, І. Сала, М. Соколова, О. Сунцової, О. Теліженка, Ю. Чередніченка та ін. Наукове розуміння фінансового механізму, його змісту, структури, взаємозв'язку фінансового і бюджетного механізмів сформоване завдяки працям М. Артус, Ю. Воробйова, В. Дем'янишина, О. Ковалюка, М. Крупки, В. Опаріна, О. Романенко тощо.

Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вченими, недостатньо розробленими залишаються питання стосовно теоретико-методичного

обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО, що й обумовлює актуальність і вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження відповідає основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень на 2009–2013 роки, затвердженим постановою Президії Національної академії наук України від 25.02.2009 № 55, зокрема: п. 4.1.3 “Фінанси, грошовий обіг і кредит”; п. 4.1.14 “Економіко-правові аспекти суспільного розвитку”. Робота виконувалася у відповідності з держбюджетною темою Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара “Фінансово-економічний механізм зростання регіональної економіки” (номер державної реєстрації 0106U000790), де автором розроблено методичне забезпечення оцінки впливу фінансових інструментів на темпи соціально-економічного розвитку АТО.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретичних засад, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо визначення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань дослідження:

- з'ясувати зміст і умови виникнення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, визначити можливість встановлення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування;
- охарактеризувати форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування стосовно формування їх фінансових ресурсів у контексті реалізації концепції бюджетного унітаризму чи бюджетного федералізму;
- визначити суперечності між формуванням фінансових ресурсів місцевого бюджету і розподілом владних повноважень органів місцевого самоврядування;
- проаналізувати відповідність між типом місцевого самоврядування і моделлю бюджетної системи, властивими Україні;

- удосконалити теоретичне забезпечення встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО;
- оцінити достатність методичного забезпечення кількісної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування;
- виявити взаємозв'язок між фінансовою автономією органів місцевого самоврядування окремих АТО України і рівнем соціально-економічного розвитку відповідних територіальних утворень, згрупувати АТО за формами прояву цих закономірностей та сформулювати теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для груп АТО;
- сформувати цілісні критеріальні комплекси узагальнюючої та конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування;
- розробити кількісний критерій, що характеризує вмотивованість органів місцевого самоврядування до фінансової автономії;
- удосконалити науково-методичний підхід до обґрунтування рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у державному регулюванні соціально-економічного розвитку АТО.

Об'єктом дослідження є процеси бюджетної децентралізації в контексті переходу від концепції бюджетного унітаризму до бюджетного федералізму.

Предметом дослідження є фінансова автономія органів місцевого самоврядування.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали положення економічної теорії, теорії фінансів, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, в яких досліджувалися питання фінансової автономії. У процесі роботи застосовувалися такі методи: формалізації (формування теоретичних засад встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування; формування алгоритму визначення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування), ідеалізації (формування поняття фінансової автономії) на основі системного підходу; аналізу (аналіз фінансової автономії органів місцевого

самоврядування; аналіз соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області); синтезу (формування критеріальних комплексів узагальнюючої та конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування), економіко-статистичний (визначення тенденцій динаміки показників фінансової автономії органів місцевого самоврядування); кластерного аналізу (диференціація АТО України за рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та вмотивованістю до такої автономії); кореляційно-регресійного аналізу (визначення закономірностей соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області у взаємозв'язку із рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування); економетричного моделювання (визначення взаємозв'язку між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та обсягом виробництва валового регіонального продукту на душу населення; функціональних залежностей інтегральних показників соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області від показників фінансової автономії органів місцевого самоврядування); імовірнісного аналізу (оцінка імовірності відхилень показників фінансової автономії органів місцевого самоврядування від рядів теоретичної динаміки).

Інформаційну базу дослідження склали Конституція України, кодекси України, закони України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти, звітні дані Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, матеріали монографічних та періодичних видань вітчизняних та зарубіжних вчених, а також статистичні матеріали, зібрані та систематизовані безпосередньо автором.

Наукова новизна одержаних результатів. Нові наукові положення дисертації, які розроблено автором особисто та виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

– сформовано теоретичні та методичні положення оцінювання впливу фінансової автономії органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток АТО з урахуванням закономірностей та імовірнісного характеру такого впливу, що дає змогу визначити необхідний обсяг міжбюджетних трансфертів в умовах дефіциту фінансових ресурсів місцевих бюджетів;

удосконалено:

– економічний зміст поняття “фінансова автономія” як сукупності окремих понять (фінансова автономія органів місцевого самоврядування, фінансова автономія АТО), що, на відміну від існуючих, дає змогу усунути розбіжності в інтерпретації синонімічних понять фінансової автономії, фінансової незалежності та інтегрувати поняття прав і правоспроможностей органів місцевого самоврядування в контексті їх фінансової автономії;

– методичні засади обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО на основі дворівневого критеріального комплексу (узагальнюючої та конкретно-територіальної) її оцінки із врахуванням часткової невизначеності соціально-економічних процесів;

– науково-методичний підхід до обґрунтування стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що, на відміну від існуючих, враховує взаємозв'язок між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та інтегральним показником соціально-економічного розвитку АТО та дає змогу підвищити рівень обґрунтованості використання міжбюджетних трансфертів у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування на основі використання функціональних залежностей між цим рівнем і обсягом виробництва валового регіонального продукту на душу населення із врахуванням диференціації АТО як за рівнем та тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування, так і за рівнем їх соціально-економічного розвитку;

– методичний підхід до оцінювання рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за рахунок доповнення існуючої системи показників коефіцієнтами компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів, автономії формування фінансових ресурсів АТО, автономії використання фінансових ресурсів АТО, утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що методичні підходи без додаткового опрацювання можуть бути використані при обґрунтуванні обсягів трансфертів із Державного бюджету до місцевого і з місцевого бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня, що, в свою чергу, покращить рівень обґрунтованості прогнозів формування і використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Результати дисертаційного дослідження були використані Головним фінансовим управлінням Дніпропетровської обласної державної адміністрації (акт впровадження від 28.05.2009 № 00005771) при визначенні обсягів трансфертів із Державного бюджету до бюджету Дніпропетровської області, Головним управлінням економіки Дніпропетровської обласної державної адміністрації (акт впровадження від 19.05.2009 № 00635) при формуванні проекту програми соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області, Державною податковою адміністрацією у Дніпропетровській області (акт впровадження від 19.05.2009 № 13092/10/15-614) при визначенні обсягу власних надходжень до бюджету області.

Результати досліджень також використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін “Фінанси регіонів та галузей народного господарства”, “Місцеві фінанси”, “Регіональна економіка”, “Національна економіка” у системі підготовки за спеціальністю “Фінанси” та за напрямом “Фінанси і кредит” у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара (акт впровадження від 14.10.2008).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані й опрацьовані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї, положення і розрахунки, які є результатом особистої роботи здобувача і становлять його індивідуальний внесок. Особистий внесок здобувача у роботі [168], опублікованої у співавторстві, полягає у диференціації адміністративно-територіальних одиниць за вмотивованістю відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії та визначенні підходів до обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії

органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації доповідались на науково-практичних конференціях. Серед них: Міжнародна науково-практична конференція “Регіональні проблеми людського та соціального розвитку” (Донецьк, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Теорія і практика сучасної економіки” (Черкаси, 2008 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція “Фінанси, грошовий обіг і кредит в підвищенні добробуту населення України” (Сімферополь, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю” (Черкаси, 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів” (Сімферополь, 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики” (Харків, 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Фінанси України” (Дніпропетровськ, 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Функціонування євро регіонів в умовах трансформаційної економіки” (Чернівці, 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації” (Тернопіль, 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Теорія і практика економіки и підприємництва” (Алушта, 2009 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані у 18 наукових працях загальним обсягом 6,85 друк. арк., з яких особисто автору належить 6,73 друк. арк., у тому числі 8 статей опубліковані у наукових фахових виданнях (із них 1 у співавторстві), 10 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи складає 275 сторінок. У роботі наведено на 134 сторінках 25 таблиць, 28 рисунків, 7 додатків і список використаних джерел з 211 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Фінансова автономія у складі фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць

Соціально-економічні процеси в адміністративно-територіальних утвореннях формуються на основі загальноекономічних державних тенденцій з урахуванням особливостей економіки АТО, тому дослідження факторів, які впливають на їх соціально-економічний розвиток, має відбуватись в контексті державної економічної політики. Під соціально-економічним розвитком АТО розуміють зміну основних показників, які характеризують її економічний і соціальний стан за певний проміжок часу [154, с.20-21].

Темпи і пропорції соціально-економічного розвитку АТО обумовлюються певною сукупністю факторів. Фактори соціально-економічного розвитку АТО – це явища і процеси, обумовлюючі можливості збільшення реального обсягу виробництва, підвищення ефективності і якості зростання. Фактори соціально-економічного розвитку АТО беруть участь у вирішенні основного протиріччя економіки: між обмеженою кількістю ресурсів і безмежним зростанням потреб населення. Вирішити це протиріччя можна двома способами: збільшуючи потужності виробництва чи підвищуючи ефективність їх використання. Тим самим зросте і якість задоволення суспільних потреб. Склад і структура факторів соціально-економічного розвитку АТО значною мірою визначають, яким чином буде вирішуватись дане протиріччя, і, відповідно, яка модель економічного розвитку буде обрана [154, с.20-21]. Оскільки соціально-економічний розвиток АТО є системним поняттям, то класифікувати фактори впливу на нього можна, виходячи із

їх взаємодії з системою, яка їх формує чи на яку вони діють. За джерелом утворення формуючого впливу фактори можуть бути поділені на зовнішні та внутрішні (по відношенню до системи, на яку вони спричинюють вплив). Так, міжбюджетні трансферти виникають поза межами АТО та спричинюють значний вплив на їх соціально-економічний розвиток. Отже, за місцем виникнення формуючого впливу міжбюджетні трансферти є зовнішнім фактором соціально-економічного розвитку АТО. Однак, оскільки в економіці кожний фактор включено в систему вищого чи нижчого рівня ієрархії, то пропонується вирізняти фактори метасистемні (тобто ті, вплив яких формується поза межами системи, на яку вони діють, але в межах системи вищого рівня ієрархії) і системні (тобто ті, вплив яких формується в межах системи, на яку вони діють). Аналогічно можна класифікувати фактори і за напрямом впливу: на метасистемні (вплив фактору реалізується для зв'язків системи з метасистемою) та системні (вплив фактору реалізується тільки в межах аналізованої системи). З цієї точки зору міжбюджетні трансферти належать до групи системних факторів.

Фактори здійснюють як прямий, так і опосередкований вплив на соціально-економічний розвиток АТО. Прямі фактори безпосередньо визначають фізичну здатність до соціально-економічного розвитку АТО. Опосередковані фактори впливають на можливість реалізувати здатність до економічного зростання. Вони дають змогу реалізувати потенціал, закладений в прямих факторах, або обмежити його. Використання окремих факторів впливу на соціально-економічний розвиток АТО дає змогу його регулювати [154, с. 20-21].

Становлення сучасної системи регулювання соціально-економічного розвитку АТО відбувалось за рахунок реформування прямого директивного управління на основі планового підходу.

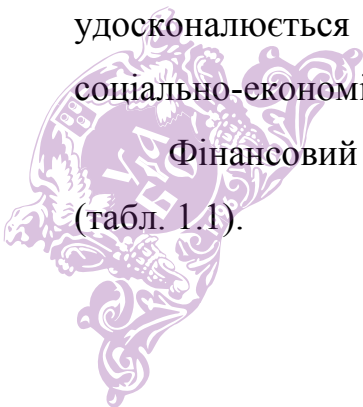
Консерватизм діючої в Україні системи фінансового регулювання територіального розвитку зумовлений головним чином особливостями попередньої системи регулювання такого розвитку, в основу якої покладено адміністративно-командний механізм регулювання господарських процесів на всіх рівнях економіки [17, с. 8]. Причому існують нерегульовані проблеми, які помітно знижують дієвість

нинішнього стану фінансового регулювання територіального розвитку в Україні. Зокрема останнє стосується суперечностей у функціонуванні органів місцевого самоврядування та місцевих адміністрацій. При широкому спектрі повноважень органів місцевого самоврядування виникає неузгодженість між їх діями та діями місцевих адміністрацій, які мають подібні повноваження, а, крім того, виконують власні функції [151]. Місцеві адміністрації також забезпечують виконання загальнодержавних програм соціально-економічного розвитку АТО, що можуть частково суперечити поточним економічним інтересам територіальних громад. Подібні суперечності вимагають паритетності стосовно вирішення проблем соціально-економічного розвитку АТО, а отже, додаткового розвитку і узгодженості організаційно-правових форм взаємодії центральних органів виконавчої влади (в тому числі і місцевих адміністрацій) і органів місцевого самоврядування [17, с.10]. В сучасних умовах зазначена паритетність порушена в сторону домінування центральних органів влади і підпорядкування місцевих інтересів національним.

Основною рисою сучасної системи регулювання соціально-економічного розвитку АТО є застосування важелів та інструментарію фінансового механізму до управління розвитком економічної системи.

У фінансовій науці зміст поняття “фінансовий механізм”, визначення співвідношення його складових не є усталеним. Наприклад, Дем’янишин В.Г. вважає, що фінансовий механізм відноситься до господарського механізму як часткове до загального. Під господарським механізмом держави розуміють сукупність форм і методів, за допомогою яких забезпечується організація і здійснення господарських процесів, економічне життя держави. Даний механізм виражає взаємодію продуктивних сил та виробничих відносин у суспільстві, є їхнім проявом. Це означає, що з розвитком продуктивних сил та виробничих відносин удосконалюється господарський механізм, за допомогою якого покращується соціально-економічний стан суспільства [43, с. 5].

Фінансовий механізм в економічній літературі розглядають з різних сторін (табл. 1.1).

Трактування вченими поняття “фінансовий механізм”

Автор та літературне джерело	Визначення
В.Опарін [130, с. 55] О.Романенко [158, с.42]	Фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів, форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток.
О. Василик [29, с.402]	Фінансовий механізм – це сукупність форм і методів формування й використання фінансових ресурсів, що застосовується з метою створення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку суспільства.
Ю. Воробйов [33, с. 7]	Фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів, прийомів, важелів, норм, нормативів, резервів, стимулів, санкцій, а також нормативно-правового та інформаційного забезпечення, за допомогою яких набуває ефективного функціонування система управління.
О.Кириленко [66, с.41] С. Юрій [194, с. 39]	Фінансовий механізм – це сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин, утворення доходів, фондів грошових коштів.
В. Базилевич, Л. Баластрик [6]	Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави в процесі створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.
О. Ковалюк [72, с. 54]	Фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні
Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева [156, с. 369] А. Борисов [16, с. 803]	Фінансовий механізм – це складова частина господарського механізму, сукупність фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відносин. Фінансовий механізм включає у себе облікову ставку, ціни, санкції, пільги, дотації, субсидії, банківський кредитний та депозитний відсоток, податки, тарифи, мито.
В. Аранчій [2, с. 35]	Фінансовий механізм підприємства — це сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності підприємства

Фінансовий механізм у кожній сфері фінансових відносин (фінанси суб'єктів господарювання, загальнодержавні фінанси, фінанси домогосподарств), незважаючи на спільні риси, буде суттєво відрізнятися. Фінансовий механізм суспільства відповідно до сфер фінансових відносин буде включати фінансовий механізм держави, фінансовий механізм суб'єктів господарювання, фінансовий механізм домогосподарств тощо [43, с. 6].

Центральне місце у фінансовому механізмі суспільства відводять фінансовому механізму держави, який відповідно включає бюджетний механізм (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Складові фінансового механізму

Російські вчені наводять таке його визначення: “Бюджетний механізм є реальним вираженням бюджетної політики, відображає конкретну спрямованість бюджетних відносин на вирішення економічних і соціальних завдань” [193, с. 236]. З цієї точки зору бюджет виступає як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку національної економіки в цілому та окремих її АТО зокрема. [193, с. 236].

Підкреслюючи роль бюджетного механізму у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку суспільства, вітчизняні вчені визначають бюджетний механізм як комплекс бюджетних відносин, що держава використовує для стимулювання соціально-економічного розвитку [197, с. 100]. Крупка М.І., формулює поняття бюджетного механізму як комплексу форм, методів, важелів та інструментів використання Державного бюджету [101, с. 212]. Юрій С.І., Бескид Й.М, Дем'янишин В.Г. під бюджетним механізмом розуміють “сукупність

певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів” [24, с. 28].

Фінансовий механізм регулювання соціально-економічного розвитку АТО може бути дієвим за умови спрямованого взаємоузгодженого впливу всіх його елементів на параметри суспільного відтворення [5, с.57]. Як стверджує Артус М.М. структура фінансового механізму організована за трьома рівнями. Перший рівень зазначеної структури сформовано фінансовими методами, другий – фінансовими інструментами, третій – фінансовими важелями. Фінансові методи обумовлюють вплив економічних відносин на суспільне відтворення. Фінансові інструменти є способом реалізації завдань фінансової політики стосовно суспільного відтворення, їх дієвість обумовлена економічним змістом окремих груп фінансових відносин. Кожен з фінансових інструментів має власне економічне призначення (або кілька таких призначень), можливості застосування та впливає на інші інструменти. Для групи фінансових інструментів існують певні обумовлені межі впливу, тому при розширенні економічного призначення чи посиленні впливу одного з інструментів, можливості застосування інших будуть обмежені, що в цілому може мати негативні наслідки. Фінансові важелі співвідносяться із фінансовими інструментами як часткове з цілим та реалізують вплив окремого фінансового інструменту на окремий вид (окремі види) економічної діяльності. Фінансові важелі впливають із фінансового інструменту та конкретизують його функціонування у фінансовому механізмі [5, с.57-59].

Однією з цілей застосування фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО є досягнення певного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Термін “автономія” походить від грецького слова αὐτονομία – самоврядування, що в буквальному розумінні означає самозаконня (від αὐτός– сам і νόμος – закон) [125, с. 88]. Самоврядування (автономне функціонування) означає, що рішення організації (у тому числі й територіальної), яка має автономію приймають її члени, які вирішують свої справи спільно. Така організація для управління своїми справами створює свій апарат, не втрачаючи при цьому властивостей самоврядування [183, с. 62].

Закон України “Про місцеве самоврядування” від 21.05.1997 р. визначає місцеве самоврядування як право та здатність територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Місцеве самоврядування реалізують територіальні громади сіл, селищ і міст безпосередньо або через представницькі органи місцевого самоврядування чи через їх виконавчі органи [150]. Тим самим з юридичної точки зору місцеве самоврядування є правоспроможністю та його застосування повинно обмежуватись відповідною правовою базою.

Формою автономії виступає фінансова автономія. Дослідники по-різному визначають поняття автономії, фінансової автономії (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Трактування понять “автономія”, “фінансова автономія”, “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” вітчизняними та зарубіжними вченими

Автор та літературне джерело	Визначення
1	2
С. Ожегов [128]	Автономія – це право самостійного здійснення державної влади чи управління, що надано конституцією якої-небудь частини держави; самоврядування.
А.Сухарев, В.Зорькін та ін. [12, с. 46]	Автономія – це певний ступінь самостійності яких-небудь органів, організацій, територіальних та інших спільностей у питаннях їх життєдіяльності.
Ю.Авер'янов [149]	Автономія - це широке внутрішнє самоврядування політико-національного утворення в рамках єдиної держави, що, як правило, здійснюється на територіях, компактно заселених народностями, що мають специфічні особливості мови, побуту та економічного життя.
О. Богорад, О. Невелєв, В. Падалка, М. Підмогильний [157, с. 8]	Автономія, у широкому розумінні, означає надання деяким частинам держави прав на самоврядування в адміністративній сфері; у вузькому розумінні автономія – це широке внутрішнє самоврядування національно-територіального утворення в рамках єдиної держави, і стосується не лише адміністративної, а й інших сфер життя і діяльності, а також деяких питань законодавства. Фінансова автономія – це надання органів місцевого самоврядування права на володіння і розпорядження коштами, достатніми для здійснення його функцій і повноважень. Частина вказаних коштів повинна формуватися за рахунок місцевих податків і зборів, ставки яких, у межах закону, мають визначати самі органи місцевого самоврядування. Фінансова автономія передбачає формування самостійних бюджетів територій та населених пунктів.
В. Кравченко [99, с.89]	Фінансова автономія - це самоврядування у сфері фінансів. Це основна форма реалізації принципів місцевого самоврядування.

1	2
Ю. Петленко, О. Рожко [144, с. 19-20] О. Сунцова [183, с. 62-63]	Фінансова автономія - це база самоврядування територіальних колективів, самостійність усіх рівнів місцевої влади. Фінансова автономія місцевих органів влади є об'єктивно необхідним явищем, яке супроводжує організовану на принципах розподілу функцій державну владу.
М. Лаврів [102, с. 198]	Фінансова автономія органів місцевого самоврядування проявляється у їх самостійності при формуванні, розподілі, використанні фінансових ресурсів, необхідних для виконання покладених на місцеву владу функцій.
А. Нестеренко [125, с.92]	Фінансова автономія – це мета, яку прагнуть досягти органи місцевого самоврядування в процесі здійснення їх діяльності пов'язаної з фінансовим забезпеченням соціально-економічних програм розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування – це їх можливість самостійно здійснювати фінансове забезпечення власних повноважень за рахунок власних доходних джерел.

Зокрема, за проведеними дослідженнями існує декілька дефініцій поняття фінансової автономії (Авер'янов Ю. [149], Сухарев А., Зорькін В., Крутских В., Додонов В. [12, с. 46], Нестеренко А. [125, с.92], Кравченко В. [99, с.89], Лаврів М. [102, с.198], Богорад О., Невелєв О., Падалка В., Підмогильний М. [157, с. 8], Петленко Ю., Рожко О. [144, с. 19-20]), синонімічна дефініція поняття фінансової незалежності (Бечко П., Ролінський О. [9, с. 31]; Кириленко О. [118, с. 139]; зарубіжні вчені [206; 209; 211]), аналогічні дефініції бюджетної самостійності, податкової самостійності (Дроздовська О. [48, с.24]), бюджетного федералізму (Федосов В. [26, с.605], Тарангул В. [187, с.120]), антонімічна дефініція бюджетного унітаризму (Сунцова О. [183, с. 351], Чеберяко О. [198, с.13]).

Спорідненість існуючих визначень понять фінансової автономії (рис. 1.2) не виключає можливості їх достатньо вільної інтерпретації. Так, визначення фінансової автономії Авер'янова Ю. відповідає дефініції поняття автономії, проте носить політологічне змістове навантаження, оскільки включає в себе політологічні категорії “політико-національне утворення”, “держава”. Інші визначення відповідають дефініції поняття автономії (“самоврядування”) частково, оскільки замість “самоврядування” містять поняття “самостійність” чи “можливість самостійності”, тим самим виключаючи широкий спектр правоспроможностей органів місцевого самоврядування із поняття фінансової автономії.

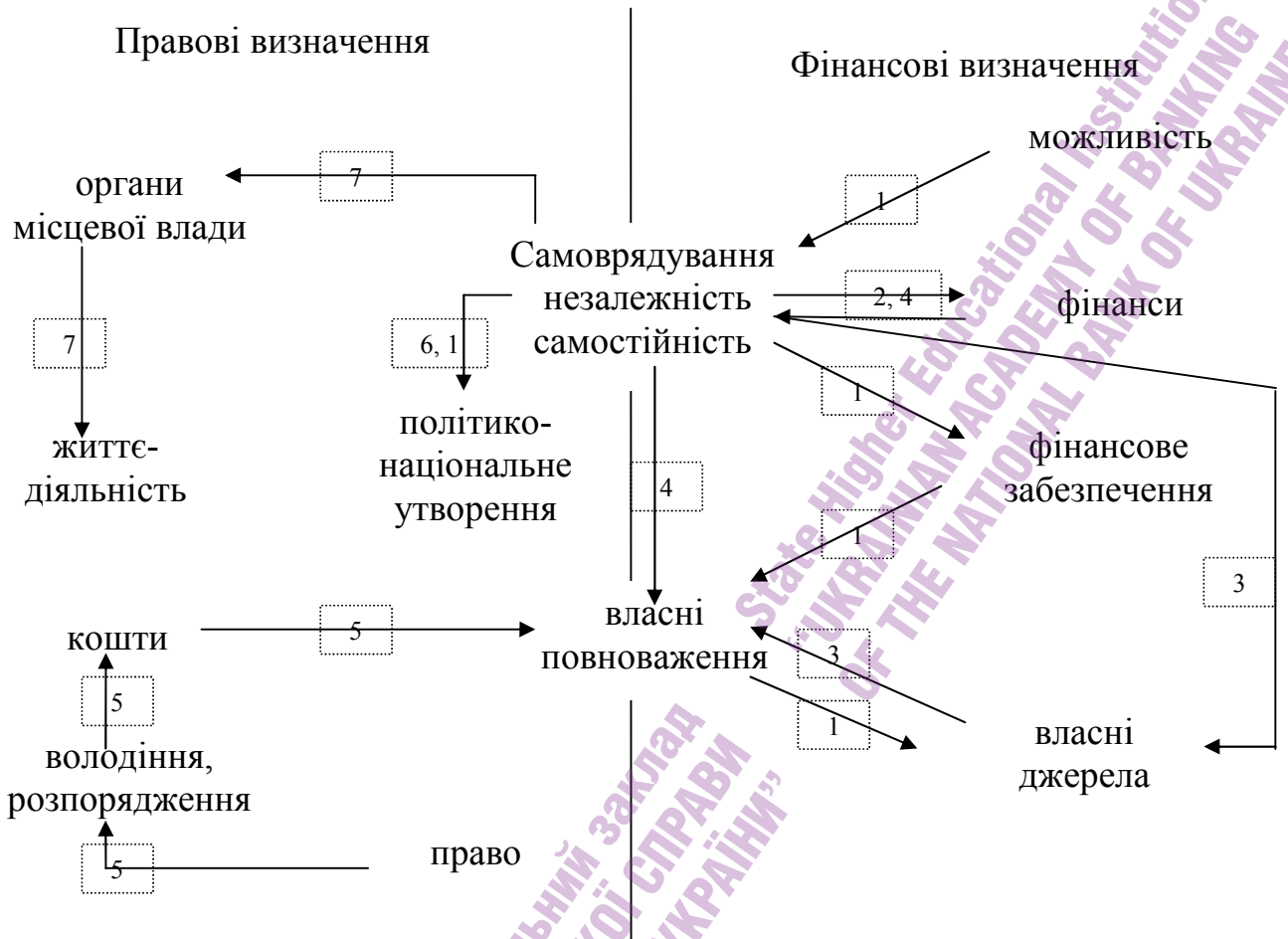

Рис. 1.2. Система зв'язків основних понять у визначеннях фінансової автономії

- 1 – визначення Нестеренко А.
- 2 – визначення Кравченко В.
- 3 – визначення Лавріва М.
- 4 – визначення Петленко Ю., Рожко О.
- 5 – визначення Богорада О., Невелева О., Падалки В., Підмогильного М.
- 6 – визначення Авер'янова Ю.
- 7 – визначення Сухарева А., Зорькіна В., Крутских В., Додонова В.

З іншого боку, словникове визначення Сухарева А., Зорькіна В., Крутских В. не виправдано розширює поняття фінансової автономії, оскільки констатує самостійність органів місцевого самоврядування “у питаннях життєдіяльності”, що похідним чином пов'язане із фінансовим забезпеченням чи фінансовими відносинами, але може включати в себе додатково такі аспекти діяльності органів місцевого самоврядування, що не є за своїм змістом фінансовими. Інше визначення фінансової автономії органів місцевого самоврядування (Нестеренко А.) підкреслює

необов'язковість її як “можливості самостійності” при використанні, розподілі і формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Дійсно фінансова автономія може бути чи не бути реалізована при законодавчо наданих органам місцевого самоврядування правах, однак при такому визначенні втрачається розуміння прав органів місцевого самоврядування як правоспроможностей та обмежується зміст зазначених правоспроможностей. Інше розширення зазначеного визначення “для виконання покладених на них функцій”, що наводить М. Лаврів, є надлишковим, оскільки не деталізує зміст правоспроможностей органів місцевого самоврядування, а тільки підкреслює їх суспільну значущість. При цьому, на нашу думку, Лаврів М. обґрунтовано розширює зміст поняття “фінансова автономія”, що може бути застосовано не тільки до органів місцевого самоврядування, а й до інших органів, організацій, територіальних утворень. Водночас таке розширення логічним є продовжити та застосувати до всіх суб'єктів економічної діяльності, в тому числі, до комерційних підприємств чи установ, що здійснюють самостійну господарську діяльність. З іншого боку, надання (отримання, реалізація) фінансової автономії стосовно до розширеної групи суб'єктів має різне підґрунтя, оскільки закономірності їх функціонування є різними, тому об'єднувати їх у визначенні єдиного поняття питання дискусійне. У більшості випадків поняття фінансової автономії застосовують у розумінні фінансової автономії саме органів місцевого самоврядування, хоча зустрічається і розуміння фінансової автономії окремих АТО. Надто широким є визначення Кравченко В., коли фінансова автономія розглядається як самостійність органів місцевого самоврядування у сфері фінансів.

Фінансова автономія – це самоврядування або надання прав на нього у сфері фінансів, що проявляється перш за все стосовно формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Засобом для досягнення фінансової автономії є фінансове забезпечення, під яким розуміють систему організаційно-правових заходів, спрямованих на створення, розподіл та використання фінансових ресурсів держави, певної АТО або іншого суб'єкта правових відносин [125, с.89].

До певної міри синонімічним до поняття фінансової автономії є поняття бюджетної (фінансової) децентралізації. Бюджетна децентралізація представляє собою процес мобілізації фінансових ресурсів у місцеві бюджети. Сунцова О. розуміє бюджетну децентралізацію як інструмент вимірювання ступеня наближення національної економіки до ринкової. Така децентралізація є необхідною при досягненні оптимального співвідношення між фінансуванням делегованих повноважень органів місцевого самоврядування та формуванням доходів місцевих бюджетів за рахунок власних надходжень [183, с.353].

Близьким до визначення фінансової автономії є поняття бюджетного (фіскального) федералізму (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Взаємозв'язок фінансової автономії з іншими поняттями

Тарангул В.Д. визначає, що бюджетний федералізм – це побудована на принципах субсидіарності та демократичної децентралізації система прав на оподаткування та розпорядження видатками на рівні бюджетів усіх рівнів, яка відповідає делегованим повноваженням і функціям усіх органів влади у відповідності з адміністративно-територіальним устроєм держави [187, с.120].

На думку В. Федосова, бюджетний федералізм виникає при паритетному розмежуванні доходів і видатків між місцевим і загальнодержавним бюджетами для фінансування виконання ними відповідних повноважень. Розподіл повноважень між рівнями влади фіксується законодавчо і фінансування повноважень здійснюється на

засадах економічної доцільності, суспільної солідарності та соціальної етики у відповідності до концепції соціально-економічної політики в країні [26, с.605].

В зарубіжній практиці використовують також поняття фінансової незалежності. “Фінансова незалежність – це право органів місцевого самоврядування на власну фінансову діяльність і формування власного бюджету” [209; 211]. За визначенням українських вчених фінансова незалежність виникає тоді, коли органи місцевого самоврядування самостійно фінансують виконання прийнятих ними рішень [9, с. 31; 118, с. 139]. Фінансова незалежність з цієї точки зору означає посилення фінансової відповідальності органів місцевого самоврядування за використання коштів місцевого бюджету, дає змогу ним більш ефективно діяти в межах наданих повноважень та вирішувати покладені на них завдання [124, с. 244; 183, с. 62-63].

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування формується на засадах дотримання територіальних інтересів стосовно соціально-економічного розвитку АТО та реалізується, виходячи із принципу економічної доцільності. Межі фінансової незалежності органів місцевого самоврядування визначаються нормативно-правовими актами. При цьому вони окреслюють (повинні окреслювати) перш за все межі фінансової незалежності органів місцевого самоврядування стосовно їх функцій та фінансування виконання цих функцій [28, с. 112; 30, с. 306]. Виходячи із зазначеного, Василенко Л. І. визначає фінансову незалежність органів місцевого самоврядування як “...їх можливість самостійно вирішувати питання комплексного фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку територій, що входять до компетенції цих органів” [28, с. 112].

Фінансова автономія органів місцевого самоврядування – це їх фінансова незалежність при виконанні покладених на них функцій та повноважень [183, с. 62]. Як вже зазначалось, така автономія проявляється у процесі самостійного формування, розподілу та використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування.

Фінансова автономія АТО – це право відповідної територіальної громади на здійснення самофінансування територіального господарства.

Для реального забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування потрібно виконання наступних вимог до формування бюджетних коштів: достатність фінансових ресурсів та стабільність джерел доходів [186, с. 240].

Протилежністю бюджетного федералізму є бюджетний унітаризм. Загалом бюджетний унітаризм представляє собою особливу форму міжбюджетних відносин, за якої основні принципи організації цих відносин визначаються центральними органами влади [183, с. 351]. Бюджетний унітаризм ґрунтується на принципах паритетності забезпечення соціально-економічних інтересів центральних та місцевих органів влади та уніфікації стандартів суспільних послуг на всій території країни [198, с.13]. Крім того, бюджетний унітаризм сприяє вирівнюванню по території країни фіскальних дисбалансів.

Фінансова автономія органів місцевого самоврядування є основою ефективного надання ними суспільних послуг населенню територіальних громад. Дослідженнями Світового Банку встановлено, що посилення фінансової автономії покращує фінансовий стан АТО, а її послаблення – погіршує [41, с.147].

Фінансова автономія має три ключових аспекти щодо встановлення джерел доходів: бюджетну самостійність, податкову самостійність; самостійність щодо встановлення комунальних тарифів і податків згідно з чинним законодавством [105, с. 142; 116, с.17]. Дроздовська О. під кожним видом самостійності органів місцевого самоврядування розуміє комплекс їх прав стосовно управління: бюджетним процесом, податковим процесом, процесом управління комунальним господарством [48, с.24].

Фінансова автономія формується в результаті фінансової децентралізації, яка являє собою процес. Основний зміст цього процесу, як було зазначено вище, полягає у розподілі функцій між центральними і місцевими органами влади з посиленням владних повноважень останніх і відповідному розподілі фінансових ресурсів. У зарубіжних країнах замість фінансової використовується термін “фіскальна децентралізація”. Основоположником ідеї фіскальної децентралізації був американський економіст Тібу Ч. Він запропонував модель споживацького вибору. Остання передбачає, що співвідношення суми сплачених податків і вартості, обсягу

та якості одержаних платниками суспільних послуг разом з величиною особистого доходу визначають вибір місця проживання [56, с. 13; 211, с.39]. Ця закономірність впливає і на характер міжбюджетних відносин, оскільки муніципалітети, котрі пропонують привабливі умови проживання при прийнятному рівні місцевого оподаткування, мають конкурентні переваги над сусідніми АТО [187, с. 123]. Фіскальна децентралізація покращує рівень надання у АТО суспільних послуг і якість життя їх населення, оскільки органи місцевого самоврядування мають ширшу автономію у процесі управління наданням цих послуг [105, с. 143].

Існують кілька теоретичних гіпотез, які пояснюють переваги і недоліки фіскальної децентралізації.

“Гіпотеза диверсифікації” стверджує, що вирівнювання надання суспільних послуг у різних АТО в цілому буде неефективним, оскільки місцеві органи влади, зважаючи на територіальні соціально-економічні інтереси, будуть приймати відповідні рішення. Зокрема обов’язково буде реалізоване прагнення до зменшення самооподаткування і зменшення рівня суспільних витрат. Втручання центральних органів влади робить можливим послаблення рівня диверсифікації суспільних послуг за допомогою ефекту переливу (ефект збільшення економічної ефективності діяльності певної сторони, що не є покупцем чи продавцем суспільних послуг при збільшенні якості чи кількості зазначених послуг) чи ефекту збільшення ефективності суспільних послуг при зростанні їх обсягу за рахунок відносного зменшення суспільних витрат [108, с. 43].

Відповідно до “гіпотези обмеження Левіафана”, місцеві органи влади будуть прагнути максимізувати фінансові ресурси, що можуть знаходитись у їх розпорядженні, відповідно будуть максимізувати обсяг надходження податків. З цієї точки зору сприятливим є виникнення конкуренції між центральними та місцевими органами влади, що приводить до покращення виконання повноважень стосовно соціального розвитку АТО чи країни в цілому. При цьому зменшується пряме втручання органів влади в економіку, зменшується рівень податкового навантаження на реальний сектор економіки. Додатковим наслідком є обмеження надмірного виробництва суспільних послуг у суспільному секторі [108, с. 43].

За “гіпотезою підвищення продуктивності” фіскальна децентралізація, приводить до інноваційності у наданні суспільних послуг, що сприяє зменшенню витрат на їх надання. Інноваційний характер суспільних послуг також матиме наслідком покращення якості цих послуг. При цьому місцеві органи влади будуть реалізовувати більшу кількість функцій та мати більший рівень відповідальності за їх виконання. Для центральних органів влади обсяг функцій відповідно зменшується, отже якість виконання інших їх функцій покращується [108, с. 43].

Фіскальна децентралізація також може спричинити дефекти, які вимагатимуть втручання центральної влади, що приведе до зменшення такої децентралізації. Крім того, аргументи за фіскальну децентралізацію можуть також бути послаблені проблемами практичного впровадження. Існують можливі негативні наслідки фіскальної децентралізації: нерівномірність доходів сімей і АТО створює нерівність фіскальної децентралізації; фіскальна децентралізація може мати наслідком диверсифікацію еластичності доходів центральних і місцевих органів влади, причому таким чином, що вирівнювання надання суспільних послуг стане неможливим, що, в свою чергу, приведе до дестабілізації суспільства [147, с. 139-140].

Іншими наслідками фіскальної децентралізації як процесу є виникнення вертикальних і горизонтальних дисбалансів, що суперечить фінансовій політиці зближення рівнів соціально-економічного розвитку АТО. Вертикальні фінансові дисбаланси виникають у тому випадку, коли порушується відповідність між розподілом владних повноважень між рівнями влади і розподілом фінансових ресурсів, необхідних для їх виконання. Напрямами скорочення вертикальних фіскальних дисбалансів є: прийняття центральною владою частини делегованих повноважень до власної компетенції; запровадження владою того територіального рівня, де виник вертикальний фіскальний дисбаланс додаткових податків; передача центральною владою частини своїх податків територіальному рівню влади, що має такий дисбаланс; надання центральною владою грантів, субсидій та інших трансфертів [162, с.105].

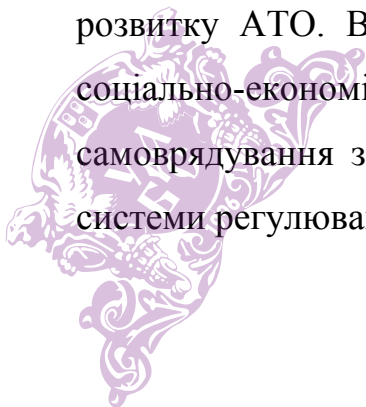
Горизонтальні фінансові дисбаланси виникають у тому випадку, коли при рівних повноваженнях органи місцевого самоврядування різних АТО мають різні

фінансові можливості. Горизонтальний фіскальний дисбаланс виникає у тому випадку, коли обсяг фінансових ресурсів, що мають у розпорядженні органи місцевого самоврядування одного рівня, не є достатніми для надання соціальних послуг певного стандарту. Причинами горизонтального фіскального дисбалансу можуть бути суттєві відмінності у соціально-економічному розвитку АТО при недостатності фінансового вирівнювання [162, с.106].

Бюджетна (фіскальна) децентралізація спричинює значний вплив на темпи і пропорції розвитку економіки АТО та рівень забезпеченості соціальних потреб її населення. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування виникає як наслідок бюджетної (фіскальної) децентралізації як процесу при функціонуванні фінансового механізму (зокрема бюджетної його складової) регулювання соціально-економічного розвитку АТО.

Наведені вище гіпотези, констатуючі переваги і недоліки бюджетної (фіскальної) децентралізації, розглядають фінансову автономію органів місцевого самоврядування як один із факторів соціально-економічного розвитку АТО. Причому така автономія виникає в результаті перерозподільних процесів стосовно фондів фінансових ресурсів між центральними і місцевими органами влади, тобто є метасистемним фактором. Наслідки фінансової автономії органів місцевого самоврядування проявляються в межах територіальної економіки, тобто за місцем прояву вона є системним фактором.

Таким чином, фінансову автономію органів місцевого самоврядування можна розглядати не тільки як результат (наслідок) застосування фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО, а й як один із його елементів. Досягнення певного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, на нашу думку, може привести до зміни темпів і пропорцій соціально-економічного розвитку АТО. Визначення співвідношення фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО і фінансової автономії органів місцевого самоврядування з цієї точки зору є важливим завданням стосовно обґрунтування системи регулювання соціально-економічного розвитку АТО.

1.2. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування України як основа їх фінансової автономії

Досягнення фінансової автономії АТО відбувається за умови забезпечення виконання владних повноважень відповідних їм органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами. Однак постає важливе питання розуміння сутності фінансових ресурсів, специфіки її прояву стосовно територіального рівня, визначення видового складу фінансових ресурсів АТО та фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Павлюк К.В. джерелом фінансових ресурсів вважає фонди, що утворюються в результаті перерозподілу валового внутрішнього продукту. До них належить фонд фінансових ресурсів Державного бюджету, фонди фінансових ресурсів місцевих бюджетів, фонди фінансових ресурсів міністерств та відомств, фонди фінансових ресурсів виробничих об'єднань, підприємств тощо [137, с. 43].

Суховірська О. Б. до складу фінансових ресурсів АТО відносить: фінансові ресурси підприємств господарчого комплексу; галузеві фінансові ресурси; фінансові ресурси фізичних осіб; фінансові ресурси, що сформувались в результаті перерозподілу вище названих ресурсів; муніципальні фінансові ресурси (фінансові ресурси місцевих бюджетів, фінансові ресурси місцевих позабюджетних фондів, фінансові ресурси комунальних підприємств); фінансові ресурси цільового фінансування державних програм [184, с. 61].

Панкевич Л. В. при визначенні фінансових ресурсів АТО виходить із необхідності фінансування тих чи інших витрат на соціально-економічний розвиток відповідних територіальних утворень, як поточного, так і капітального характеру. При цьому за правом власності фінансові ресурси АТО поділяє на державні і недержавні фінансові ресурси. При виокремленні державних фінансових ресурсів Панкевич Л. В. виходить із права розпорядження ресурсами місцевими органами влади і зараховує до них доходи місцевих бюджетів, трансферти до місцевих бюджетів як із Державного бюджету, так із бюджетів вищих рівнів, надходження до

місцевих позбюджетних фондів, цільові фінансові призначення. До недержавних фінансових ресурсів належать кошти підприємств та населення. Тобто, за Панкевич Л.В., територіальні особливості формування та використання фінансових ресурсів визначаються, в основному, обсягом і структурою державних фінансових ресурсів [139, с. 35].

Фінансові ресурси, які знаходяться на території АТО, поділяють за характером формування на власні і залучені (в т.ч. позичкові), а за характером використання – на універсальні і цільові [27].

Науковий і практичний інтерес викликає дослідження розподілу доходів на “закріплені” та “власні”, співвідношення між власними і закріпленими доходами, що відображає рівень самостійності бюджету.

Визначення понять “закріплені доходи” та “власні доходи” не наведено у Бюджетному Кодексі України, тобто він не втручається у розподіл повноважень між рівнями влади [39, с. 11].

Визначення власних і закріплених доходів має відмінності у різних наукових працях.

Грішанова О. А. власними доходами місцевих бюджетів вважає податкові надходження [38, с. 32-33], Павлюк К. В. – податкові надходження, обсяг яких залежить від рішень, що приймаються органами місцевого самоврядування [137], Кириленко О. П. – будь-які надходження, обсяг яких залежить від рішень, що приймаються органами місцевого самоврядування [64, с.151].

Закріпленими доходами місцевих бюджетів вважають: податкові надходження, що акумулюються іншими рівнями бюджетної системи (Грішанова О.А. [38, с. 32-33]); доходи, що передаються на інші рівні бюджетної системи (Павлюк К. В. [137]); доходи, що на довготривалій основі повністю або частково передаються до місцевих бюджетів (Кириленко О. П. [64, с.151]). При цьому Грішанова О. А. додатково виділяє поняття “доходів, які передаються” і вважає такими фінансову допомогу, відрахування від власних доходів чи від’ємні трансферти.

Стосовно фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування Бюджетний Кодекс України визначив склад доходів, що закріплюються за місцевими бюджетами та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Стаття 64 цього кодексу відносить до них: прибутковий податок з громадян, державне мито, плату за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, плату за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, плату за торговий патент (за винятком патентів на продаж нафтопродуктів), адміністративні штрафи та єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва [25]. Статтею 69 Бюджетного кодексу України визначено доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. До них належать наступні види надходжень: від справляння податків на прибуток комунальних підприємств, на промисел, з власників транспортних засобів, фіксованого сільськогосподарського, місцевих податків і зборів, плати за землю, за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, за забруднення навколишнього середовища; від сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами; від відчуження майна, яке перебуває у комунальній власності; за оренду майнових комплексів, що перебувають у комунальній власності; від місцевих лотерей; за гарантії, надані місцевим органам влади з дотриманням законодавства (відповідно до ст. 17 Бюджетного кодексу України [25]); дарунки місцевим органам влади у вартісному обчисленні; власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів відповідного бюджету; інші надходження, передбачені законом [25; 127, с.6-7].

Певні сумніви викликає інтерпретація понять закріплених доходів як тих, що враховуються при обчисленні обсягів міжбюджетних трансфертів, а власних – як тих, що не враховуються при обчисленні обсягів міжбюджетних трансфертів [65, с.36-38].

Згідно зі статтею 9 Бюджетного кодексу України [25], якою передбачено класифікацію доходів бюджету, джерела формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування можна розглядати з двох позицій: по-перше, це кошти, що відображаються в місцевому бюджеті, по-друге, це фінансові ресурси

підприємств (амортизаційні відрахування, прибуток та грошові доходи населення), утворені на відповідній АТО та використані на розвиток відповідного територіального утворення і спрямовані на задоволення суспільних потреб.

Фінансові ресурси, які зосереджуються в місцевому бюджеті, включають податкові надходження коштів, неподаткові надходження коштів, трансферти, доходи від операцій з капіталом та позики. Розглядаючи структуру лише спеціального фонду місцевих бюджетів, Шевчук Н.Ю. відзначає, що окрім доходів від операцій з капіталом, податкових та неподаткових надходжень до джерел формування фінансових ресурсів слід віднести ще й цільові фонди [202, с. 77].

Згідно із загальною класифікацією фінансових ресурсів, джерела їх формування можна поділити на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх джерел фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування можна віднести всі види податкових та неподаткових надходжень. До податкових надходжень коштів відноситься: податок з реклами; комунальний податок; готельний збір; збір за паркування автотранспорту, ринковий збір, збір за видачу ордера на квартиру, збір за право використання місцевої символіки, збір за право проведення аукціонів, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі; інші місцеві збори. До неподаткових надходжень коштів – власні надходження бюджетних установ, надходження від штрафів та фінансових санкцій, адміністративні збори та платежі; доходи від некомерційного та побічного продажу; доходи від власної та підприємницької діяльності; інші неподаткові надходження [202, с. 77].

Як вважає Бондарук Т., внутрішні джерела фінансового забезпечення функцій органів місцевого самоврядування включають: власні кошти господарюючих суб'єктів, що здійснюють комерційну діяльність у виробничій і невиробничій сферах; кошти кредитно-фінансових організацій (комерційних підприємств, які обслуговують сферу банківської, страхової, біржової діяльності); кошти громадських організацій і установ, що займаються некомерційною діяльністю на території АТО; кошти населення, включаючи поточні грошові доходи і здійснені в тій або іншій формі накопичення; кошти самої місцевої адміністрації [14, с.32].

При розрахунку мінімальних необхідних обсягів доходів місцевих бюджетів використовуються нормативи бюджетної забезпеченості, що ґрунтуються на мінімальних соціальних стандартах [46, с. 133]. Тобто спочатку визначаються результати діяльності державної влади, необхідні для забезпечення сталості соціально-економічного розвитку АТО, а потім відбувається планування обсягу фінансових ресурсів [26, с. 166]. З'ясовується, чи достатньо власних ресурсів, які може отримати національна економіка, і чи є необхідність у залученні додаткових ресурсів шляхом проведення державних кредитних операцій на зовнішніх ринках, що призводить до зростання державного боргу (зовнішнього або/і внутрішнього).

До зовнішніх джерел фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування можна віднести запозичення. Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України “запозичення – операції, пов’язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких виникають зобов’язання держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування перед кредиторами” [25]. Запозичення поділяються на внутрішні та зовнішні і являють собою механізм державної грошово-кредитної й інвестиційної політики на місцевому рівні [141, с.241].

Важливим зовнішнім джерелом фінансових ресурсів АТО є трансфертні платежі [14, с.31]. Поняття “трансферти” латинського походження і означає “переносити”, “переводити”, тобто кошти, що передаються з Державного бюджету до місцевих бюджетів, або з місцевих бюджетів вищого рівня до місцевих бюджетів нижчого рівня [202, с.78]. В Україні визначають наступні групи міжбюджетних трансфертів: трансферти з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня та навпаки; дотації вирівнювання; субвенції; інші дотації. При розрахунку трансфертів в Україні враховують приріст власних доходів місцевих бюджетів, тому місцеві органи влади не зацікавлені у збільшенні власних доходів [172, с.41]. Вище наведено згідно законодавства види надходжень, що враховуються та не враховуються при обчисленні обсягу міжбюджетних трансфертів.

На думку Огня Ц. Г. трансферти є інструментом формування бюджетної політики. Трансфертна політика забезпечує компенсацію витрат на організацію

заходів загальнонаціонального значення і фінансове вирівнювання АТО [127, с.6]. При цьому за допомогою бюджетної системи та в її межах здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів між АТО. Відбувається зменшення горизонтальних і вертикальних дисбалансів, тобто фінансове вирівнювання. Однак, якщо при здійсненні фінансового вирівнювання буде досягнуто надмірно високого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, то горизонтальні дисбаланси різко посилюються, що приводить до негативних соціально-економічних наслідків. Мета фінансового вирівнювання – перерозподіл фінансових ресурсів на користь тих владних рівнів, котрі мають вертикальні й горизонтальні структурні дисбаланси з метою їх усунення [162, с.106].

Трансферти є своєрідним регулюючим механізмом, який враховує існування особливостей АТО, їх виробничого потенціалу та соціальних особливостей [37, с.116]. Світовий досвід свідчить про наступне: у систему заходів фінансового вирівнювання включаються АТО, які мають власну доходну базу на душу населення обсягом менше 95% від середньої по країні, і АТО, що мають відповідну базу на душу населення обсягом більше 120% від середньої по країні [23]. Оскільки зростання обсягів трансфертів при компенсації дефіциту фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування приводить до зменшення рівня їх фінансової автономії, то надмірне використання фінансового вирівнювання є недоцільним. Розщеплення податків за фіксованими нормативами за рівнями бюджетної системи дає змогу здійснювати фінансове вирівнювання похідним чином через бюджетний механізм. Застосування податкових розщеплень як інструмента фінансової підтримки місцевих бюджетів варте уваги, виходячи з таких критеріїв, як простота, прозорість, доступність для розуміння, стабільність, стимулювання органів влади до нарощування надходжень податків і розширення податкової бази. Додатковою перевагою розщеплення податків вважається посилення оперативності бюджетного процесу стосовно місцевих бюджетів та зростання рівня прогнозованості місцевих бюджетів у довгостроковій та середньостроковій перспективах [167, с.69].

На протязі 1999-2008 рр. в Україні спостерігається тенденція до зменшення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що обумовлена

зменшенням обсягу їх власних фінансових ресурсів та несталістю цих ресурсів. Зважаючи на роль місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО, проблема посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування стає все більш актуальною [119, с.15]. У ході реформ у нашій країні відбувся перерозподіл частини повноважень і відповідальності між рівнями влади. Але при цьому обсяг фінансових потоків, які визначаються взаємними розрахунками між бюджетами, майже не скоротився в порівнянні з колишньою системою виконання єдиного консолідованого бюджету країни, що відрізнявся високим ступенем централізації управління [14, с.31].

Усі доходи місцевих бюджетів у сукупності та взаємодії формують систему доходів, склад якої у тому числі залежить від функцій місцевої влади, від їх власних і делегованих повноважень. Велика частка доходів формується для виконання тих чи інших завдань влади і має цільове призначення. Ті види доходів, що не мають суто цільового призначення, використовуються для виконання загальних повноважень влади стосовно соціально-економічного розвитку АТО. Таким чином, система доходів не тільки має значну роль у фінансовому забезпеченні соціально-економічного розвитку АТО, а й може бути використана у регулюванні такого розвитку [138, с.24].

Сучасна структура системи доходів місцевих бюджетів є недосконалою з огляду на велику питому вагу у ній переданих доходів. Питома вага власних доходів при цьому не є значною. Наприклад, фіскальне значення надходжень від місцевих податків та зборів в Україні, на противагу світовій практиці, мінімальне [119, с. 16; 137, с. 69]. Проте місцеві податкові надходження до бюджету є далеко не єдиним джерелом фінансових ресурсів. Під контролем місцевої адміністрації знаходяться фонди обов'язкового соціального страхування, система позабюджетних фондів, кошти фінансування місцевих програм, дотації і субвенції, кошти від випуску місцевих позик [14, с.32].

У фінансовій науці виокремлено наступні шляхи реформування місцевого оподаткування, реалізація яких приведе до збільшення обсягів фінансових ресурсів, що надходять у розпорядження органів влади АТО:

- законодавче забезпечення статусу місцевої та регіональної власності, врегулювання орендних відносин і проведення процедури відчуження [137, с.68];
- розвиток концепції місцевих податків шляхом впровадження територіальних ставок надбавок до них [97, с.81];
- усунення суперечностей у встановленні місцевих податків та зборів при фактичному збереженні існуючої системи [30, с.309; 34, с.47];
- збільшення впливу органів місцевого самоврядування на наповнюваність місцевих бюджетів [13, с.217; 30, с.309].
- розширення переліку місцевих податків і зборів [97, с.81; 119, с.16], посилення рівня їх адміністрування [155, с.7];
- використання на місцевому рівні непрямого оподаткування [13, с.217; 34, с.47; 97, с.81]. Використання непрямого оподаткування на місцевому рівні широко практикується у розвинених країнах Заходу.

Ославський М. зазначає, що система місцевих податків і зборів у її нинішньому вигляді практично не має суттєвих резервів для розвитку в подальшому і потребує докорінного вдосконалення [132, с.40].

На думку Старостенко Н.В. формування системи місцевих податків та зборів повинно мати територіальний характер. Центральні органи влади обумовлюють загальний перелік можливих місцевих податків та зборів, а місцеві – обирають з цього переліку обмежену кількість податків, враховуючи при цьому специфіку АТО. Таким чином, фіскальне значення місцевих податків значно посилиться. Його зростанню сприятиме також зацікавленість територіальних громад у зростанні якості та обсягу суспільних послуг. Це можливо, якщо перевести податок з доходів фізичних осіб та єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у групу доходів, які не враховуються при розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів, що дасть змогу привести у відповідність необхідність здійснення бюджетних витратків з можливостями їхнього фінансування місцевими органами влади [172, с.43].

Зарубіжні вчені [206; 208] вважають, що наявність зв'язку “сплата податку – переваги, отримвані платниками податків”, стабільність, великий обсяг

надходжень, висока дохідність, відносна легкість стягування й контролю завдяки збігу меж стягування податку та меж АТО є аргументами на користь надання податку з доходів фізичних осіб у повне розпорядження місцевих органів влади. Стосовно розширення місцевих податків і зборів достатньо часто пропонується впровадження такого місцевого податку як податок на нерухомість з огляду на відповідну широку світову практику [155, с.8]. Пропонується також реформування курортного збору, його перетворення у туристичний збір з розширенням бази оподаткування [42, с.32].

Стосовно механізму формування доходів місцевих бюджетів пропонується в тій чи іншій мірі реформувати практику розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів. Особливо пропоноване реформування стосується бюджетів нижчих рівнів, коли при розрахунку обсягів трансфертів враховуються всі види доходів бюджету, частину яких вважають за потрібне виключити із розрахунку. Реалізація таких пропозицій приведе одночасно до збільшення дохідної частини місцевого бюджету та до посилення їх фінансової залежності [155, с.8].

Водночас в Україні відзначається тенденція до зменшення питомої ваги місцевих бюджетів, що визначає нездатність органів місцевого самоврядування виконувати свої функції. У зв'язку з цим Гушта О.В. вносить систему пропозицій щодо удосконалення механізму надання трансфертів:

- удосконалити механізм надання прямих трансфертів із Державного бюджету;
- встановити для місцевих бюджетів, які щорічно нарощують обсяги доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, повноцінний механізм і реальні джерела стимулювання;
- встановити частку обсягу місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України на рівні не менше як 50%, зважаючи на соціальну спрямованість покладених на місцеві органи влади функцій. Збільшити розмір фінансового нормативу бюджетної забезпеченості на реалізацію програм у галузі освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту та на утримання органів місцевого самоврядування [39, с.15].

Пешко А.В. зазначає, що необхідним є скасування принципу єдності бюджетної системи України і перехід до автономного функціонування центрального і місцевих бюджетів та на цій основі фінансове забезпечення функцій, які покладені на центральну та місцеву влади. Кожна з ланок влади має функціонувати на основі власної доходної бази [146, с.6]. Критерієм у розподілі фінансових ресурсів між рівнями влади має стати обсяг обов'язків щодо фінансування тих чи інших сфер, які покладаються на центральну та місцеву владу. Таким чином, розподілу фінансових ресурсів між рівнями влади має передувати розмежування функцій між державою і місцевим самоврядуванням, між центральною і місцевою владами [146, с.5].

Одним із позитивних кроків у напрямі посилення фінансової автономії АТО України та відповідних їм органів місцевого самоврядування є прийняття Кабінетом Міністрів України “Концепції реформування місцевих бюджетів” [77]. Її метою оголошено зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, посилення впливу системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток АТО і поліпшення добробуту громадян. Для досягнення цієї мети Концепція поставила до виконання на 2007-2011 рр. такі завдання:

- збільшення обсягів фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування та посилення ефективності управління ними;
- посилення суспільного контролю за бюджетним процесом на місцевому рівні, забезпечення його прозорості та посилення відповідальності за виконанням бюджету;
- зростання рівня децентралізації у бюджетному процесі стосовно місцевих бюджетів, особливо при визначенні обсягів і структури видаткової частини бюджету;
- удосконалення місцевих бюджетів як системи фінансових планів, впровадження середньострокового фінансового планування у бюджетний процес; посилення значущості бюджетів розвитку у місцевих бюджетах;
- удосконалення міжбюджетних відносин, посилення рівня обґрунтованості надання міжбюджетних трансфертів [77].

Зазначена концепція не передбачає конкретних дій, а тільки окреслює головні напрями, за якими повинна проводитися відповідна робота, та визначає строки її виконання. Без такого документа навряд чи можлива скоординована робота з реформування бюджетної системи в частині регіональної політики. Так, у Концепції для вирішення першого завдання запропоновано сконцентруватися на п'яти напрямках: посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування у підвищенні рівня власних доходів; щорічне збільшення питомої ваги загального фонду місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України; підвищення рівня самодостатності місцевих бюджетів шляхом удосконалення податкового законодавства; оптимальний розподіл податків і зборів (обов'язкових платежів) між бюджетами, передання окремих джерел місцевим бюджетам; перерозподіл доходів між місцевими бюджетами і перегляд складу доходів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

На сьогодні в Україні реалізуються тенденції диференціації АТО за рівнем соціально-економічного розвитку, за інтенсивністю трансформаційних процесів, за спрямованістю розвитку економіки тощо. У тому числі зазначені диференціації стосуються і бюджетного процесу як за станом бюджетів, так і за механізмом їх виконання. На сучасному етапі такі диференціації відображаються у розходженні рівнів податкового потенціалу АТО і рівнів бюджетної забезпеченості їх населення. Процеси диференціації поглиблюються і починають стосуватись інструментарію регулювання соціально-економічного розвитку АТО. Узгодження розвитку АТО у цілісному комплексі національної економіки за допомогою досягнення певного ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування дасть змогу забезпечити сталий збалансований розвиток всієї держави. При цьому основою досягнення такого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування виступають їх фінансові ресурси.

1.3. Нормативно-правове забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування

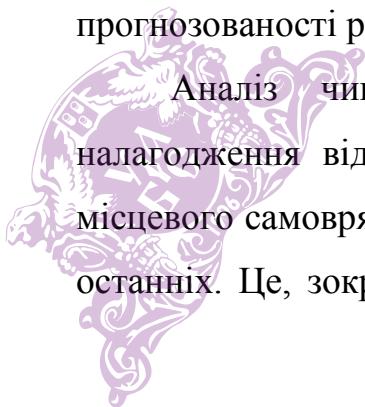
Історично формування нормативно-правового забезпечення регулювання соціально-економічного розвитку АТО не є спрямованим і однозначним, що обумовлено підґрунтям такого забезпечення. Зміна моделі економіки обумовила необхідність реформування правових засад в тому числі і територіального управління. Оскільки цей процес реформування ще не закінчений, то між окремими нормативно-правовими актами виникають суперечності як часткового, так і системного характеру. Централізовано-планова, по суті унітарно-командна модель життєдіяльності суспільства, об'єктивно передбачала суворо лінійні принципи організації суспільного устрою та економіки. Функції кожної економічної підсистеми та їх окремих елементів були жорстко уніфіковані в сенсі пріоритетності загальнодержавних цілей і інтересів розвитку. Унітарно-командна модель економіки з високим рівнем централізації владних функцій визначила розвиток бюджетного механізму таким чином, що всі основні важелі впливу і інституційне забезпечення їх реалізації сконцентровано в центральних владних структурах. Процес загальнодемократичних перетворень, що торкнувся всіх сторін життєдіяльності суспільства і економіки країни, кардинально змінив внутрішнє середовище їх функціонування і розвитку. Зміна економічного середовища у напрямі формування ринкових відносин з їх обов'язковими атрибутами економічної свободи та конкуренції, превалювання приватних цілей і інтересів над загальними спричинили за собою перетворення всіх без виключення ланок територіальної організації виробничо-господарської діяльності в рамках відповідних АТО в повноправних суб'єктів ринкових відносин [115, с.5].

Сучасній нормативно-законодавчій базі регулювання розвитку АТО в Україні вітчизняні науковці дають оцінку як концептуально невизначеній, системно неузгодженій та незавершеній інституційно [17, с.12]. Суспільні відносини, будучи врегульовані нормами бюджетного права, стають бюджетними правовідносинами,

які, в свою чергу, є досить різноманітними, що дозволяє у їх межах вирізнити окремі їх види [201, с.66]. У науці фінансового права комплексного дослідження бюджетних правовідносин, особливо тих, що стосуються місцевих бюджетів, не здійснювалося. В умовах розвитку фінансового права дослідження бюджетних правовідносин та їх видів набуває значного як теоретичного, так і практичного значення. Це зумовлено насамперед тим, що у межах бюджетних правовідносин здійснюється діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування спрямована на формування та виконання Державного та місцевих бюджетів. У практичній площині це забезпечить науковий підхід до вибору форм і методів правового регулювання бюджетних правовідносин, розкриття окремих їх сегментів, які потребують удосконалення правового регулювання і, відповідно, вироблення пропозицій щодо подальшого вдосконалення бюджетного законодавства [200, с.64-65].

Основу нормативно-правової бази стосовно функціонування місцевих бюджетів, формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування становить Конституція України [76] та Бюджетний Кодекс України [25]. Окремі закони та законодавчі акти визначають порядок зарахування і використання окремих джерел доходів (Закони України “Про місцеве самоврядування в Україні” [150], “Про систему оподаткування” [153] тощо). Існування протиріч у нормативно-правовій базі, що не дають змоги у достатній мірі ефективно формувати і використовувати доходи місцевих бюджетів, відзначають окремі науковці (Шуляк П.С [203, с.9], Бречко О.В. [18, с.101]). Реформування чинного законодавства, сприяючи зменшенню неузгодженості між окремими нормативно-правовими актами, зменшує ефективність застосування фінансового інструментарію для регулювання соціально-економічного розвитку АТО, оскільки збільшує рівень не прогнозованості результатів управлінських рішень.

Аналіз чинного законодавства доводить, що насамперед обов’язок налагодження відповідних взаємовідносин між органами і посадовими особами місцевого самоврядування й місцевими державними адміністраціями покладений на останніх. Це, зокрема, впливає із частини 6 статті 119 Конституції України, яка

прямо відзначає відповідальність місцевих державних адміністрацій за взаємодію із органами місцевого самоврядування [76]. Отже, існує нормативно закріплений спеціальний принцип оптимальної взаємодії органів державної виконавчої влади з місцевим самоврядуванням. Стаття 142 Конституції України передбачає можливість фінансової підтримки органами державного управління органів місцевого самоврядування при виконанні їх владних повноважень [76]. При цьому, органи державної виконавчої влади взаємодіють з органами місцевого самоврядування, по-перше, з питань їхніх спільних інтересів; по-друге, відносять до їхньої компетенції, зокрема питання забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [142, с.496]. Останнє питання стосується функціонування місцевих органів влади в межах “зв’язаних” і “вільних” повноважень таких органів в системі бюджетних правовідносин. Термін “повноваження” означає право суб’єкта на здійснення певної діяльності або ведення справ, а прикметником “владний” характеризують суб’єкта, що має право і можливість розпоряджатися чим-небудь, підпорядковувати своїй волі [128, с.84-85]. Тихомиров Ю. визначає владне повноваження як забезпечене законом, таке, що орієнтує вимоги до певної поведінки уповноваженого суб’єкта та його дій, звернених до фізичних і юридичних осіб [190, с.138-140]. Виходячи зі змісту даного визначення, Рукавішнікова І.В. називає основні ознаки або елементи владного повноваження: існування уповноваженого суб’єкта, тобто органу, організації або посадовця; наявність наказу (команди, вимоги), зверненої до іншої сторони публічно-владних відносин; законодавча основа існування владного повноваження, наявність стійкого забезпечення, тобто системи гарантій, що сприяють реалізації повноважень та стійкій діяльності органів влади [160, с.2]. Здійснюючи владні повноваження, державні органи і уповноважені організації діють в рамках наданої їм компетенції. У теорії права неоднозначно оцінюється співвідношення понять “компетенція” і “владне повноваження”. Найбільш поширеною точкою зору є оцінка компетенції як сукупності владних повноважень, що включають права і обов’язки владних суб’єктів [3; 8, с.75-77]. Деякі вчені розширюють поняття компетенції, включаючи в нього крім владних повноважень, права і обов’язки органу

здійснювати певні функції управління (зокрема планування, регулювання, контроль) [103, с.97; 190, с.138]. На думку Лазарева Б. М., конкретні владні повноваження органу разом з його управлінськими функціями спрямовані на відповідні керовані об'єкти. Одні функції і конкретні повноваження стосуються тільки підлеглих органів, підприємств, установ і організацій, інші охоплюють в тій чи іншій мірі діяльність і непідлеглих органів, підприємств, установ і організацій, треті – поширюються на громадські організації та їх підприємства і установи, четверті – на громадян. З метою раціональності управління та забезпечення законності важливо у всіх випадках чітко встановлювати сферу застосування того або іншого повноваження [103, с.62]. Згідно загальноприйнятому значенню владні повноваження суб'єкта ототожнюються з винятковими правами відносно чого-небудь або кого-небудь. Проте в теорії публічного права сформувався обґрунтована наукова позиція, згідно якої владний суб'єкт має не тільки право на свій розсуд використовувати повноваження, але і обов'язок реалізовувати дані йому можливості при настанні певних обставин [1, с.115; 160].

Досліджуючи природу і особливості владних повноважень, Тихомиров Ю. приходять до висновку, що правоспроможність краще всього виражає зв'язок прав і обов'язків, оскільки права надаються суб'єкту публічно-владних відносин для обов'язкової реалізації. Специфікою владних повноважень органів влади є їх "зв'язаність", яка означає тісний взаємозв'язок між правами і обов'язками під час реалізації цих повноважень. Якщо громадянин може не скористатися своїми правами, то владний суб'єкт повинен їх використовувати. Він зобов'язаний здійснювати надані йому права для забезпечення і захисту суспільних інтересів. В цьому сенсі поняття "повноваження" суб'єкта точніше виражає органічну єдність покладених на нього прав і обов'язків та більш повно характеризує відносини суб'єктів [190, с.142]. Делегування значної кількості владних повноважень до місцевих органів влади повинно одночасно супроводжуватись фінансовою спроможністю цих органів влади щодо їх виконання. Підтримання такої спроможності в Україні відбувається за рахунок надання міжбюджетних трансфертів. В свою чергу, у світовій практиці трансферти є швидше інструментом

фінансового вирівнювання розвитку АТО, ніж способом підтримання фінансової спроможності місцевих органів влади.

Розкриваючи особливості бюджетної правомочності держави, її АТО і відповідних їм органів влади (або самоврядування), Хімичева Н.І. відзначає, що бюджетні права по своїх правових властивостях у багатьох випадках зближуються з обов'язками (право затверджувати бюджет, право розподіляти бюджетні кошти по основних напрямках витрат). В більшості випадків бюджетне право (правомочність) і обов'язок зливаються в єдиному повноваженні, ці повноваження відображають нерозривність прав і обов'язків суб'єктів бюджетного права. Проте існують і “роздільні” права і обов'язки (наприклад, право надавати субсидію або позику до бюджету іншого рівня, право додаткових витрат на соціальні заходи, обов'язок компенсувати нижчому бюджету витрати, що збільшуються, в установлених випадках) [192, с.192].

Правові відносини, що виникають в процесі формування доходів місцевих бюджетів мають певний рівень невизначеності внаслідок існування суперечності в дефініціях [123, с.64]. Зокрема спостерігаються суперечності дефініцій понять “дохідна частина бюджету”, “доходи місцевого бюджету” та “державні доходи”. Так “доходи місцевого бюджету” з правової точки зору розкриваються як певна процедура, як механізм розвитку відповідних відносин та визначаються як “... здійснювані на умовах безповоротності перерахування грошових коштів до бюджету, які починаються зі сплати коштів та закінчуються їх зарахуванням безпосередньо до бюджету” [140, с.125]. Музика О. вбачає в цьому визначенні протиріччя практиці формування дохідної частини бюджету, оскільки частина доходів (як, наприклад, позики) не здійснюється на безповортній основі [123, с.64]. Інколи виникає ототожнення понять “дохідна частина бюджету” і “доходи місцевого бюджету”, тоді як дохідна частина бюджету представляє собою частину фінансового плану, а доходи місцевого бюджету мають матеріальну форму і є вже реалізованими. “Доходи місцевого бюджету” та “державні доходи” є за дефініціями різними поняттями, а з огляду на те, що більша частина доходів місцевого бюджету

сформована з державних доходів за змістом і джерелами походження, представляють собою єдине ціле [140, с.125-126].

Згідно Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” органи місцевого самоврядування самостійно розробляють, затверджують, виконують відповідні місцеві бюджети [150].

До прийняття Бюджетного кодексу України місцеві бюджети не мали стабільних джерел доходів. Останні формувались за рахунок системи податкових розщеплень та непрозорих дотацій вирівнювання. Види податків, що розподілялись між центральним та місцевими бюджетами, пропорції розподілу визначались на основі щорічних законів про бюджет. Місцеві бюджети низових рівнів цілком залежали від рішень, які приймалися на вищому рівні [46, с.132]. З ухваленням Бюджетного Кодексу України передбачено реалізацію Концепції державної регіональної політики, актуальним завданням якої є перехід до взаємовідносин Державного бюджету безпосередньо з місцевими бюджетами. Практичне впровадження таких взаємовідносин можливе після ухвалення відповідного законодавства про адміністративно-територіальний устрій [59, с.35]. Право органів місцевого самоврядування і органів державної влади на визначення напрямів використання фінансових ресурсів та закріплення за місцевими бюджетами окремих доходів дає змогу реалізувати принцип самостійності місцевих бюджетів, закріплений у статті 7 Бюджетного кодексу України [25].

Існування чіткої світової тенденції на децентралізацію владних повноважень і відповідну децентралізацію акумулювання фінансових ресурсів привело до реформування нормативно-правового забезпечення в Україні в сторону перерозподілу владних повноважень відповідно до принципів Європейської Хартії місцевого самоврядування [52]. У відповідності до концептуальних засад Європейської Хартії місцевого самоврядування органи місцевого самоврядування є однією із найбільш важливих засад будь-якого демократичного устрою. “Під місцевим самоврядуванням, – наголошується в Європейській хартії про місцеве самоврядування, – розуміється право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти нею,

діючи в рамках закону, під свою відповідальність і на користь місцевого населення” [52]. Хартія встановлює право громадян приймати участь в управлінні державними справами найбільш безпосереднім чином, що може бути реалізовано саме на місцевому рівні. Існування органів місцевого самоврядування, що мають реальні права, повинно забезпечувати одночасно ефективне і наближене до громадян управління. Також обов’язковою умовою ефективного функціонування органів місцевого самоврядування є забезпечення фінансовими і матеріальними ресурсами, необхідними для виконання ними їх функцій [50, с.5; 69, с.125]. Принципам Європейської Хартії про місцеве самоврядування відповідає практика відкритості формування та використання ресурсів місцевих бюджетів. У прийнятій у 1997 р. на міжнародній конференції по боротьбі з корупцією Лімської декларації наголошено, що діяльність органів як центральної, так і місцевої влади повинна бути прозорою та підзвітною, а доступ громадян до інформації про неї – максимально широким. Підвищення відкритості такої інформації вважається в декларації одним із найважливіших чинників, які сприяють активному залученню населення до вирішення найважливіших суспільних справ. Про необхідність активної участі громадян у вирішенні питань місцевого значення, запровадження практики публічних слухань та забезпечення прозорості бюджетного процесу, наголошується також у Ризькій декларації, підписаній у 1999 р. представниками Естонії, Латвії, Литви, Росії й України [109, с.39].

До принципів Європейської Хартії про місцеве самоврядування належить принцип організаційної, правової та фінансової відповідальності органів місцевого самоврядування. Саме в частині цього принципу сучасний порядок формування і використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування в Україні суперечить Європейській Хартії про місцеве самоврядування [119, с.16]. При цьому у повній відповідності до положень Європейської Хартії про місцеве самоврядування Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” відзначає, що фінансові ресурси органів місцевого самоврядування повинні у повній мірі забезпечувати виконання ними їх повноважень і бути достатніми для фінансування тих суспільних послуг, які надаються на місцевому рівні, причому рівень надання

суспільних послуг не повинен бути нижчим рівня мінімальних потреб населення [150]. Якщо в результаті діяльності органів місцевого самоврядування у попередні роки у місцевому бюджеті утворились вільні кошти, то у відповідності до статті 65 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” органи місцевого самоврядування можуть спрямувати ці кошти для термінового фінансування окремих потреб [46, с.135; 150]. Однак згідно статті 78 Бюджетного кодексу України такі кошти можна використовувати, якщо перевищення склало не менш як 5 % від обсягу загального фонду бюджету, що організаційно практично унеможливорює використання додаткових коштів [25; 46, с.135].

Ще однією проблемою нормативно-правового забезпечення фінансової автономії АТО та відповідних їм органів місцевого самоврядування є проблема делегованих повноважень. Проблема розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, так як і необхідність її вирішення, постала з моменту виокремлення органів місцевого самоврядування з системи органів державної влади [70, с.87]. Інститут місцевого самоврядування є одним із найбільш демократичних інститутів, що дає змогу узгодити і поєднати інтереси територіальної громади і держави та забезпечує ефективний розвиток соціально-орієнтованої економіки [115, с. 9].

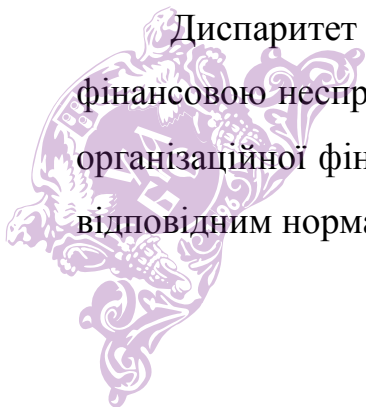
Однією з концепцій узгодження повноважень органів місцевого самоврядування є концепція висунута Амітаном В. Н. і Лук'янченко О. О., відповідно до якої джерелами фінансування власних повноважень органів місцевого самоврядування є власні фінансові ресурси місцевих бюджетів, а джерелами фінансування делегованих повноважень – передані фінансові ресурси [106; 107]. З огляду на це посилюється актуальність поділу місцевих фінансових ресурсів на власні та передані, що зазначалось вище. До принципу розподілу видатків за повноваженнями, а також і відповідного розподілу податків, приєднується і Кодацький В.П. [75, с.11]. Ефективність застосування цього принципу підтверджує і зарубіжний досвід, оскільки делегування часто застосовується також як ефективна форма децентралізації владних повноважень між центральною владою і місцевими органами влади [46, с.136].

Взаємодія органів місцевого самоврядування з органами виконавчої влади на місцях може полягати у делегуванні певних повноважень. Так, органи виконавчої влади можуть делегувати органам місцевого самоврядування певні повноваження у межах наданої їм компетенції [150].

Питання визначення організаційно-правових взаємозв'язків між державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування у процесі здійснення відповідних делегованих повноважень є відповідно до адміністративної реформи в Україні одним з аспектів реформування організації територіального устрою та системи місцевого самоврядування [142, с. 496]. Функціями місцевих державних адміністрацій є виконання завдань центральної влади, завдань державного характеру на місцевому рівні, а також здійснення ними делегованих органами місцевого самоврядування повноважень у межах Конституції та законів України. Зміст функцій місцевих державних органів влади визначається державною природою напрямів їх діяльності. Функціями органів місцевого самоврядування є реалізація права громадян на участь у місцевому самоврядуванні та задоволення місцевих потреб жителів територіальних громад, а також здійснення ними делегованих державою повноважень у межах Конституції та законів України. Характер та специфіка питань місцевого значення визначають основні напрями діяльності органів місцевого самоврядування. Частину цієї діяльності здатні здійснювати самі територіальні громади, але переважну більшість таких функцій здійснюють представницькі органи місцевого самоврядування, уповноважені територіальною громадою [70, с.89]. Органи місцевого самоврядування, маючи децентралізований характер, що виключає елементи ієрархії між ними, реалізуючи делеговані повноваження, пов'язані з вирішенням загальнодержавних завдань, у своїй діяльності суміщають централізоване управління. Одночасно централізоване здійснення державної виконавчої влади місцевими державними адміністраціями поєднується з децентралізацією, тобто з реалізацією повноважень місцевого самоврядування, делегованих їм відповідними радами [142, с.497]. Делегування частини повноважень місцевим органам влади свідчить про включення їх до механізму здійснення завдань і функцій держави [15, с.13].

Будучи відносно відособленою соціально-економічною підсистемою суспільства і національної економіки, АТО функціонує та розвивається в межах історично сформованого правового, економічного і соціально-політичного середовища, якісна визначеність якого істотно залежить від дій держави. Це стосується, перш за все, забезпечення життєдіяльності даної агломерації і поділу повноважень між інститутами держави в центрі та на місцях і місцевим самоврядуванням. При цьому істотне значення має сама методологія механізму поділу даних повноважень. Демократизація суспільних відносин якісно змінила політичне середовище у напрямі децентралізації владних повноважень органів державної влади і управління та передачі на місця не тільки цілого ряду функцій, але і вибору форм, методів їх реалізації [115, с.9]. Під методами управління, які використовуються місцевими органами влади, слід розуміти способи, за допомогою яких вони здійснюють свої повноваження. У свою чергу, застосування відповідних методів управління залежить від органу, що входить до складу управлінської вертикалі на місцевому рівні, його завдань та повноважень. Виділяють загальні (переконання, примусу, координації, колегіальності, єдиноначальності) та спеціальні (заслуховування пояснень від посадових осіб, ознайомлення з фактичним станом справ на місці, перевірки) методи управління. Призначення методів управління полягає в активізації діяльності підконтрольних суб'єктів, у забезпеченні її результативності. У такому аспекті вони діють як способи здійснення функцій органів, які ці методи використовують, в іншому – вони виступають засобом забезпечення реалізації цих функцій. Методи управління не повинні мати чіткого розмежування, повинні діяти як єдине ціле; повинні бути різноманітними, пристосованими для реалізації відповідної функції державного органу; повинні бути ефективними, гнучкими та забезпечувати вплив на об'єкти управління [129, с.64].

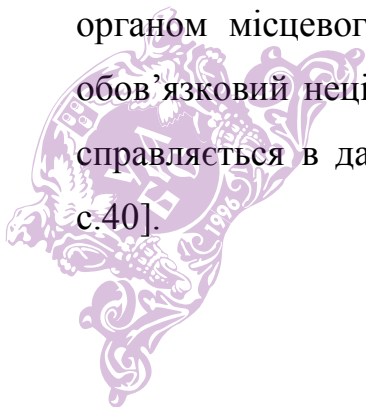
Диспаритет між номінально отриманими владними повноваженнями і фінансовою неспроможністю їх забезпечення повинен бути ліквідований за рахунок організаційної фінансової автономії органів місцевого самоврядування, підтриманої відповідним нормативно-правовим супроводженням.

З урахуванням особливостей кожної окремої АТО, держава шляхом правового регулювання податкових і бюджетних відносин надає місцевим органам влади право запроваджувати місцеві податки і збори (обов'язкові платежі) [42, с.29]. Одними з основних документів щодо правового забезпечення системи місцевих податків та зборів можна вважати Закон України “Про систему оподаткування” [153] та Декрет Кабінету Міністрів України “Про місцеві податки і збори” [152]. Дані нормативні акти закріпили правові основи щодо здійснення незалежної податкової політики, визначили види податків і зборів (у тому числі і місцевих), що справляються на території АТО України, граничні розміри, порядок обчислення, джерела та порядок сплати місцевих податків і зборів, а також повноваження органів місцевого самоврядування в галузі встановлення місцевих податків і зборів. Норми цих документів спрямовані на зміцнення місцевих бюджетів.

Місцеві податки і збори, що є формами місцевого оподаткування, розглядають в контексті системи оподаткування країни. Органи місцевого самоврядування мають право встановлювати і скасовувати місцеві податки та збори та пільги при їх сплаті у відповідності із законодавством України. Такі податки та збори підлягають сплаті у межах відповідної АТО і кошти від їх сплати зараховуються до місцевих бюджетів [152]. Встановлення місцевих податків і зборів має дворівневий характер. На загальнодержавному рівні визначаються основи місцевого оподаткування, його форми, види платежів, їх система, коло платників і об'єктів оподаткування, загальні питання сплати та питання відповідальності. На місцевому рівні відбувається детальна регламентація окремо кожного із введених місцевих податків, зборів. З нормативно-правової точки зору у зв'язку з цим виділяються дві стадії — визначення і встановлення.

З правової точки зору місцевим податком чи збором визнається встановлений органом місцевого самоврядування у передбачених законом порядку та розмірі обов'язковий нецільовий безумовний, безвідплатний і безповоротний платіж, який справляється в даній АТО й повністю зараховується до місцевого бюджету [132, с.40].

Поряд з податковими надходженнями до місцевих бюджетів поступають неподаткові доходи. Враховуючи сучасні особливості правового регулювання доходів місцевих бюджетів України, неподаткові доходи місцевих бюджетів Музика О.А. групує наступним чином: доходи від майна, що знаходиться у комунальній власності; неподаткові надходження від комунальних підприємств; дивіденди за акціями, що належать органам місцевого самоврядування; доходи від інших цінних паперів, які перебувають у комунальній власності; доходи від реалізації майна, що у комунальній власності; доходи від платних послуг, наданих місцевими органами влади; доходи від інших платних послуг, які можуть надаватися іншими органами влади, установами, організаціями (наприклад, надходження від державного мита); надходження від фінансової допомоги та безповоротних відрахувань (фінансова допомога як вид неподаткових доходів – це міжбюджетні трансферти); надходження від фінансових санкцій [121, с.192; 122, с.8].

Неподаткові бюджетні доходи є відмінними від податкових доходів, зокрема, за методом мобілізації, який може бути обов'язковим (наприклад, при сплаті державного мита) чи добровільним (гранти, пожертви, дарунки тощо). Окрім цього, В.В. Левкович наводить ще й такі характерні ознаки неподаткових бюджетних доходів: їхня сплата не залежить від доходу (прибутку) платника і не пов'язана із результатами його господарської діяльності, що, зазвичай, є особливою властивістю податків; вони сплачуються одноразово при зверненні платника до певного органу влади чи установи; вони є здебільшого не односторонніми, а двосторонніми виплатними або компенсаційними (наприклад, державне мито, штрафи за порушення законодавства, платежі за використання природних ресурсів); вони є здебільшого цільовими, тобто мають частково-цільове призначення (наприклад, платежі за використання природних ресурсів); фактом виникнення правовідносин щодо сплати платежів може бути волевиявлення самого платника; стороною у правовідносинах з приводу сплати платежу може бути і неспеціалізований фінансовий орган; платіжне зобов'язання платника виникає лише в момент звернення до органу державної влади (уповноваженого державного органу чи установи) та припиняється в момент оплати [104, с.277].

Братута О. відзначає, що сучасне нормативно-правове забезпечення обмежує ефективність використання органами місцевого самоврядування фінансового інструментарію для регулювання соціально-економічного розвитку АТО [17, с. 11]. Положення, що склалося, суперечить принципу правової, організаційної та матеріально-фінансової автономії органів місцевого самоврядування – одному з головних принципів самоврядування територіальних громад, зафіксованому в Європейській хартії про місцеве самоврядування [52] та Конституції України [76]. Зокрема це стосується:

- фінансової автономії органів місцевого самоврядування, і, в першу чергу, внаслідок незначної ролі, яку відіграють місцеві податки і збори у формуванні місцевих бюджетів та регулюванні ділової активності господарюючих суб'єктів;
- надмірно жорсткого контролю з боку центральних органів влади стосовно використання органами місцевого самоврядування фіскальних інструментів впливу на соціально-економічний розвиток АТО;
- жорсткого адміністративного регламентування виконання місцевими органами влади делегованих повноважень і, відповідно, відсутності гнучкості при реалізації цих повноважень у специфічних місцевих умовах [31, с.138-139];
- відсутності у механізмі регулювання соціально-економічного розвитку АТО фінансових стимулів, що зменшує дієвість цього механізму.

Шуляк П. додатково виділяє три проблеми правового характеру, які виникають в процесі формування місцевих бюджетів, а саме: законодавчий перегляд механізму закріплення за кожною гілкою влади довготривалих доходних джерел; удосконалення законодавчої бази формування місцевих бюджетів; встановлення гарантій судового захисту бюджетних прав АТО [203, с.9].

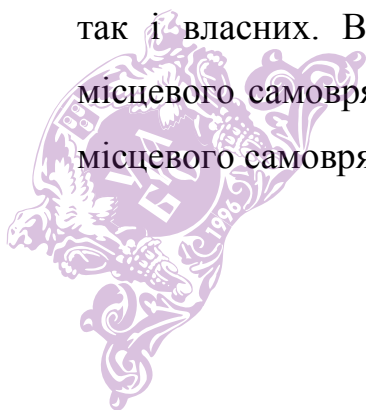
Відповідно, основними завданнями щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення фінансової автономії АТО та відповідних їм органів місцевого самоврядування мають стати: приведення законодавства щодо державних зобов'язань у відповідність зі спроможністю бюджету їх виконувати; прийняття пакету законодавчих актів, який охоплюватиме питання щодо процедур бюджетного процесу та базуватиметься на здійсненні адміністративної реформи; прийняття

законодавства, яке б регулювало розподіл повноважень та відповідних фінансових ресурсів між центральним та місцевими органами влади, формування місцевих бюджетів та їх взаємовідносини з Державним бюджетом на основі адміністративної реформи та, зокрема, реформи місцевого самоврядування; законодавче закріплення за кожною гілкою влади довготривалих джерел доходу [143, с.77; 146, с.6; 203, с.10]. Зокрема Перощук З.І. наголошує на необхідності розширення владних повноважень місцевих органів влади [143, с.76].

Фінансова автономія органів місцевого самоврядування може бути реалізована, якщо ці органи зможуть будувати власні фінансові системи на основі своїх рішень. Необхідність гармонізації законодавства України із законодавством європейських країн передбачає врахування їх досвіду щодо регулювання питань фінансового забезпечення діяльності різних рівнів влади [125, с.88]. Обсяг фінансової компетенції органів місцевого самоврядування має відповідати функціям і завданням, що покладаються на ці органи. Причому фінансова компетенція і відповідні повноваження повинні покладатись на відповідні органи одного і того ж рівня. Фінансова компетенція органів місцевого самоврядування обмежується настільки, скільки інструментарію реалізації відповідних їм повноважень залишається у розпорядженні центральних органів влади.

Виникнення суперечностей між широким обсягом повноважень органів місцевого самоврядування і недостатнім рівнем фінансового забезпечення їх виконання обумовлено системною неузгодженістю нормативно-правового забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення формування дохідної частини місцевих бюджетів частково суперечить нормативно-правовому забезпеченню здійснення органами місцевого самоврядування своїх повноважень, як делегованих, так і власних. В результаті виникає розщеплення правоспроможностей органів місцевого самоврядування, що суперечить сучасним світовим тенденціям розвитку місцевого самоврядування.

1.4. Зарубіжний досвід забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Важливим елементом дослідження формування паритету між бюджетним унітаризмом і бюджетним федералізмом при забезпеченні певного ефективного рівня фінансової автономії АТО України та відповідних їм органів місцевого самоврядування є вивчення зарубіжного досвіду і сучасних світових тенденцій. Світова практика свідчить, що існують три основні моделі організації бюджетної системи держави. Пешко А. В. під моделлю бюджетної системи розуміє порядок організації міжбюджетних відносин в контексті певної структурної побудови системи бюджетів [146, с.3]. Прийняту в країні модель бюджетної системи (табл. 1.3) обумовлюють концепції бюджетного федералізму та бюджетного унітаризму.

Таблиця 1.3

Моделі бюджетних систем, прийняті у зарубіжній практиці [24, с.223].

Модель бюджетної системи	Характеристика
Перша модель бюджетної системи	Моделі властива повна фінансова автономія кожного рівня влади, в тому числі і місцевого самоврядування. Для кожного рівня бюджетної системи існує власна сукупність податків, які формують дохідну частину відповідного бюджету. Це означає, що в країні, яка має таку бюджетну систему, справляються центральні, регіональні та місцеві податки. Вони повністю надходять до відповідних бюджетів. Кожен рівень влади при цьому відносно незалежний один від одного та забезпечує фінансовими ресурсами покладені на нього функції, в основному, за рахунок власних податкових надходжень.
Друга модель бюджетної системи	Модель базується на розщепленні податків між рівнями бюджетів. Це означає, що в країні, де запроваджено подібну бюджетну систему, центральна влада, АТО й місцеве самоврядування мають зафіксовану частку доходів від кожного з податків. Ця частка є стабільною, не змінюється та забезпечує формування основної частини фінансових ресурсів кожного рівня влади.

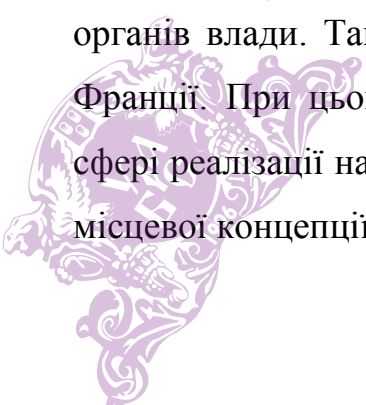
Модель бюджетної системи	Характеристика
Третя модель бюджетної системи	Модель базується на тому, що у державі різні рівні влади застосовують спільну базу оподаткування. Це означає, що кожен рівень влади встановлює свої ставки оподаткування в межах одного і того ж податку. Таким чином, загальна ставка податку по країні є сумою податкових ставок різних рівнів влади.

Модель бюджетної системи повинна відповідати типу місцевого самоврядування, прийнятому в країні.

Перший тип місцевого самоврядування функціонує у відповідності із принципом “корпоративного управління”. Центральні органи влади не здійснюють безпосередній контроль за місцевими органами влади. Значну частину доходів місцевого бюджету складають власні доходи. Подібний тип місцевого самоврядування склався у Великобританії. Джерелами доходів місцевих бюджетів у Великобританії є: дотації та субсидії, які переказують центральні органи влади. Найістотнішою з них є “допоміжна субсидія за рівнем податків”, що надається у вигляді цільового внеску, який розраховується відповідно до фінансових можливостей кожного місцевого органу влади та очікуваних видатків. Крім того, надаються цільові субсидії на будівництво житла, утримання поліції, транспорту та капітальні витрати; відрахування до місцевих бюджетів у вигляді плати за землю, яка не перебуває в сільськогосподарському утриманні, та податок на нерухомість; інші доходи — орендна плата за житло, оплата послуг, які надають місцеві органи влади. Близьким до британського є місцеве самоврядування у Сполучених Штатах Америки, однак органи такого самоврядування мають пряме підпорядкування місцевим органам влади. Розподіл повноважень між місцевими органами влади і органами місцевого самоврядування визначається індивідуально для кожного штату сукупністю його нормативно-правових актів. Децентралізовано формуються доходи місцевих бюджетів, бюджету штату, система оподаткування також варіюється за штатами, має індивідуальні особливості бюджетний процес [164, с.14-16].

Другий тип місцевого самоврядування характеризується тим, що органи місцевого самоврядування є самостійними у виконанні своїх функцій (самостійні інститути самоврядування), але одночасно виконують делеговані повноваження центральних органів влади. Отже, органи місцевого самоврядування функціонують як самоврядні державні інститути, виконують функції місцевих органів влади та делеговану частину повноважень центральних органів влади [164, с. 17]. Зокрема, Основний закон Німеччини передбачає додержання принципу зв'язаності повноважень та витрат і принципу відповідності витрат та доходів у взаємовідносинах федерації та земель у сфері фінансів [125, с.88]. Завдяки внутрішньому взаємозв'язку між розподілом повноважень федеральних органів влади та органів влади земель, з одного боку, та розподілом між ними доходів від податків – з другого, покриття витрат федерації та земель на здійснення поставлених перед ними завдань забезпечується надходженнями із визначених для кожного рівня влади джерел. Принцип зв'язаності покладено в основу всієї фінансової системи Німеччини [68, с.51]. Бюджетна система Німеччини складається з бюджету Федерації, бюджетів земель і громад. Така будова дещо нагадує структуру бюджетної системи України з рівнями Зведеного, обласних та міських або селищних бюджетів. Але, на відміну від України, в Німеччині (відповідно до федеративного устрою) всі складові бюджетної системи є дійсно автономними, тобто самостійно складають бюджети, стягують податки та збори, витрачають кошти на виконання функцій, які підпадають під їхню юрисдикцію. Основою таких взаємовідносин є закладені в Конституції Німеччини виключні, конкуруючі та рамкові законодавчі повноваження Федерації.

Для третього типу місцевого самоврядування характерним є високий рівень адміністративного контролю над місцевими органами влади з боку центральних органів влади. Такий тип місцевого самоврядування реалізований у повній мірі у Франції. При цьому місцеві органи влади мають досить широкі повноваження у сфері реалізації національної політики соціально-економічного розвитку і розробки місцевої концепції такого розвитку [164, с.18].

Утворення багаторівневих бюджетних систем в тому числі обумовлюється необхідністю фінансового вирівнювання з одночасним перерозподілом владних повноважень між центральними та місцевими органами влади. В свою чергу необхідність фінансового вирівнювання впливає із необхідності вирівнювання соціально-економічного розвитку АТО [116, с.16]. Підтвердженням цього є практика ряду розвинутих країн, таких як Сполучені Штати Америки, Іспанія, Австрія, Швейцарія, Швеція, де місцеві бюджети мають високу фінансову автономію і практично не залежать від бюджету центральної адміністрації.

Джерелами фінансування місцевих органів влади більшості країн Центральної та Східної Європи є власні фінансові ресурси органів місцевого самоврядування. Отже, вони мають значну фінансову автономію щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів і витрачання цих коштів, встановлення ставок місцевих податків і зборів. Однак, до посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, як зазначає Коваленко Г.О. [71, с.93], апелюють ті АТО, що перебувають на високому рівні розвитку. У цьому разі таке посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування означатиме зменшення ефективності вирівнювання фінансових можливостей. У постіндустріальних країнах місцеві органи влади набули права на свій розсуд та під свою відповідальність надавати громадські послуги населенню відповідних АТО. З огляду на це, спостерігається тенденція до поступового зростання рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування [56, с.17]. Підґрунтя фінансової автономії органів місцевого самоврядування розвинутих країн складають місцеві податки та місцеві надбавки до загальнодержавних податків. Процеси подібного характеру відбуваються навіть у країнах з укоріненою централізованою владою (Королівство Йорданія, Марокко, Китай, Таїланд тощо) [41, с.143].

Однією з кількісних характеристик рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування є показник питомої ваги трансфертів у доходах місцевого бюджету, що дає змогу константувати ступінь залежності місцевого бюджету від бюджетів вищого рівня. Для унітарних держав в цілому даний показник є вищим, ніж для федеративних. Так, в таких унітарних державах як Італія, Канада,

Португалія, Нідерланди, Ірландія питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів коливається від 62 % до 80 % і є значно вищою, ніж в Україні [112, с.157]. Обсяг трансфертів, що надаються з Державного бюджету у місцеві бюджети, залежить від значної кількості факторів та розраховується за визначеними підходами. Зокрема при розрахунку обсягу зв'язаних трансфертів виходять із обсягу власних доходів місцевого бюджету і обсяг трансфертів визначають пропорційно їх величині чи таким чином, щоб компенсувати фактичні видатки місцевого бюджету. При розподілі бюджетних дотацій обсяг трансфертів визначають формульним методом чи планують як частину доходів місцевого бюджету. Значну роль відіграють цільові трансферти, які забезпечують найбільший вплив на зміну видаткових програм місцевої влади у бажаному напрямі [165, с.55-58].

Слід зазначити, що розширення фінансової автономії органів місцевого самоврядування через децентралізацію державного управління у більшості країн Центральної і Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав, у тому числі й Україні, відбувається значно швидше, ніж формування адекватної фінансової бази. У структурі джерел фінансових ресурсів місцевої влади цих груп країн, за ознакою їхнього поділу на внутрішні й зовнішні, останні значно переважають, демонструючи домінування центральної влади [116, с.22]. Одним із найбільш показових в силу наближеності історичних шляхів розвитку є досвід Росії щодо забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування [97, с.81].

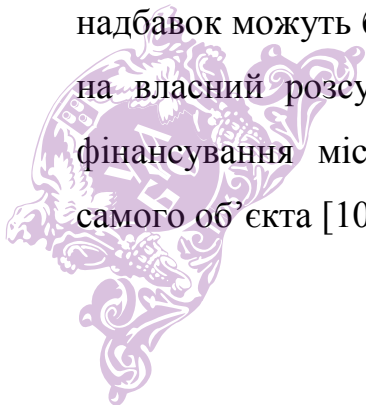
Формування місцевих бюджетів за рахунок частини загальнодержавних податків може відбуватися у різних формах, які зумовлюють різний вплив місцевих органів влади на податкові доходи. Місцева влада може: встановлювати власні додаткові ставки (надбавки) по певних загальнодержавних податках; мати право на певний процент доходів від податків, зібраних на відповідній території АТО, або на законодавчо встановлену частку загальнонаціональних податкових надходжень [207, с.13]. При формуванні місцевих бюджетів за рахунок частини загальнодержавних податків, місцеві органи влади не можуть самостійно визначати базу оподаткування та встановлювати податкові ставки. Це робиться центральними органами влади. Причому рівень фінансової автономії місцевих органів влади

залежить від того, наскільки вони можуть впливати на формування податкового законодавства (щодо визначення нормативів міжбюджетного розподілу податків). Наприклад, в Іспанії та Італії центральні органи влади погоджують з владою територій АТО умови міжбюджетного розподілу податків. У Росії переважна більшість податкових надходжень місцевих бюджетів (до 90%) формується за рахунок розщеплення загальнодержавних податків, нормативи яких змінюються щорічно [71, с.95]. Такий розподіл вважається механізмом, який дає змогу забезпечувати певний баланс між фінансовою автономією органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері та стабільністю національної бюджетної системи [209, с.13].

Доступ місцевих органів влади до загальнодержавних податків вважається необхідним у тих випадках, коли вони відповідають за виконання широкого переліку соціально значущих функцій (наприклад, з надання послуг у сфері освіти та охорони здоров'я) [207, с.10]. У цьому випадку видатки місцевих бюджетів стосовно соціальної сфери фінансують за рахунок закріплених доходів [143, с.75]. До позитивних характеристик системи формування місцевих бюджетів за рахунок частини загальнодержавних податків слід також віднести те, що спільні податки і єдине управління ними дають змогу проводити ефективну податкову політику, а зміни у податкових надходженнях і, відповідно, ризики таких змін розподіляються між різними видами бюджетів, тобто позначаються не тільки на місцевих, але й на центральному бюджеті.

Надання місцевим органам влади права встановлювати власні додаткові ставки (надбавки) по загальнодержавному податку, який надходить до центрального бюджету, дає змогу їм досить гнучко приводити фінансові можливості місцевих бюджетів у відповідність до потреб у фінансуванні їх видатків. Розміри таких надбавок можуть бути обмеженими або встановлюватися місцевими органами влади на власний розсуд. Негативною характеристикою використання такого джерела фінансування місцевих бюджетів є багаторазове оподаткування одного й того самого об'єкта [108, с.41].

В середньому по унітарних державах Європи (без постсоціалістичних) податкові доходи забезпечують приблизно 50% доходів місцевих бюджетів, розрахованих як сума податкових доходів місцевих бюджетів і одержаних трансфертів [108, с.41]. Податки, по яких місцеві органи влади мають право встановлювати ставки та надавати пільги, є найважливішим джерелом доходів місцевих бюджетів (вони забезпечують в середньому приблизно 42% їх загального обсягу); при цьому на цільові трансферти припадає 25,8%, на нецільові – 24,3%, а на загальнодержавні податки, що розподіляються між центральним і місцевими бюджетами, – 4,3%. Необхідно також підкреслити, що в останнє десятиріччя частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів у багатьох розвинутих країнах залишалася досить стабільною, але їх податкова автономія розширювалася. В унітарних країнах Європи частка місцевих бюджетів у сукупних податкових доходах держави коливається від 0,8% у Греції та 2,2% в Ірландії до 31-33% у Данії, Швеції та Іспанії, а в таких країнах, як Ірландія, Нідерланди, Люксембург, Великобританія, – не перевищує 5%. В Україні цей показник складає приблизно 15% та є досить високим за стандартами не тільки постсоціалістичних, але й більшості унітарних розвинутих держав Європи. Рівень податкових доходів місцевих бюджетів в Україні перевищує середній показник унітарних розвинутих держав Європи. Вищими, ніж в Україні, податкові доходи місцевих бюджетів були тільки у Скандинавських країнах – Данії (16,5% ВВП), Швеції (16,3% ВВП), Фінляндії (9,1% ВВП), Норвегії (5,9% ВВП), а також в Італії (6,4% ВВП). У таких європейських країнах, як Люксембург, Великобританія, Нідерланди, Ірландія, цей показник не перевищує 2% ВВП, а у Греції та на Кіпрі становить 0,3-0,4% ВВП. У постсоціалістичних державах значна частина доходів місцевих бюджетів забезпечується за рахунок загальнодержавних податків (наприклад, їх частка у Чехії становить 51,8%, у Польщі – 38,6%). При цьому частка трансфертів (як цільових, так і нецільових) є порівнянною із середніми показниками унітарних держав. Важливою особливістю постсоціалістичних країн є низька частка у загальній сумі доходів місцевих бюджетів тих податків, по яких місцеві органи влади можуть встановлювати ставки або надавати пільги. Так, в Польщі такі податки становлять

близько 12%, у Франції – 48,9% [108, с.41]. У деяких країнах, незважаючи на те, що місцеві органи влади мають право змінювати податкові ставки, фактично по всіх територіях АТО діють однакові ставки, тобто на практиці право податкової автономії не використовується [210, с.184].

У більшості постсоціалістичних держав податок на прибуток підприємств відіграє важливу роль у формуванні місцевих бюджетів: на нього припадає понад 10% податкових доходів місцевих бюджетів (у Чехії відповідний показник становить 26%). Крім цих країн, податок на прибуток підприємств забезпечує значну частку податкових доходів місцевих бюджетів і в таких унітарних державах як Португалія (12,4%), Туреччина (9-11%), Фінляндія (8%) [34, с.44; 108].

Досить часто у розвинутих країнах існує розгалужена система місцевих податків та зборів, що ґрунтується на принципі оптимального фіскального навантаження. При цьому механізм справляння податків має суттєві відмінності у кожній країні і принцип оптимальності оподаткування реалізується як за рахунок зниження податкових ставок і розширення бази оподаткування, так і за допомогою системи пільг, спрямованих на досягнення конкретних цілей соціально-економічного розвитку АТО [30, с.306].

Значна кількість місцевих податків та зборів є гарантією стабільності надходжень до місцевих бюджетів. Місцеві податки та збори мають суттєве значення при формуванні бюджетів місцевого самоврядування в розвинутих країнах.

Встановлення місцевих податків і зборів часто не приводить до їх ефективної реалізації. Наприклад, у Естонії було впроваджено тільки три місцевих податки: на рекламу та оголошення, закриття доріг і вулиць, механічні засоби пересування, причому питома вага від впровадження цих податків була вкрай низькою (1,6% місцевих бюджетів) [44, с.22].

Місцеве оподаткування повинно бути співрозмірним з загальнодержавним оподаткуванням і не створювати надмірного фіскального навантаження на місцевих мешканців [35, с.49-50]. Проте, як зазначає Демиденко Л.М. [44, с.22], чим вищим є рівень розвитку країни, тим більшу роль у формуванні місцевих бюджетів

відіграють місцеві податки та збори. Як свідчить зарубіжний досвід, найбільше фіскальне значення мають такі місцеві податки як податок на нерухомість та податок (плата) за землю [30, с.307]. Зокрема високим є фіскальне значення податку на нерухомість у доходах місцевих бюджетів США, Ірландії, Голландії, Великобританії Бельгії, Данії, Німеччині, Італії, Норвегії (70-90 %). Менше розповсюдження мають місцеві акцизи на тютюн, бензин, спиртні напої, місцеві податки на продаж, місцеві податки на продаж енергоносіїв та електричної енергії (Кіпр, Іспанія, Італія, Бельгія). Досить часто разом із загальнодержавним оподаткуванням доходів фізичних осіб, корпоративних доходів та прибутку підприємств здійснюється і їх місцеве оподаткування (країни Північної Європи, Японія) [172, с. 39-40]. Якщо нормативно-правові акти країни дають змогу органам місцевого самоврядування встановлювати ставку місцевого податку у певних межах, то, як правило, встановлюється мінімально можлива ставка. У деяких країнах фінансова компетенція органів місцевого самоврядування стосовно оподаткування сильно обмежена (Франція, Іспанія). У деяких країнах розщепленню податку передують його централізація [35, с.49; 148].

Практика податкових розщеплень є поширеною у країнах Центральної, Східної Європи та країнах Співдружності Незалежних Держав. Хоча існують певні відмінності між цими країнами щодо практики податкових розщеплень: якщо у перших головними розщепленими податками є податок на доходи громадян і податок на прибуток підприємств, то у країнах Співдружності Незалежних Держав цей перелік ширший – до нього входять також податок на додану вартість й акцизи. Крім того, у країнах Центральної і Східної Європи встановлення нормативів розщеплення для самоврядних одиниць базового рівня (місто, село, селище) простіший і прозоріший, адже в них нормативи розщеплення для цих АТО визначаються безпосередньо на державному рівні, тоді як у країнах Співдружності Незалежних Держав домінує інший підхід – визначення нормативів розщеплення покладається на представницькі органи влади обласного й районного рівнів. У ряді країн упродовж короткострокового періоду відбуваються досить радикальні зміни

переліку розщеплених податків (Литва, Україна, Чехія) і нормативів розщеплення (Словаччина, Угорщина, Україна) [166, с.50-51].

Міжбюджетні трансферти широко використовуються у світовій практиці як інструмент фінансового вирівнювання. Ефективність міжбюджетних трансфертів у сфері фінансового вирівнювання коливається в залежності від стадії становлення місцевого самоврядування і цілком обумовлюється досконалістю нормативно-провадового регулювання бюджетних відносин в тій чи іншій країні [112, с.158]. Для європейської практики не є виключенням систематична корекція нормативно-правових актів стосовно співвідношення бюджетних процесів центрального бюджету і місцевих бюджетів, розщеплення податків, процедури надання трансфертів тощо. Найменша частота перегляду відповідних нормативно-правових актів відзначається у Швеції та Франції.

Заслужовує на увагу також досвід європейських країн щодо шляхів збільшення власних доходів місцевої влади за рахунок доходів від надання комунальних послуг. Наприклад, центральні органи влади у країнах Балтії мають право нагляду за тарифами підприємств комунальної інфраструктури, хоча безпосередньо тарифну політику обумовлюють місцеві органи влади. У цих країнах законодавчо визначено перелік сфер, що належать до компетенції центрального та місцевих урядів. У країнах Центральної Європи швидко відбулося реформування традиційних форм надання суспільних послуг, чому сприяли такі елементи ринкового середовища, як надання послуг приватними організаціями, їхня участь у виробленні суспільних послуг, використання у комунальній сфері ринкових механізмів [116, с.21].

На розвиток тих чи інших видів альтернативних способів надання послуг впливає ціла низка чинників, серед яких: законодавче і фінансове середовище країни, специфіка сфери, в якій вони надаються, ринкові умови тощо [11, с.10]. Виділяють основні види альтернативних способів надання послуг: видача контрактів на комунальні послуги; запровадження програм будівництва, експлуатації, передачі; передача прав та обов'язків щодо надання послуг у певній місцевості упродовж певного періоду; надання послуг на місцевому рівні

неприбутковими організаціями та добродійними товариствами; використання ваучерів (види субсидій на користь споживачів) [45, с.487-488].

Цікавими є особливості та досвід різних країн у цій сфері. Наприклад, у Великобританії для отримання підяду місцеві органи влади змушені порівнювати свою ефективність з ефективністю приватного сектору. У французькій централізованій структурі існують форми договірних відносин з монополістичними державними компаніями у сфері комунального господарства. У німецькій традиції внутрішній ефективності державних організацій віддається перевага перед ринковими стимулами. У Німеччині існують різні форми власності та підзвітності у сфері комунального господарства, які намагаються урівноважити державні функції з механізмами приватного сектору. В Угорщині у сфері суспільних послуг існують дві групи послуг, у наданні яких беруть участь зовнішні виробники. Укладаються контракти між муніципалітетом як клієнтом і виробником послуг у сфері прибирання твердих відходів та центрального опалення. Зовнішні компанії (недержавні та не муніципального підпорядкування) забезпечують водопостачання, каналізацію, обслуговування плавальних басейнів та прибирання твердих відходів [11, с.11].

Узагальнення теоретичних засад і міжнародного досвіду формування доходів місцевих бюджетів дає змогу зробити висновок про те, що місцева влада має найвищий рівень податкової автономії у тих випадках, коли вона може довільно (без будь-яких обмежень) змінювати розмір податкових ставок та надавати податкові пільги. Як правило, у багатьох унітарних державах податкові повноваження місцевих органів влади обмежуються правом змінювати ставки певних податків (необмежено або у законодавчо встановлених межах) та надавати пільги. Рівень фінансової автономії місцевих органів влади залежить також від того, чи можуть вони впливати на нормативи міжбюджетного розподілу загальнодержавних податків.

Таким чином, для світової практики характерним є існування відповідності між моделлю бюджетної системи та типом місцевого самоврядування. Існування такої відповідності дає змогу органам місцевого самоврядування у повній мірі

реалізовувати свою фінансову компетенцію та виконувати власні чи/та делеговані повноваження. В Україні існує розбіжність між типом місцевого самоврядування і моделлю бюджетної системи, що приводить до розриву зв'язаних правоспроможностей органів місцевого самоврядування та посилення вертикальних дисбалансів.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження теоретичних основ фінансової автономії органів місцевого самоврядування зроблені наступні висновки:

1. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування виникає внаслідок функціонування фінансового механізму (а саме бюджетної його складової) регулювання соціально-економічного розвитку АТО і є проявом процесу бюджетної децентралізації. Одночасно виникнення і посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування приводить до структурних зрушень в економіці АТО у формі горизонтальних та вертикальних дисбалансів. Відповідно змінюється і рівень задоволення соціальних потреб населення АТО. Виникнення зворотного причинно-наслідкового зв'язку між фінансовою автономією органів місцевого самоврядування та соціально-економічним розвитком АТО через процеси бюджетної децентралізації дає змогу включити її до складу фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО як його елемент. Можливим є встановлення і досягнення певного ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що приведе до зміни рівня соціально-економічного розвитку АТО.

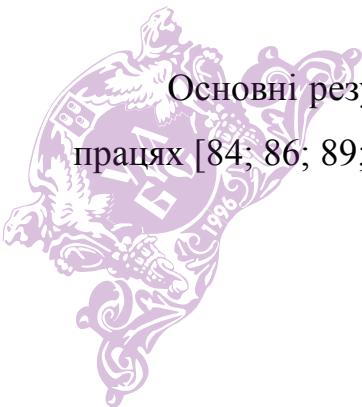
2. Фінансова політика України містить певні суперечності стосовно формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Перерозподіл владних повноважень у сторону збільшення повноважень органів місцевого самоврядування супроводжується недостатністю їх фінансових ресурсів для виконання таких повноважень та посиленням бюджетної централізації. Водночас

формально процеси бюджетної децентралізації підтримуються відсутністю розщеплення податкових надходжень.

3. Нормативно-правове забезпечення фінансової автономії АТО України та відповідних їм органів місцевого самоврядування є системно неузгодженим, що обумовлено невідповідністю між ступенем розвитку нормативно-правового забезпечення делегування владних повноважень місцевим органам влади і нормативно-правовим супроводженням інституційної реалізації як цих повноважень, так і розподілу фінансових ресурсів для забезпечення фінансової спроможності органів влади. Делегування повноважень відбувається у розрізі світових тенденцій до фінансової автономії АТО та відповідних їм органів місцевого самоврядування, однак інструментарій реалізації цих повноважень залишається у розпорядженні центральних органів влади, що означає розрив зв'язаності владних повноважень і фактичне делегування тільки обов'язків щодо їх реалізації без відповідного делегування прав.

4. Концепції бюджетного федералізму та бюджетного унітаризму обумовлюють прийняту в країні модель бюджетної системи, яка повинна відповідати типу місцевого самоврядування. В Україні сформовано такий тип місцевого самоврядування, коли органи місцевого самоврядування є самостійними у виконанні своїх функцій, але одночасно виконують делеговані повноваження центральних органів влади. При цьому фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування формується на основі невідповідної зазначеному типу місцевого самоврядування моделі бюджетної системи, що ґрунтується на принципах автономії кожного рівня влади. Відповідно необхідним є зміна типу місцевого самоврядування із незмінною моделлю бюджетної системи чи реформація моделі бюджетної системи таким чином, щоб вона відповідала типу місцевого самоврядування.

Основні результати дослідження по розділу 1 опубліковано у шести наукових працях [84; 86; 89; 90; 95; 96].

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВА АВТОНОМІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ

2.1. Удосконалення теоретичного забезпечення встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Завдання наукового обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць може бути вирішене при умові узгодження існуючих дефініцій як зазначеного поняття, так і споріднених із ним понять. Уніфікація дефініцій поняття фінансової автономії є підґрунтям для розробки теоретико-методичного забезпечення встановлення її рівня. Питання уніфікації поняття фінансової автономії є тим більш актуальним, чим більше існує його інтерпретацій у різних дослідників або чим більше існує аналогічних, чи навіть синонімічних понять.

Виходячи з результатів аналізу поняття “фінансова автономія” (пп.. 1.1 даної праці), можна зазначити, що потребує уточнення формулювання даного терміну у напрямках:

– емпіричний об’єкт повинен бути додатково деталізований разом із використанням поняття. Використання поняття “фінансова автономія” повинно мати конкретний характер, наприклад “фінансова автономія органів місцевого самоврядування”, “фінансова автономія адміністративно-територіальних одиниць”, “фінансова автономія установ (організацій)”. Таким чином утворюється множина понять фінансової автономії, кожне з яких матиме власне формулювання;

– основні зв'язки, що поєднують поняття фінансової автономії з емпіричними об'єктами відповідних економічних понять і категорій, проявляються у зв'язках через поняття “фінансові ресурси”. З одного боку, різні поняття фінансової автономії стосовно різних груп емпіричних об'єктів пов'язані між собою як через поняття фінансових ресурсів, так і через саме поняття автономії. З іншого – через поняття “фінансові ресурси” та уточнення процесу “формування, розподіл, використання” поняття фінансової автономії пов'язане із категорією “фінанси”, а через неї – і з іншими категоріями;

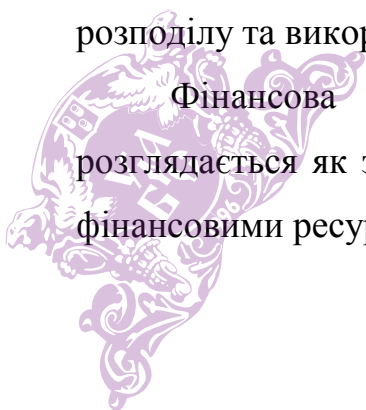
– відносини, які характеризують емпіричний об'єкт поняття “фінансова автономія” включають його в систему правових категорій. Справді, оскільки об'єктом поняття можуть бути “орган місцевого самоврядування”, “адміністративно-територіальна одиниця”, “установа (організація)”, то відносини, в які вони вступають перш за все пов'язані із реалізацією їх прав, виконанням функцій тощо. Тобто поняття фінансова автономія реалізує себе за допомогою політико-правових механізмів.

Стосовно визначення поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування”, то, як зазначалось вище [50, с.5; 160, с.2; 190, с.142], поняття “правоспроможність” найкраще відображає зв'язаність прав і обов'язків стосовно даної групи емпіричних об'єктів.

Взаємозв'язок поняття “фінансова автономія” з іншими економічними та правовими категоріями і поняттями показано на рис.2.1.

Виходячи із змісту окремих елементів поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” його формулювання нами буде наступним: фінансова автономія органів місцевого самоврядування – це законодавчо обмежена система правоспроможностей органів місцевого самоврядування стосовно формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Фінансова автономія адміністративно-територіальної одиниці нами розглядається як здатність, спроможність продуктивних сил забезпечити власними фінансовими ресурсами її сталий соціально-економічний розвиток.

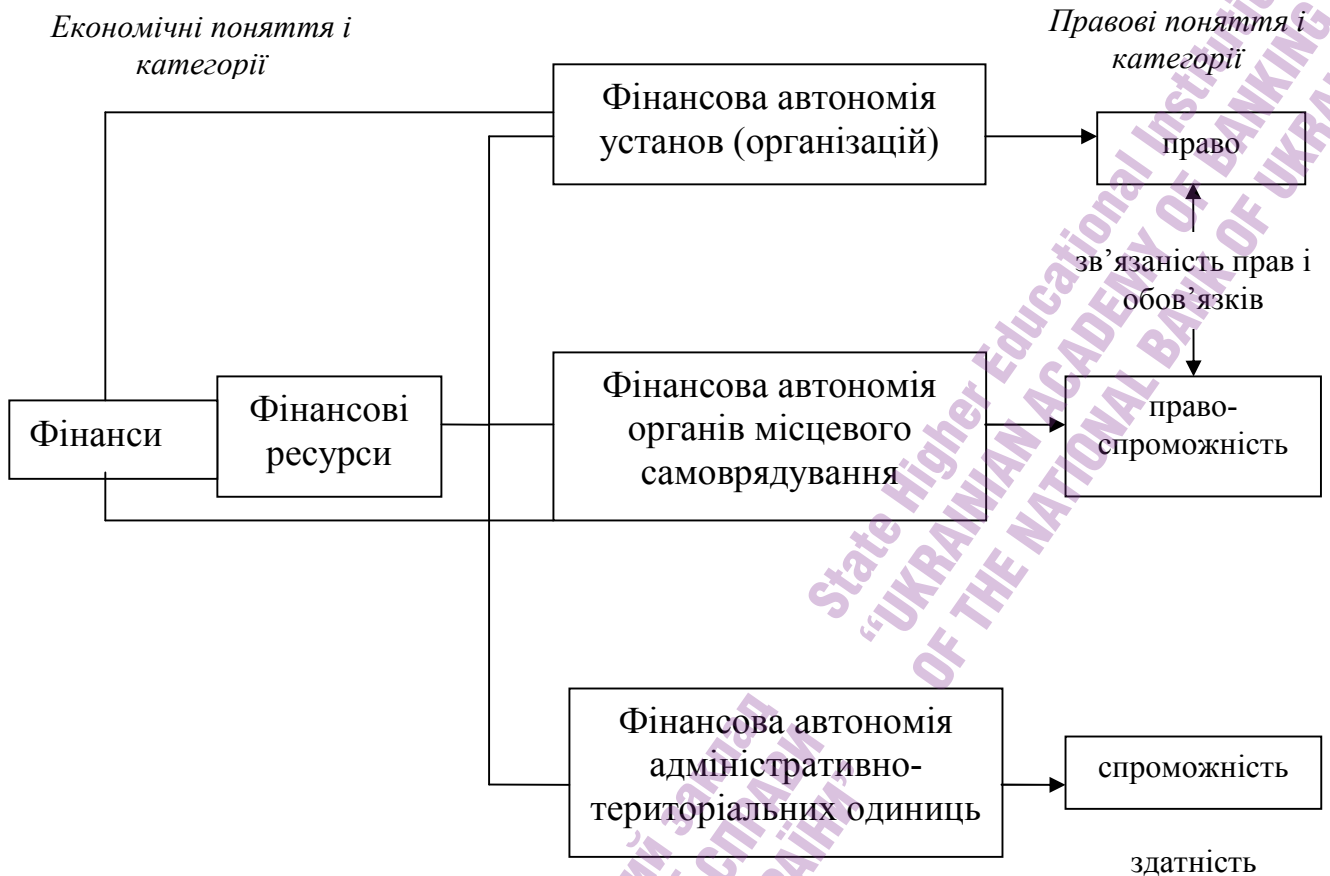

Рис. 2.1. Зв'язки поняття “фінансова автономія” з іншими категоріями та поняттями

Тобто, фінансову автономію адміністративно-територіальної одиниці слід розглядати як спроможність продуктивних сил забезпечувати її соціально-економічний розвиток за рахунок створених на цій території фінансових ресурсів.

Таким чином, поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” і поняття “фінансова автономія адміністративно-територіальних одиниць” пов'язані між собою за допомогою поняття “фінансові ресурси”, і, відповідно, пов'язані з категорією “фінанси”.

З системою правових понять і категорій поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” та “фінансова автономія адміністративно-територіальних одиниць” пов'язані відповідно через поняття “право-спроможність” та “спроможність”. При цьому поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” і “фінансова автономія установ (організацій)” пов'язані між собою

через зв'язок категорії “право” та поняття “правоспроможність” (“правоспроможність” включає в себе “право, пов'язане з обов'язком”).

У порівнянні із пропонованими раніше формулюваннями поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” пропоноване нами визначення має ряд переваг та недоліків (табл. 2.1), однак зазначимо, що більшість недоліків властиві раніше пропонованим визначенням.

Таблиця 2.1

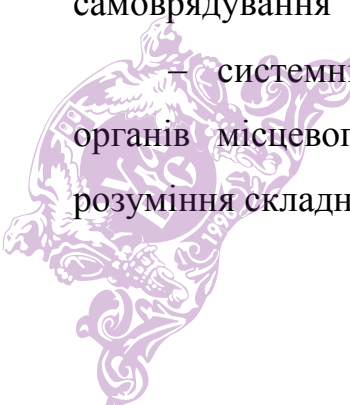
Переваги та недоліки пропонованого формулювання
поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування”

Переваги	Недоліки
1. Конкретизує групу емпіричних об'єктів, яких стосується поняття. 2. Відображає основні зв'язки із системами економічних та правових понять і категорій. 3. Підкреслює зв'язаність правоспроможностей органів місцевого самоврядування.	1. Не відображає суб'єктивно-об'єктивний характер поняття. 2. Не відображає всієї сукупності зв'язків із системою економічних понять і категорій. 3. Не відображає можливість розриву правоспроможностей органів місцевого самоврядування чи їх обмежений характер.

В свою чергу, основні переваги пропонованого нами визначення зменшують недоліки раніше пропонованих формулювань. Як більшість економічних понять, поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” має суб'єктивно-об'єктивний характер. Однак, суб'єктивність (об'єктивність) поєднується із конкретно-просторовим та конкретно-часовим характером поняття, що є більш властивим для понять просторової економіки.

Основними властивостями поняття “фінансова автономія органів місцевого самоврядування” є наступні:

– системність, оскільки існує кілька аспектів прояву фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що в цілому створюють єдине, системне, розуміння складного явища;

– комплексність, оскільки незважаючи на складність явища фінансової автономії органів місцевого самоврядування, системність, конкретні аспекти його прояву спостерігаються одночасно, комплексно, у взаємодії, формуючи сукупність синергічних впливів;

– суб'єктивно-об'єктивний характер. Зокрема фінансова автономія органів місцевого самоврядування існує як об'єктивне явище, що притаманне майже всім фінансовим системам. Однак ступінь реалізації фінансової автономії (або її кількісний рівень) може бути оцінений суб'єктивно (аж до повного заперечення явища) і може бути суттєво змінений за допомогою суб'єктивних впливів;

– дискретність, оскільки застосувати поняття фінансової автономії та оцінити її рівень можна тільки до конкретного органу (групи органів) місцевого самоврядування (тобто дискретно), інакше дане поняття втрачає сенс;

– просторово-часова конкретність, оскільки сприйняття того чи іншого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць може відбуватись в конкретних просторово-часових умовах. Прояв фінансової автономії органів місцевого самоврядування в умовах певної національної економіки і певної економічної формації матиме різну суб'єктивну оцінку, що буде обумовлено конкретними об'єктивними обставинами.

Доцільним є класифікувати фінансову автономію органів місцевого самоврядування за характером прояву на експліцитну та імпліцитну.

Під експліцитною фінансовою автономією органів місцевого самоврядування слід розуміти декларативну спрямованість досягнення такої автономії за рахунок трансформації її нормативно-правового забезпечення у сторону посилення прав органів місцевого самоврядування стосовно формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Під імпліцитною фінансовою автономією органів місцевого самоврядування слід розуміти фактичну спрямованість досягнення такої автономії за рахунок повної трансформації її інституційно-правового забезпечення у сторону посилення

правоспроможностей органів місцевого самоврядування стосовно формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Розуміння експліцитної та імпліцитної форм фінансової автономії органів місцевого самоврядування як “явної” і “прихованої” є обмеженим. Співвідношення даних понять найкраще відобразити за допомогою схеми (рис.2.2).

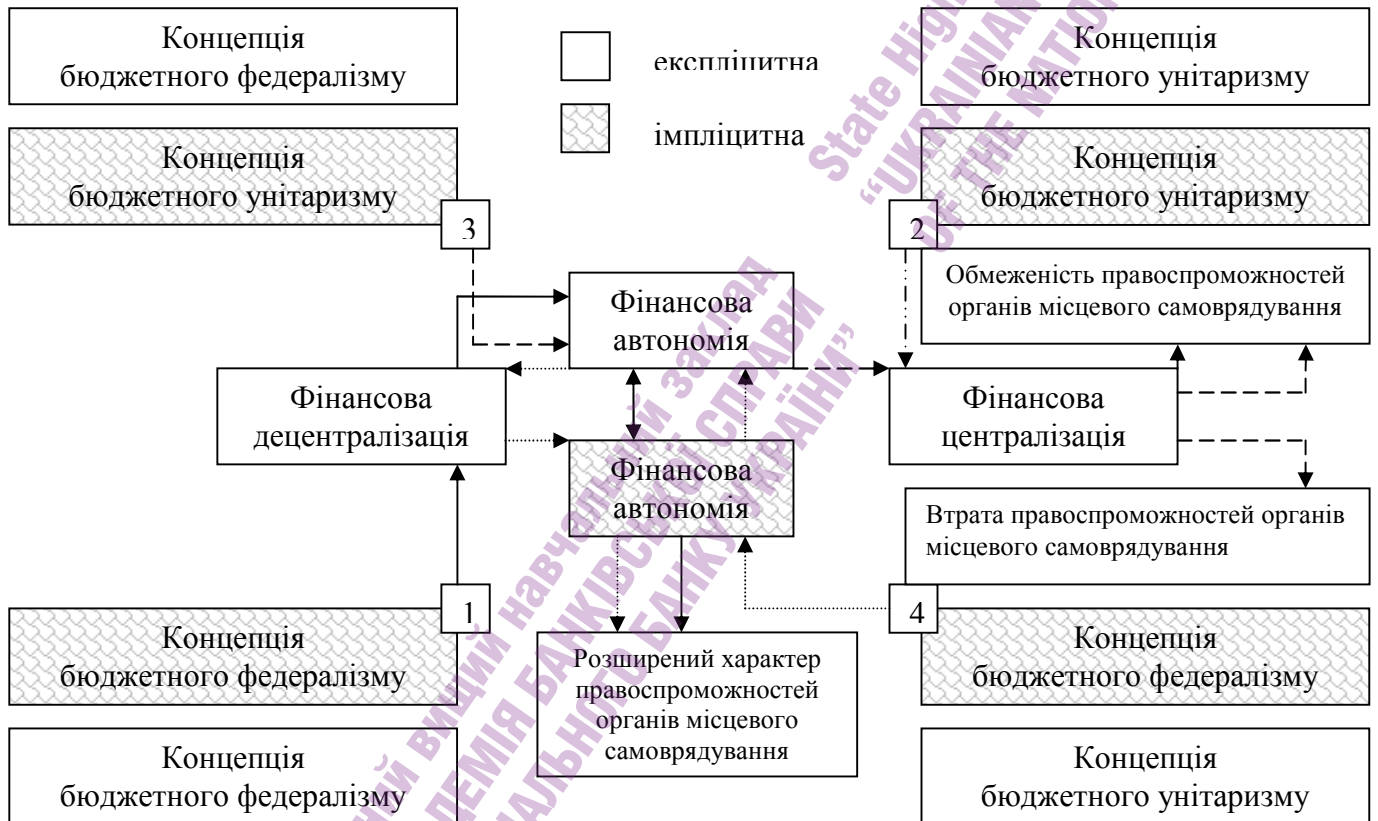

Рис.2.2. Взаємодія експліцитної та імпліцитної форм фінансових автономій органів місцевого самоврядування

На зазначеному рисунку 2.2 відтворено чотири можливих поєднання концепцій бюджетного федералізму та бюджетного унітаризму:

- (1) – існує співпадіння експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного федералізму;
- (2) – існує співпадіння експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму;

(3) – експліцитно проявляється концепція бюджетного федералізму, а імпліцитно – бюджетного унітаризму (ситуація, на нашу думку, властива Україні);

(4) – поєднання концепцій, протилежне ситуації (3).

При реалізації ситуації (1), коли експліцитна та імпліцитна концепції бюджетного федералізму співпадають, виникає процес фінансової децентралізації, що розпочинається із забезпечення експліцитної фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Першочергово таким органам надаються додаткові права і обов'язки, законодавчо забезпечується процес перерозподілу фінансових потоків в сторону їх децентралізації. Наступною стадією стає інституційне забезпечення дієвості перерозподілу фінансових потоків в сторону місцевих органів влади і при достатньому рівні фінансування виконання обов'язків органами місцевого самоврядування їх права перетворюються у правоспроможності. Це, відповідно, приводить до розширення існуючих правоспроможностей органів місцевого самоврядування. Виникає рівноважне співвідношення між експліцитною і імпліцитною формами фінансової автономії органів місцевого самоврядування, причому процес рівноважного співвідношення починається із реалізації експліцитної фінансової автономії. Наслідком реалізації даної ситуації є більш оперативне управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування, більший вплив територіального утворення на процеси фінансування його соціально-економічного розвитку, але водночас посилюються ризики недостатності фінансування такого розвитку та нерівномірності розподілу фінансових ресурсів по адміністративно-територіальним одиницям країни.

У протилежному випадку (ситуація (2)), що властивий для невеликих унітарних держав, співпадають експліцитна та імпліцитна концепції бюджетного унітаризму. При цьому відбуваються процеси централізації фінансових потоків, не виникає експліцитна чи імпліцитна форма фінансової автономії. За рахунок цього зменшується обсяг правоспроможностей органів місцевого самоврядування. Таке зменшення не приводить до зменшення обсягу фінансування соціально-економічного розвитку територіальних утворень та сприяє кращому фінансовому вирівнюванню. Однак при цьому зменшується рівень оперативності управління

фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування та зменшується вплив територіального утворення на фінансування його соціально-економічного розвитку.

У третьому випадку (ситуація (3)), коли експліцитно наголошується існування концепції бюджетного федералізму, а імпліцитно реалізується концепція бюджетного унітаризму події складаються наступним чином: експліцитна концепція бюджетного федералізму реалізується у експліцитній фінансовій автономії органів місцевого самоврядування, що приводить до збільшення прав і обов'язків таких органів, однак імпліцитно така передача прав не супроводжується відповідними інструментами та механізмами. Навпаки, механізми бюджетного процесу організовані таким чином, щоб підтримати імпліцитну концепцію бюджетного унітаризму, тобто проходить процес фінансової централізації. Відповідно частина правоспроможностей органів місцевого самоврядування втрачає зміст правоспроможностей та набуває статусу прав (чи обов'язків). Оскільки виконання цієї частини прав (чи обов'язків) повинно бути експліцитно забезпечено за рахунок фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, то вони, відповідно, не можуть бути реалізовані. Компенсаторний характер міжбюджетних трансфертів у такому випадку призначений для забезпечення виконання “розірваних” правоспроможностей органів місцевого самоврядування. Виконання іншої частини правоспроможностей органів місцевого самоврядування забезпечується фінансовими ресурсами цих органів, але як і у випадку з ситуацією (2) їх кількість є обмеженою. Основним ризиком у даній ситуації є те, що забезпечення виконання “розірваних” правоспроможностей органів місцевого самоврядування найбільш сильно залежить від рівня наповнюваності Державного бюджету і навіть при незначних коливаннях у наповненні його доходної частини функція забезпечення виконання “розірваних” правоспроможностей переходить до місцевих бюджетів. Рівень впливу територіального утворення на його соціально-економічний розвиток при цьому незначним чином перевищує відповідний рівень впливу при співпадінні експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму (ситуація (2)).

У випадку імпліцитної концепції бюджетного федералізму та експліцитної концепції бюджетного унітаризму (ситуація (4)) ініціюються процеси фінансової

децентралізації, причому затримка реалізації експліцитної фінансової автономії у порівнянні з імпліцитною приводить до затримки передачі правоспроможностей центральних органів влади у порівнянні із фінансовими ресурсами, що забезпечують їх виконання. Зазначена ситуація проводить до розриву правоспроможностей центральних органів влади, або до надмірного збільшення обсягу витрат Державного бюджету.

Виходячи із оцінки співвідношення експліцитної та імпліцитної форм фінансової автономії органів місцевого самоврядування можна зробити висновок, що вони є пов'язаними між собою та можуть бути реалізовані тільки у взаємодії, причому процес досягнення фінансової автономії органів місцевого самоврядування повинен розпочинатись або з імпліцитної її форми, або – з експліцитної та імпліцитної, але ніколи – тільки з експліцитної. При цьому імпліцитна форма фінансової автономії органів місцевого самоврядування може бути трансформована в експліцитну; імпліцитна форма такої автономії може ініціювати експліцитну.

Найбільш прийнятним є співпадіння експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму чи бюджетного федералізму. Експліцитна та імпліцитна форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування не просто відрізняються за характером прояву, а й формують єдину цілісність у взаємодії, що також дає підстави наголошувати на системному характері поняття фінансової автономії.

Другою системою класифікації фінансової автономії органів місцевого самоврядування є класифікація за напрямом впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці відповідно до кількісних характеристик фінансової автономії і параметрів такого впливу. Для підтвердження доцільності впровадження таких форм фінансової автономії нижче (п. 2.3, п. 3.2 даної праці) нами буде встановлено зв'язок між рівнем соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування.

Характеристика пропонованої системи класифікації тісно пов'язана із визначенням поняття “рівень фінансової автономії”. Утилітарно рівень фінансової

автономії розуміють як її характеристику, визначену за допомогою певних кількісних показників [41, с. 147; 61, с. 41; 116, с.21; 172, с.40]. Значення показників фінансової автономії органів місцевого самоврядування зазвичай має чіткий кількісний характер, однак сам рівень такої автономії визначають нечітко, як “високий”, “середній” чи “низький”. Причому інтерпретація та кількісні межі рівня фінансової автономії є довільними та залежать як від конкретно-історичних умов, так і від мети оцінювання.

На нашу думку, рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування є нечіткою характеристикою сукупності кількісних показників такої автономії, що має суб’єктивно-об’єктивний характер. Об’єктивність рівня фінансової автономії як її характеристики полягає у тому, що вона виникає внаслідок дії об’єктивно існуючих процесів бюджетної централізації-децентралізації в конкретно-історичних умовах окремих економічних систем (субсистем, метасистем) та існує незалежно від волі дослідника. Суб’єктивність рівня фінансової автономії виникає внаслідок відсутності іманентності цілепокладання та оцінювання рівня такої автономії під час її дослідження. Оскільки поняття рівня фінансової автономії є нечітким, то внаслідок відмінностей у процесах цілепокладання та оцінювання виникає певна невизначеність вирішення видів рівнів фінансової автономії. Зокрема невизначеність градації рівнів фінансової автономії виникає внаслідок відсутності іманентності процесам оцінювання, оскільки різні дослідники обирають різні комплекси показників для визначення рівня фінансової автономії, по-різному якісно інтерпретують значення цих показників як при їх комплексному, так і при окремому оцінюванні, враховують чи не враховують конкретно-історичні умови при здійсненні оцінювання та взаємний вплив показників, по-різному визначають комплекс факторів, що якісно впливають на показники тощо.

Відповідно в межах другої системи класифікації фінансової автономії пропонується виокремлювати наступні форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування:

– стимулююча, тобто така, коли рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування приводить до зростання рівня соціально-економічного

розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Безпосередньо фінансова автономія не спричинює вплив на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці, однак при її формуванні як явища утворюється сукупність зв'язків між окремими аспектами прояву місцевих фінансів таким чином, що економічний розвиток територіального утворення стає більш інтенсивним чи посилюється рівень фінансового забезпечення задоволення соціальних потреб його населення. Як різновид стимулюючої фінансової автономії органів місцевого самоврядування можна визначити оптимальну фінансову автономію, завдяки досягненню якої буде відбуватись довгострокове стійке зростання рівня соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці;

– дестимулююча, тобто така, коли рівень фінансової автономії приводить до зменшення рівня соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Як різновид дестимулюючої фінансової автономії органів місцевого самоврядування можна зазначити деструктивну фінансову автономію, завдяки досягненню якої буде відбуватись довгострокове стійке зменшення рівня соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Абстрактно, без визначення конкретних форм функціональних зв'язків між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та рівнем соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, співвідношення дестимулюючої, стимулюючої, оптимальної та деструктивної форм фінансової автономії можна відобразити за допомогою схеми (рис.2.3).

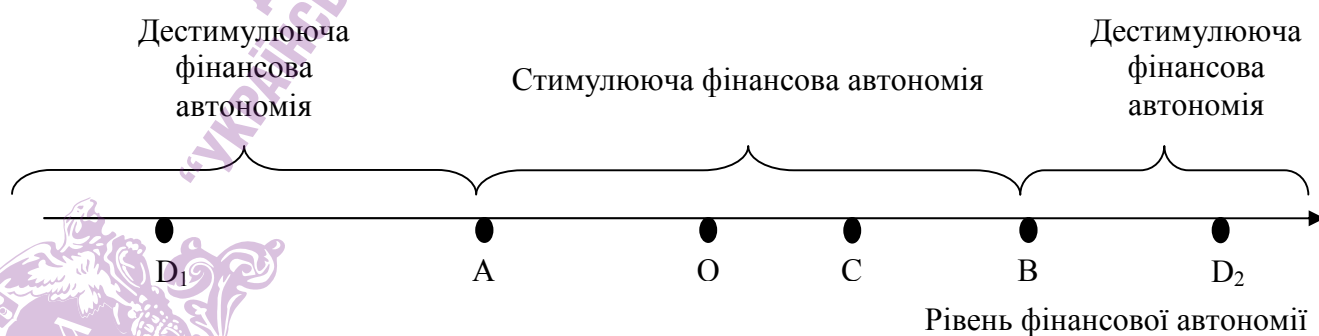

Рис. 2.3. Співвідношення форм фінансової автономії за напрямом впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці

На зазначеному рисунку точці O відповідає такий рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування, коли вона не спричинює якого-небудь суттєвого впливу на рівень соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. На відрізку AB проявляє себе стимулююча форма фінансової автономії, у точках D_1, D_2 – деструктивна форма, у точці C – оптимальна форма. Зазначимо, що конкретне співвідношення точок O, A, B, C, D_1, D_2 може бути не таким, як це наведено на рис. 2.3, та залежить від форми функціональних зв'язків (зв'язку) між показниками фінансової автономії органів місцевого самоврядування і показниками соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Відрізку AO відповідають наступні процеси: при достатньо низькому рівні фінансової автономії органів місцевого самоврядування відбувається значне фінансування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці з переважанням соціальної спрямованості цільових міжбюджетних трансфертів, за рахунок чого не тільки досягаються порівняно високі значення показників рівня соціального розвитку територіального утворення, а й за рахунок стимулювання платоспроможного попиту досягається позитивний економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці. Водночас, оскільки рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування є дещо низьким, інтенсивними є процеси централізації фінансових ресурсів, що негативно впливає на економічний розвиток територіального утворення. На відрізку OB інтенсивність процесів централізації зменшується, що приводить до посилення економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, але водночас при підвищенні рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування зменшується обсяг цільових міжбюджетних трансфертів таким чином, що погіршуються показники соціального розвитку територіального утворення. У точці O описані взаємно протилежні процеси врівноважують один одного. Конкретне положення точки O залежить також від того, який обсяг витрат бюджету спрямовується на економічний розвиток територіального утворення (при його зростанні точка O зміщується вліво) і який обсяг витрат бюджету спрямовується на його соціальний розвиток (при його зростанні точка O зміщується вправо). У точці C процеси, описані вище,

співвідносяться таким чином, що досягаються найвищі темпи соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, тобто у даній точці рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування є оптимальним.

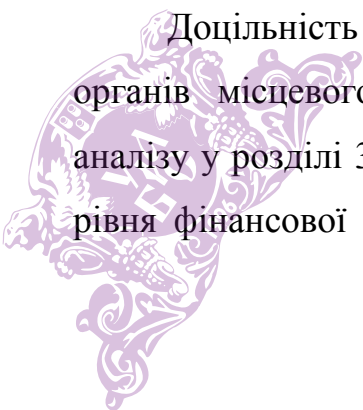
При занадто низькому рівні фінансової автономії органів місцевого самоврядування (інтервал до точки A) негативний вплив занадто інтенсивних процесів централізації фінансових ресурсів приводить до настільки низьких темпів економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, коли зменшується платоспроможний попит населення, що, в свою чергу, погіршує показники соціального розвитку територіального утворення так, що зростання обсягів міжбюджетних трансфертів не може їх покращити.

При занадто високому рівні фінансової автономії органів місцевого самоврядування (інтервал після точки B) обсяг міжбюджетних трансфертів є настільки низьким, що платоспроможний попит зменшується так сильно, що не може бути компенсований за рахунок економічного зростання. Точки D_1, D_2 (D_1, D_2 можуть мати вид інтервалів) відповідають такому рівню фінансової автономії, коли негативні процеси починають стимулювати один одного.

Виходячи з рис. 2.3., представлення результатів оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування може базуватись на інтервальному принципі, тобто такий рівень у такому разі буде мати вигляд інтервалу значень.

За зазначеною системою класифікації форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування мають не тільки конкретно-історичний, а й конкретно-територіальний характер, тобто форма фінансової автономії за напрямом впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці відповідно якійся градації її рівнів визначається особливостями функціонування територіальної підсистеми в межах цілісної системи національної економіки.

Доцільність впровадження такої класифікації форм фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що буде підтверджена нами результатами аналізу у розділі 3 даної праці, дасть підстави стверджувати про існування певного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що є оптимальним

для досягнення найвищого рівня соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Досягнення певного кількісного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування є наслідком реалізації процесів бюджетної централізації-децентралізації, що виникають в результаті функціонування фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Однак, оскільки фінансова автономія спричинює зворотній вплив на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці і тим самим змінює закономірності функціонування фінансового механізму, то її можна віднести до елементів такого механізму. Тим самим є доцільним класифікувати інструментарій фінансового механізму на вбудований і зовнішній (рис.2.4).

Рис. 2.4. Система об'єктивних причинно-наслідкових зв'язків, що виникають при застосуванні інструментарію фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць

Зовнішній інструментарій обумовлює структуру та закономірності функціонування фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, його використання приводить до

зміни напрямів і темпів розвитку територіального утворення. Однак при зміні напрямів і темпів соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці не відбувається якісної чи кількісної зміни самого інструментарію, оскільки відсутній зворотній причинно-наслідковий зв'язок між фінансовими інструментами і економічним середовищем, розвиток якого вони регулюють.

Вбудований інструментарій спричинює зміни економічного середовища, розвиток якого він регулює, але при цьому внаслідок існування зворотного причинно-наслідкового зв'язку між фінансовим інструментом і середовищем, змінюється сам. Використання вбудованих фінансових інструментів потребує більшого рівня обґрунтованості, ніж використання зовнішніх інструментів, оскільки необхідним є врахування сукупності як прямих, так і зворотних зв'язків між фінансовими інструментами та наслідками їх застосування.

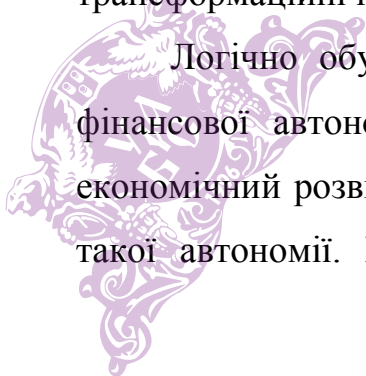
Як специфічне явище фінансова автономія органів місцевого самоврядування включена в систему синергічних зв'язків функціонування фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Як явище фінансова автономія органів місцевого самоврядування потребує удосконалення організаційних засад її забезпечення. Зокрема, як удосконалення організаційних засад забезпечення фінансової автономії, включає в себе посилення впливу місцевих органів влади на здійснення витрат, особливо на їх планування. Децентралізоване планування витрат бюджетів від одержувачів бюджетних коштів дозволить досягти оптимізації витрат у бюджетах та максимальної відповідності витрат об'єктивним потребам бюджетодержувачів. Одержувачі бюджетних коштів будуть формувати оптимальну структуру витрат. Функції, повноваження влади будуть визначальними при розподілі бюджетних коштів. Розмежування витратних повноважень за рівнями бюджетної системи буде практично забезпечене необхідними фінансовими ресурсами [14, с.31].

Таким чином, фінансова автономія органів місцевого самоврядування є окремим поняттям, необхідність виділення якого підтверджується результатами семантичного аналізу його формування, виявленням специфічних властивостей та класифікаційних груп даного поняття тощо.

2.2. Методичні засади оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України

Досягнення фінансової автономії органів місцевого самоврядування є, як зазначалось у розділі 1 даної праці, однією із домінуючих тенденцій розвитку фінансів адміністративно-територіальних одиниць у всьому світі. Проте сучасні науковці звертають увагу як на позитивні, так і на негативні наслідки даного явища. Підтвердженням як одних, так і інших висновків щодо суперечливості наслідків реалізації фінансової автономії є низка умоглядних та емпіричних моделей, що є адекватними переважно в загальних випадках. Водночас в конкретних умовах не дістають підтвердження ті чи інші аспекти реалізації цих моделей. Зазначимо, що, на нашу думку, до певної міри є одночасно справедливими висновки як прихильників фінансової автономії, так і її противників. Гіпотетично, на нашу думку, існує певний рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування, коли може бути досягнуто паритетне співвідношення позитивних і негативних її наслідків. Кількісно таке співвідношення повинно бути відмінним у кожних конкретних умовах, тобто і в умовах України також. Специфікою дослідження рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України є трансформаційний характер її економіки. З одного боку, визнаним у світі є ринковий характер економіки України, з іншого, велика кількість науковців зазначає дискусійність ринковості економіки країни та наголошує на високій інтенсивності трансформаційних процесів. У будь-якому випадку, використання історичного методу щодо оцінки динаміки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування може привести до неоднозначних висновків, оскільки недавні трансформаційні процеси могли обумовити значні коливання такого рівня.

Логічно обумовленим першочерговим завданням кількісної оцінки впливу фінансової автономії органів місцевого самоврядування України на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць є визначення рівня такої автономії. Реалізація даного завдання є передумовою підтвердження (чи

спростування) гіпотези про існування функціонального зв'язку між рівнем соціально-економічного розвитку територіальних утворень та рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування. В свою чергу, визначення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування може бути реалізоване на макро- і мезоекономічному рівні. З одного боку, оцінку рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування можна виконувати в цілому, для всієї національної економіки. Перевагою такого підходу є цілісність отриманих результатів, їх точність та можливість виявити найбільш суттєві закономірності досліджуваного взаємозв'язку між рівнем фінансової автономії та соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць. З іншого боку – розгляд специфічних особливостей взаємозв'язку рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування окремих адміністративно-територіальних одиниць з їх соціально-економічним розвитком дає змогу конкретизувати інструментарій управління як рівнем автономії, так і регулювати соціально-економічний розвиток цих територіальних утворень. Тобто, на нашу думку, розгляд взаємозв'язку фінансової автономії органів місцевого самоврядування конкретної адміністративно-територіальної одиниці та її соціально-економічного розвитку є більш привабливим з практичної точки зору.

При реалізації завдання визначення взаємозв'язку рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування з соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальної одиниці постає важливе питання перевірки адекватності методичного забезпечення оцінки такого рівня. Методичне забезпечення оцінки рівня фінансової автономії є достатньо розвинутим, однак при цьому найчастіше не враховує певні аспекти функціонування економіки територіального утворення та формування його фінансових ресурсів. Існуюче методичне забезпечення дає змогу найбільш повно проаналізувати вплив фінансових ресурсів держави (переважно бюджетних коштів) на формування відповідних ресурсів органів місцевого самоврядування. При цьому залишаються поза розглядом фінансові ресурси, що формуються і безпосередньо використовуються на території адміністративно-територіальної одиниці, не

потрапляючи до складу фінансових ресурсів місцевого бюджету, однак ці ресурси спричиняють значний вплив на фактичну фінансову автономію цієї території і тим самим – на фінансову автономію органів місцевого самоврядування. Тому, на нашу думку, є об'єктивна потреба удосконалити існуюче методичне забезпечення оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Для реалізації завдань дослідження важливим є визначення кількісних параметрів (показників) оцінки рівня фінансової автономії. Проте здійснення такої оцінки стикається з низкою труднощів, пов'язаних перш за все з відсутністю усталених методичних підходів до її проведення. Зокрема: відсутній єдиний критерій оцінки рівня фінансової автономії; відсутні підходи до якісного оцінювання рівня фінансової автономії; при використанні ряду показників оцінки рівня фінансової автономії, що пропонуються у науковій літературі, виникають розрахункові труднощі, пов'язані з недостатньою доступністю статистичної інформації; виникають методологічні труднощі, обумовлені, перш за все, різними підходами у розрахунку обсягів трансфертів протягом періоду існування незалежної України і т.п. До інших недоліків існуючого методичного забезпечення оцінювання рівня фінансової автономії слід також віднести відсутність уніфікації у назвах, способах визначення показників оцінки такого рівня, інтерпретації результатів дослідження. Тому результати оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України, виконані при написанні дисертаційної роботи, є, на нашу думку, орієнтовними.

Нижче нами наведено результати оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за кількома показниками, використання яких пропонується в літературі. Джерелом статистичної інформації є статистичні щорічники України, дані Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України [19–22; 134; 136; 177–182]. Основні вихідні дані для розрахунків наведено в Додатку Е.

Оцінка рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування може бути виконана двома способами: як оцінка такого рівня по Україні в цілому та як

оцінка рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для кожної окремої адміністративно-територіальної одиниці.

Як основний критерій оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування обрано обсяг трансфертів, який отримують відповідні їм місцеві бюджети від бюджетів вищого рівня. На основі обсягу цих трансфертів можна розрахувати показники оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування:

– фінансової (фінансової) залежності субнаціональних (місцевих) органів влади за доходами або питомої ваги трансфертів у доходах місцевого бюджету (тобто співвідношення між обсягом трансфертів і загальним обсягом доходів відповідного місцевого бюджету) [41, с.147; 147, с. 137];

– фінансової (фінансової) залежності субнаціональних (місцевих) органів влади за видатками або питомої ваги трансфертів у видатках місцевого бюджету (тобто співвідношення між обсягом трансфертів і загальним обсягом видатків місцевого бюджету).

Доповненням до цих показників, на нашу думку, виступають такі показники, як:

– трансфертна залежність місцевих органів влади за доходами (тобто співвідношення обсягу трансфертів та власних доходів місцевого бюджету);

– трансфертна залежність місцевих органів влади за видатками (тобто співвідношення обсягу трансфертів до видатків бюджету без урахування обсягу дотацій бюджетам нижчого рівня).

Оберненими до показників фінансової (фінансової) залежності субнаціональних (місцевих) органів влади за доходами (видатками) виступають конкретно-територіальні показники фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що відображають її ступінь від бюджету центральних органів влади:

– фінансова автономія органів місцевого самоврядування за доходами (співвідношення власних доходів місцевого бюджету до його поточних доходів) [30, с. 309];

– фінансова автономія органів місцевого самоврядування за видатками (співвідношення видатків бюджету без урахування обсягу дотацій бюджетам нижчого рівня до поточних видатків місцевого бюджету).

Показники фіскальної (фінансової) залежності, трансфертної залежності та фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами (видатками) взаємопов'язані:

$$\Phi Z = \Phi A \times T Z \quad (2.1)$$

де ΦZ – фінансова залежність місцевих органів влади за доходами (видатками) або питома вага трансфертів у доходах (видатках) місцевого бюджету;

ΦA – фінансова автономія органів місцевого самоврядування за доходами (видатками);

$T Z$ – трансфертна залежність місцевих органів влади за доходами (видатками).

Таким чином, ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами (видатками) можна визначити на основі показників фінансової залежності та трансфертної залежності місцевих органів влади за доходами (видатками).

Додатково для оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування України в цілому використовують показник фінансової незалежності за доходами, який розраховується як частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету країни [116, с.21; 172, с.40]. Аналогічними за аналітичним значенням є показники частки видатків субнаціонального рівня або фіскальної (фінансової) незалежності за видатками (співвідношення видатків субнаціональних властей та загального обсягу національних видатків) і показник фінансової децентралізації (відношення субнаціональної частки доходів до загального обсягу доходів) [41, с.147], які використовують для визначення рівня фінансової автономії у зарубіжних країнах. На нашу думку, показник фінансової децентралізації має не зовсім вдалу назву, бо децентралізація є процесом, а зазначений показник характеризує не процес, а стан системи після процесу децентралізації.

Для визначення рівня фінансової автономії в розвинутих країнах використовують наступні показники [41, с.147-150]:

- податкової автономії (співвідношення обсягу податкових надходжень у місцевих бюджетах до загального обсягу доходів відповідних бюджетів);
- коефіцієнт бюджетної забезпеченості K_{σ_3} (нормативне значення дорівнює чи більше 1), що розраховують за формулою:

$$K_{\sigma_3} = \frac{(R_{\sigma_6} + R_{\sigma_6}) - (F + B + D_{\sigma_6})}{E_{\sigma_6} + E_{\sigma_6}} \geq 1 \quad (2.2)$$

де R_{σ_6} – зібрані на територіях АТО та зараховані в Державний бюджет податкові і неподаткові доходи;

R_{σ_6} – зібрані на територіях АТО та зараховані в місцеві бюджети податкові і неподаткові доходи відповідних бюджетів;

D_{σ_6} – дефіцит місцевих бюджетів;

E_{σ_6} – видатки місцевих бюджетів без внутрішнього обороту;

E_{σ_6} – прямі видатки Державного бюджету на території АТО;

F – фінансова допомога з Державного бюджету місцевим бюджетам;

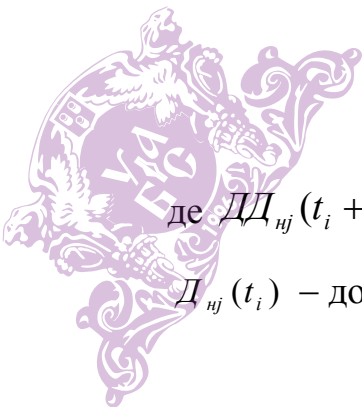
B – різниця між зібраними на території АТО та зарахованими в Державний бюджет доходами і загальним обсягом видатків Державного бюджету на території АТО;

- потенціал самозабезпечення адміністративно-територіальної одиниці, який розраховують за формулою:

$$ДД_{nj}(t_i + 1) = (D_{nj}(t_i) \cdot (1 - K_H^j)) \cdot K_k \quad (2.3)$$

де $ДД_{nj}(t_i + 1)$ – потенціал самозабезпечення j -тої АТО у $(i + 1)$ році;

$D_{nj}(t_i)$ – доходи на душу населення j -тої АТО у i -тому році;

K_H^j – коефіцієнт економічної активності j -тої АТО, що розраховують за формулою:

$$K_H^j = \frac{T_H(t_i + 1)}{\hat{T}(t_i + 1)} \quad (2.4)$$

де $T_H(t_i + 1)$ – темпи економічного росту j -тої АТО у $(i+1)$ році;

$\hat{T}(t_i + 1)$ – середні темпи економічного росту у $(i+1)$ році по країні;

K_k – коефіцієнт корекції (його можна прийняти як рівень інфляції) [41, с.149].

При оцінці рівня фінансової автономії адміністративно-територіальних одиниць є можливим розрахувати коефіцієнт реалізації потенціалу їх самозабезпечення як відношення фактичного обсягу доходів на душу населення до потенціалу самозабезпечення, що розраховується за формулою (2.3) [41].

Нижче узагальнено дані щодо інформаційного забезпечення оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України (табл. 2.2) та показано динаміку загальних показників оцінки такої автономії (рис. 2.5).

Таблиця 2.2

Доходи та видатки місцевих бюджетів України на одну особу
(з міжбюджетними трансфертами та без врахування трансфертів), млн. грн.

За роками	Доходи бюджетів на 1 особу (з трансфертами)	Доходи бюджетів на 1 особу (без трансфертів)	Видатки бюджетів на 1 особу (з трансфертами)	Видатки бюджетів на 1 особу (без трансфертів)
2000	380,06	291,03	374,52	345,57
2001	512,89	364,25	511,1	459,19
2002	585,68	402,84	574,98	513,97
2003	717,52	472,2	706,3	656,76
2004	834,62	480,17	851,32	817,75
2005	1139,52	643,59	1136,56	1105,5
2006	1622,12	852,05	1620,49	1546,65
2007	2349,07	1280,39	2302,09	2117,80
2008	2813,59	1503,24	2755,72	2546,06

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

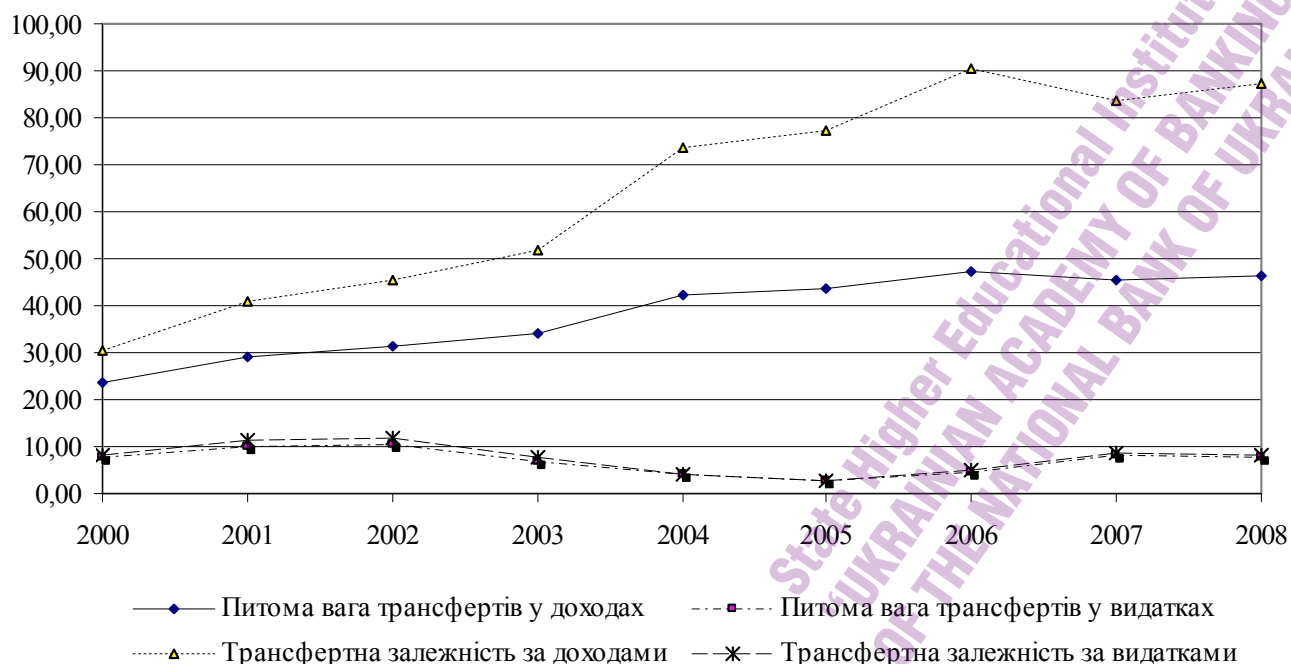

Рис. 2.5. Динаміка загальних показників оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування України, %

На підставі проведеної нами загальної оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування України визначено тенденцію до збільшення рівня значущості міжбюджетних трансфертів на протязі 2000-2008 рр. Так питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів України зростає з 23% до 46,5 %, що підкреслює існування тенденції бюджетної централізації. Співвідношення обсягу трансфертів і власних доходів місцевих бюджетів (трансфертна залежність за доходами) досягає 87 %. За рахунок трансфертів фінансується переважна частина видатків щодо задоволення соціальних потреб населення України. При цьому відзначається тенденція зменшення інтенсивності процесів бюджетної централізації, що підтверджується результатами аналізу темпів росту питомої ваги трансфертів у доходах місцевих бюджетів України з 28,1% у 2000 році до 2,5% у 2008 році. Існуючі процеси мають хвильовий характер, однак зменшення інтенсивності бюджетної централізації підтверджується. Відповідні характеристики отримано і при використанні у розрахунках темпів росту обсягів міжбюджетних трансфертів у розрахунку на 1 особу. Результати розрахунків стосовно інтенсивності бюджетної централізації підтверджують висновок про існування імпліцитної політики

бюджетної централізації на протигагу експліцитній політиці бюджетної децентралізації.

Показник фінансової автономії органів місцевого самоврядування України за доходами (видатками) розраховано за формулою (2.1). При цьому ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування України за доходами протягом 2000 – 2008 років зменшується з 76,5 % до 54,5 %, темп зменшення цього показника за цей період приблизно складає у середньому 4,6 % в рік. Зміна показника фінансової автономії органів місцевого самоврядування України за видатками у досліджуваному періоді не має чітко вираженої тенденції, характеризується хвильовим характером. В середньому за 2000 – 2008 роки цей показник має незначний щорічний темп зменшення.

Нижче наведено результати дослідження динаміки питомої ваги доходів (видатків) місцевих бюджетів України у доходах (видатках) зведеного бюджету країни або фінансової незалежності за доходами (видатками) (рис. 2.6).

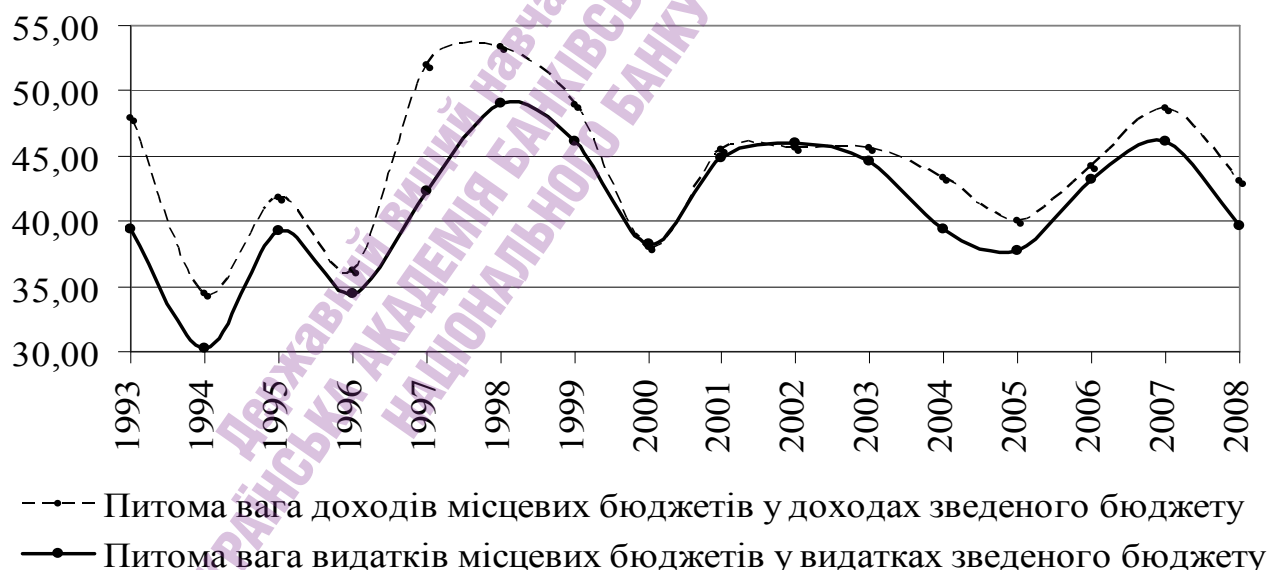

Рис. 2.6. Динаміка фінансової незалежності за доходами (видатками)

Результати дослідження свідчать про існування циклічного (хвильового) процесу у становленні певного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України у період трансформації економіки. Існування циклічного

процесу підтверджено в результаті згладжування динаміки показників фіскальної незалежності за рядом Фур'є другого порядку. В результаті отримано рівняння часової залежності для показника фіскальної незалежності за доходами (2.5):

$$H_{д} = 43,44 - 6,45 \cdot \cos(t) + 8,57 \cdot \sin(t) + 2,00 \cdot \cos(2t) + 8,57 \cdot \sin(2t) \quad (2.5)$$

де $H_{д}$ – показник фіскальної незалежності за доходами;

t – номер часового періоду у радіанах, з довжиною періоду $2\pi = 6$ (років) та достовірністю наближення $P = 0,9599$

Для показника фіскальної незалежності за видатками рівняння згладжування за рядом Фур'є має вид (2.6):

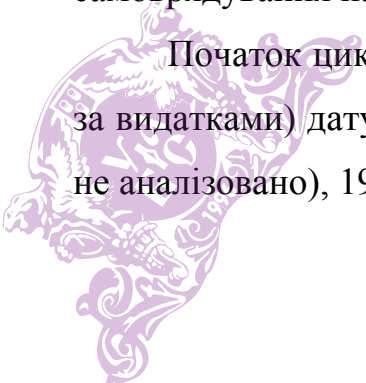
$$H_{в} = 40,25 - 6,73 \cdot \cos(t) + 6,3 \cdot \sin(t) + 1,6 \cdot \cos(2t) + 6,3 \cdot \sin(2t) \quad (2.6)$$

де $H_{в}$ – показник фіскальної незалежності за видатками;

t – номер часового періоду у радіанах, з довжиною періоду $2\pi = 6$ (років) при достовірності наближення $P = 0,9817$.

Було доведено існування хвильових процесів динаміки показників фінансової незалежності за доходами (видатками) з лівосторонньою асиметрією випадкових відхилень від прогнозованих значень показників (рис. 2.7). Причому для показника фінансової незалежності за доходами асиметрія складає (-0,61), а для показника фінансової незалежності за видатками – (-0,47). Асиметрія була розрахована нами без врахування попередніх даних за 2008 рік. Доцільність розрахунку імовірнісних характеристик для показників оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування нами буде обґрунтована нижче (п. 3.1 даної праці).

Початок циклів коливань рівня фіскальної незалежності (як за доходами, так і за видатками) датується 1991 роком (гіпотетично, оскільки дані за 1991 та 1992 рік не аналізовано), 1997 роком та 2003 роком.

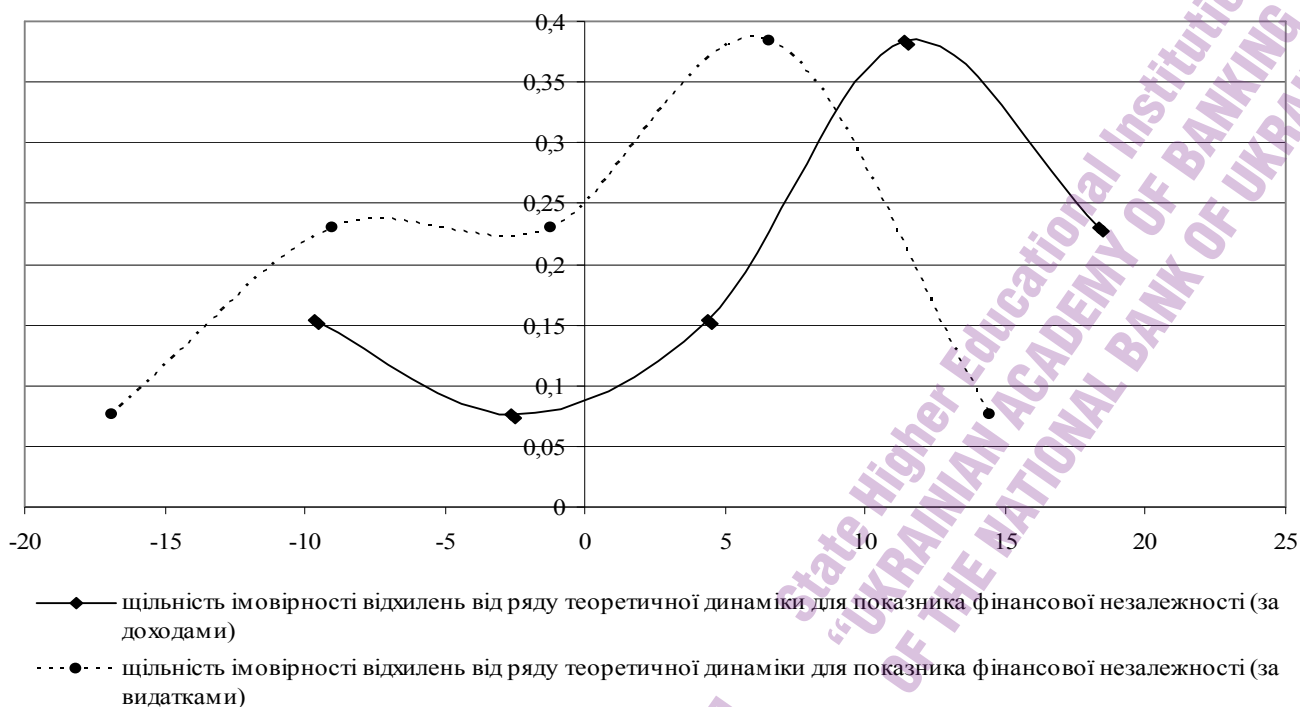

Рис. 2.7. Щільність імовірності відхилень показників фінансової незалежності від рядів теоретичної динаміки (за гістограмою)

За результатами досліджень було висунуто гіпотезу, що існує певний економічний чинник, який має прямий та зворотній зв'язок з рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

У якості такого чинника було обрано виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП). Основними аргументами при цьому є:

– по-перше, ВВП є узагальнюючою характеристикою, що свідчить про рівень економічного зростання у країні, і як така характеристика, має зв'язок з переважною більшістю економічних показників;

– по-друге, на основі виробництва ВВП формуються фінансові ресурси, що потім частково перерозподіляються державою, в тому числі через систему міжбюджетних трансфертів для вирівнювання фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;

– по-третє, ВВП виробляється у межах адміністративно-територіальних одиниць України і включається в перерозподільні відносини безпосередньо на їх

території, перерозподіл ВВП на цих територіях формує переважно рівень їх фінансової автономії.

Таким чином, валовий внутрішній продукт повинен бути пов'язаний із рівнем фінансової автономії адміністративно-територіальних одиниць України, а й відповідно і з рівнем такої автономії органів місцевого самоврядування України, що й було підтверджено за допомогою визначення функціонального зв'язку між показниками фінансової незалежності та обсягом виробництва валового внутрішнього продукту (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Параметри функціональних залежностей між рівнем фінансової автономії та обсягом виробництва валового внутрішнього продукту

	Фінансова незалежність за доходами		Фінансова незалежність за видатками	
	із врахуванням лагу	без врахування лагу	із врахуванням лагу	без врахування лагу
Величина лагу	7,5	-	7	-
Імовірність лагу	0,99	-	0,98	-
Форма залежності	$ВВП(H_D) = 10578 \cdot H_D - 162328$	$ВВП(H_D) = -270235 \cdot H_D^2 + 23564214 \cdot H_D - 4867798$	$ВВП(H_B) = 16177 \cdot H_B - 335418$	$ВВП(H_B) = -18623 \cdot H_B^2 + 155830 \cdot H_B - 302426295$
R^2	0,68	0,31	0,78	0,17
P	0,99	$6,92 \cdot 10^{-4}$	0,99	0,957

Оскільки перерозподільні відносини стосовно ВВП мають певну тривалість, то було припущено, що функціональні залежності $ВВП(H_D)$ і $ВВП(H_B)$ чи $H_D(ВВП)$ і $H_B(ВВП)$ мають певний лаг (тобто відставання чи випередження у часі одного явища (показника) у порівнянні з іншим, пов'язаним з ним). Наявність лагу також може свідчити про існування причинно-наслідкового зв'язку.

Результати проведеної нами оцінки функціональних залежностей підтвердили існування функціональної залежності $ВВП(H_D)$ з лагом у 7,5 років (ймовірність існування лагу 0,99). Без врахування лагу функціональна залежність $ВВП(H_D)$ не має

достатнього рівня достовірності. Для такої ж залежності $ВВП(H_B)$ лаг склав 7 років (ймовірність існування лагу 0,98). При цьому без врахування лагу функціональна залежність $ВВП(H_B)$ також не має достатнього рівня достовірності.

Емпіричні форми залежностей обсягу валового внутрішнього продукту від фінансової незалежності за доходами (видатками) наведено на рис. 2.8-2.9.

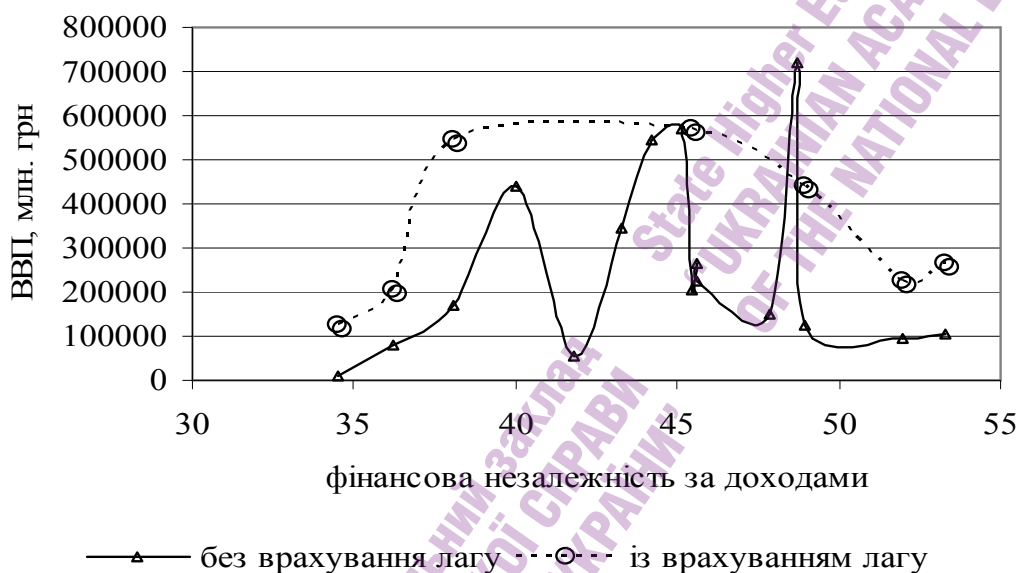
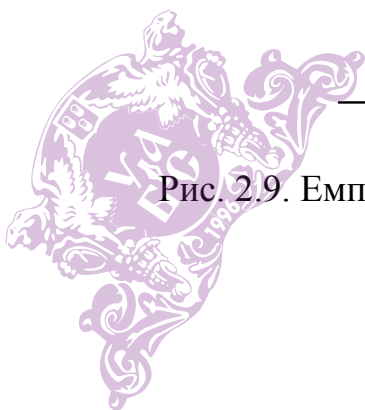

Рис. 2.8. Емпірична залежність валового внутрішнього продукту від фінансової незалежності за доходами

Рис. 2.9. Емпірична залежність валового внутрішнього продукту від фінансової незалежності за видатками

Існування залежності $H_D(BBП)$ нами не виявлено як із врахуванням лагу, так і без його врахування. Проте виявлено існування функціональної залежності $H_B(BBП)$ із врахуванням лагу у 4 роки, що описується рівнянням (2.7):

$$H_B(BBП) = -0,0000543 \cdot BBП + 45,88 \quad (2.7)$$

з підтвердженням достовірності $R^2 = 0,71$ і $F_{факт} = 1,43 \cdot 10^{-5}$ при $F_{крит} = 4,96$ ($P = 0,997057$). Емпірична форма такої залежності наведена на рис. 2.10.

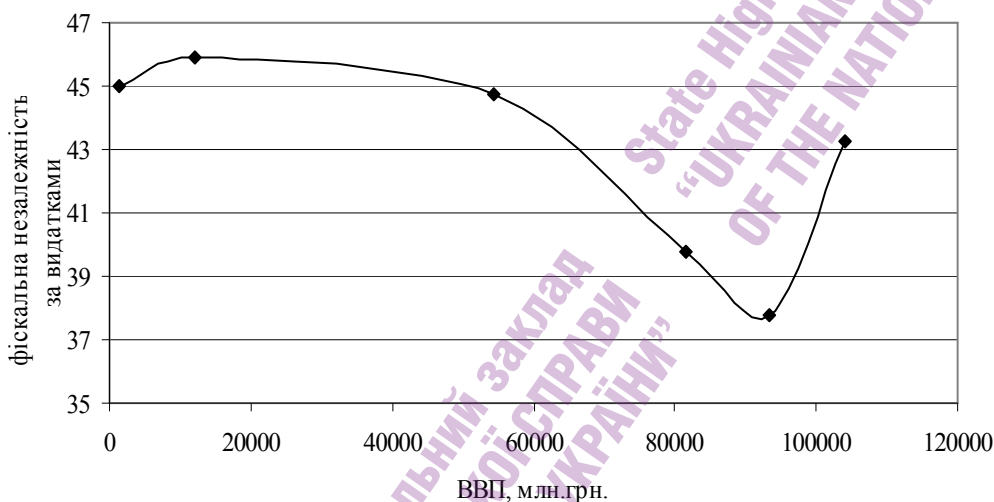

Рис. 2.10. Емпірична залежність фінансової незалежності за видатками від валового внутрішнього продукту

Виходячи із отриманих результатів, можна констатувати, що зростання показників фінансової незалежності органів місцевого самоврядування України, позитивно вплине на зростання обсягу валового регіонального продукту в Україні. Однак, як свідчить рівняння (2.7), зростання обсягів ВВП приведе на певному етапі до зменшення рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування України за видатками.

Таким чином, джерелом формування циклічних коливань показників фінансової незалежності органів місцевого самоврядування України є їх прямиий вплив на виробництво валового внутрішнього продукту і зворотній вплив ВВП на зазначені характеристики.

Припустимо, що існує такий момент часу, для якого характерна стала значна величина фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. При реалізації

тенденції до збільшення фінансової незалежності відбувається зростання обсягів валового внутрішнього продукту, швидше за все обумовлене прямим і похідним фінансуванням витрат місцевих бюджетів на соціальне забезпечення (що приводить до зростання споживчих витрат населення, стимулювання попиту, зростання соціальної забезпеченості) і економічний розвиток (що приводить до покращення фінансового становища господарюючих суб'єктів). Тривалість даного періоду відповідно до результатів оцінки параметрів функціональної залежності ВВП від показників фіскальної незалежності за доходами складає 7,5 років (табл. 2.3).

При досягненні певного рівня зростання ВВП (частки зростання ВВП, обумовленої зростанням фінансової незалежності) фінансова незалежність органів місцевого самоврядування України за видатками починає зменшуватись, оскільки збільшується фінансування з Державного бюджету видатків органів місцевого самоврядування, що приводить до сповільнення зростання ВВП за рахунок зростання фінансової незалежності. Оскільки a_1 (тобто 10578) в рівнянні функціональної залежності ВВП від показника фінансової незалежності за доходами значно менше, ніж a_1 (тобто 16177) у відповідному рівнянні функціональної залежності ВВП від показника фінансової незалежності за видатками, то настає такий момент часу, коли валовий внутрішній продукт починає зменшуватись, що обумовлено існуванням зворотної функціональної залежності фінансової незалежності органів місцевого самоврядування України за видатками від ВВП (2.7). Зменшення ВВП викликає одночасно два процеси: зменшення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування за доходами і зростання фінансової незалежності таких органів за видатками. При певному співвідношенні показників фінансової незалежності знову починається зростання ВВП. Тривалість всього мікроциклу складає 7-7,5 років, причому тривалість реалізації процесів, обумовлених зворотнім впливом росту ВВП на фіскальну незалежність органів місцевого самоврядування за видатками, складає 4 роки.

Величина циклічних коливань валового внутрішнього продукту, обумовлена впливом рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування є незначною. Рівень фінансової автономії не є єдиним (чи основним) фактором, що обумовлює

циклічність економічного зростання в Україні. Проте, на нашу думку, підтверджується його вплив на коливання виробництва валового внутрішнього продукту. Виникнення короткострокових мікроциклів у виробництві ВВП обумовлено, в тому числі, і обсягом розподілу фінансових ресурсів в Україні через її Державний бюджет. Відповідно, дієвим інструментом згладжування циклічних коливань мікроциклів може бути використання бюджетної централізації - децентралізації. Можливим є досягнення такого певного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України, яке приведе до часткового згладжування циклічних коливань. Таким чином можна досягнути стабілізації зростання ВВП, обумовленого фінансовою незалежністю органів місцевого самоврядування.

Нижче наведемо результати розрахунку зазначених вище показників оцінки рівня фінансової автономії (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Показники оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

За роками	Коефіцієнт податкової автономії	Коефіцієнт бюджетної забезпеченості	Коефіцієнт реалізації потенціалу самозабезпечення	Коефіцієнт фіскальної незалежності за доходами	Коефіцієнт фіскальної незалежності за видатками
2000	0,82	1,77	0,63	0,381	0,383
2001	0,83	1,54	0,65	0,455	0,448
2002	0,85	1,40	0,66	0,456	0,460
2003	0,82	1,31	0,61	0,455	0,446
2004	0,80	1,23	0,50	0,433	0,394
2005	0,78	1,17	0,46	0,400	0,377
2006	0,78	1,08	0,46	0,442	0,432
2007	0,76	1,07	0,49	0,487	0,461
2008	0,75	1,05	0,44	0,430	0,397

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Результати оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України свідчать, з одного боку про зменшення бюджетної забезпеченості соціально-економічного розвитку відповідних їм адміністративно-територіальних одиниць, а з іншого – про зменшення рівня податкової автономії територіальних утворень починаючи з 2002 року. Як вже зазначалось вище,

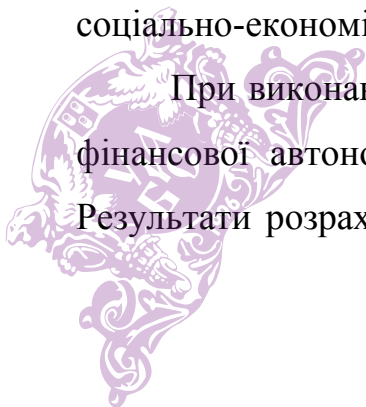
динаміка фіскальної (фінансової) незалежності органів місцевого самоврядування як за доходами, так і за видатками має хвильовий характер. Подібною динамікою характеризується коефіцієнт реалізації потенціалу самозабезпечення. Слід зазначити, що протягом досліджуваного періоду коефіцієнт бюджетної забезпеченості відповідає встановленому для нього нормативному значенню.

Для врахування інформаційної недостовірності отриманих результатів оцінки, Захожай К.В. пропонує використовувати дисперсійну оцінку рівня невизначеності отриманих на попередніх етапах характеристик фінансової автономії органів місцевого самоврядування [61, с.41].

Рівень невизначеності розрахованих вище показників фінансової автономії є середнім або незначним, оскільки коефіцієнт варіації для коефіцієнта податкової автономії складає 0,05, для коефіцієнта бюджетної забезпеченості – 0,17, для коефіцієнта реалізації потенціалу самозабезпечення – 0,16, для коефіцієнта фіскальної незалежності за доходами – 0,07, для коефіцієнта фіскальної незалежності органів за видатками – 0,08.

В цілому, рівень фінансової автономії АТО України та органів їх місцевого самоврядування є низьким. З високим рівнем достовірності можна констатувати, що для АТО України є характерною тенденція до втрати фінансової автономії. Це насамперед обумовлено не зменшенням ефективності функціонування їх економік, а фіскальною недостатністю податкових надходжень у бюджети відповідних рівнів. Зазначимо, що низький рівень фінансової автономії характерний для великої кількості унітарних держав, але для України, на нашу думку, більш сприятливим є підтримання певного оптимального рівня фінансової автономії. Розрахунок такого значення фінансової автономії необхідно визначити для кожної АТО окремо, виходячи із існуючих залежностей між показниками її фінансової автономії та соціально-економічного розвитку.

При виконанні дослідження нами розраховано окремі показники оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для всіх АТО України. Результати розрахунків наведено в Додатку Ж. При розрахунку показників оцінки

фінансової автономії органів місцевого самоврядування у розрізі окремих АТО України нами було враховано наступне:

– по перше, показник фінансової залежності місцевих органів влади розраховано за доходами і за видатками, оскільки у першому випадку його значення відтворює залежність таких органів у формуванні доходів бюджету, а у другому – фінансову неспроможність цих органів влади забезпечити виконання повноважень.

Для полегшення інтерпретації результатів аналізу розраховано показники трансфертної залежності місцевих органів влади за доходами (видатками). На основі показників фінансової залежності місцевих органів влади за доходами (видатками) та показників трансфертної залежності місцевих органів влади за доходами (видатками) визначено за формулою (2.1) конкретно-територіальні показники фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами (видатками);

– по-друге, розраховано запропонований нами коефіцієнт компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів, що обчислюється за формулою:

$$K^{\kappa} = \frac{T\delta_{ij}}{ВДВ\delta_{ij} - ЗП_{ij}}, \quad (2.8)$$

де $T\delta_{ij}$ – обсяг трансфертів, отриманих місцевим бюджетом j -тої АТО у i -тому році у розрахунку на душу населення;

$ВДВ\delta_{ij}$ – обсяг валової доданої вартості, виробленої у j -тій АТО у i -тому році у розрахунку на душу населення;

$ЗП_{ij}$ – заробітна плата, отримана однією особою у j -тій АТО у i -тому році.

Аналітичне значення даного показника полягає в тому, що визначається, яка частка валової доданої вартості, виробленої у АТО і не отриманої населенням у вигляді заробітної плати, перерозподіляється за допомогою системи міжбюджетних трансфертів. Даний показник характеризує швидше не рівень фінансової автономії АТО, а ефективність фінансового вирівнювання за допомогою системи міжбюджетних трансфертів;

– по-третє, визначено коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті, методика розрахунку якого наведена нами нижче.

На підставі проведених розрахунків нами було визначено, що для окремих АТО України, як правило, спостерігається зростання показників фінансової залежності місцевих органів влади протягом 2000 – 2008 років. У відповідності з цим, зменшується ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами. Динаміка показників фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками, як правило, не має чітко вираженої тенденції та має хвильовий характер. Значення коефіцієнтів утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах відповідних АТО залежать від конкретно-історичних умов та не мають вираженої тенденції до зміни у динаміці.

Для узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії (тобто в цілому за всіма АТО України) нами запропоновано використання таких показників як: коефіцієнт автономії формування фінансових ресурсів АТО, коефіцієнт автономії використання фінансових ресурсів АТО, коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, що розраховуються за формулами:

$$K_p = \frac{C_{Tp} + C_{П}}{ВДВ} \quad (2.9)$$

$$K_v = \frac{C_I + C_T}{ВДВ}, \quad (2.10)$$

$$K_y = \frac{Д - Т}{ВДВ} \quad (2.11)$$

де K_p – коефіцієнт автономії формування фінансових ресурсів АТО;

$ВДВ$ – валова додана вартість (замість валової доданої вартості може бути використано валовий регіональний продукт, що розраховується Держкомстатом з 2004 року у ринкових цінах як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності, включаючи чисті податки на продукти);

C_{Tp} – сальдо трансфертів місцевих бюджетів, що розраховується як різниця між обсягом негативних трансфертів і обсягом позитивних трансфертів;

C_{D} – сальдо податкових надходжень, що розраховується як різниця між обсягом податкових надходжень, зібраних на територіях АТО країни і обсягом податкових надходжень до місцевих бюджетів;

K_B – коефіцієнт автономії використання фінансових ресурсів АТО;

C_I – сальдо інвестицій, що розраховується як різниця між загальним обсягом інвестицій, здійснених на територіях АТО країни і обсягом інвестицій, джерелом фінансування яких є зовнішні фінансові ресурси;

C_T – торговельне сальдо, що розраховується як різниця між обсягом вивезення товарів з територій АТО країни і обсягом ввезення товарів на території АТО країни;

K_y – коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах;

D – обсяг доходів місцевих бюджетів з врахуванням міжбюджетних трансфертів;

T – обсяг міжбюджетних трансфертів.

Коефіцієнти, що розраховуються за формулами (2.9), (2.10), (2.11), можуть бути визначені і для окремих АТО України. Нами у розрізі окремих АТО України розраховано тільки коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах (Додаток Ж).

При розробці коефіцієнтів автономії формування фінансових ресурсів АТО і використання фінансових ресурсів АТО окремі сальдові показники розраховують у порядку, протилежному звичайному (описаному у наукових працях). Ця відмінність обумовлюється потребою в уніфікації аналітичного сприйняття даних характеристик. Так, при зростанні даних показників зростає рівень фінансової автономії АТО у формуванні і використанні ресурсів, при зниженні – зменшується. Базовим показником є валова додана вартість (ВДВ), що виробляється на територіях АТО, оскільки саме на основі ВДВ формуються фінансові ресурси адміністративно-територіального утворення.

Коефіцієнт автономії формування фінансових ресурсів АТО логічним чином пов'язано із формуванням валової доданої вартості та з її структурою за категоріями доходу. При формуванні фінансових ресурсів АТО основним зовнішнім джерелом є перевищення позитивних трансфертів над негативними. Зменшення фінансових ресурсів, що формуються на територіях АТО, обумовлено перерахуванням частини податкових надходжень, зібраних на території адміністративно-територіально утворення (джерелом яких також є додана вартість, вироблена на його території) до Державного бюджету країни. Таким чином, зменшення сальдо трансфертів місцевих бюджетів приводить до зменшення автономії формування фінансових ресурсів АТО, а збільшення сальдо податкових надходжень приводить до зростання зазначеного показника. Зазначимо, що при формуванні показника автономії формування фінансових ресурсів АТО доцільно було б включити у розрахунок фонд заробітної плати і валовий прибуток, але оскільки вони цілком формуються на території таких АТО, то і, відповідно, визначають автономію адміністративно-територіальних утворень у формуванні фінансових ресурсів.

Формування показника автономії використання фінансових ресурсів АТО пов'язано із розподілом валової доданої вартості за категоріями кінцевого використання. Основними характеристиками автономії АТО у використанні ресурсів на їх територіях є здійснення інвестицій та споживання певного обсягу товарів і послуг за рахунок власних фінансових ресурсів. При цьому зростання сальдо інвестицій, що розраховується за зазначеним вище алгоритмом, означає, що зменшується обсяг інвестицій, які фінансуються за рахунок зовнішніх джерел, отже зростає автономія АТО у здійсненні інвестицій. Характеристикою приросту споживання ВДВ на територіях АТО є торгівельний баланс відповідних територіальних утворень. При відповідній зміні сальдо торгівельного балансу змінюється обсяг вивезення доданої вартості за межі АТО таким чином, що на їх територіях споживається більша частка товарів та послуг і, відповідно, збільшується автономія у споживанні фінансових ресурсів, вироблених у межах цих АТО.

Аналітичне значення коефіцієнта утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах полягає в тому, що він показує, скільки фінансових ресурсів, джерелом

яких є валова додана вартість, вироблена на територіях АТО, затримується у їх бюджетах.

Результати розрахунку коефіцієнтів автономії формування і використання фінансових ресурсів АТО України, коефіцієнту утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах України наведено на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Динаміка коефіцієнтів автономії формування і використання фінансових ресурсів АТО України, коефіцієнту утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Як свідчать результати дослідження, рівень фінансової автономії АТО України у формуванні фінансових ресурсів і у їх використанні залишається низьким, відносно сталим, без існування визначеної тенденції. При існуванні тенденції до посилення бюджетної централізації для всіх АТО України, це означає, що посилення перерозподільних процесів через бюджет не викликає суттєвих змін у інших перерозподільних процесах. Отже, бюджетний механізм є єдиним дієвим інструментом, що може викликати зменшення чи збільшення рівня фінансової автономії. Більш коректні висновки можна отримати у випадку, коли відповідні розрахунки виконати стосовно кожної окремої АТО.

Порівняння переваг і недоліків аналітичних значень показників, що пропонуються в літературі для оцінки рівня фінансової автономії, і показників, запропонованих в даній праці, наведено нижче (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Переваги та недоліки окремих показників оцінки рівня фінансової автономії

Назва показника	Переваги	Недоліки
Коефіцієнт податкової автономії	Концентровано відображає рівень автономії формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, простий у розрахунку	Не є точною характеристикою рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, не є підґрунтям управління фінансовою автономією
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості	Дає повне уявлення про рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування	Складний у розрахунку у зв'язку із відсутністю статистичного відображення фактичного розщеплення податкових надходжень, не дає уявлення про вплив стану економіки АТО на фінансову автономію органів місцевого самоврядування
Коефіцієнт реалізації потенціалу самозабезпечення	Частково характеризує вплив стану економіки АТО на фінансову автономію органів місцевого самоврядування	Не характеризує фінансову автономію органів місцевого самоврядування
Коефіцієнт фінансової (фіскальної) незалежності за доходами	Простий у розрахунку, дає уявлення про рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування при формуванні доходів відповідних їм бюджетів	Не дає уявлення про рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування стосовно здійснення видатків відповідних їм бюджетів
Коефіцієнт фінансової (фіскальної) незалежності за видатками	Простий у розрахунку, дає уявлення про рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування при здійсненні видатків відповідних їм бюджетів	Не дає уявлення про рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування стосовно формування доходів відповідних їм бюджетів

Назва показника	Переваги	Недоліки
Коефіцієнт компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів <i>пропонується</i>	Дає змогу оцінити ефективність фінансового вирівнювання за допомогою системи міжбюджетних трансфертів	Не дає змоги оцінити ефективність фінансового вирівнювання за допомогою системи міжбюджетних трансфертів для окремих соціальних груп населення
Коефіцієнт автономії формування фінансових ресурсів АТО <i>пропонується</i>	Відображає рівень фінансової автономії у формуванні доходів органів місцевого самоврядування у певному економічному середовищі	Не характеризує рівень бюджетної автономії органів місцевого самоврядування
Коефіцієнт автономії використання фінансових ресурсів АТО <i>пропонується</i>	Відображає рівень фінансової автономії у використанні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування для певного економічного середовища.	Не дає уявлення про рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування при здійсненні видатків відповідних їм бюджетів
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах <i>пропонується</i>	Простий у розрахунку, відображає фінансову автономію АТО, джерелом якої є валова додана вартість, вироблена на її території	Не характеризує рівень фінансової автономії АТО та відповідних їм органів місцевого самоврядування в цілому

На нашу думку, коефіцієнт фінансової незалежності за видатками доповнює використання коефіцієнту фінансової незалежності за доходами. Коефіцієнт автономії формування фінансових ресурсів АТО аналітично доповнює коефіцієнт бюджетної забезпеченості, а коефіцієнт автономії використання фінансових ресурсів АТО – коефіцієнт фінансової незалежності за видатками. Вищезазначені показники оцінки доповнює коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті.

Таким чином, запропоновані показники оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування доповнюють систему існуючих показників такої оцінки, роблять оцінку фінансової автономії більш повною, докладною, комплексною та дають змогу врахувати взаємозв'язок між рівнем фінансової автономії та рівнем соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

2.3. Диференціація адміністративно-територіальних одиниць України за рівнем та тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Оцінка рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України в цілому є першим необхідним елементом дослідження взаємозв'язку такої автономії з рівнем соціально-економічного розвитку АТО. Проведення диференціації АТО України за рівнем фінансової автономії дасть змогу виявити співпадіння з їх диференціацією за рівнем соціально-економічного розвитку. При співпадінні диференціацій АТО України виникає підстава стверджувати про взаємозалежність фінансової автономії та їх соціально-економічного розвитку. При цьому ми не ставимо на меті провести самостійну диференціацію АТО України за рівнем їх соціально-економічного розвитку, а використаємо результати, наведені раніше в науковій літературі. В даному дисертаційному дослідженні перш за все буде виконано диференціацію АТО України за рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування і порівняно результати цієї диференціації з результатами відповідної диференціації за рівнем соціально-економічного розвитку. Розрахункове підтвердження виявленого нами взаємозв'язку дасть змогу сформулювати теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для груп АТО. Ці засади дадуть змогу якісно визначити рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

В залежності від рівня соціально-економічного розвитку територіальних утворень реалізують себе певні економічні закони і закономірності. З цієї точки зору цілком виправданою є гіпотеза щодо існування форм таких закономірностей стосовно зв'язку рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування та рівня соціально-економічного розвитку відповідних їм АТО. Початковим етапом реалізації підтвердження чи спростування цієї гіпотези є диференціація АТО України за рівнем фінансової автономії. Диференціювати АТО України будемо за допомогою застосування методів кластерного аналізу до груп показників, що

визначають рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування (підрозділ 2.2 даного дослідження).

Під кластерним аналізом будемо розуміти сукупність методів, що дозволяють класифікувати багатовимірні спостереження того чи іншого явища, кожне з яких представлено у вигляді набору вихідних змінних $X_1, X_2, \dots, X_m$ (m – кількість спостережень), з метою створення груп подібних між собою об'єктів (кластерів). Метою такого аналізу виступає: проведення класифікації об'єктів з врахуванням ознак, що відображають їх сутність та природу; перевірка гіпотез щодо наявності деякої структури у сукупності об'єктів, що вивчаються; побудова нових класифікацій для досліджуваних явищ та процесів [120].

Для диференціації АТО України за рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування було використано групи методів кластерного аналізу, що дають можливість проводити ієрархічну та ітеративну кластеризацію вихідних даних [114; 120; 191].

Суть ієрархічних агломеративних методів полягає у тому, що на першому кроці кожен об'єкт розглядається як окремий кластер. Процес об'єднання кластерів відбувається послідовно: на основі матриці відстаней (подібностей) об'єднуються у групи за відповідну кількість кроків найбільш близькі об'єкти. У якості метрик (мір відстаней) між об'єктами можуть бути використані:

– евклідова відстань:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^m (x_{ik} - x_{jk})^2}, \quad (2.12)$$

– зважена евклідова відстань:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^m w_k (x_{ik} - x_{jk})^2}, \quad (2.13)$$

– відстань city-blok:

$$d_{ij} = \sum_{k=1}^m |x_{ik} - x_{jk}|, \quad (2.14)$$

– відстань Махаланобіса:

$$d_{ij} = (X_i - X_j)' S_*^{-1} (X_i - X_j), \quad (2.15)$$

де d_{ij} – відстань між i -м та j -м об'єктами;

x_{il}, x_{jl} – значення l -ї змінної відповідно у i -го та j -го об'єктів;

X_i, X_j – вектори значень змінних у i -го та j -го об'єктів;

S_* – загальна коваріаційна матриця;

w_k – вага, що відповідає k -й змінній.

Послідовність об'єднання у кластери доволі швидко може бути геометрично інтерпретована та представлена у вигляді графа-дерева, де будуть вказані номери об'єктів, що об'єднуються, та відстані, на основі яких відбулося це об'єднання.

Якщо алгоритм кластеризації базується на вимірюванні подібностей між змінними, то у якості метрик можуть бути використані лінійний коефіцієнт кореляції, коефіцієнт рангової кореляції, коефіцієнти контингенції тощо.

До ієрархічних агломеративних методів кластеризації відноситься: метод одиночного зв'язку, метод повного зв'язку, метод середнього зв'язку, метод Уорда тощо.

При проведенні нами дослідження ієрархічні методи кластерного аналізу дадуть змогу відслідкувати коливання АТО України у межах отриманих кластерів.

Ітеративні методи кластерного аналізу полягають у тому, що процес класифікації починається із завдання початкових умов (кількість необхідних кластерів, порог завершення процесу класифікації і т.п.).

У процесі реалізації алгоритму (рис. 2.12) початкові (вихідні) умови можуть бути змінені з метою досягнення бажаної якості розбиття досліджуваних об'єктів.

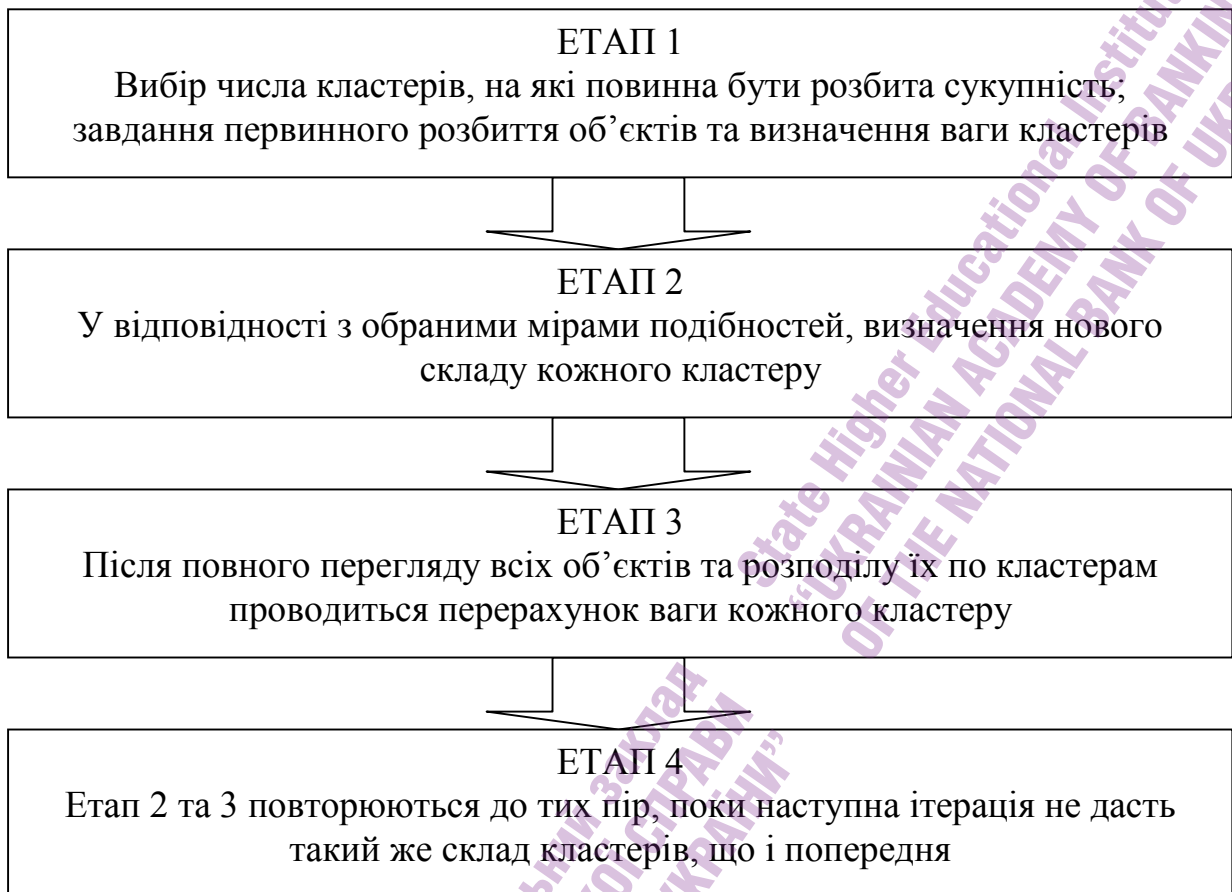

Рис. 2.12. Алгоритм реалізації ітеративних методів кластеризації

До одного з найбільш поширених ітеративних методів кластеризації відноситься метод k -середніх (Мак-Куїна).

На практиці можливі дві модифікації методу k -середніх. Перша припускає перерахунок ваги кластеру після кожної зміни його складу, а друга – після того, як буде завершено перегляд усіх даних. Зазначимо, що в обох випадках ітеративний алгоритм методу k -середніх мінімізує дисперсію всередині кожного кластеру. Метод k -середніх припускає використання у якості вихідного розбиття групування, отриманого за допомогою одного з методів ієрархічного кластерного аналізу.

При використанні різних методів кластерного аналізу для однієї і тієї ж сукупності можна отримати різні варіанти розбиття (різне число та склад кластерів). Наприклад, для методу k -середніх, початкові умови розбиття у значній мірі визначають кінцевий результат кластеризації. Це обумовлює необхідність оцінки

отриманих результатів кластерного аналізу. Для цього використовують міру якості класифікації – функціонал або критерій якості.

До найбільш поширеного критерію якості можна віднести сумарну внутрішньокластерну дисперсію:

$$F_3 = \sum_{l=1}^k \sum_{j=1}^p \sigma_{lj}^2, \quad (2.16)$$

де σ_{lj}^2 – дисперсія j -ої змінної в кластері S_l .

При використанні даного критерію якості намагаються отримати такий поділ досліджуваної сукупності об'єктів на k кластерів, при якому значення функціоналу F_3 було б мінімальним [120, с. 497-501].

Зробити висновки щодо якості розбиття можливо шляхом порівняння середніх значень ознак в окремих кластерах (групах) з середніми значеннями в цілому по усій сукупності об'єктів.

Оцінка ступеню істотності розходжень може бути виконана за допомогою t -критерію Стюдента.

Для подолання впливу масштабів класифікаційних ознак на результати кластерного аналізу, необхідно попередньо досліджувану інформацію стандартизувати (нормувати). Для нормування вихідних даних розраховуються нормовані значення змінних:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{\sigma_j} \quad (2.17)$$

де x_{ij} – значення j -ої змінної для i -того об'єкта;

$\bar{x}_j$ – середнє значення змінної j ;

$x_{\max i}$, $x_{\min i}$ – відповідно максимальне та мінімальне значення змінної j ;

σ_j – середньоквадратичне відхилення відповідної змінної.

За допомогою застосування ієрархічної кластеризації нами було отримано розбиття АТО України на два кластери за рівнем фінансової автономії. Якість такого розбиття поряд з трьох та чотирьох кластерними структурами доведена з

використанням функціоналу $F_3 = \sum_{l=1}^k \sum_{j=1}^p \sigma_{lj}^2$: екстремальне значення даного функціоналу нами отримано для двокластерного розбиття поряд з трьох- та чотирьохкластерним розбиттям досліджуваних об'єктів.

Динаміку належності АТО України до відповідного кластеру (першого чи другого) за період з 2000 по 2008 роки наведено нижче (табл. 2.6).

Виходячи з кількості об'єктів, отриманих ієрархічним кластерним аналізом, за допомогою ітеративного методу К-середніх отримуємо наступну динаміку міграції АТО з кластеру до кластеру (табл. 2.7).

Як видно з табл. 2.6. та табл. 2.7., результати, отримані за допомогою ієрархічного та ітеративного методів аналізу подібні. При цьому, як зазначалось вище, ієрархічний кластерний аналіз дозволяє більш ретельно відслідкувати належність конкретної АТО до відповідного кластеру.

На основі табл. 2.6 чітко простежуються коливання відповідної АТО у межах одного й того ж кластеру або перехід АТО з однієї групи до іншої. При цьому такі територіальні утворення у перспективних періодах з плином часу можуть змінювати належність до відповідного кластеру або залишатись у тому ж кластері.

До адміністративно-територіальних одиниць, що протягом досліджуваного періоду коливаються у межах першого кластеру та не виходять за його межі відноситься: Автономна Республіка Крим, Миколаївська та м. Севастополь.

Адміністративно-територіальними одиницями, що стійко знаходяться у першому кластері протягом періоду дослідження є Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Полтавська, Харківська області та м. Київ.

Адміністративно-територіальних одиниць, що протягом досліджуваного періоду коливаються у межах другого кластеру та не виходять за його межі нами не визначено.

Результати диференціації адміністративно-територіальних одиниць України за рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування

з використанням ієрархічного кластерного аналізу

Назва адміністративно-територіальної одиниці	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Автономна Республіка Крим	1	1*	1*	1	1*	1	1	1	1
Вінницька	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Волинська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Дніпропетровська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Донецька	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Житомирська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Закарпатська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Запорізька	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Івано-Франківська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Київська	1*	2*	2*	2*	1	1	1	1	1
Кіровоградська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Луганська	1	1	1	1	1	1	1*	2*	1
Львівська	2	2	2	2	1*	2*	1*	2	2
Миколаївська	1	1*	1	1	1	1*	1*	1	1
Одеська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Полтавська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Рівненська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Сумська	2*	1*	1*	2*	1*	2	2	2	2*
Тернопільська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Харківська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Херсонська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Хмельницька	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Черкаська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Чернівецька	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Чернігівська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Київ	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Севастополь	1	1*	1*	1*	1*	1	1	1	1*

Примітка. За 2008 рік диференціація проводилася на основі показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, розрахованих за попередніми статистичними даними

* Коливання адміністративно-територіальної одиниці у межах відповідного кластеру

Результати диференціації адміністративно-територіальних одиниць України за рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування з використанням ітеративної кластеризації (метод К-середніх)

Назва адміністративно-територіальної одиниці	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Автономна Республіка Крим	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Вінницька	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Волинська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Дніпропетровська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Донецька	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Житомирська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Закарпатська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Запорізька	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Івано-Франківська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Київська	1	2	2	2	1	1	1	1	1
Кіровоградська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Луганська	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Львівська	2	2	2	2	1	2	1	2	2
Миколаївська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Одеська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Полтавська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Рівненська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Сумська	2	1	1	2	1	2	2	2	2
Тернопільська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Харківська	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Херсонська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Хмельницька	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Черкаська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Чернівецька	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Чернігівська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Київ	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Севастополь	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Примітка. За 2008 рік диференціація проводилася на основі показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, розрахованих за попередніми статистичними даними

АТО, що стійко знаходяться у другому кластері протягом періоду дослідження є Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області.

Нестійка динаміка, що підтверджується міграцією адміністративно-територіальної одиниці з кластеру в кластер, закріплена протягом 2000-2008 років за Луганською, Львівською, Київською та Сумською областями. При цьому Київська область у 2000 році та з 2004 по 2008 роки належить до першого кластеру, Сумська область – у 2001, 2002 та 2004 роках, Львівська – у 2004 та 2006 роках, Луганська – з 2000 по 2006 рік та у 2008 році. У інші періоди дослідження ці АТО мігрують до другого кластеру. Поряд з цим, дані АТО протягом досліджуваного періоду коливаються у межах першого та другого кластерів.

Виходячи з отриманих вище результатів кластеризації АТО України за рівнем фінансової автономії чітко простежується, що до першої кластерної групи відносяться найменш дотаційні території та у другому кластері знаходяться середньодотаційні і наддотаційні територіальні утворення.

Зазначимо, що досліджуваний період не характеризується чітко визначеною тенденцією до зміни кількості дотаційних, середньодотаційних і найменш дотаційних АТО, незважаючи на вищезазначену міграцію Київської, Луганської, Львівської та Сумської областей.

Така диференціація АТО України на кластерні групи передусім обумовлена рівнем їх промислового розвитку у складі економічного. Дійсно, на менш дотаційні територіальні утворення припадає значна частина виробництва промислової продукції, більше ніж 50% експорту України. І, звісно, набагато нижча (або менш приваблива у контексті економічного розвитку) доля цих показників припадає на середньодотаційні та наддотаційні АТО.

Наприклад, до першого кластеру (найменш дотаційних АТО) відноситься Дніпропетровська область (5,3 % території України) – найрозвиненіший промисловий регіон, на який припадає значна питома вага загальнодержавного промислового виробництва. Промисловість області характеризується стабільним

зростанням (у динаміці постійно нарощуються обсяги промислового виробництва, хоча приріст такого виробництва не перевищує середнього рівня по країні). Структура промислового комплексу АТО протягом досліджуваного періоду істотних змін не зазнає. Найбільшу питому вагу у цій структурі має металургія та обробка металу. Найбільш розвинутими та прибутковими в області є такі види промисловості як видобувна енергетичних матеріалів, легка промисловість, виробництво коксу, хімічне виробництво, виробництво транспортного устаткування та інші. Питома вага АТО в Україні за наступними характеристиками складає (у %): промисловість – 17,4, сільське господарство – 5,6, доходи загального фонду Державного бюджету – 9,0, зовнішньоторговельний оборот – 14,5 (у тому числі експорт – 19,7), фонд оплати праці – 9,2, інвестиції в основний капітал – 8,8, іноземні інвестиції – 7,5, обсяг отриманих прибутків – 20,8 [135]. Рівень соціального розвитку АТО характеризується як високий. В цілому динаміка економічного розвитку АТО протягом досліджуваного періоду визначається станом та тенденціями макроекономічних процесів в Україні [135; 174; 175; 176].

Додатковим результатом дослідження стало проведення аналізу тенденцій зміни рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України.

Методом найменших квадратів було виконано побудову трендів, рівень достовірності наближення яких складав не менш як 0,9. Темпи змін показників оцінки рівня фінансової автономії диференційовані по АТО України.

Для підтвердження диференціації АТО України за тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування було виконано їх диференціацію за a_0 і a_1 (тобто параметрами отриманої лінійної регресії). При цьому визначено існування трьох кластерів АТО.

До першого кластеру з найменшими темпами втрати фінансової автономії потрапило м. Київ, для якого тенденція втрати фінансової автономії описується рівнянням:

$$F(t) = 2,7623 \cdot t - 5522,8 \quad (2.18)$$

де $F(t)$ – трансфертна залежність за доходами.

До другого кластеру із значущою величиною a_1 і відповідно більш швидкими темпами втрати фінансової автономії потрапили Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Полтавська, Харківська, Одеська, Сумська, Чернігівська області і м. Севастополь. Для цих АТО тенденції втрати фінансової автономії описуються рівнянням:

$$F(t) = 9,028 \cdot t - 17239,1 \quad (2.19)$$

де $F(t)$ – трансфертна залежність за доходами.

До третього кластеру із швидкою втратою фінансової автономії потрапили Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області. Для них тренд втрати фінансової автономії описується рівнянням:

$$F(t) = 14,45 \cdot t - 28364,9 \quad (2.20)$$

де $F(t)$ – трансфертна залежність за доходами.

Порівнюючи результати диференціації АТО України за блоками виробничих, фінансових і соціальних показників, виконаної Любченко О.М. [110, с.11-12] та результати диференціації відповідних територіальних утворень України за фінансовою автономією органів місцевого самоврядування проведені у даному дослідженні, можна дійти висновку щодо існування взаємозв'язку цих характеристик (табл. 2.8). При цьому, як вже було нами зазначено вище, рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування України в цілому є незначним, обмеженим. Саме такий рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування у табл. 2.8. нами диференційовано на дві умовні групи (високий та низький) та три умовні групи (незмінний, змінний, швидкозмінний) за різними критеріями.

Диференціація адміністративно-територіальних одиниць України за рівнем соціально-економічного розвитку та рівнем фінансової автономії

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Диференціація за рівнем соціально-економічного розвитку			Диференціація за рівнем та тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування	
	блок виробничих показників	блок соціальних показників	блок фінансових показників	за рівнем фінансової автономії	за тенденціями зміни фінансової автономії
м. Київ	Високий	Високий	Високий	Високий	Незмінний
Дніпропетровська	Високий	Високий	Середній	Високий	Змінний
Донецька	Високий	Високий	Середній	Високий	Змінний
Запорізька	Високий	Середній	Середній	Високий	Змінний
Харківська	Високий	Середній	Середній	Високий	Змінний
Київська	Середній	Середній	Високий	Високий*	Змінний
Полтавська	Середній	Середній	Середній	Високий	Змінний
Автономна Республіка Крим	Середній	Середній	Середній	Високий	Швидкозмінний
Миколаївська	Низький	Середній	Середній	Високий	Швидкозмінний
Одеська	Низький	Середній	Середній	Високий	Змінний
Луганська	Низький	Середній	Низький	Високий*	Змінний
Сумська	Низький	Середній	Низький	Низький**	Змінний
Чернігівська	Низький	Середній	Низький	Низький	Змінний
м. Севастополь	Середній	Низький	Низький	Високий	Змінний
Львівська	Низький	Низький	Середній	Низький**	Змінний
Черкаська	Низький	Низький	Середній	Низький	Швидкозмінний
Вінницька	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Волинська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Житомирська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Закарпатська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Івано-Франківська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Кіровоградська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Рівненська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Тернопільська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Хмельницька	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Херсонська	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний
Чернівецька	Низький	Низький	Низький	Низький	Швидкозмінний

* Рівень фінансової автономії коливається, але протягом більшої частини досліджуваного періоду характеризується як високий

** Рівень фінансової автономії коливається, але протягом більшої частини досліджуваного періоду характеризується як низький

В цілому за складом отриманих кластерів у ході проведеної нами диференціації спостерігається відповідність між рівнем соціально-економічного розвитку АТО та рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування. Єдиним виключенням є високий рівень фінансової автономії м. Севастополь при середньому рівні економічного розвитку, що може бути обумовлено специфікою спеціалізації господарства даного територіального утворення, його особливим статусом та високий рівень фінансової автономії Луганської АТО при середньому рівні соціального розвитку та низькому – економічного. Вище було зазначено, що Луганська АТО протягом 2000 – 2008 року мігрує з кластеру з високим рівнем фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування до кластеру з низьким рівнем такої автономії або навпаки.

На нашу думку, проведення інших диференціацій АТО за рівнем і за тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування над іншими групами показників такої автономії як за доходами, так і за видатками, дасть змогу виявити подібне співпадіння (відповідність) за типом отриманих кластерів цього рівня з рівнем соціально-економічного розвитку територіальних утворень.

Нижче наведено динаміку центрів кластерів, отриманих у ході проведення диференціації АТО України за рівнем фінансової автономії (відповідно до результатів застосування ітеративного методу) у взаємозв'язку із середньокластерним обсягом валового регіонального продукту на душу населення (рис.2.13).

Оскільки період, що розглядається, не є достатньо тривалим, нами не було визначено існування лагу, що міг би визначити спрямованість причинно-наслідкового зв'язку між рівнем фінансової автономії і обсягом виробництва валового регіонального продукту на душу населення. Група АТО, що змінюють перебування у кластерах з рівнем високої чи низької фінансової автономії органів місцевого самоврядування, аналізована окремо. Значення фінансової автономії представлено як нормалізовані зведені дані за окремими показниками оцінки такої автономії, описаними в підрозділі 2.2 даної праці. Збільшення нормалізованого показника фінансової автономії органів місцевого самоврядування означає зменшення її рівня.

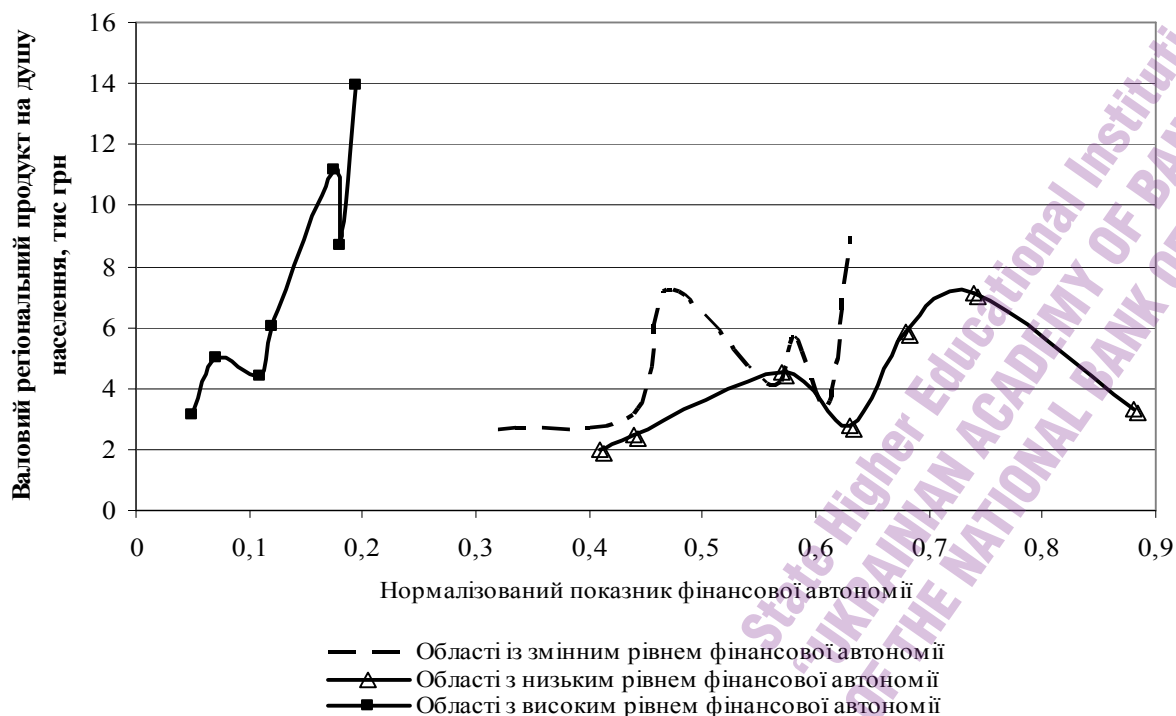

Рис. 2.13. Взаємозв'язок між рівнем фінансової автономії і обсягом виробництва валового регіонального продукту на душу населення

З рис. 2.13. достатньо чітко можна простежити зростання валового регіонального продукту на душу населення у взаємозв'язку із зменшенням рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для тих АТО, які відзначаються високим рівнем соціально-економічного розвитку та водночас мають високий рівень фінансової автономії. Хоча для даних АТО спостерігається тенденція до зменшення рівня фінансової автономії, але водночас фінансова залежність цих територіальних утворень є настільки незначною, що не спричинює суттєвого негативного впливу на економічне зростання.

Для АТО України з низьким рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування існує інша залежність, що підтверджує існування гіпотези про існування певного рівня такої автономії, що пов'язаний із найвищими можливими темпами соціально-економічного розвитку. Зокрема, якщо припустити, що фінансова автономія є чинником (одним із чинників), що визначає виробництво доданої вартості на території АТО на душу населення, то оптимальним для адміністративно-територіальних одиниць, що входять до цього кластеру за рівнем фінансової автономії буде таке її значення, що відповідає нормалізованому у 0,71.

Для АТО України, що мігрують між кластерами, не спостерігається певна форма залежності між рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування та обсягом виробництва валового регіонального продукту на душу населення.

Отже загальний висновок можна сформулювати наступним чином: існує певна залежність між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та обсягом виробництва валового регіонального продукту на душу населення.

Результати дослідження дають змогу сформулювати певні теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. У табл. 2.9 наведено такі теоретичні засади в залежності від рівня соціально-економічного розвитку АТО та рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Таблиця 2.9

Теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії
органів місцевого самоврядування

Рівень соціально-економічного розвитку АТО та рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування	Метод управління
Високий (середній)	Зменшення рівня фінансової автономії, оскільки таке зменшення не повинно суттєво вплинути на рівень соціально-економічного розвитку АТО
Низький	Підтримання певного сталого рівня фінансової автономії, при якому спостерігається найвищий рівень соціально-економічного розвитку АТО
Змінний (для фінансової автономії) та низький або середній (для соціально-економічного розвитку)	Ситуативне управління рівнем фінансової автономії, яке виходитиме із потреб сталого економічного зростання

Для АТО України, що відзначаються високим (середнім) рівнем соціально-економічного розвитку та високим рівнем фінансової автономії (м. Київ, м. Севастополь, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, Полтавська, Миколаївська, Одеська області, Автономна Республіка Крим) посилення їх

фінансової автономії є недоцільним, оскільки вони вже відзначаються її рівнем, вищим за середній. Також спостерігається залежність, що при зменшенні рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування цих АТО зростає обсяг виробництва на них валового регіонального продукту. Однак для Автономної Республіки Крим, Миколаївської області та міста Севастополя зменшення рівня фінансової автономії повинно супроводжуватись постійним моніторингом рівня їх соціально-економічного розвитку, оскільки дані АТО мають схильність до виходу із кластеру.

Для АТО України, що мають відносно низький рівень соціально-економічного розвитку та низький рівень фінансової автономії (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська, Черкаська області) повинно бути визначене конкретне значення сталого рівня фінансової автономії після точних досліджень взаємозв'язку соціально-економічного розвитку АТО та фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування, виконаних на основі відповідних статистичних матеріалів.

Для АТО, що мають нестале значення фінансової автономії та відзначаються переважно низьким (середнім) рівнем соціально-економічного розвитку необхідним є ситуативне управління. Встановлення рівня фінансової автономії у регулюванні такого розвитку даних АТО повинно бути узгоджено із ситуативними потребами економіки цих територіальних утворень. До таких АТО за результатами проведеного нами дослідження належать Сумська, Луганська, Львівська і Київська.

Загалом встановлення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО повинно бути обґрунтоване за допомогою визначення конкретних форм закономірностей між такою автономією і соціально-економічним розвитком відповідних територіальних утворень. Нижче нами буде наведено (п. 3.3 даної праці) обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області.

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження фінансової автономії органів місцевого самоврядування України та її впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць зроблені наступні висновки:

1. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування - це законодавчо обмежена система правоспроможностей органів місцевого самоврядування стосовно формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. При цьому комплекс елементів цього поняття включає: виокремлення класифікаційних груп, характеристику основних його властивостей, опис системи зв'язків з системою інших економічних понять і категорій.

Формування поняття фінансової автономії органів місцевого самоврядування дає змогу визначити механізм взаємодії експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного федералізму та бюджетного унітаризму.

До основних властивостей поняття "фінансова автономія органів місцевого самоврядування" віднесено системність, комплексність, дискретність, просторово-часову конкретність, суб'єктивно-об'єктивний характер.

Як явище фінансова автономія органів місцевого самоврядування може бути класифікована за характером прояву на експліцитну і імпліцитну. Як фактор впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць фінансова автономія органів місцевого самоврядування за напрямом такого впливу може бути класифікована на стимулюючу (різновидом якої виступає оптимальна) та дестимулюючу (різновидом якої виступає деструктивна). Як елемент фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць фінансова автономія органів місцевого самоврядування може бути віднесена до вбудованого інструментарію.

2. Методичне забезпечення оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування не є достатнім і містить суттєві недоліки, основними з яких є некомплексний характер оцінювання такої автономії, відсутність

взаємозв'язку між оцінкою рівня фінансової автономії та рівнем соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Доповнення існуючої системи показників оцінки рівня фінансової автономії коефіцієнтами утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті, компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів, автономії формування фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць, автономії використання фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць дає змогу подолати зазначені недоліки.

Результати економетричного моделювання свідчать про існування прямого функціонального зв'язку між валовим внутрішнім продуктом і показниками фінансової незалежності за доходами (видатками). Існування зворотного функціонального зв'язку між валовим внутрішнім продуктом та рівнем фінансової незалежності органів місцевого самоврядування за видатками обумовило існування мікроциклічних коливань валового внутрішнього продукту.

Оцінка рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України підтвердила існування сучасної тенденції до його зменшення при одночасному зменшенні бюджетної забезпеченості соціально-економічного розвитку її адміністративно-територіальних одиниць, а також зменшенні рівня податкової автономії територіальних утворень.

3. Для адміністративно-територіальних одиниць України встановлено зв'язок між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та їх соціально-економічним розвитком. Такий зв'язок підтверджується збігом диференціацій адміністративно-територіальних одиниць за рівнем їх соціально-економічного розвитку і за рівнем та тенденціями зміни фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування. Використання зазначеного зв'язку дало змогу сформулювати теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Основні результати дослідження по розділу 2 опубліковано у восьми наукових працях [78; 79; 80; 85; 86; 91; 92; 93].

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ
ОРґАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1. Формування критеріального комплексу оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Виходячи з попередніх результатів дослідження важливим елементом регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіального утворення є досягнення певного рівня фінансової автономії відповідних йому органів місцевого самоврядування. Одночасно не існує однозначних характеристик (показників оцінки) рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, які б відтворювали всі аспекти її формування: фінансову автономію формування фінансових ресурсів місцевого бюджету відповідного адміністративно-територіального утворення, обсяг самофінансування бюджетних установ, обсяг фінансових ресурсів (сформованих на території АТО), що витрачається на проведення інвестиційної діяльності тощо. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування у формуванні фінансових ресурсів відповідних їм бюджетів є домінуючим фактором у комплексній оцінці фінансової самостійності. Водночас існують такі аспекти фінансової автономії, які достатньо важко оцінити. Зокрема, автономія органів місцевого самоврядування в управлінні фінансуванням комунального господарства є важливим елементом формування фінансової автономії органів місцевого самоврядування загалом, нормативно передана до складу повноважень таких органів, але фактично повністю обумовлена системою зовнішніх впливів, у тому числі і інституційних.

Врахування випадкових чинників, що значно спотворюють короткострокову динаміку рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за різними

показниками є наступним важливим напрямом удосконалення системи оцінок рівня такої автономії. Водночас використання дисперсійного підходу при оцінці випадкових впливів на рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування, як пропонується у праці [61], дає змогу визначити ступінь невизначеності характеристик такої автономії, а не рівень фінансової автономії з урахуванням випадкових коливань.

Визначати рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування із врахуванням випадкових коливань ми пропонуємо на основі системи показників, розглянутих у підрозділі 2.2 даної праці. Значення кожного з показників, описаних в даному підрозділі (таких, що розраховуються для окремих територіальних утворень, а не для всієї сукупності АТО загалом), ми пропонуємо модифікувати наступним чином: розрахувати відношення значення конкретного показника для однієї з АТО до модального значення цього показника в цілому для всіх АТО України.

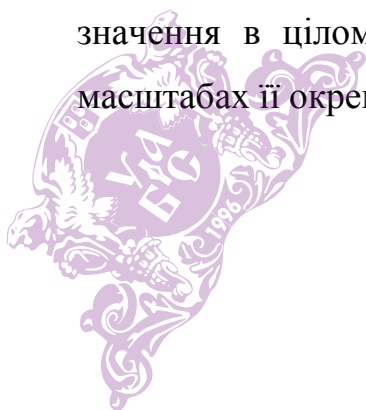
Таким чином можна отримати дві додаткові переваги кількісної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування:

- одночасно кількісно оцінити рівень фінансової автономії та порівняти його із найбільш імовірним рівнем такої автономії по країні;
- врахувати випадкові коливання рівня фінансової автономії та визначити існування якісної тенденції до зміни фінансової автономії.

На основі показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, розглянутих у п. 2.2 даної праці, та враховуючи описані вище результати нами сформовано критеріальні комплекси оцінки рівня такої автономії.

Критеріальний комплекс узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування має наступний вид (рис. 3.1).

Узагальнюючі показники оцінки рівня такої автономії характеризують її значення в цілому по країні, хоча практично також можуть бути обчислені в масштабах її окремих АТО.

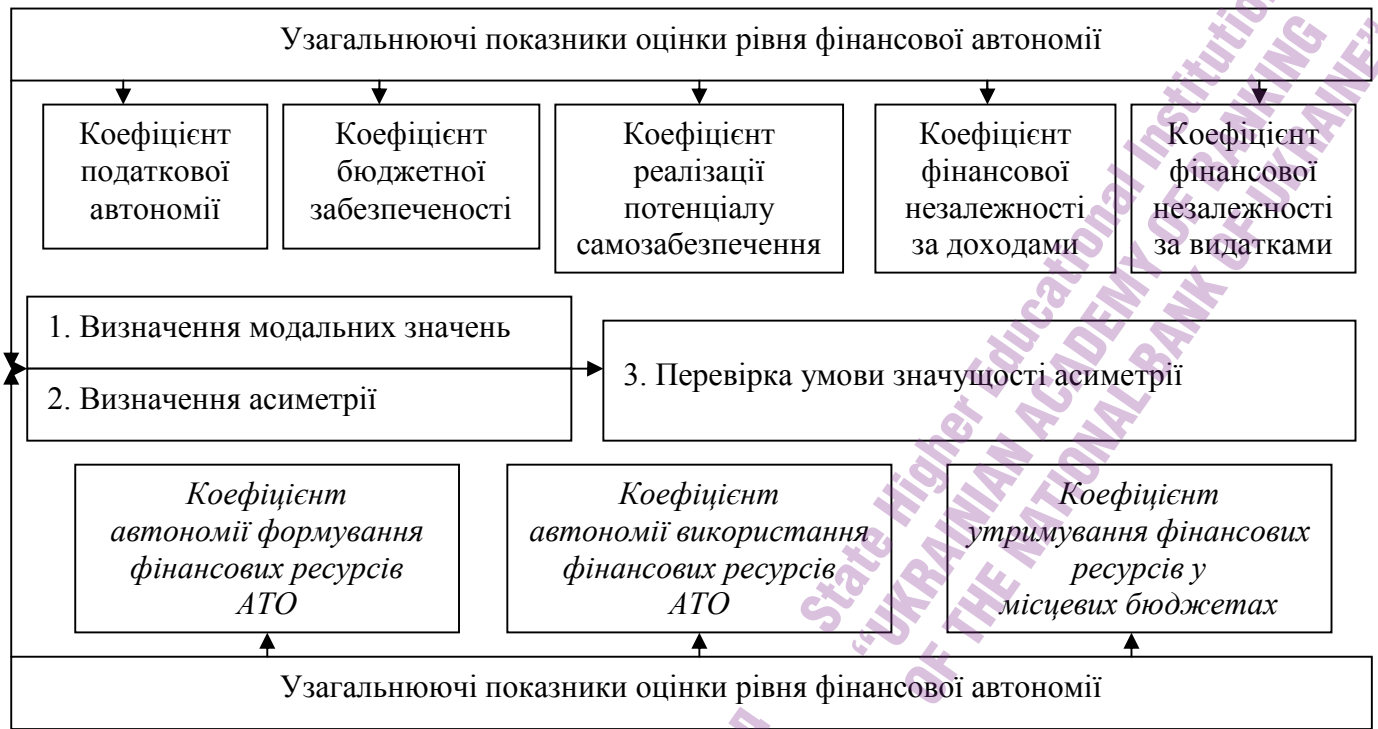

Рис. 3.1. Комплекс показників узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Примітка. Курсивом виділено ті показники критеріального комплексу узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що вперше пропонуються у даній праці.

Розрахунок узагальнюючих показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування доповнюється визначенням їх модальних значень та асиметрії (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Характеристика показників узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії

Показник	Модальне значення	Асиметрія			Інтерпретація результатів
		значення	вид	значущість	
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт податкової автономії	0,78	-0,15	лівостороння	значуща	Вмотивованість до посилення податкової автономії
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості	1,16	-0,11	лівостороння	значуща	Вмотивованість до посилення бюджетної забезпеченості

продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт реалізації потенціалу самозабезпечення	0,51	-0,01	лівостороння	незначуща	-
Коефіцієнт фінансової незалежності за доходами	0,43	-0,61	лівостороння	значуща	Вмотивованість до посилення фінансової незалежності за доходами
Коефіцієнт фінансової незалежності за видатками	0,39	-0,47	лівостороння	значуща	Вмотивованість до посилення фіскальної незалежності за видатками
Коефіцієнт автономії формування фінансових ресурсів АТО	0,17	0,18	правостороння	значуща	Вмотивованість до посилення автономії формуванні фінансових ресурсів АТО
Коефіцієнт автономії використання фінансових ресурсів АТО	0,19	-0,82	лівостороння	значуща	Вмотивованість до послаблення автономії використання фінансових ресурсів АТО
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах	0,07	-0,52	лівостороння	значуща	Вмотивованість до посилення утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах

Примітка. Модальні значення та асиметрії за узагальнюючими показниками оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування були нами визначені без врахування попередніх даних за 2008 рік

Вмотивованість органів місцевого самоврядування до фінансової автономії – це відносна характеристика, що відображає ступінь зв'язаності відповідних їм АТО з національною економікою за допомогою системи міжбюджетних трансфертів.

Виходячи із зазначеної вище нами характеристики (вмотивованість органів місцевого самоврядування до фінансової автономії), органи місцевого самоврядування можуть бути вмотивованими до фінансової автономії та не вмотивованими до неї.

Вмотивовані органи місцевого самоврядування до фінансової автономії будуть мати (або прагнуть мати) вищий за середній (очікуваний) в економіці рівень такої автономії, невмотивовані – нижчий за середній (очікуваний) рівень такої автономії. Вмотивованість органів місцевого самоврядування до фінансової автономії можна визначати за показниками конкретно-територіальної її оцінки: фінансової (фіскальної) залежності за доходами (видатками), трансфертної залежності за доходами (видатками), компенсаторному значенню міжбюджетних трансфертів та іншими показниками.

Визначення модального значення дає змогу відхилити випадкові коливання фінансової автономії. Асиметрія буде характеризувати існування чи відсутність певних об'єктивно обумовлених соціально-економічних мотиваторів (вмотивованості) до зміни фінансової автономії.

В разі правосторонньої асиметрії для показників фінансової незалежності можна констатувати про вмотивованість органів місцевого самоврядування до послаблення (зменшення) фінансової автономії, в разі лівосторонньої асиметрії – до її посилення (збільшення). Для показників фінансової залежності правостороння асиметрія характеризуватиме вмотивованість органів місцевого самоврядування до посилення (збільшення) фінансової автономії, лівостороння – до її зменшення послаблення (зменшення).

У разі, якщо асиметрія не є вираженою, то загальна вмотивованість органів місцевого самоврядування до фінансової автономії може бути сформована внаслідок помилок вимірювання, пов'язаних із недостатньою кількістю даних. Справді, оскільки оцінити рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування України можна тільки на основі статистичних даних, що стосуються одного року (у іншому випадку накопичуються помилки вимірювання, обумовлені нерівномірністю трансфертних платежів протягом року та суб'єктивними факторами), то найдовший

можливий статистичний ряд даних стосовно оцінки такого рівня обмежується лише 17 точками даних (1991-2008 рр.). Причому для окремих параметрів, необхідних для розрахунку показників оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування України, протягом цього періоду статистичний облік не проводився чи проводився для даних, що не є порівнянними. Так, обсяг податкових надходжень, що поступали до місцевих бюджетів, можна порівнювати тільки умовно, оскільки на протязі аналізованого періоду принципи розщеплення податкових надходжень суттєво змінювались.

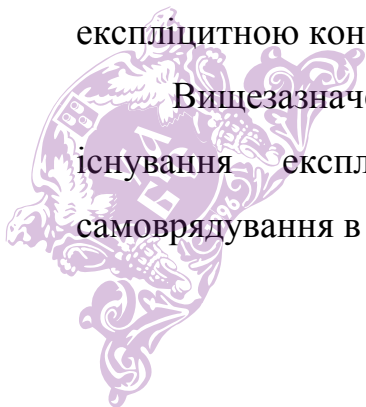
Результати узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України, отримані на основі використання відповідного критеріального комплексу, дають змогу зробити декілька якісних висновків щодо реалізації експліцитної та імпліцитної форм такої автономії в Україні:

– в Україні існує вмотивованість органів місцевого самоврядування до посилення фінансової автономії при формуванні фінансових ресурсів АТО, що може бути наслідком процесів економічного зростання, що спостерігались на протязі 2001-2007 рр. Зазначений процес може бути основною причиною наявності вмотивованості органів місцевого самоврядування до посилення бюджетної забезпеченості та податкової автономії, а також створює передумови для реалізації імпліцитної концепції бюджетного унітаризму;

– в Україні існує вмотивованість до послаблення автономії використання фінансових ресурсів АТО, що пов'язано з наявною вмотивованістю до посилення утримування фінансових ресурсів у місцевих бюджетах;

– в Україні існує вмотивованість органів місцевого самоврядування до посилення фіскальної незалежності може свідчити про поступове порушення рівноважного стану між імпліцитною концепцією бюджетного унітаризму та експліцитною концепцією бюджетного федералізму.

Вищезазначені нами результати оцінки дають підставу стверджувати про існування експліцитної форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування в Україні.

Існує також потреба у формуванні критеріального комплексу конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування (тобто оцінки рівня такої автономії у розрізі окремих АТО України). Основні недоліки існуючого методичного забезпечення такої оцінки співпадають з недоліками методичного забезпечення узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії та можуть бути зменшені за рахунок використання комплексу показників конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії. До складу основних показників такого критеріального комплексу віднесемо коефіцієнти фінансової (фінансової) залежності за доходами (видатками), трансфертної залежності за доходами (видатками), компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів (рис.3.2), а також показники, що характеризують ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами (видатками) та розраховуються за формулою (2.1).

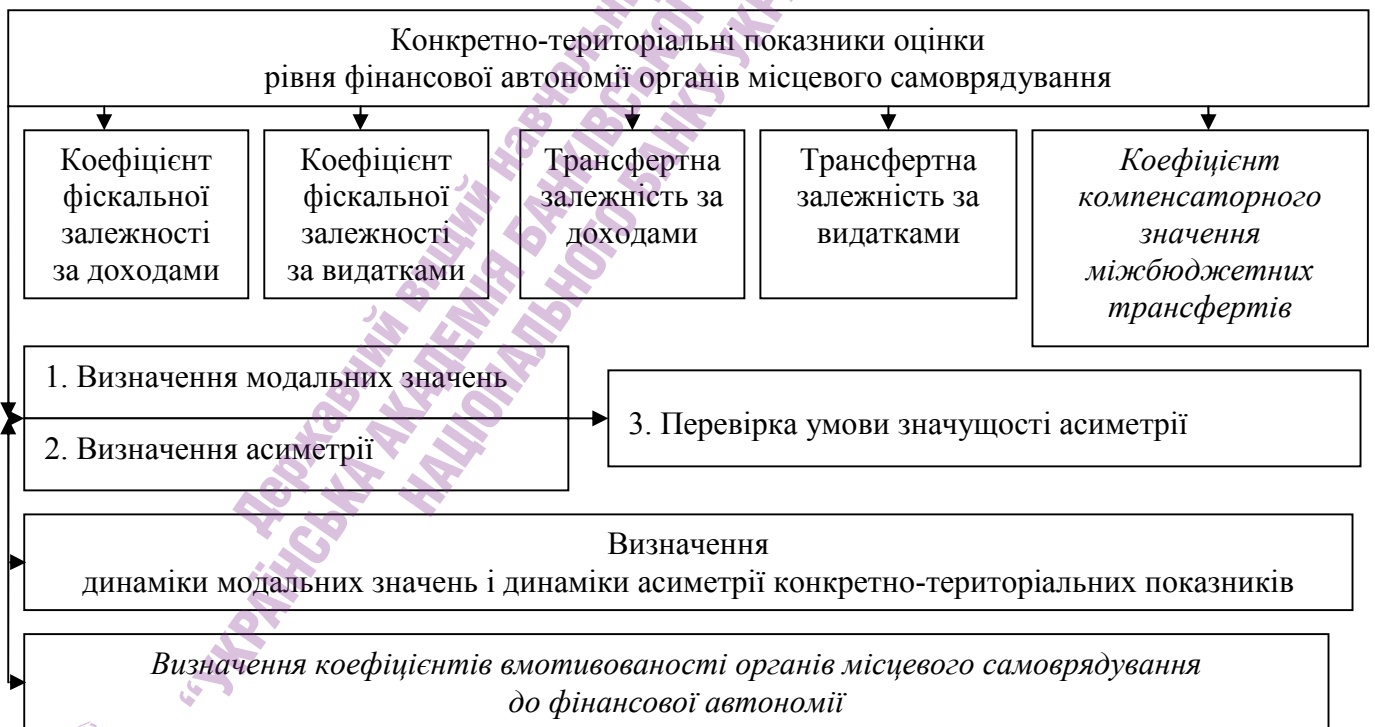

Рис. 3.2. Комплекс показників конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Примітка. Курсивом виділено ті показники критеріального комплексу конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що вперше пропонуються у даній праці

Комплекс показників конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування є одночасно ширшим і вужчим за комплекс показників узагальнюючої оцінки. Вужчим, оскільки пропонується використовувати менший перелік кількісних характеристик (показників оцінки) фінансової автономії. Ширшим даний критеріальний комплекс показників оцінки є оскільки можливо:

- використовувати їх динамічну співзалежність для характеристики рівня фінансової автономії та обґрунтування системного фінансового управління із використанням такої автономії;

- використовувати імовірнісні характеристики самих показників для визначення порівняльної вмотивованості органів місцевого самоврядування до зміни фінансової автономії за різними АТО;

- наведені вище показники узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування включити до складу конкретно-територіальних.

Зазначимо, що окремі показники оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування критеріального комплексу конкретно-територіальної такої оцінки можуть бути трансформовані до узагальнюючого критеріального комплексу. Отже, сформовані нами критеріальні комплекси можуть в конкретно-історичних умовах взаємодоповнювати один одного. Пропонований (рекомендований) нами первісний склад показників цих критеріальних комплексів для оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування без врахування можливих трансформацій наведено на рис. 3.1 та рис. 3.2.

Якщо результати оцінки та аналізу вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за узагальнюючими показниками дають уявлення про співвідношення реалізацій експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму і бюджетного федералізму, то, поряд з цим, основним призначенням дослідження вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за конкретно-територіальними показниками є диференціація АТО України за ступенем прояву експліцитної чи імпліцитної форм фінансової автономії. Причому, розглядаючи динаміку модальних значень конкретно-

територіальної оцінки рівня фінансової автономії, можна отримати результати, порівнянні із результатами узагальнюючої оцінки. Таким чином, як вже було зазначено вище, критеріальні комплекси показників узагальнюючої та конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії є пов'язаними між собою.

Отримані результати динаміки модальних значень показників конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за генеральною сукупністю АТО України (табл. 3.2) у порівнянні із динамікою усереднених значень цих же показників (Додаток 3) дають змогу констатувати їх різне аналітичне значення.

Таблиця 3.2

Динаміка модальних значень показників конкретно-територіальної оцінки
рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Роки	коефіцієнт фіскальної залежності за доходами	коефіцієнт фіскальної залежності за видатками	трансфертна залежність за доходами	трансфертна залежність за видатками	коефіцієнт компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів
2000	47,3642	5,4944	21,75783	8,33999	1,020829
2001	51,0838	6,7534	28,86866	11,54756	-0,48504
2002	47,7473	5,5419	25,61463	9,05460	-0,40649
2003	50,1928	2,7336	29,98136	3,380556	-0,31983
2004	62,2649	1,4968	77,97426	1,672033	-0,9724
2005	58,1096	0,9490	52,80702	1,015523	-0,09412
2006	67,4175	1,5622	167,8753	1,689147	-0,49951
2007	58,1919	5,5839	154,3860	6,664473	-0,29658
2008	58,9613	5,1209	162,7729	6,007214	-0,32879

Примітка. За 2008 рік розрахунок модальних значень проводився на основі показників конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, визначених за попередніми статистичними даними.

Якщо динаміка середнього значення фіскальної (фінансової) залежності за доходами підтверджує зменшення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, то динаміка модального значення зазначеного показника не підтверджує існування суттєвої тенденції до зменшення рівня такої автономії. Цей же результат отримуємо і в результаті аналізу трансфертної залежності місцевих

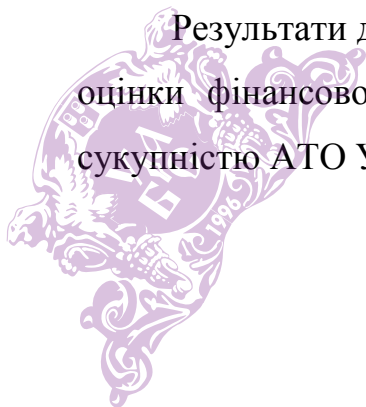
органів влади за доходами. Подібна ситуація може скластись тільки в результаті поглиблення фіскальної залежності для органів місцевого самоврядування одних АТО і зменшення фіскальної залежності для органів місцевого самоврядування інших територіальних утворень. Причому, оскільки усереднене значення показників фіскальної залежності за доходами і трансфертна залежність за доходами усе ж зростає, то фінансова автономія органів місцевого самоврядування дотаційних АТО в такому разі зменшується вищими темпами, ніж зростає фінансова автономія територіальних утворень-донорів.

Існування зазначеного процесу, з одного боку, є необхідним, оскільки забезпечує рівномірність якості надання соціальних послуг на всій території країни, з іншого – небезпечним, оскільки може провокувати федералізацію країни. Необхідність зменшення фінансової автономії органів місцевого самоврядування територіальних утворень-донорів підтверджується динамікою модального коефіцієнта компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів. Відносна сталість його значень підтверджує сталість фінансового вирівнювання за допомогою системи міжбюджетних трансфертів.

Протилежні результати, поряд з отриманими вище, дає аналіз порівняльної динаміки усередненого і модального значень коефіцієнта фіскальної (фінансової) залежності за видатками і трансфертної залежності місцевих органів влади за видатками.

Динаміка усередненого значення зазначених показників підтверджує зростання фінансової автономії органів місцевого самоврядування при здійсненні видатків, динаміка модальних значень цих показників має швидше циклічний характер. Отже, також є можливим розшарування АТО України за тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками.

Результати динаміки асиметрії розподілу показників конкретно-територіальної оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування за генеральною сукупністю АТО України наведено в табл. 3.3.

Динаміка асиметрій розподілу показників конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за генеральною сукупністю адміністративно-територіальних одиниць України

Роки	коефіцієнт фінансової залежності за доходами	коефіцієнт фінансової залежності за видатками	трансфертна залежність за доходами	трансфертна залежність за видатками	коефіцієнт компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів
2000	-0,55665	5,14125	0,024005	5,172342	-2,331470
2001	-0,64577	5,13318	0,114329	5,174821	2,258823
2002	-0,62701	3,53946	0,052967	4,309190	-2,845320
2003	-0,63976	1,61396	-0,02965	1,841171	1,303691
2004	-0,94231	1,57498	-0,04861	1,686319	1,195182
2005	-0,62757	1,46152	0,073895	1,502411	-3,590560
2006	-1,52957	1,42390	-0,02223	1,526690	1,568379
2007	-1,20988	3,86566	-0,08396	4,233335	0,238561
2008	-1,34495	3,91320	-0,06279	4,243084	0,226848

Примітка. За 2008 рік розрахунок асиметрій проводився на основі показників конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, визначених за попередніми статистичними даними.

Як і у випадку узагальнюючих показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, асиметрія розподілу показників конкретно-територіальної оцінки такого рівня за генеральною сукупністю АТО України характеризуватиме вмотивованість органів місцевого самоврядування до зміни фінансової автономії. При цьому вмотивованість таких органів до посилення чи послаблення фінансової автономії буде визначатись за схемою зазначеною вище для узагальнюючих показників, тобто на основі правосторонньої та лівосторонньої асиметрій.

Для коефіцієнта фінансової (фінансової) залежності за доходами існує стійка значна лівостороння асиметрія розподілу показника за генеральною сукупністю АТО України, тобто існує вмотивованість органів місцевого самоврядування до послаблення (зменшення) фінансової автономії за доходами.

Для показника фіскальної (фінансової) залежності за видатками асиметрія є правосторонньою, тобто існує вмотивованість органів місцевого самоврядування до посилення (збільшення) фінансової автономії за видатками.

Коливання асиметрії розподілу показника компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів при сталому модальному значенні самого показника свідчить, з одного боку, про ефективність механізму фінансового вирівнювання, з іншого – про високу ентропію процесу. Як відомо, висока ентропія процесу підтверджує досягнення певного критичного рівня у стані системи, яка при незначних коливаннях зовнішніх впливів може бути реструктуризована. Тобто, високий рівень коливності процесів перерозподілу фінансових ресурсів між АТО країни за допомогою механізму трансфертів є свідченням можливої вразливості даного механізму на певному етапі. Будь-яке незначне коливання обсягів фінансових ресурсів держави може привести до руйнування чи призупинення функціонування механізму надання трансфертів.

З точки зору співвідношення експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму і бюджетного федералізму результати проведеного нами дослідження підтверджують досягнення нестійкої рівноваги між даними концепціями, можливої на певному етапі розвитку ситуації 3 (рис. 2.2).

Таким чином, результати кількісної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування України, виконаної за допомогою критеріальних комплексів узагальненої та конкретно-територіальної оцінки, підтверджують існування імпліцитної концепції бюджетного унітаризму та експліцитної концепції бюджетного федералізму, а, відтак, домінування прояву експліцитної форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Основним ризиком при прояві експліцитної форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування є можливість втрати фінансування ними основних повноважень при незначних кризових явищах в економіці внаслідок розщеплення правоспроможностей.

Як вже було зазначено вище, удосконалення методичного забезпечення оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування можливе за

допомогою впровадження коефіцієнтів їх вмотивованості до фінансової автономії, які характеризують досягнення бажаного рівня такої автономії.

Розрахунок вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за показниками оцінки її рівня дасть змогу диференціювати АТО України за такою вмотивованістю.

Коефіцієнт вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за i -м показником оцінки рівня такої автономії будемо визначати за формулою (3.1):

$$B\Phi A_i = \frac{P\Phi A_i}{M_{n\phi a_i}} \quad (3.1)$$

де $B\Phi A_i$ – коефіцієнт вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за i -м показником оцінки її рівня;

$P\Phi A_i$ – фактичне значення i -го показника оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для окремої АТО;

$M_{n\phi a_i}$ – модальне значення (мода) i -го показника оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за генеральною сукупністю АТО.

Розрахунок коефіцієнтів вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за основними показниками, що входять критеріального комплексу конкретно-територіальної оцінки її рівня, у розрізі АТО України наведено в Додатку 3.

Диференціація АТО України за рівнем соціально-економічної вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії при виокремленні чотирьох кластерів (гранична вмотивованість, вмотивовані, невмотивовані, гранична невмотивованість) підтверджує сталість такої вмотивованості протягом 2000-2008 рр. за кожною окремою групою територіальних утворень. На нашу думку, сталість вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії дає підстави стверджувати про

необхідність корекції обсягів міжбюджетних трансфертів без ґрунтовної трансформації бюджетної концепції.

Динаміку центрів кластерів АТО України за вмотивованістю відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами наведено у Додатку 3 (рис. 3.6). Така вмотивованість розрахована за показником фіскальної (фінансової) залежності за доходами (додаток 3, табл. 3.1). Склад кожного кластеру протягом досліджуваного періоду є відносно сталим.

При відносній сталості динаміки центрів кластерів АТО України і тенденції до зменшення фінансової автономії органів місцевого самоврядування можна констатувати розшарування територіальних утворень за вмотивованістю відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами (табл.3.4). В цілому за період 2000-2008 рр. кількість АТО, органи місцевого самоврядування відповідні яким вмотивовані до фінансової автономії за доходами, практично не змінилась, але зменшився загальний рівень їх фінансової автономії. На кінець досліджуваного періоду порівняно з його початком змінили кластер Львівська, Миколаївська та Черкаська АТО (тобто відповідні цим АТО органи місцевого самоврядування стали невмотивованими до фінансової автономії за доходами) (табл.3.4).

При цьому за результатами диференціації АТО України (табл.3.4) за вмотивованістю відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами визначено, що перший та четвертий кластер складають переважно по одній АТО та характеризуються граничним значенням вмотивованості і невмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії. Так, до першого кластеру входить переважно тільки м. Київ та на початку досліджуваного періоду Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська АТО, а до четвертого кластеру – Тернопільська та у 2000 році Рівненська і Житомирська АТО, у 2002 році Закарпатська область. Виокремлення цих кластерів є наслідком посилення диференціації АТО України за рівнем фінансової автономії відповідних їм органів місцевого самоврядування (п. 2.3 даної праці).

Результати диференціації адміністративно-територіальних одиниць України
за вмотивованістю відповідних їм органів місцевого самоврядування
до фінансової автономії за доходами

Назва адміністративно-територіальної одиниці	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Автономна Республіка Крим	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Вінницька	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Волинська	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Дніпропетровська	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Донецька	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Житомирська	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Закарпатська	3	3	4	3	3	3	3	3	3
Запорізька	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Івано-Франківська	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Київська	2	2	3	2	2	2	2	2	2
Кіровоградська	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Луганська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Львівська	2	2	3	3	2	2	2	3	3
Миколаївська	2	2	2	2	2	2	2	3	3
Одеська	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Полтавська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Рівненська	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Сумська	3	2	2	2	2	3	2	3	3
Тернопільська	4	4	4	4	3	4	3	4	4
Харківська	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Херсонська	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Хмельницька	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Черкаська	2	3	3	3	2	3	3	3	3
Чернівецька	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Чернігівська	3	3	3	3	3	3	3	3	3
м. Київ	1	1	1	1	1	1	1	1	1
м. Севастополь	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Примітка. За 2008 рік диференціація проводилася на основі показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами, розрахованих за попередніми статистичними даними

До другого та третього кластерів відносяться АТО, органи місцевого самоврядування відповідні яким вмотивовані та невмотивовані до фінансової автономії за доходами.

За результатами диференціації визначено, що АТО, органи місцевого самоврядування відповідні яким невмотивовані до фінансової автономії за доходами характеризуються коефіцієнтами такої вмотивованості у 2000 – 2008 роках, що відповідають інтервалу ($0,9 \leq B\Phi A \leq 1,15$) (додаток 3, табл. 3.1). До них на кінець 2008 року відноситься Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська АТО. У табл. 3.4. ці АТО відповідають третьому кластеру.

Адміністративно-територіальним одиницям, органи місцевого самоврядування відповідні яким вмотивовані до фінансової автономії за доходами відповідає коефіцієнт такої вмотивованості у 2000 – 2008 роках, що знаходиться у межах інтервалу ($0,35 \leq B\Phi A < 0,9$) (додаток 3, табл. 3.1). До цієї групи станом на кінець 2008 року відносяться м. Севастополь, Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Одеська, Полтавська, Харківська АТО. У табл. 3.4 ці АТО відповідають другому кластеру.

Як зазначалось вище, на кінець 2008 року АТО, яка характеризується граничною вмотивованістю відповідних їй органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами є м. Київ (у табл. 3.4. відповідні такий класифікації АТО належать першому кластеру), а граничною невмотивованістю – Тернопільська область (у табл. 3.4. відповідні такий класифікації АТО належать четвертому кластеру).

Київська, Львівська, Миколаївська, Сумська та Черкаська АТО протягом досліджуваного періоду мігрували з другого кластеру у третій або навпаки.

Результати диференціації АТО України за рівнем соціально-економічної вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за видатками у 2000-2008 рр. майже подібні з результатами диференціації отриманими вище за доходами. Інформаційною базою для такої диференціації

виступають дані, наведені у додатку 3 (табл. 3.2). При цьому на кінець 2008 року нами визначено наступні відмінності у порівнянні з результатами попередньої диференціації АТО:

– до кластеру гранично невмотивованих (четвертий кластер) не відноситься жодна АТО;

– до групи вмотивованих (другий кластер) переходить Вінницька, Львівська, Черкаська, Чернівецька АТО.

Додатковим результатом дослідження є встановлення функціональних залежностей між вмотивованістю органів місцевого самоврядування до фінансової автономії та обсягом виробництва валового регіонального продукту у розрахунку на душу населення для всіх АТО України з високим рівнем достовірності. На основі встановлених залежностей було визначено оптимальні (екстремальні) значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за основними показниками критеріального комплексу конкретно-територіальної оцінки рівня такої автономії. Результати визначення оптимальних значень вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії наведено у Додатку 3 (табл. 3.4).

Диференціація АТО за поточним і прогнозованим оптимальним значенням вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії дала наступні результати (табл. 3.5-3.6).

При цьому за поточні значення такої вмотивованості були прийняті усереднені її значення за 2000 – 2008 роки, а за прогнозовані оптимальні значення – прогнозні її значення, отримані у ході побудови трендових рівнянь у розрізі кожної АТО за 2000 – 2008 роки відповідно. При проведенні диференціації АТО за прогнозованими оптимальними значеннями додатково було враховано значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії наведені у Додатку 3 (табл. 3.4). Виходчи з цього, результати диференціації АТО, наведені у табл. 3.5, можуть частково неспівпадати з результатами диференціації відповідних АТО наведеними у табл. 3.4.

Таблиця 3.5

Результати диференціації адміністративно-територіальних одиниць України за поточним і прогнозованим оптимальним значенням вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами

поточне значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами	прогнозоване оптимальне значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами				
	за кластерами	1 кластер	2 кластер	3 кластер	4 кластер
	1 кластер	м. Київ			
	2 кластер		Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Одеська, Полтавська, Харківська, м. Севастополь	Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Львівська, Миколаївська, Сумська	
	3 кластер			Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	
	4 кластер				Тернопільська

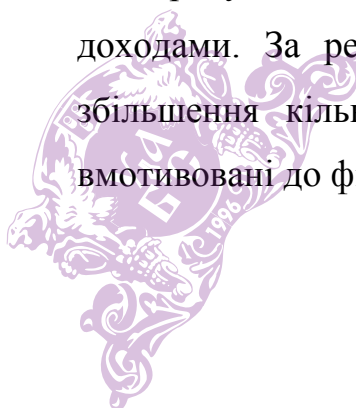
За результатами проведеної нами диференціації (табл. 3.5-3.6) чітко простежується міграція АТО між отриманими вище чотирма кластерами (гранична вмотивованість, вмотивовані, невмотивовані, гранична невмотивованість) у майбутньому (тобто у коротко- чи середньостроковій перспективі). Це, відповідно, дає змогу визначити підходи до обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування на сучасному етапі з метою мінімізації негативних наслідків міграції АТО між кластерами.

Таблиця 3.6

Результати диференціації адміністративно-територіальних одиниць України за поточним і прогнозованим оптимальним значенням вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за видатками

поточне значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за видатками	прогнозоване оптимальне значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за видатками				
	за кластерами	1 кластер	2 кластер	3 кластер	4 кластер
	1 кластер	м. Київ			
	2 кластер	Запорізька	Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська, Черкаська		
	3 кластер		Вінницька, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Чернівецька	Чернігівська	
	4 кластер		Волинська, м. Севастополь	Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська	

Зазначимо, що за результатами диференціації АТО, наведеними у табл. 3.5, у перспективі збільшується кількість територіальних утворень, органи місцевого самоврядування відповідні яким невмотивовані до фінансової автономії за доходами. За результатами, наведеними у табл. 3.6, у перспективі очікується збільшення кількості АТО, органи місцевого самоврядування відповідні яким вмотивовані до фінансової автономії за видатками.

Існує два підходи до обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО.

Перший підхід полягатиме у стимулюванні соціально-економічного розвитку АТО за рахунок управління обсягом надходжень до місцевого бюджету внаслідок регулювання обсягів трансфертів. Позитивний соціально-економічний ефект полягатиме у посиленні фінансування соціально-економічного розвитку АТО.

Другий підхід полягатиме у стимулюванні соціально-економічного розвитку АТО внаслідок оптимізації витрат органів місцевого самоврядування на трансферти у місцеві бюджети нижчого рівня. Тобто, такий підхід полягає у стимулюванні соціально-економічного розвитку АТО за рахунок управління обсягом трансфертів у видатках місцевих бюджетів. Позитивний соціально-економічний ефект виникатиме внаслідок обмеження обсягу трансфертів та додаткового фінансування потреб бюджету вищого рівня. Однак, оскільки за рахунок місцевих бюджетів нижчих рівнів також виконується фінансування соціально-економічного розвитку тих же самих АТО, то зменшення обсягу трансфертів із бюджетів вищого рівня зумовлюватиме зменшення ефективності виконання функцій органів місцевого самоврядування нижчих за рангом територіальних утворень. Тому визначення оптимального рівня обсягу трансфертів у видатках повинно мати більш докладне обґрунтування.

Для ряду АТО (м. Київ, м. Севастополь, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Одеська, Полтавська, Харківська, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, Тернопільська) прогнозоване оптимальне значення вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами відповідає сучасному поточному значенню такої вмотивованості. Ці АТО не змінюють перебування у кластері при переході від поточного сучасного до прогнозного оптимального значення вмотивованості та потребують визначення оптимального для них рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами.

Дніпропетровська, Львівська, Миколаївська, Сумська АТО та Автономна Республіка Крим потребують зменшення вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами, що буде обумовлювати відповідну зміну рівня такої автономії з метою стимулювання соціально-економічного розвитку цих територіальних утворень.

Поточне значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за видатками відповідає прогнозованому оптимальному такому значенню для м. Києва, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Харківської, Черкаської, Чернігівської АТО, Автономної Республіки Крим. Для Запорізької, Вінницької, Закарпатської, Луганської, Рівненської, Сумської, Хмельницької, Чернівецької, Волинської, Житомирської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Тернопільської, Херсонської АТО, м. Севастополя оптимальним буде збільшення вмотивованості відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за видатками, що буде обумовлювати відповідну зміну рівня такої автономії з метою стимулювання соціально-економічного розвитку цих територіальних утворень.

Виконання часових прогнозів модальних значень показників оцінки фінансової автономії, використання поточних та оптимальних значень вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії дасть змогу обґрунтувати ефективний рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО. Конкретні висновки стосовно обґрунтування такого рівня повинні визначатись виходячи із специфіки функціонального зв'язку рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування та соціально-економічного розвитку відповідних АТО.

Сформовані вище теоретико-методичні положення оцінювання впливу фінансової автономії органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток АТО з урахуванням закономірностей та імовірного характеру такого впливу у взаємодії наведені на рис. 3.3. Методичний підхід до визначення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування та його складові будуть нами наведені у п. 3.2 та п. 3.3 даної праці.

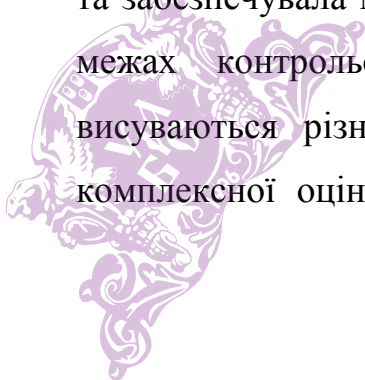
Рис.3.3. Оцінювання впливу фінансової автономії органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням закономірностей та імовірнісного характеру такого впливу

Таким чином, розроблені критеріальні комплекси оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування дають змогу в узагальненому вигляді оцінити співвідношення реалізації експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму і бюджетного федералізму, а також створити інформаційну базу для обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО.

3.2. Взаємозв'язок між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування і соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць

Для обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО існує потреба визначити фактичний рівень такого розвитку. Оскільки реалізація такого завдання потребує, по-перше, використання великого обсягу статистичних даних щодо соціально-економічного розвитку АТО, по-друге, використання однозначного критерію оцінки такого розвитку, то реалізація даного завдання буде виконана на матеріалах щодо соціально-економічного розвитку однієї АТО (Дніпропетровської) та за допомогою визначення системи зв'язків між інтегральними показниками соціально-економічного розвитку цього територіального утворення (за різними методиками) і показниками оцінки рівня фінансової автономії відповідних йому органів місцевого самоврядування.

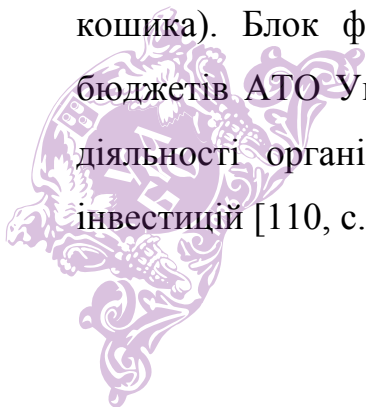
Проведення аналізу соціально-економічного розвитку АТО дає змогу визначити: стан і перспективи територіального утворення як органічної складової соціально-економічної системи країни; тенденції соціально-економічного розвитку АТО порівняно з розвитком соціально-економічної системи країни; характерні особливості та ступінь імовірності збереження темпів росту в майбутньому [32, с.159]. Проведений нами аналіз поточного стану методичного забезпечення моніторингу соціально-економічного розвитку АТО свідчить про відсутність єдиних підходів щодо його здійснення. Кожен суб'єкт моніторингу намагається побудувати власну методичку комплексної оцінки, яка б максимально задовольняла його вимоги та забезпечувала можливість найкращого вирішення досліджуваних ним проблем в межах контрольованого напрямку територіального розвитку. У розробках висувуються різні пропозиції щодо конструювання узагальнюючого показника комплексної оцінки соціально-економічного розвитку АТО на основі часткових

показників [163, с.39-40]. При цьому сам перелік показників, на підставі яких здійснюється оцінка, є досить варіабельним.

Наприклад, до показників економічного розвитку АТО Прокопенко О.А. відносить наступні: темпи росту ВВП та темпи росту ВВП на душу населення; темпи росту обсягів промислового виробництва; темпи росту інвестицій в економіку; темпи росту інвестицій в основний капітал; динаміку розвитку малого бізнесу; темпи росту інноваційної активності. До показників, які характеризують соціальний розвиток АТО, відносить: темпи росту середньомісячної заробітної плати; структуру доходів і витрат населення; середній рівень офіційного безробіття; темпи росту заощаджень населення; динаміку народжуваності, смертності, міграційних процесів та ін. [154, с.21]. Любченко О.М. пропонує використовувати для оцінки соціально-економічного розвитку АТО систему показників, яка включає в себе наступні блоки: блок виробничих показників; блок соціальних показників; блок фінансових показників. Блок виробничих показників характеризує результати діяльності АТО в цілому та в основних сферах господарства, і включає у себе: валовий регіональний продукт, обсяг виробництва промислової продукції; обсяг продукції сільського господарства, обсяг оптової торгівлі, обсяг роздрібною торгівлі, обсяг експорту з країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД), обсяг імпорту з країнами СНД, обсяг експорту з іншими країнами, обсяг імпорту з іншими країнами. Блок соціальних показників впливає на сукупний фінансово-інвестиційний потенціал АТО через доходи громадян, споживання необхідних товарів і послуг, накопичення капіталу (заощадження населення) та включає в себе: фактичне кінцеве споживання у домогосподарствах, грошові доходи населення, середньомісячну номінальну нараховану заробітну плату населення, заощадження населення, вартість фіксованого набору споживчих товарів та послуг (споживчого кошика). Блок фінансових показників включає в себе: доходи консолідованих бюджетів АТО України, сальдовий фінансовий результат (прибуток мінус збиток) діяльності організацій, обсяг інвестицій в основний капітал, обсяг іноземних інвестицій [110, с.9-10].

Для оцінки стійкого розвитку АТО використовують індикатор справжнього прогресу, який оцінює відносну ефективність економіки у забезпеченні кращої якості життя населення відповідного територіального утворення [4, с.91].

У зарубіжній практиці використовують набагато ширший перелік характеристик оцінки соціально-економічного розвитку АТО, ніж пропонують українські вчені. Наприклад, у економетричній моделі прогнозування соціально-економічного розвитку м. Філадельфія використано п'ятдесят ендогенних і понад сорок екзогенних характеристик [58, с.72].

Нижче наведено порівняння інтегральних показників оцінки соціально-економічного розвитку АТО України за результатами застосування кількох методик.

Методика (А) оцінювання рівня соціально-економічного розвитку АТО (Російська Федерація) [117, с.78-79]: зміст методики полягає у ранжуванні АТО за окремими показниками соціально-економічного розвитку за зростанням для показників-стимуляторів і за зниженням для показників-дестимуляторів. Потім знаходять середній ранг АТО за всіма показниками за формулою:

$$R_j = \frac{1}{m} \cdot \sum_{i=1}^m R_{ij} \quad (3.2)$$

де R_j – середній ранг АТО;

R_{ij} – ранг j -тої АТО за i -тим показником;

m – число показників.

Методика (Б) розрахунку загального рейтингу інвестиційної привабливості АТО України [117, с.80] реалізується у такій послідовності:

– розраховують відхилення кожного з показників по АТО за формулами:

$$Z_{ij} = X_{ij} - X_{ісеп} \quad (3.3)$$

для показників-стимуляторів і

$$Z_{ij} = X_{icep} - X_{ij} \quad (3.4)$$

для показників-дестимуляторів,

де Z_{ij} – стандартизоване значення i -того показника для j -тої АТО;

X_{ij} – значення i -того показника для j -тої АТО;

X_{icep} – середнє значення i -того показника для всієї сукупності АТО.

– розраховують кількість балів, що присвоюється кожному показнику:

$$Y_{ij} = \frac{Z_{ij} - Z_{i \min}}{Z_{i \max} - Z_{i \min}} \quad (3.5)$$

де $Z_{i \min}$, $Z_{i \max}$ – відповідно мінімальне та максимальне значення відхилення;

– розраховують загальний рейтинг АТО:

$$R_j = \sum_k (R_{jk} \cdot f_k) \quad (3.6)$$

де R_{jk} – частковий рейтинг j -тої АТО за k -тою групою показників;

f_k – вага k -тої групи показників, при цьому $f_k \in [0;1]$, а $\sum_k f_k = 1$.

Подібну методику пропонує використовувати Жилєнкова М.М. [57, с.51-52] для оцінки соціально-економічного розвитку АТО України, модифікувавши перелік показників, що використовувався раніше, та звуживши його з 35 характеристик до 23.

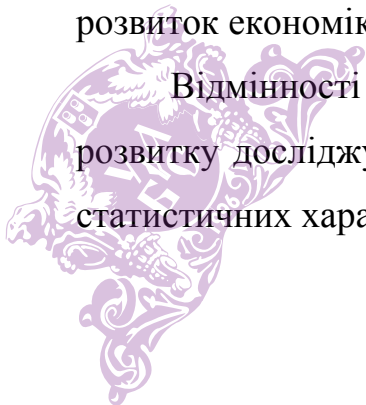
Петровці М. та Жулканич О. [145, с. 257] для оцінки рівня соціального розвитку АТО пропонують використовувати інтегральний індекс розвитку соціальної сфери (методика В). На початку розрахунку цього індексу визначають сукупність показників стану розвитку соціальної сфери. Потім для всіх АТО розраховують коефіцієнт наближення значення показника соціальної сфери до максимального його значення серед територіальних утворень. Після розрахунку всіх

коефіцієнтів наближення визначається інтегральний індекс як середньоарифметичне коефіцієнтів наближення.

У даному дисертаційному дослідженні наведено результати інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області за вище наведеними методиками (А,Б,В). Однак рейтингування проводилось не за всіма АТО України, як запропоновано в методиках, а за окремими характеристиками протягом тривалого періоду часу тільки для Дніпропетровської області. Завданням даного етапу дослідження було оцінити динаміку інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області. При цьому у дисертаційному дослідженні не було поставлено завдання критично оцінити методичне забезпечення оцінювання соціально-економічного розвитку АТО. Однак для визначення існування впливу рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток АТО було обчислено інтегральні характеристики такого розвитку. Для підвищення адекватності оцінювання розрахунки проведено за трьома методиками, описаними вище. Як буде показано нижче, вибір методики оцінювання рейтингу соціально-економічного розвитку АТО (для Дніпропетровської області) не вплинув на величину кількісного значення рівня фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування, яка є найбільш оптимальною.

Результати оцінювання рейтингу соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО свідчать про його стале зростання протягом 2000 – 2007 років з певними відмінностями відносно темпу зростання, обумовленими швидше за все розрахунковими відмінностями при його обчисленні (табл. 3.7). На кінець 2008 року відбувається зменшення рейтингу соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області, що може бути обумовлено впливом фінансової кризи на розвиток економіки АТО.

Відмінності у кількісному значенні рейтингів соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО обумовлені відмінностями у способі агрегації різних статистичних характеристик в єдиний показник.

Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області

Рейтинг соціально-економічного розвитку	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
За методикою А	4,06	4,38	5,06	5,63	7,38	8,38	8,31	8,69	6,25
За методикою Б	0,26	0,30	0,34	0,38	0,50	0,62	0,69	0,87	0,40
За методикою В	1,83	2,77	3,56	4,26	6,63	8,58	7,30	10,00	3,85

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області

Тенденція зміни рейтингу соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО описується: залежністю $Y(t) = -0,0091 \cdot t^2 + 36,356 \cdot t - 37369$ з рівнем достовірності $R^2 = 0,809$ для рейтингу, обчисленого за методикою А; залежністю $Y(t) = 0,044 \cdot t - 87,651$ з рівнем достовірності $R^2 = 0,8722$ для рейтингу, обчисленого за методикою Б; залежністю $Y(t) = 0,031 \cdot t^2 + 124,77 \cdot t - 12,597$ з рівнем достовірності $R^2 = 0,8403$ для рейтингу, обчисленого за методикою В.

Нами було проведено дослідження існування функціональної залежності ($Y(x)$) рейтингів соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області, обчислених за різними методиками та показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування (x), які було розглянуто у п.2.2. даної праці.

Показники оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Дніпропетровської області за 2000 – 2008 роки наведено у Додатку Ж (табл. Ж.4). При цьому визначено, що на кінець досліджуваного періоду порівняно з його початком ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування як за доходами, так і за видатками знижується. В цілому, за досліджуваний період динаміка ступеню такої автономії як за доходами, так і за видатками не має чітко вираженої тенденції та характеризується хвилювим характером. Для Дніпропетровської АТО, як і для України в цілому, ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування є обмеженим.

Результати оцінки стосовно існування функціональної залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської АТО від рівня фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування при оцінюванні такого інтегрального показника (рейтингу) за методикою А відображено нижче (табл. 3.8, рис. 3.4, 3.5). Як свідчать результати дослідження, зростання питомої ваги трансфертів у доходах бюджету досліджуваної АТО, як і зростання трансфертної залежності місцевих органів влади за доходами може бути інтерпретовано тільки позитивно (тобто при зростанні відповідних показників оцінки фінансової автономії та, відповідно, зменшенні її рівня буде зростати рейтинг соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО). Подібний висновок в певній мірі суперечить найбільш розповсюдженій думці про переваги посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, але цілком відповідає описаним вище результатам дослідження.

Таблиця 3.8

Характеристики функціональних залежностей інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою А) від показників фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування

Назва аргументу (x)	Форма залежності	Достовірність	Екстремум	
			Значення аргументу	Значення функції
Питома вага трансфертів у доходах бюджету	$Y(x) = 0,1302 \cdot x + 3,1005$	$F = 9,87 \cdot 10^{-7}$ $P = 0,99$	відсутній	
Питома вага трансфертів у видатках бюджету	$Y(x) = -0,0542 \cdot x^2 + 0,8388 \cdot x + 3,8733$	$F = 0,0489$ $P = 0,83$	максимум	
			7,74	7,12
Трансфертна залежність за доходами	$Y(x) = 0,0723 \cdot x + 3,7419$	$F = 9,24 \cdot 10^{-8}$ $P = 0,996$	відсутній	
Трансфертна залежність за видатками	$Y(x) = -0,0294 \cdot x^2 + 0,5131 \cdot x + 4,897$	$F = 1,69 \cdot 10^{-5}$ $P = 0,995$	максимум	
			8,72	7,13
Компенсаторне значення трансфертів	$Y(x) = 3,7086 \cdot x + 6,2686$	$F = 1,47 \cdot 10^{-9}$ $P = 0,999$	відсутній	

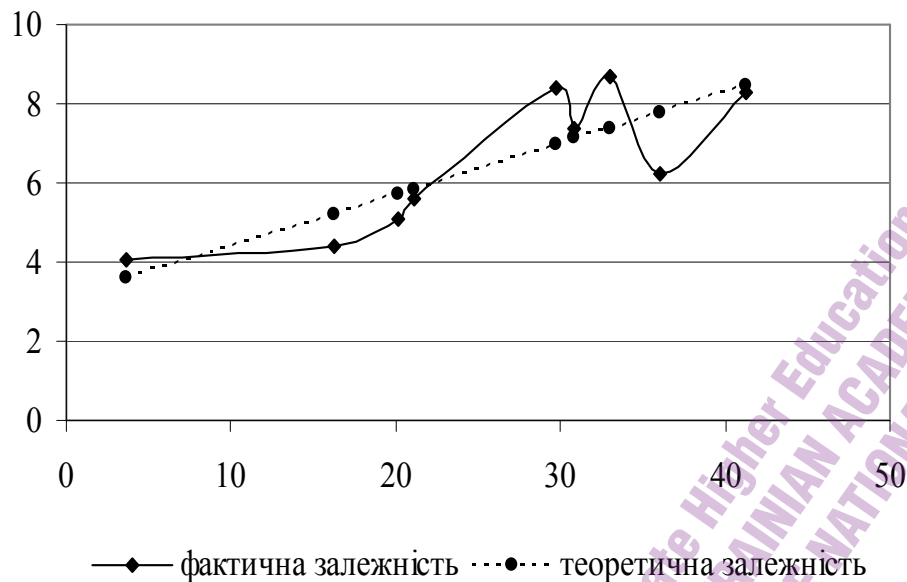

Рис. 3.4. Теоретична і фактична залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою А) від показника питомої ваги трансфертів у доходах бюджету області

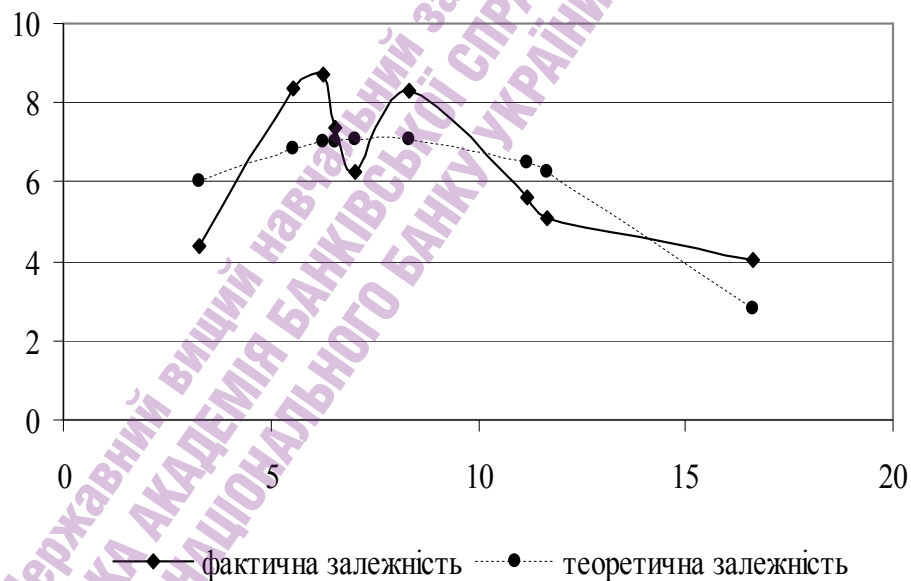

Рис. 3.5. Теоретична і фактична залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою А) від показника питомої ваги трансфертів у видатках бюджету області

Залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО від показників оцінки рівня фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування при умові визначення інтегрального показника (рейтингу) за методикою Б відображено в табл. 3.9.

Характеристики функціональних залежностей інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою Б) від показників фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування

Назва аргументу (x)	Форма залежності	Достовірність	Екстремум	
			Значення аргументу	Значення функції
Питома вага трансфертів у доходах бюджету	$Y(x) = 0,0127 \cdot x + 0,1568$	$F = 3,72 \cdot 10^{-5}$ $P = 0,994$	відсутній	
Питома вага трансфертів у видатках бюджету	$Y(x) = -0,0045 \cdot x^2 + 0,069 \cdot x + 0,2907$	$F = 0,000615$ $P = 0,98$	максимум	
			7,67	0,55
Трансфертна залежність за доходами	$Y(x) = 0,0071 \cdot x + 0,2171$	$F = 0,0168$ $P = 0,989$	відсутній	
Трансфертна залежність за видатками	$Y(x) = -0,0025 \cdot x^2 + 0,04 \cdot x + 0,3833$	$F = 0,00151$ $P = 0,969$	максимум	
			8,00	0,54
Компенсаторне значення трансфертів	$Y(x) = 0,3403 \cdot x + 0,4674$	$F = 5,12 \cdot 10^{-8}$ $P = 0,999$	відсутній	

На рис. 3.6 та рис. 3.7 зображено теоретичну та фактичну залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою Б) від показників питомої ваги трансфертів у доходах бюджету області, питомої ваги трансфертів у видатках бюджету області. Форми отриманих залежностей майже співпадають з відповідними формами залежностей наведеними на рис.3.4 та 3.5. При цьому, в обох випадках функціональні залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО від показників питомої ваги трансфертів у доходах бюджету області, трансфертної залежності за видатками мають екстремуми.

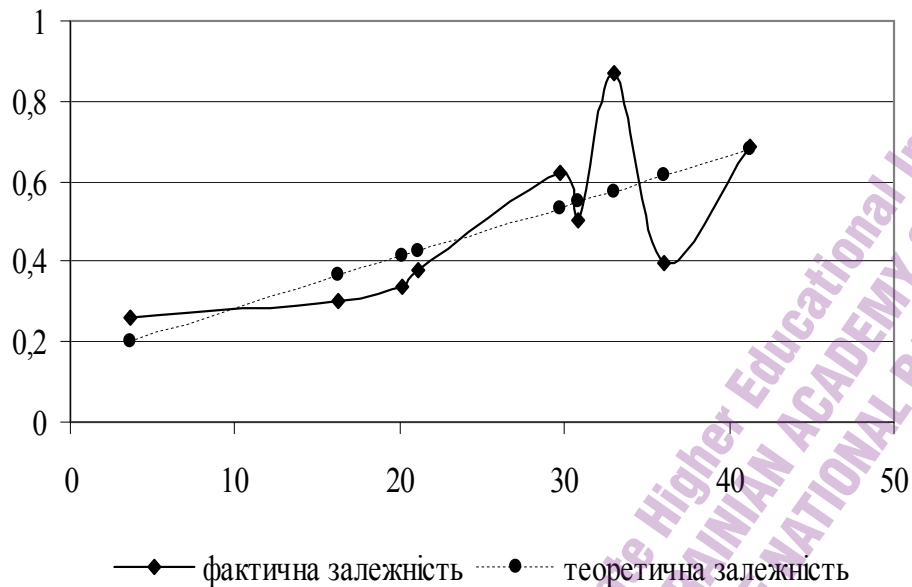

Рис. 3.6. Теоретична і фактична залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою Б) від показника питомої ваги трансфертів у доходах бюджету області

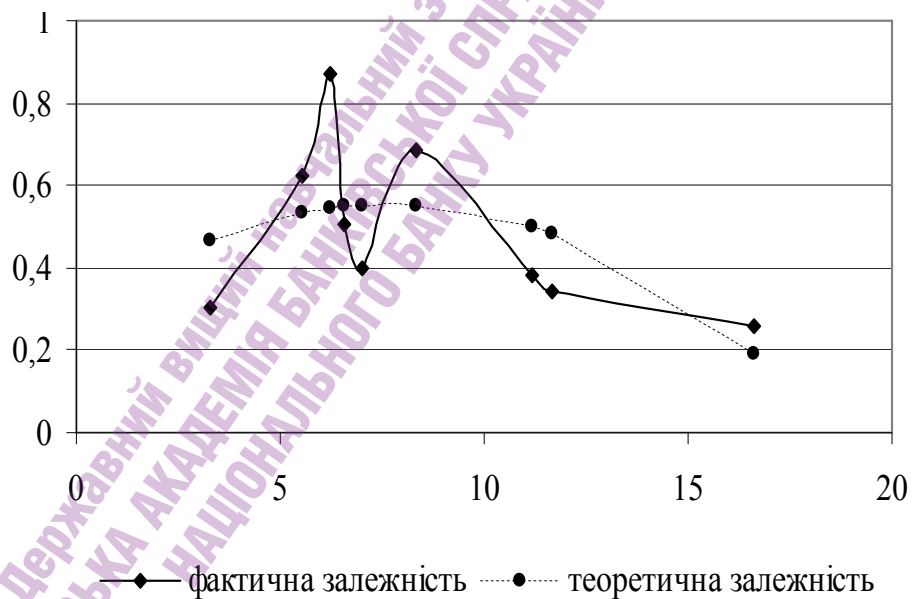

Рис. 3.7. Теоретична і фактична залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою Б) від показника питомої ваги трансфертів у видатках бюджету області

Функціональні залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської АТО, розрахованого за методикою В, від показників оцінки рівня фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування наведено у табл. 3.10. та рис. 3.8 та 3.9.

Таблиця 3.10

Характеристики функціональних залежностей інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою В) від показників фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування

Назва аргументу (x)	Форма залежності	Достовірність	Екстремум	
			Значення аргументу	Значення функції
Питома вага трансфертів у доходах бюджету	$Y(x) = 0,1729 \cdot x + 0,9588$	$F = 8,28 \cdot 10^{-7}$ $P = 0,99$	відсутній	
Питома вага трансфертів у видатках бюджету	$Y(x) = -0,06556 \cdot x^2 + 0,981 \cdot x + 2,8102$	$F = 2,61 \cdot 10^{-7}$ $P = 0,999$	максимум	
Трансфертна залежність за доходами	$Y(x) = 0,0933 \cdot x + 1,9133$	$F = 1,75 \cdot 10^{-7}$ $P = 0,998$	відсутній	
Трансфертна залежність за видатками	$Y(x) = -0,0361 \cdot x^2 + 0,5647 \cdot x + 4,1131$	$F = 5,3 \cdot 10^{-6}$ $P = 0,99$	максимум	
Компенсаторне значення трансфертів	$Y(x) = 4,9519 \cdot x + 5,1653$	$F = 4,27 \cdot 10^{-11}$ $P = 0,999$	відсутній	

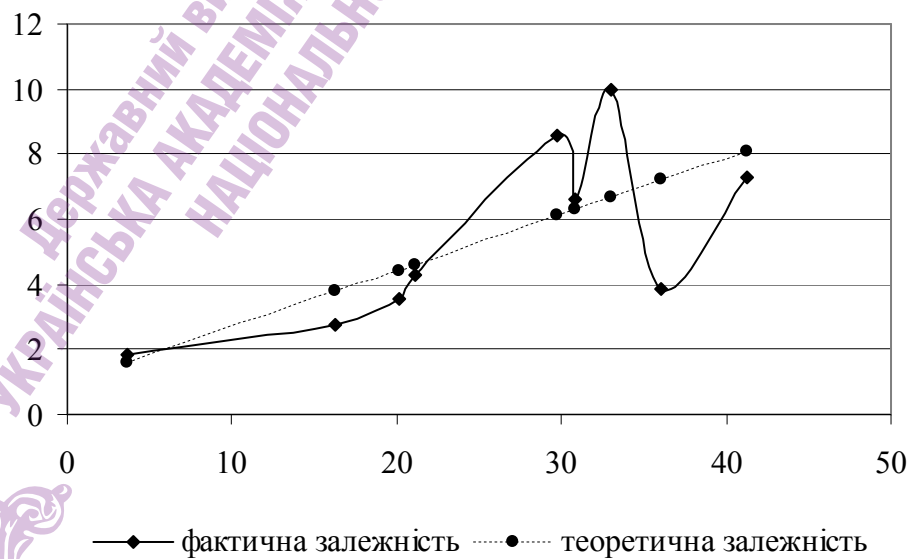

Рис. 3.8. Теоретична і фактична залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою В) від показника питомої ваги трансфертів у доходах бюджету області

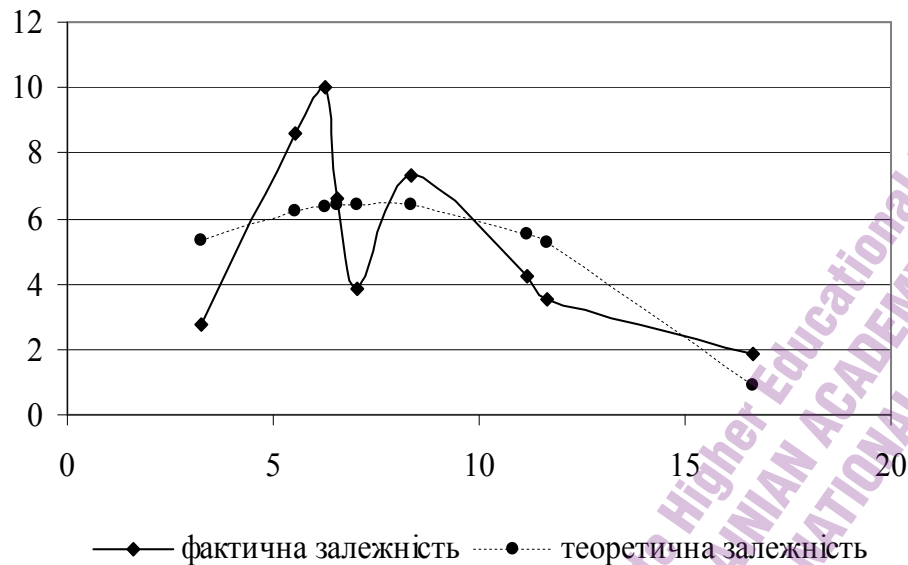

Рис. 3.9. Теоретична і фактична залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області (за методикою В) від показника питомої ваги трансфертів у видатках бюджету області

Зазначені у табл. 3.8-3.10 функціональні залежності інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО (обчисленого за методиками А,Б,В) від показників фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування за формою відповідають функціональним залежностям, наведеним у табл. 2.3 даної праці.

Результати моделювання інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області не можуть бути поширені на визначення впливу фінансової автономії органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток інших АТО. Проте можна зробити припущення, що для більшості (або для всіх) АТО, що входять до першого кластеру (за типом взаємозв'язку між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та соціально-економічним розвитком АТО) вплив показників фінансової автономії на їх соціально-економічний розвиток буде подібним до такого, що виявлений за даними Дніпропетровської області. Тобто для окремо обраної АТО, що входить до першого кластеру за типом взаємозв'язку між фінансовою автономією органів місцевого самоврядування і соціально-економічним розвитком АТО (п. 2.3 даної праці) можуть бути реалізовані дві залежності. Перша з них полягає у позитивному

впливі зменшення рівня фінансової автономії за доходами на соціально-економічний розвиток АТО. Друга залежність стверджує про існування певного ефективного рівня фінансової автономії за видатками, який є оптимальним для соціально-економічного розвитку АТО. Характер такого висновку підтверджує співпадіння форм залежностей між інтегральними показниками (рейтингами) соціально-економічного розвитку АТО, обчисленими за трьома методиками, та показниками оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

У даній праці наведено результати розрахунків інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області за методиками А, Б, В, описаними вище. При цьому спостерігається співпадіння форм залежностей всіх отриманих за цими методиками інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку АТО від характеристик фінансової автономії органів місцевого самоврядування для досліджуваної АТО, тобто наведені вище теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії (табл. 2.9) можуть бути однозначними.

Зміст процесів, формалізовані результати дослідження яких наведено в табл. 3.8-3.10, пояснюється наступним чином. З одного боку, зменшення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами при високому рівні попереднього соціально-економічного розвитку АТО не спричинює значного депресивного (дестимулюючого впливу), оскільки зберігається інерційність тих економічних процесів, що виникли раніше. З іншого, за рахунок посилення припливу бюджетних коштів у розпорядження органів місцевого самоврядування є можливість покращити показники соціально-економічного (на нашу думку, переважно соціального) розвитку АТО за рахунок посиленого фінансування бюджетних організацій, що надають соціальні послуги його населенню.

Зменшення фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками означає відповідну зміну обсягів міжбюджетних трансфертів з обласного бюджету до бюджетів нижчого рівня, що, з одного боку, покращує фінансування бюджетних організацій з боку бюджету області, а з іншого – погіршує їх фінансування з бюджетів нижчих рівнів. Взаємно протилежні процеси можуть бути

збалансовані таким чином, що досягається оптимальне співвідношення джерел фінансування та досягаються найбільш можливі за інших рівних умов показники соціально-економічного розвитку АТО.

На рис. 3.10 показано, якими повинні бути оптимальні значення показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками для Дніпропетровської області, обчислені за відповідними функціональними залежностями, що наведені у табл. 3.8 – 3.10.

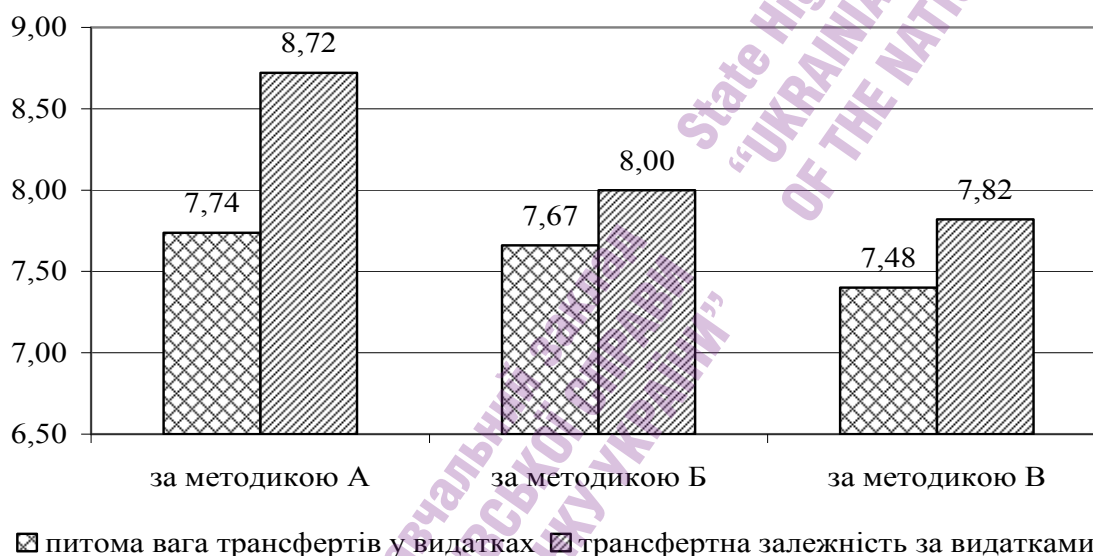

Рис. 3.10. Оптимальні значення показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками для бюджету Дніпропетровської області

Як свідчать результати дослідження, існує не тільки якісне (за формами функціональних залежностей), а й кількісне співпадіння оптимальних значень показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками для Дніпропетровської області. Отримані оптимальні значення питомої ваги трансфертів у видатках бюджету, трансфертної залежності за видатками на основі функціональних залежностей інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку досліджуваної АТО, обчисленими за різними методиками, від показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування відрізняються одне від одного несуттєво.

При цьому оптимальні значення показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками для Дніпропетровської області дещо нижче їх сучасних значень (на кінець 2008 року). Показник фінансової залежності за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету) складає на кінець 2008 року 10,59 %, а показник трансфертної залежності за видатками – 11,84 % (додаток Ж, табл. Ж.4). Підтримання оптимального значення показника питомої ваги трансфертів у видатках бюджету Дніпропетровської області (за різними методиками) приведе до досягнення найкращих значень інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку АТО без залучення додаткових фінансових ресурсів: 7,12 за методикою А (сучасне значення 6,25); 0,55 за методикою Б (сучасне значення 0,40); 6,48 за методикою В (сучасне значення 3,85).

Усереднені оптимальні значення (за методиками А,Б,В) показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками для Дніпропетровської області складають на кінець 2008 року 7,63 % для показника питомої ваги трансфертів у видатках бюджету та 8,18 % для показника трансфертної залежності за видатками. Використовуючи залежність (2.1) можна визначити ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками бюджету досліджуваної АТО, що відповідає отриманим усередненим оптимальним значенням показників питомої ваги трансфертів у видатках бюджету і трансфертної залежності за видатками. Ступінь такої автономії складе 0,93 (сучасне значення на кінець 2008 року складає 0,89), тобто для Дніпропетровської АТО необхідним є збільшення фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками.

Подібним чином (як на прикладі для Дніпропетровської області) є доцільним визначати для кожної АТО України оптимальні значення показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування або позитивний вплив зміни такого рівня з метою стимулювання (покращення рейтингу чи зростання рівня) соціально-економічного розвитку відповідних територіальних утворень. При цьому отримані результати можуть використані при реалізації методичного підходу до обґрунтування стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для кожної АТО України.

3.3. Реалізація методичного підходу до визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Розвиток цілісної відкритої системи, якою є національна економіка, забезпечується внаслідок функціонування окремих її елементів, якими є АТО, причому таке функціонування повинно мати узгоджений характер. Відповідно управління соціально-економічним розвитком АТО має бути спрямоване одночасно на стимулювання цього розвитку із врахуванням їх специфіки та на підтримання сталості системи національної економіки.

Загалом управління представляє собою процес здійснення впливу на окремих об'єкт, систему або елементи системи з метою досягнення певного результату, стану чи трансформації системи.

Регулювання соціально-економічного розвитку АТО представляє собою процес підтримання сталого соціально-економічного стану (сталості тенденції динаміки соціально-економічного розвитку) відповідного територіального утворення.

Фінансове регулювання полягає у регламентуванні розподільних відносин у суспільстві та є елементом фінансового механізму. Останній, за допомогою фінансових інструментів (податки, внески і відрахування, субсидії, дотації тощо), які створюються у складі такого механізму, впливає на соціально-економічний розвиток АТО. Методами такого впливу виступають фінансове регулювання та фінансове забезпечення – підсистеми фінансового механізму [131, с. 152–159].

Фінансова автономія органів місцевого самоврядування, як було зазначено вище, виступає елементом фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО та одночасно входить до складу фінансового регулювання та фінансового забезпечення. Як елемент такого механізму фінансова автономія органів місцевого самоврядування може бути віднесена до вбудованого інструментарію, котрий зумовлює зміни економічного середовища, розвиток якого він регулює, але при цьому внаслідок існування зворотного причинно-наслідкового

зв'язку між фінансовим інструментом і середовищем, змінюється сам. В залежності від завдань фінансової політики змінюється склад фінансових інструментів. Саме дієвістю окремих інструментів фінансового механізму визначається його ефективність [131, с. 160].

Фінансовий механізм регулювання соціально-економічного розвитку АТО можна розглядати як систему взаємопов'язаних методів, важелів, інструментів, які спричинюють вплив на її соціально-економічний розвиток за допомогою регламентування розподільних відносин.

Структуру системи можна визначити по-різному, наприклад, поділити її на підсистеми, а останні — на елементи. Елементом можна вважати об'єкт регулювання, внутрішня структура якого не цікавить органи управління, але окремі його характеристики впливають на інші елементи і на систему в цілому. Система та елементи системи — поняття умовні. Сукупність об'єктів регулювання, які розглядаються на певному рівні як система, на вищому рівні можуть бути елементом іншої системи.

У нашому випадку об'єктом регулювання виступає соціально-економічний розвиток АТО. Суб'єктами регулювання є органи місцевого самоврядування, підприємства, організації, установи, що мають у розпорядженні та компетенції фінансові інструменти, застосування яких спричинює вплив на соціально-економічний розвиток АТО. Місія такого регулювання полягає у забезпеченні сталості стану (тенденції) соціально-економічного розвитку АТО.

Доцільність встановлення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО показано вище, оскільки доведено існування взаємозв'язку між рівнем такої автономії та рівнем соціально-економічного розвитку розвитку АТО.

Фінансову автономію органів місцевого самоврядування зазвичай включають до складу фінансового забезпечення, оскільки вона є результатом розподілу фінансових ресурсів держави на виконання владних повноважень таких органів. Як елемент фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО фінансова автономія органів місцевого самоврядування раніше не розглядалась.

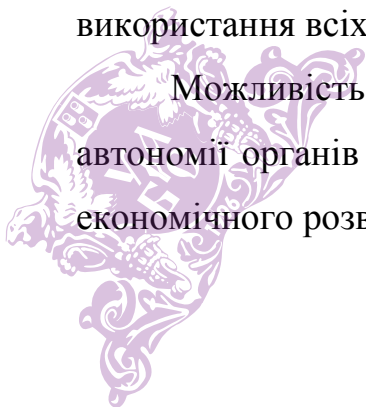

Формування фінансової автономії органів місцевого самоврядування оцінювалось як наслідок реалізації певної фінансової політики держави щодо забезпечення виконання владних повноважень такими органами. Однак сучасна вітчизняна та світова наукова думка все частіше схиляється до розгляду фінансової автономії як інструменту регулювання економічних процесів [108; 147; 206–211]. З огляду на це, доцільним було обґрунтувати встановлення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО.

Встановлення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО може мати тактичну і стратегічну спрямованість. Щодо стратегічної спрямованості необхідним є врахувати: вплив фінансової автономії органів місцевого самоврядування на сталість функціонування всієї національної економіки, структурну цілісність системи національної економіки, пролонговані економічні та соціальні ефекти, пролонговані фінансові ефекти. Щодо тактичної спрямованості встановлення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО необхідним є врахувати: досягнення сталості розвитку АТО у короткострокові проміжки часу, вплив фінансової автономії на окремі параметри соціально-економічного розвитку АТО, негайні економічні та соціальні ефекти.

Зазвичай до структури фінансового механізму включають наступні елементи: фінансову оцінку та прогнозування, нормування, лімітування, санкції, стимули. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування є синтетичним інструментом фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО, оскільки встановлення її ефективного рівня передбачає послідовне використання всіх зазначених елементів.

Можливість встановлення ефективного (стимулюючого) рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у державному регулюванні соціально-економічного розвитку АТО схематично наведено на рис. 3.11.

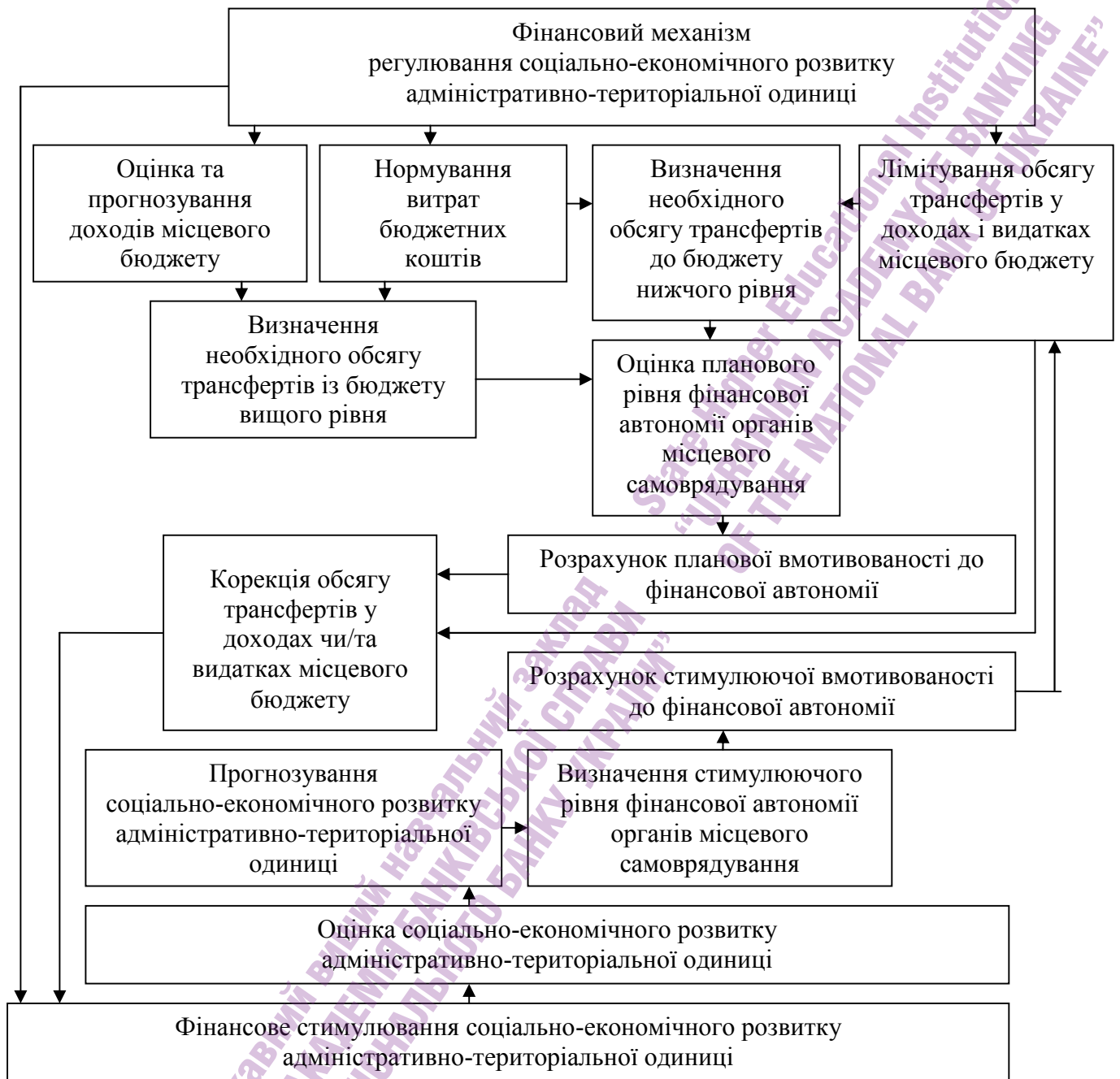

Рис. 3.11. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування у регулюванні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці

Оцінка та прогнозування використовуються для визначення планованих доходів місцевого бюджету відповідними територіальними фінансовими управліннями на початкових стадіях бюджетного процесу.

До функцій фінансово-економічного управління входить, крім того, визначення прогнозованих параметрів соціально-економічного розвитку АТО для обґрунтування планованих рівнів доходів і видатків бюджету.

Тобто прогнозування вихідних параметрів фінансової автономії органів місцевого самоврядування є невід'ємним елементом звичайного бюджетного процесу. Однак таке прогнозування зазвичай виконується без врахування зворотного зв'язку між рівнем доходів та видатків бюджету і параметрами соціально-економічного розвитку АТО.

Фінансове планування в межах бюджетного процесу визначає обсяг трансфертів, необхідний для досягнення збалансованості місцевого бюджету в межах, необхідних для виконання органами місцевого самоврядування їх владних повноважень. Фінансове планування виконується на основі нормування витрат бюджетних коштів на задоволення тих чи інших потреб населення.

Фінансове планування та прогнозування визначають той рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування, який формується при усталеній фінансовій політиці держави без зміни співвідношення реалізації концепцій бюджетного унітаризму і федералізму.

Лімітування обсягу трансфертів у доходах і видатках місцевого бюджету провадиться двічі: по-перше, на початкових етапах бюджетного процесу, коли визначається необхідний обсяг додаткового фінансування виконання повноважень органів місцевого самоврядування, виходячи із планованих витрат бюджету і прогнозованих доходів; по-друге, після визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Досягнення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування забезпечує дієвість такого елементу фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО як фінансове стимулювання.

Таким чином, фінансова автономія органів місцевого самоврядування як синтетичний інструмент фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО включає в себе інші його інструменти, які цілеспрямовано можуть бути використані для узгодженого впливу на соціально-економічний розвиток АТО.

Порядок визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування відтворено на рис. 3.12.

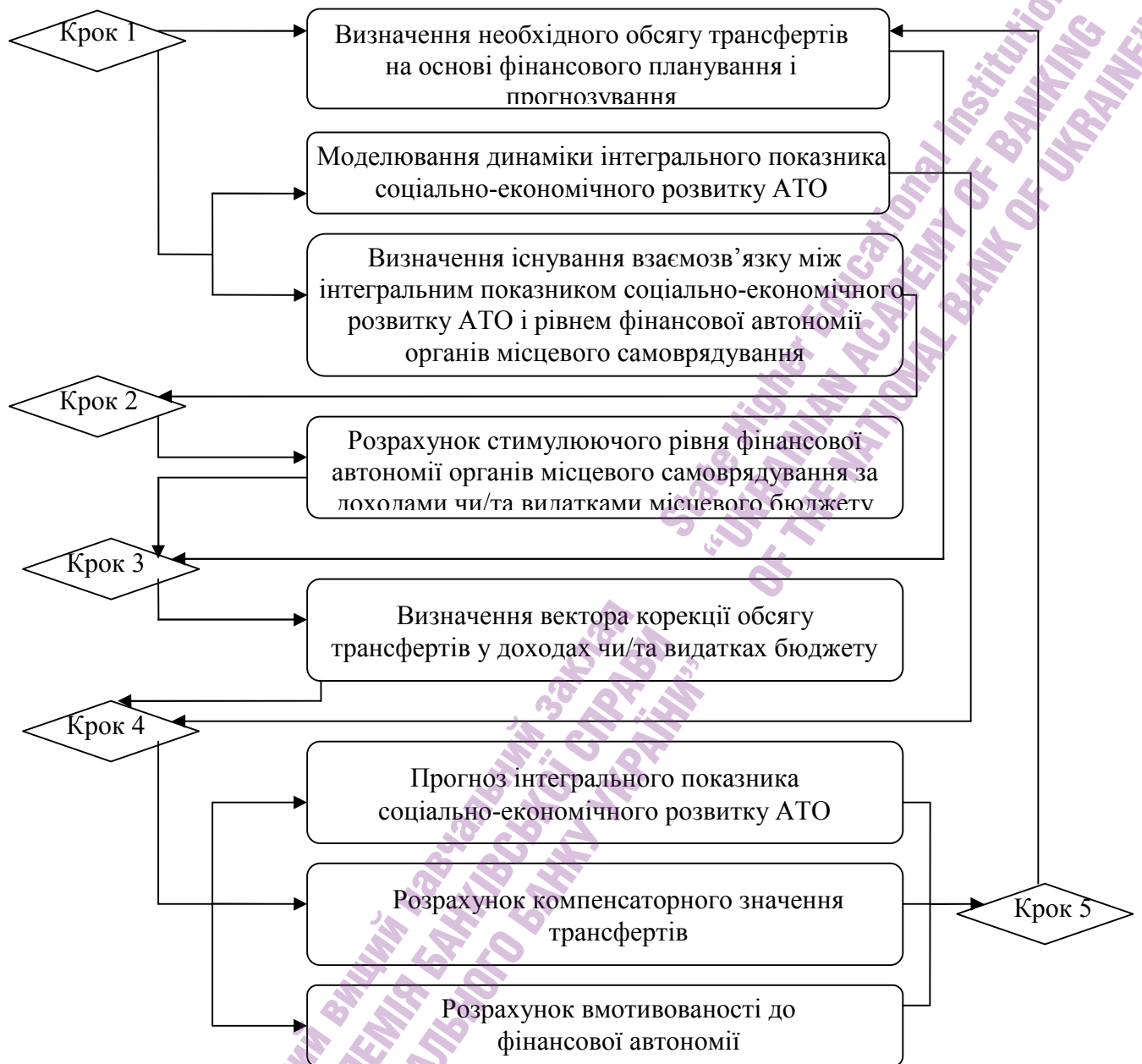

Рис. 3.12. Алгоритм визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

Першим кроком реалізації даного алгоритму є одночасне і незалежне виконання наступних кроків:

– на основі фінансового планування та прогнозування звичайним чином в межах бюджетного процесу виконується визначення необхідного обсягу трансфертів у доходах і видатках місцевого бюджету. Розраховується відповідний плановий рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що відповідає цьому обсягу трансфертів;

– на основі існуючих історичних даних визначається динаміка інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку АТО та підтверджується чи спростовується існування взаємозв'язку між рівнем соціально-економічного розвитку АТО і рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Другим кроком є визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами чи/та видатками місцевого бюджету на основі функціональних залежностей між інтегральним показником (рейтингом) соціально-економічного розвитку АТО і рівнем такої автономії. Оптимальним буде використання кількох видів інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку АТО при формуванні відповідних залежностей.

У випадку співпадіння результатів обчислення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування з використанням кількох видів інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку АТО можна з більшою певністю стверджувати про адекватність проведеного дослідження. Можливим є виникнення ситуації, коли форма отриманої залежності не дає змогу визначити стимулюючий рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування. В такому випадку можливим є лімітування такого рівня у межах не менше чи не вище певного рівня, при якому фінансова автономія органів місцевого самоврядування набуває деструктивних властивостей.

Третім кроком є порівняння планованого і стимулюючого рівнів фінансової автономії органів місцевого самоврядування та визначення вектору корекції обсягу трансфертів у доходах чи/ та видатках бюджету.

Визначення вектору корекції ($\vec{A}_6$ – вектор корекції фінансової автономії за видатками; $\vec{A}_0$ – вектор корекції фінансової автономії за доходами) включає в себе:

- визначення напрямку корекції обсягу трансфертів (збільшення, зменшення або коливання);
- визначення абсолютного значення корекції рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування як різниці між планованим рівнем такої автономії і фактичним її рівнем;

– визначення відносного значення корекції рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування як відношення абсолютного значення корекції такого рівня до її планованого рівня.

Після визначення вектору корекції рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування виконується порівняння отриманого вектору із рекомендованим напрямом вектору, визначеного на основі досліджень, описаних в п.3.1 даної праці (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Рекомендовані вектори корекції рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування адміністративно-територіальних одиниць України

Назва адміністративно-територіальної одиниці	при формуванні доходів	при здійсненні видатків
	напрямок вектору	напрямок вектору
Автономна Республіка Крим	зменшення	коливання
Вінницька	коливання	зростання
Волинська	коливання	зростання
Дніпропетровська	зменшення	коливання
Донецька	коливання	коливання
Житомирська	коливання	зростання
Закарпатська	коливання	зростання
Запорізька	коливання	зростання
Івано-Франківська	коливання	зростання
Київська	коливання	коливання
Кіровоградська	коливання	зростання
Луганська	коливання	зростання
Львівська	зменшення	коливання
Миколаївська	зменшення	коливання
Одеська	коливання	коливання
Полтавська	коливання	коливання
Рівненська	коливання	зростання
Сумська	зменшення	зростання
Тернопільська	коливання	зростання
Харківська	коливання	коливання
Херсонська	коливання	зростання

Хмельницька	коливання	зростання
Черкаська	коливання	коливання
Чернівецька	коливання	зростання
Чернігівська	коливання	коливання
м.Київ	коливання	коливання
м.Севастополь	коливання	зростання

Четвертим кроком реалізації алгоритму є визначення стимулюючого обсягу трансфертів у доходах чи/та видатках місцевого бюджету та розрахунок можливого соціально-економічного ефекту. При розрахунку соціально-економічного ефекту необхідним є не тільки виконання прогнозу інтегрального показника (рейтингу) соціально-економічного розвитку АТО на основі залежностей, визначених на першому кроці виконання даного алгоритму. Доцільним є виконання додаткових етапів перевірки доцільності впровадження отриманих результатів розрахунків:

- розрахунок компенсаторного значення трансфертів. Отримана величина коефіцієнта компенсаторного значення трансфертів повинна співпадати (або бути порівняна) з його оптимальним значенням;
- розрахунок прогнозованої вмотивованості до фінансової автономії та порівняння її з оптимальним значенням такої вмотивованості.

Зазначений алгоритм було використано для визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області.

Прогнозні рівні обсягу доходів бюджету Дніпропетровської АТО можливо розрахувати за допомогою використання наступних залежностей:

– величина податкових надходжень змінюється у часі за залежністю $Y(t) = 252,33 + 160,33 \cdot t - 15,29 \cdot \cos(t) + 15,84 \cdot \sin(t)$ (імовірність наближення $P = 0,92$; коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,91$);

– обсяг неподаткових надходжень змінюється у часі за залежністю $Y(t) = 29,97 - 9,085 \cdot t - 148,69 \cdot \cos(t) + 278,22 \cdot \sin(t)$ (імовірність наближення $P = 0,72$; коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,81$);

– доходи від операцій з капіталом змінюються у часі за залежністю $Y(t) = -25,66 + 7,3 \cdot t - 32,63 \cdot \cos(t) + 14,78 \cdot \sin(t)$ (імовірність наближення $P = 0,79$; коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,89$).

Видатки бюджету можливо розрахувати використовуючи прогноз у розрахунку на чисельність населення. При цьому нами була отримана наступна залежність $Y(t) = 3840,0 - 58,464 \cdot t$ (імовірність наближення $P = 0,99$; коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,81$). Обсяг трансфертів до бюджетів нижчих рівнів у видатках бюджету області має лінійну часову залежність – $Y(t) = 93,5 + 35,524 \cdot t$ з рівнем достовірності $P = 0,99$ та коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,81$.

Прогнозуючи на основі наведених вище залежностей обсяги доходів та видатків бюджету Дніпропетровської АТО та використовуючи запропонований нами алгоритм визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування (рис. 3.12) можливо встановити плановий такий рівень на коротко- чи середньострокову перспективу. Це, відповідно, дасть змогу підвищити рівень обґрунтованості використання міжбюджетних трансфертів у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО.

Розрахунки щодо оптимального рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у взаємозалежності із різними видами інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської АТО наведено в п.3.2 даної праці. В табл. 3.12 показано співвідношення доходів та видатків бюджету Дніпропетровської області і трансфертів в них за фактом та відповідно до оптимального значення показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що буде стимулювати соціально-економічний розвиток АТО.

Фактичний рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами станом на кінець 2008 року дорівнює 0,72 (додаток Ж, табл. Ж.4), відповідний стимулюючий рівень фінансової автономії знаходиться у межах інтервалу $[0,68; 0,69]$. Відносний вектор корекції автономії за доходами для Дніпропетровської області відповідно є негативним (тобто відповідає зменшенню рівня фінансової автономії за доходами) і дорівнює 0,05 для 2008 року.

Фактичне і стимулююче значення доходів і видатків бюджету
Дніпропетровської області, тис. грн.

Показники	2006	2007	2008	
			фактично	стимулююче значення
Доходів бюджету	5689,4	7021,2	8413,8	[8697,9; 8890,8]
з них трансфертів	2344,5	2316,9	2341,0	[2625,1; 2818]
Видатків бюджету	5501,4	6856,4	8126,3	[7820; 7931]
з них трансфертів	458,6	428,2	860,3	[554,4; 664,7]

Фактичний рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками станом на кінець 2008 року дорівнює 0,89 (додаток Ж, табл. Ж.4), відповідний стимулюючий рівень фінансової автономії знаходиться у межах інтервалу [0,92; 0,93]. Вектор корекції автономії за видатками є позитивним (тобто відповідає збільшенню рівня фінансової автономії за видатками) і дорівнює 0,04 для 2008 року.

Таким чином, відносні значення корекції рівня фінансової автономії за доходами (видатками) співпадають з рекомендованими напрямками векторів корекції рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування (табл. 3.11), що додатково підтверджує адекватність проведеного дослідження.

Можливий соціально-економічний ефект досягнення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування визначено відповідно до залежностей, наведених в табл. 3.8-3.10. Результати наведено в табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Прогнозне (при досягненні стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування) та фактичне значення інтегральних показників соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області

Інтегральні показники соціально-економічного розвитку	2006	2007	2008	
	фактично	фактично	фактично	прогнозне
за методикою А	8,31	8,69	6,25	7,1
за методикою Б	0,69	0,87	0,40	0,5
за методикою В	7,3	10,00	3,85	6,4

В цілому за всіма видами інтегральних показників (рейтингів) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської АТО досягнуто суттєве покращення при досягненні стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування станом на кінець 2008 року. При цьому обсяг міжбюджетних трансфертів до бюджету області менший від оптимального, а обсяг трансфертів з видатків до бюджетів нижчих рівнів дещо перевищує оптимальний. Основним чинником, що викликає покращення соціально-економічного розвитку Дніпропетровської АТО є посилення рівня фінансового забезпечення виконання повноважень органами місцевого самоврядування.

Отримані рекомендації свідчать про необхідність зменшення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області за доходами, що суперечить загальноприйнятій у світовій фінансовій науці точці зору, та збільшенню такого рівня за видатками. Оскільки отримані результати стосуються тільки обґрунтування ефективного (стимулюючого) рівня фінансової автономії у регулювання соціально-економічного розвитку АТО з точки зору тактичної спрямованості, то необхідним є прогнозування пролонгованого ефекту. Однак таке прогнозування стикається із рядом об'єктивних труднощів, що потребують проведення подальших досліджень. Зокрема, недостатнім є обсяг статистичних даних, необхідних для визначення взаємозв'язку між рівнем фінансової автономії і параметрами соціально-економічного розвитку АТО із врахуванням лагу. Інтервал часу, що піддається обчисленню лагу при виникненні відстроченої причинно-наслідкової залежності повинен відповідати не менш як двадцяти точкам даних. Більш повна оцінка впливу фінансової автономії органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток АТО має ґрунтуватись швидше на синергічному, а не на системному підході.

Запропоновані нами методичні підходи до обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування апробовано тільки на прикладі Дніпропетровської АТО. При цьому дані підходи можуть бути застосовані при визначенні ефективного (стимулюючого) рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування і для інших АТО України.

Висновки до розділу 3

За результатами обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування зроблені наступні висновки:

1. Для встановлення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування із врахуванням часткової невизначеності соціально-економічних процесів сформовано дворівневий критеріальний комплекс узагальнюючої та конкретно-територіальної оцінки рівня такої автономії, розроблено теоретико-методичні положення оцінювання впливу фінансової автономії органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток АТО з урахуванням закономірностей та імовірнісного характеру такого впливу. Застосування цих положень дало змогу визначити необхідний обсяг трансфертів в умовах дефіциту фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Удосконалення методичного забезпечення оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування можливе за допомогою впровадження коефіцієнтів їх вмотивованості до фінансової автономії, які характеризують досягнення бажаного рівня такої автономії. Впровадження коефіцієнтів вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії у критеріальні комплекси оцінки її рівня дає змогу отримати якісно нові результати щодо співвідношення реалізації експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму і бюджетного федералізму.

2. Рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування тісно пов'язаний із рівнем соціально-економічного розвитку окремих АТО, що підтверджено відповідним дослідженням на статистичних матеріалах Дніпропетровської області.

Оцінка взаємозв'язку між інтегральними показниками (рейтингами) соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області та показниками оцінки рівня фінансової автономії її органів місцевого самоврядування дала змогу визначити усереднений оптимальний рівень показників оцінки такої автономії за

видатками станом на кінець 2008 року, що склав 7,63% для показника питомої ваги обсягу трансфертів у видатках бюджету і 8,18% для трансфертної залежності за видатками. За усередненими оптимальними значеннями цих показників розраховано ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками, що склав 93%.

Для Дніпропетровської АТО є доцільним зменшення фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування за доходами, що приведе до зростання рівня соціально-економічного розвитку даної області, та збільшення такої автономії за видатками.

3. Обґрунтувати стимулюючий рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування є можливим для конкретної АТО із врахуванням специфічних закономірностей її соціально-економічного розвитку, взаємозв'язку між параметрами такого розвитку АТО і рівнем фінансової автономії відповідних їй органів місцевого самоврядування, вмотивованості органів місцевого самоврядування відповідних цій АТО до фінансової автономії.

Алгоритм визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, сформований із врахуванням вищезазначених факторів, дав змогу розрахувати такий рівень для Дніпропетровської області, при досягненні якого прогнозується зростання рівня її соціально-економічного розвитку.

Основні результати дослідження по розділу 3 опубліковано у семи наукових працях [79; 81; 82; 88; 92; 94; 168].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової задачі, що полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад, розробці методичних підходів та практичних рекомендацій щодо визначення ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки:

1. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування є одночасно наслідком функціонування фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО і одним із його елементів. Вона виникає при функціонуванні такого механізму в контексті переходу від бюджетної централізації до бюджетної децентралізації та являє собою наслідок бюджетної децентралізації як процесу. Досягнення певного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування може приводити до зміни рівня соціально-економічного розвитку АТО.

2. Досягнення фінансової автономії органів місцевого самоврядування України є ускладненим внаслідок протиріччя в експліцитній та імпліцитній фінансовій політиці стосовно формування фінансових ресурсів місцевих органів влади. Експліцитно реалізація концепції бюджетного федералізму підтримується перерозподілом владних повноважень між рівнями влади і фактичною відсутністю розщеплення податкових надходжень, імпліцитно – порушується фінансовою залежністю всіх місцевих бюджетів України від Державного бюджету внаслідок недостатності у них власних фінансових ресурсів. Відповідні експліцитна та імпліцитна форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування пов'язані між собою і можуть бути реалізовані тільки у взаємодії.

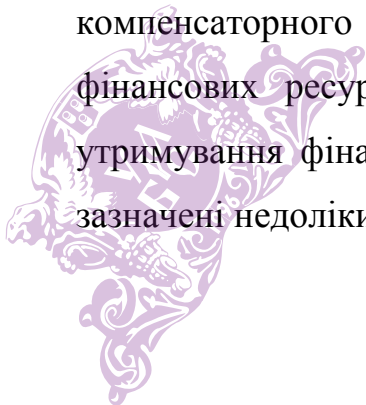
3. Визначено суперечності між широким обсягом повноважень органів місцевого самоврядування і недостатнім рівнем фінансового забезпечення їх виконання. Виникнення зазначених суперечностей обумовлено системною неузгодженістю нормативно-правового забезпечення фінансової автономії органів

місцевого самоврядування. Нормативно-правове забезпечення перерозподілу владних повноважень відповідно до вимог Європейської Хартії про місцеве самоврядування не має відповідного інституційного супроводження, оскільки інструментарій реалізації повноважень залишається у розпорядженні центральних органів влади, що негативно впливає на формування власних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Внаслідок цього “зв’язані” правоспроможності органів місцевого самоврядування перетворюються в “роздільні”.

4. Встановлено, що функціонування фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку АТО України характеризується невідповідністю між типом місцевого самоврядування і моделлю бюджетної системи, прийнятими у світовій практиці. Відповідно необхідною є трансформація моделі бюджетної системи до принципів функціонування органів місцевого самоврядування із значним посиленням рівня фінансової автономії, або трансформація принципів функціонування органів місцевого самоврядування із незмінною моделлю бюджетної системи.

5. Удосконалено теоретичне забезпечення встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування із визначенням економічного змісту поняття “фінансова автономія” як сукупності окремих понять (фінансова автономія органів місцевого самоврядування, фінансова автономія адміністративно-територіальних одиниць), характеристикою зв’язків поняття з іншими економічними категоріями та виокремленням його властивостей і класифікаційних груп.

6. Встановлено, що методичне забезпечення оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування є одностороннім та не пов’язаним із оцінкою впливу такої автономії на соціально-економічний розвиток АТО. Це обумовило необхідність доповнення такого забезпечення наступними показниками: коефіцієнти компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів, автономії формування фінансових ресурсів АТО, автономії використання фінансових ресурсів АТО, утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті, що дало змогу подолати зазначені недоліки.

7. Доведено збіг результатів диференціації АТО України за рівнем і тенденціями зміни фінансової автономії органів місцевого самоврядування з результатами їх диференціації за рівнем соціально-економічного розвитку, що дало підстави стверджувати про існування функціонального зв'язку між рівнем такої автономії та соціально-економічним розвитком для окремих територіальних утворень. Для сформованих кластерів АТО визначено три типи зв'язку між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування та обсягом виробництва валового регіонального продукту на душу населення. Відповідно можливим стало розвинути теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

8. Формування критеріальних комплексів показників узагальнюючої та конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування дало змогу удосконалити методичне забезпечення обґрунтування ефективного рівня такої автономії у регулюванні соціально-економічного розвитку АТО.

9. Впровадження коефіцієнтів вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії у критеріальні комплекси її оцінки дало змогу отримати нові результати щодо співвідношення реалізації експліцитної та імпліцитної концепцій бюджетного унітаризму і бюджетного федералізму.

10. Використання запропонованого підходу до обґрунтування ефективного рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування дало змогу (на прикладі Дніпропетровської області) розрахувати стимулюючий рівень такої автономії, при досягненні якого прогнозується зростання рівня соціально-економічного розвитку АТО. Стимулююче значення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для зазначеної АТО відповідає необхідності зменшення такого рівня за доходами і збільшення за видатками.

ДОДАТКИ

- Додаток А Акт впровадження результатів науково-дослідної роботи у діяльність
Головного фінансового управління Дніпропетровської обласної
державної адміністрації від 28.05.2009 № 00005771
- Додаток Б Акт впровадження результатів науково-дослідної роботи у діяльність
Головного управління економіки Дніпропетровської обласної
державної адміністрації від 19.05.2009 № 00635
- Додаток В Акт впровадження результатів науково-дослідної роботи у діяльність
Державної податкової адміністрації у Дніпропетровській області від
19.05.2009 № 13092/10/15-614
- Додаток Д Акт впровадження результатів науково-дослідної роботи
в навчальний процес Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара д/б теми № 2-118-06 “Фінансово-
економічний механізм зростання регіональної економіки”,
01.01.2006-31.12.2008 (№ державної реєстрації 0106U000790) від
14.10.2008 р.
- Додаток Е Вихідні дані для оцінки фінансової автономії органів місцевого
самоврядування України за 2000-2008 роки
- Додаток Ж Розрахунок показників оцінки рівня фінансової автономії за
адміністративно-територіальними одиницями України
- Додаток З Оцінка вмотивованості органів місцевого самоврядування до
фінансової автономії

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ГОЛОВНЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ

вул. К.Лібкнехта, 3, м. Дніпропетровськ, 49600, тел. 745-20-15, факс (056) 745-00-11
e-mail: gfu@gfu.dp.ua

А К Т

**впровадження результатів науково-дослідної роботи
Корнєєва Максима Валерійовича у діяльність
Головного фінансового управління Дніпропетровської обласної державної
адміністрації**

1. Стисла характеристика результатів дослідження, впроваджених у діяльність Головного фінансового управління Дніпропетровської обласної державної адміністрації

Сформовано критеріальні комплекси узагальненої та конкретно-територіальної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області, використання яких підвищує рівень обґрунтованості застосування фінансової автономії у регулюванні соціально-економічного розвитку території. Розроблено механізм розрахункового обґрунтування стимулюючого рівня фінансової автономії у регулюванні соціально-економічного розвитку території із врахуванням специфічних закономірностей цього розвитку, взаємозв'язку між параметрами розвитку території і рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування, схильності території до фінансової автономії. На матеріалах Дніпропетровської області підтверджено існування зв'язку між показниками фінансової автономії території і інтегральними показниками соціально-економічного розвитку, обчисленими за трьома методиками. Аналіз існуючих залежностей між показниками фінансової автономії і інтегральними показниками соціально-економічного розвитку дав змогу визначити оптимальний рівень фінансової автономії (за видатками), який складає 8,33% для показника питомої ваги обсягу трансфертів у видатках і 9,09% для показника відношення обсягу трансфертів до видатків бюджету без урахування обсягу дотацій бюджетам нижчого рівня.

2. Відомості про розроблені об'єкти інтелектуальної власності по розглянутій роботі (в т.ч. із студентами) надруковано статей – 5, тез доповідей – 5 (в т.ч. із студентами – 0)

(кількість, назва 1-2 робіт, що мають безпосереднє відношення до розробки, що впроваджується,

1. Корнєєв М. В. Фінансова автономія регіонів України в сучасному нормативно-правовому полі / М. В. Корнєєв // Схід. – 2008. – № 5 (89). – С. 15-17.
2. Корнєєв М. В. Теоретичне розуміння змісту і структури фінансового механізму регулювання економічного розвитку регіону / М. В. Корнєєв // Економічний простір. – 2007. – №6. – С. 61- 71.

00005771

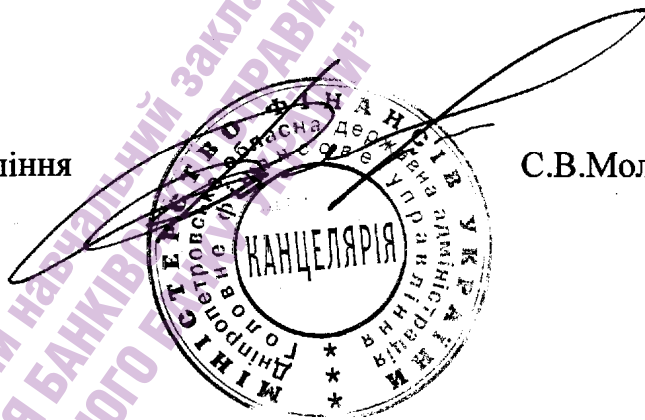
Продовження Додатку А

3. Корнєєв М. В. Оцінка рівня фінансової автономії території та напрями її підвищення / М. В. Корнєєв // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Випуск 244: В 5 т., т. 3. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 684–693.

3. Використання у діяльності. Результати дослідження використано при визначенні обсягів трансфертів із державного бюджету до бюджету Дніпропетровської області, що покращило рівень обґрунтованості прогнозів формування та використання фінансових ресурсів Дніпропетровської державної обласної адміністрації. Алгоритм визначення стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування дав змогу розрахувати стимулююче значення фінансової автономії для Дніпропетровської області, при досягненні якого прогнозується зростання рівня соціально-економічного розвитку території.

Начальник фінансового управління

С.В.Молоков

Додаток Б

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКИ

пр. Кірова, 1, м. Дніпропетровськ, 49004 тел. (056) 742-88-32, факс (056) 742-89-41
E-mail: econom@depecon.dp.ua

А К Т

**впровадження результатів науково-дослідної роботи
Корнєєва Максима Валерійовича у діяльність головного
управління економіки Дніпропетровської обласної державної
адміністрації**

До розгляду головного управління економіки Дніпропетровської обласної державної адміністрації надійшли результати наукових досліджень Корнєєва Максима Валерійовича стосовно взаємозв'язку рівня фінансової автономії та соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області, а також принципових підходів щодо управління рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування із врахуванням диференціації територій за рівнем їх соціально-економічного розвитку, підтвержені публікаціями:

Корнєєв М.В. Оцінка рівня фінансової автономії території та напрями її підвищення / М. В. Корнєєв // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Випуск 244 : В 5 т., т. 3. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 684– 693.

Корнєєв М. В. Диференціація територіально-адміністративних утворень України за рівнем фінансової автономії / М. В. Корнєєв //

00635

Продовження Додатку Б

Науковий вісник національного лісотехнічного університету України.

– Випуск 18.10. – Львів: НЛТУ України, 2008. – С. 218 – 224.

Корнєєв М.В. Вплив рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування на економічний розвиток території / М. В. Корнєєв // Наука і економіка. – 2009. – № 2(14). – С. 34-39.

В аналітичній діяльності головного управління економіки Дніпропетровської обласної державної адміністрації використано результати дисертаційного дослідження Корнєєва Максима Валерійовича стосовно оцінки і прогнозу соціально-економічного розвитку області за допомогою інтегральних показників, які було використано при формування проекту програми соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області. Плануються до подальшого використання результати дослідження диференціації територій області як за рівнем фінансової автономії, так і за рівнем соціально-економічного розвитку територій.

Начальник
головного управління

 С.І.ДВОЄНОСЕНКО

Додаток В

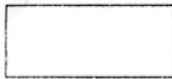

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
 ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
 У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Сімферопольська, 17-А, м. Дніпропетровськ, МСП, 49600, тел. 744-01-12, факс 744-66-06

19 05 09 № 13092/10/15-014

На № _____

130263

Акт

впровадження результатів науково-дослідної роботи
 Корнєєва Максима Валерійовича в діяльність
 Державної податкової адміністрації у Дніпропетровській області

В діяльності Державної податкової адміністрації у Дніпропетровській області використано результати дисертаційного дослідження Корнєєва Максима Валерійовича стосовно оцінки і прогнозу соціально-економічного розвитку області за допомогою інтегральних показників. На основі прогнозу рівня фінансової автономії бюджету місцевого самоврядування розраховано обсяг власних надходжень бюджету області та скоректовано прогноз обсягу податкових надходжень. Розглянуто концепцію взаємодії ексцесивної та імпліцитної фінансової політики стосовно бюджетно-податкового регулювання соціально-економічного розвитку територій.

Всі елементи дисертаційного дослідження Корнєєва М.В., використані в практичній діяльності Державної податкової адміністрації у Дніпропетровській області, підтверджено публікаціями:

1. Корнєєв М. Теоретичне розуміння змісту і структури фінансового механізму регулювання економічного розвитку регіону / М.В. Корнєєв // Економічний простір: Збірник наукових праць. - Дніпропетровськ: ПДАБА, 2007. - № 6. - С. 61-71.

2. Корнєєв М. Оцінка рівня фінансової автономії території та напрямки її підвищення / М. В. Корнєєв // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. - Випуск 244 : В 5 т., т. 3. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. - С. 684-693.

3. Корнєєв М. Вплив рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування на економічний розвиток території / М. В. Корнєєв // Наука й економіка. - 2009. - № 2 (14). - С. 34 - 39

Заступник

В.О. Саранов

Додаток Д

«УЗГОДЖЕНО»

Проректор з науково-педагогічної роботи
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

 С.О. Чернецький

“ ” 200 р.

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Проректор з наукової роботи
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

 М.М. Дронь

“ ” 200 р.

А К Т

**впровадження результатів науково-дослідної роботи
в навчальний процес Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара**

д/б теми №2-118-06 “Фінансово-економічний механізм зростання регіональної економіки”,
01.01.2006-31.12.2008 (номер державної реєстрації 0106U000790)

(номер та назва держбюджетної, госпдоговірної або іншої теми, термін виконання)

1. “ 14” жовтня 2008 р. Засідання кафедри комп’ютерної обробки фінансово-економічної
інформації, Вченої ради економічного факультету (протокол № 3)

(назва кафедри, факультету)

у складі 27 осіб заслухали повідомлення д.ф.-м.н., проф. Смирнова Сергія

(науковий ступінь, прізвище, ім’я та по-батькові наукового керівника)

Олександровича

прізвище, ім’я та по-батькові наукового керівника)

про виконання Корнєєвим Максимом Валерійовичем дисертаційної роботи за темою
“Фінансова автономія органів місцевого самоврядування”.

2. Стисла характеристика результатів дослідження:

З’ясовано зміст і функціональне навантаження фінансового механізму регулювання соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць та співвідношення понять фінансового механізму та фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Визначено умови виникнення фінансової автономії органів місцевого самоврядування та можливість встановлення ефективного її рівня. Охарактеризовано джерела формування фінансових ресурсів місцевих органів влади, визначено суперечності між формуванням фінансових ресурсів місцевого бюджету та розподілом владних повноважень місцевих органів влади, включаючи суперечності нормативно-правового забезпечення. Визначено існування невідповідності типу місцевого самоврядування, що склався в Україні, і моделі бюджетної системи у порівнянні із світовою практикою та розглянуто зарубіжний досвід подолання подібної невідповідності. Удосконалено теоретичне забезпечення встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Оцінено достатність методичного забезпечення кількісної оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, розраховано показники оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування України, підтверджено існування функціонального зв’язку між рівнем фінансової автономії органів місцевого самоврядування і рівнем економічного зростання. Встановлено взаємозв’язок між фінансовою автономією органів місцевого самоврядування окремих адміністративно-територіальних одиниць України і рівнем соціально-економічного розвитку відповідних територій. Згруповано адміністративно-територіальні одиниці за формами прояву цих закономірностей та сформульовано теоретичні засади встановлення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для груп територій. Сформовано цілісний дворівневий критеріальний комплекс оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Продовження Додатку Д

Розроблено кількісний критерій вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії. Сформовано методичний підхід до обґрунтування стимулюючого рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування у державному регулюванні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

3. Захищено (заплановано) дисертацій за результатами НДР:

заплановано захистів кандидатських дисертацій

(докторські, кандидатські, прізвище, ім'я та по батькові, рік захисту)

Корнєєв М.В. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування. Дис...канд.екон.наук: 08.00.08. – Запланована до захисту.

4. Відомості про розроблені об'єкти інтелектуальної власності по розглянутій роботі (в т.ч. із студентами) надруковано статей – 4, тез доповідей – 2 (в т.ч. із студентами – 0)

(кількість, назва 1-2 робіт, що мають безпосереднє відношення до розробки, що впроваджується.

1. Корнєєв М. В. Теоретичне розуміння змісту і структури фінансового механізму регулювання економічного розвитку регіону / М. В. Корнєєв // Економічний простір. – 2007. – № 6. – С. 61-71.

2. Корнєєв М. В. Фінансова автономія регіонів України в сучасному нормативно-правовому полі / М. В. Корнєєв // Схід. – 2008. – № 5 (89). – С. 15-17.

3. Корнєєв М. В. Оцінка рівня фінансової автономії території та напрями її підвищення / М. В. Корнєєв // Економіка: проблеми теорії та практики : зб.наук.пр. Випуск 244. В 5 т. Т.ІІІ. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 684– 693.

4. Корнєєв М. В. Диференціація територіально-адміністративних утворень України за рівнем фінансової автономії / М. В. Корнєєв // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України. – Випуск 18.10. – Львів : НЛТУ України, 2008. – С. 218 – 224.

5. Досягнення студентів за результатами НДР

(участь у конкурсах, олімпіадах, доповіді на конференціях, нагороди)

6. Використання у навчальному процесі Результати досліджень використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін “Регіональна економіка”, “Фінанси регіонів та галузей народного господарства”, “Національна економіка”, “Місцеві фінанси”.

7. Пропозиції кафедри, Ради Результати науково-дослідної роботи Корнєєва М.В. відповідають технічному завданню і впроваджені у навчальний процес. За тематикою виконаних наукових досліджень включити до навчального плану спецкурси: “Управління фінансами регіону”, “Аналіз фінансово-економічної інформації”.

Нач. науково-дослідної частини

/Полішко О.М./

Зав. відділу з питань інтелектуальної власності

/Нікіфорова О.М./

Зав. навчальним відділом

/Верба О.В./

Голова Ради

/Смирнов С.О./

Зав. кафедри фінансів

/Буряковський В.В./

Зав. кафедри комп'ютерної обробки фінансово-економічної інформації

/Притоманова О.М./

Науковий керівник

/Смирнов С.О./

Додаток Е

Вихідні дані для оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування України за 2000-2008 роки

Таблиця Е.1

Доходи бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя
(враховуючи офіційні трансферти) за адміністративно-територіальними одиницями (АТО)

(тис.гривень)

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Україна	18689776	24972687	28247414	34306520	39604247	53677277	75895153	107050493	125195946
Автономна Республіка Крим	912761	1169077	1227669	1549782	1934920	2424541	3240653	4899956	5 552 822
Вінницька	499190	630033	809903	1078659	1218744	1669180	2374469	3239713	3 817 576
Волинська	342736	434131	562484	658442	793465	1116908	1570229	2211616	2 599 998
Дніпропетровська	1158322	1673142	2058150	2554217	2904159	3943957	5689404	7021248	8 413 871
Донецька	1682581	2125194	2461206	3073527	3694277	4797486	7143627	9677111	11401786
Житомирська	432728	528914	639081	843916	1033322	1372279	1985155	2703020	3 178 936
Закарпатська	401253	539937	625347	800300	916447	1259555	1824202	2458806	2 912 683
Запорізька	729121	852699	1116162	1367671	1484988	2133540	2924673	4105936	4 825 778
Івано-Франківська	443697	596007	648237	868023	1014260	1481759	2000699	2776133	3 269 353
Київська	665540	1062790	1015160	1289465	1533910	1965348	2957506	4595124	5 306 922
Кіровоградська	359687	455067	522304	659069	844160	1091595	1510714	2004823	2 338 100
Луганська	709122	988497	1166028	1384138	1720719	2178189	3187615	4328300	5 061 748
Львівська	843266	1110824	1352161	1693021	1927943	2618369	3758760	5128360	6 043 769
Миколаївська	406813	560464	681217	848415	906018	1215545	1783198	2342423	2 781 012
Одеська	817135	1025531	1366551	1671715	2026623	2555043	3760229	5415856	6 282 659
Полтавська	549371	721401	892702	1114836	1266230	1681851	2302483	3254861	3 772 988
Рівненська	348103	495915	619497	779499	924351	1218870	1781540	2427464	2 856 059

Продовж. табл. Е.1

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Сумська	527492	568736	636248	789696	857061	1201042	1639791	2278915	2 670 280
Тернопільська	335248	447584	521269	676099	751836	1069075	1471756	2022015	2 381 975
Харківська	945385	1353616	1686164	1956634	2270258	2852308	4092924	5630711	6 542 044
Херсонська	368881	466524	540604	647605	792210	1127733	1595488	2171379	2 573 018
Хмельницька	409719	542236	659062	863783	1045911	1416988	2001437	2746448	3 224 211
Черкаська	444049	585067	678774	914880	1020963	1404654	2217062	2669677	3 267 727
Чернівецька	252234	352433	411298	558377	644150	932811	1412491	1893795	2 277 966
Чернігівська	429368	531582	613333	770382	881215	1211664	1615252	2263250	2 630 268
Київ	3525766	4961178	4485255	4583253	4818918	7278960	9371903	15752901	18029394
Севастополь	150208	194110	251549	311119	377192	458028	681894	1030652	1 183 003

Джерело. Складено за даними Міністерства фінансів України [19; 20; 21; 22; 136]

* За 2008 рік наведено попередні статистичні дані

Таблиця Е.2

Доходи бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя
(без міжбюджетних трансфертів) за адміністративно-територіальними одиницями (АТО)

(тис.гривень)

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Україна	14311786	17735572	19429308	22577398	22784869	30316208	39865500	58349028	66889330
Автономна Республіка Крим	895339	1122630	963859	1094442	1149064	1391983	1677111	2478515	2742539
Вінницька	263361	320465	387154	498999	458704	628314	848435	1219212	1414077
Волинська	162367	195830	255482	282770	283487	391846	507105	787779	899587
Дніпропетровська	1115956	1400123	1644072	2013877	2008003	2769919	3344940	4704353	6072821

Продовж. табл. Е.2

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Донецька	1556176	1783386	2035165	2462082	2493836	3350809	4235880	6006257	6177278
Житомирська	188558	244346	299008	369888	378577	541775	720269	1045632	1216477
Закарпатська	204365	234600	257611	343280	319277	467418	598587	853870	993524
Запорізька	641207	732486	876874	1053361	1044536	1337079	1705844	2258165	2588818
Івано-Франківська	210881	250951	306102	389073	401738	551001	714172	1060511	1216727
Київська	461906	596305	559893	718822	784871	1096798	1492019	2513258	2866831
Кіровоградська	183833	230970	278413	328702	334089	453940	576910	780656	902066
Луганська	504211	631987	778259	905654	919551	1244487	1619142	2248278	2598073
Львівська	493948	621067	749360	923027	977779	1263689	1657482	2369869	2709720
Миколаївська	282034	369018	459629	538908	509083	627871	839448	1114650	1279833
Одеська	742398	862919	988355	1189182	1257880	1565691	2218319	3178728	3658947
Полтавська	412993	483959	588607	719165	708080	947152	1192221	1730657	1972727
Рівненська	155573	210441	309364	359881	368231	485627	671429	951620	1103219
Сумська	290955	349605	381161	439708	423211	558484	707849	993773	1136092
Тернопільська	133268	161433	211997	257734	254111	337667	414833	613825	694185
Харківська	766259	928510	1137836	1378682	1356977	1729279	2119315	3123989	3505157
Херсонська	199080	246016	296518	342833	346693	462388	598731	860392	986410
Хмельницька	205221	253587	323405	391981	408445	538640	684393	1024739	1162712
Черкаська	260808	312399	380334	454966	456919	611970	799100	1108472	1279563
Чернівецька	131485	163432	198459	256850	268375	377585	517480	680358	804910
Чернігівська	212283	261878	320592	377585	360658	511753	623918	884098	1015728
Київ	3521386	4625189	4248621	4246735	4284353	5799640	8409712	13200142	15262821
Севастополь	115935	142043	193181	239212	228340	273405	370857	557230	628488

Джерело. Складено за даними Міністерства фінансів України [19; 20; 21; 22; 136]

* За 2008 рік наведено попередні статистичні дані

Таблиця Е.3

Видатки бюджетів* Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя
(враховуючи міжбюджетні трансферти) за адміністративно-територіальними одиницями (АТО)

(тис. гривень)

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008**
Україна	18417741	24885395	27731397	33770091	40396716	53537944	75819305	104909334	122620629
Автономна Республіка Крим	1089084	1168424	1234333	1509648	1908577	2368600	3294274	4721044	5413892
Вінницька	679679	624650	791836	1074368	1212233	1663549	2367197	3181817	3759299
Волинська	490536	434195	553271	648384	790042	1101632	1545711	2157405	2535239
Дніпропетровська	1328129	1669815	2004901	2436278	2961648	3871888	5501491	6856463	8126384
Донецька	1803918	2097688	2452332	2981921	3725416	4842358	7146848	9242609	10953325
Житомирська	637679	520346	633909	817122	1027251	1370337	1981250	2622118	3099118
Закарпатська	557197	524696	618312	765478	920660	1252374	1806060	2391134	2833834
Запорізька	837258	844494	1111540	1344159	1554839	2126782	2893790	3970603	4640079
Івано-Франківська	606412	592388	648258	861551	1002088	1462245	1979475	2745342	3234035
Київська	830863	1045688	995655	1250241	1474515	1924176	2846033	4216939	4902698
Кіровоградська	528651	454424	516251	653446	830548	1087981	1507132	1973262	2311554
Луганська	984048	986724	1152207	1363416	1693995	2180329	3135576	4237839	4958630
Львівська	1163433	1094817	1289095	1619279	1960471	2588837	3712345	4997197	5873135
Миколаївська	511554	538033	651648	841012	944347	1205528	1766656	2273632	2684787
Одеська	966025	1028540	1338825	1622472	2034253	2471942	3618835	5257893	6050184
Полтавська	660883	709837	872060	1089059	1252742	1671735	2287456	3143630	3660988
Рівненська	507528	480615	606538	756041	931093	1222940	1761080	2387059	2802053
Сумська	657910	574781	616856	790519	869838	1175826	1636609	2204303	2587688
Тернопільська	509339	450546	516340	660316	753427	1057541	1470561	1990630	2349197
Харківська	1214052	1343454	1608396	1976548	2301778	2892692	4071208	5390198	6274913

Продовж. табл. Е.3

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008**
Херсонська	476056	458884	530132	645825	790098	1106250	1587285	2122777	2521370
Хмельницька	548736	538323	652197	854360	1038167	1401019	1979279	2696491	3167047
Черкаська	601220	584180	672206	863890	1036663	1403190	2206458	2643202	3228099
Чернівецька	339697	347826	409961	550175	641279	920853	1405706	1857071	2239284
Чернігівська	646878	522024	609836	752560	897237	1192171	1627031	2203827	2568724
Київ	3849067	5056895	4416954	4720217	5464614	7503878	10018470	16428719	18705647
Севастополь	166917	193108	227551	321806	378899	471294	665490	996131	1139426

Джерело. Складено за даними Міністерства фінансів України [19; 20; 21; 22; 136]

* З чистим кредитуванням

** За 2008 рік наведено попередні статистичні дані

Таблиця Е.4

Видатки бюджетів* Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя
(без міжбюджетних трансфертів) за адміністративно-територіальними одиницями (АТО)

(тис.гривень)

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008**
Україна	16994 001	22357 997	24788 802	31401 588	38803 507	52074 711	72364 240	96511 175	113291542
Автономна Республіка Крим	895 669	1 132 944	1 196 198	1 458 775	1 885 231	2 337 328	3 209 245	4 410 542	5 072 549
Вінницька	484 743	615 786	776 004	1 062 566	1 206 920	1 654 589	2 283 406	3 049 550	3 587 792
Волинська	337 881	427 718	550 986	648 384	790 042	1 101 407	1 494 863	2 081 192	2 433 602
Дніпропетровська	1 107 180	1 615 347	1 770 911	2 164 216	2 767 259	3 656 773	5 042 883	6 428 216	7 266 028
Донецька	1 610 347	2 084 567	2 209 945	2 688 581	3 516 327	4 576 665	6 792 386	8 410 448	10 348 477
Житомирська	427 135	515 205	633 909	817 122	1 022 313	1 369 560	1 938 076	2 550 777	3 008 659

Продовж. табл. Е.4

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008**
Закарпатська	402 425	518 950	603 981	750 484	911 533	1 244 252	1 754 999	2 319 307	2 741 040
Запорізька	704 439	826 229	973 504	1 142 117	1 391 925	1 986 554	2 723 076	3 710 742	4 376 318
Івано-Франківська	439 470	584 689	644 172	854 814	1 001 877	1 459 859	1 929 380	2 673 521	3 137 273
Київська	649 070	1 012 711	970 394	1 223 742	1 455 669	1 900 168	2 753 481	3 947 439	4 596 345
Кіровоградська	350 293	445 733	513 137	649 334	827 567	1 083 216	1 474 662	1 910 664	2 234 211
Луганська	687 527	977 081	1 127 075	1 339 680	1 683 064	2 161 580	3 076 865	4 035 994	4 732 894
Львівська	833 994	1 084 133	1 230 530	1 557 589	1 912 880	2 544 813	3 547 544	4 774 472	5 591 804
Миколаївська	387 692	532 705	610 824	788 037	902 758	1 193 158	1 731 894	2 205 737	2 620 304
Одеська	815 422	1 015 168	1 216 777	1 463 228	1 935 833	2 409 604	3 479 706	4 972 009	5 743 946
Полтавська	536 915	701 822	797 362	1 000 667	1 188 838	1 617 182	2 198 552	2 988 598	3 493 455
Рівненська	337 755	471 616	595 131	747 396	923 927	1 212 851	1 713 376	2 309 471	2 704 195
Сумська	493 366	561 754	599 149	764 921	852 325	1 163 406	1 603 351	2 125 576	2 501 090
Тернопільська	327 719	445 440	514 039	660 316	753 427	1 057 442	1 431 852	1 924 162	2 263 375
Харківська	926 787	1 321 298	1 509 711	1 860 709	2 215 969	2 804 256	3 911 106	5 092 222	5 939 791
Херсонська	357 473	452 621	528 042	645 186	790 098	1 106 054	1 553 746	2 045 946	2 427 770
Хмельницька	398 375	533 666	645 035	848 979	1 033 724	1 392 811	1 917 411	2 610 811	3 052 655
Черкаська	439 379	576 312	648 446	844 861	1 025 718	1 403 073	2 057 225	2 543 193	3 058 947
Чернівецька	251 035	342 575	400 133	542 497	641 051	919 554	1 369 421	1 749 232	2 113 416
Чернігівська	409 051	514 038	592 408	738 608	887 514	1 190 395	1 591 646	2 135 826	2 487 891
Київ	2 219 176	2 856 096	2 703 449	3 816 973	4 900 820	7 057 868	9 120 791	12 585 857	14 695 843
Севастополь	163 686	191 792	227 551	321 806	378 899	470 296	663 299	919 674	1 061 874

Джерело. Складено за даними Міністерства фінансів України [19; 20; 21; 22; 136]

* З чистим кредитуванням

** За 2008 рік наведено попередні статистичні дані

Таблиця Е.5

Валовий регіональний продукт за адміністративно-територіальними одиницями (АТО) України*

(у фактичних цінах; млн.гривень)

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008**
<i>Україна</i>	<i>137993</i>	<i>183296</i>	<i>204342</i>	<i>244497</i>	<i>345113</i>	<i>441452</i>	<i>544153</i>	<i>720731</i>	<i>949 864</i>
Автономна Республіка Крим	4085	5492	6033	7309	9901	12848	16044	20874	27 487
Вінницька	3802	5008	5319	6167	8123	10207	12414	15381	20 342
Волинська	2195	2872	3112	3512	4994	6553	7687	10072	13 313
Дніпропетровська	13163	16340	18059	21311	30040	41227	52347	71173	92 473
Донецька	17278	22863	25285	30316	45617	58044	72361	92093	123 762
Житомирська	2835	3173	3549	4201	5947	7430	8784	11127	14 718
Закарпатська	2151	2781	3211	4016	5297	6700	8185	10508	14 029
Запорізька	7568	7968	8629	10177	15255	19968	24787	33158	42 935
Івано-Франківська	3117	3901	4518	5544	7311	9622	11316	13916	18 858
Київська	5926	6439	6868	8129	11883	15362	19188	26221	33 720
Кіровоградська	2159	3174	3399	4023	5594	6877	8187	9989	13 556
Луганська	6403	7451	8570	9954	14672	19716	24159	32280	42 329
Львівська	5850	7305	8578	10547	13992	17192	21486	27987	36 907
Миколаївська	3314	4353	4702	5337	7934	9553	11876	14767	19 761
Одеська	7072	9525	10788	12792	17029	20762	24898	33116	43 257
Полтавська	5712	6638	7811	8853	13983	18099	22179	28355	37 958
Рівненська	2513	3186	3467	4053	5599	7263	8924	11180	14 858
Сумська	3495	4121	4384	4822	6275	8025	9566	12341	15 847
Тернопільська	1853	2347	2631	3098	3948	5137	6452	8276	10 828
Харківська	8271	10465	11801	14515	20524	25618	32023	43868	57 029
Херсонська	2348	2999	3265	3799	5200	6469	7565	9034	12 208

Продовж. табл. Е.5

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008**
Хмельницька	2949	3611	3944	4698	6344	7958	9603	12339	16 178
Черкаська	3179	3590	3852	4565	6623	9014	10957	13656	18 209
Чернівецька	1313	1864	2135	2539	3277	4234	5126	6672	8 827
Чернігівська	3073	3465	3836	4576	6181	7627	8950	11532	15 068
Київ	15715	31167	35200	43920	61357	77124	95267	135900	178 782
Севастополь	654	1198	1396	1724	2213	2823	3822	4916	6 625

Джерело. Складено за даними Державного комітету статистики України [134; 179; 180; 181; 182]

* У 2000–2001 рр. вказано загальний обсяг валової доданої вартості (ВДВ) за регіонами, у 2002–2003 рр. – підсумок ВДВ по Україні. З 2004 року вказано валовий регіональний продукт (валовий регіональний продукт у ринкових цінах визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності, включаючи чисті податки на продукти).

** За 2008 рік наведено попередні статистичні дані

Таблиця Е.6

Середньомісячна заробітна плата за адміністративно-територіальними одиницями (АТО) України

(в розрахунку на одного штатного працівника, гривень)

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Україна	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1 788
Автономна Республіка Крим	225	301	358	433	543	730	952	1220	1 611
Вінницька	159	215	265	334	435	597	793	1028	1 366
Волинська	150	201	253	319	412	591	773	1013	1 346
Дніпропетровська	273	370	438	526	667	913	1139	1455	1 932
Донецька	292	383	452	550	712	962	1202	1535	2 042
Житомирська	164	220	268	334	434	602	793	1033	1 367

Продовж. табл. Е.6

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Закарпатська	172	238	295	379	479	665	868	1091	1 472
Запорізька	289	379	445	541	671	860	1091	1394	1 836
Івано-Франківська	188	259	318	402	510	718	923	1180	1 582
Київська	241	317	378	470	592	811	1058	1362	1 803
Кіровоградська	170	231	282	353	455	624	819	1054	1 398
Луганська	232	320	393	474	596	805	1022	1323	1 751
Львівська	196	272	339	419	523	713	923	1183	1 576
Миколаївська	227	327	398	470	565	744	955	1202	1 595
Одеська	236	306	379	454	566	768	966	1226	1 628
Полтавська	220	292	354	437	560	758	961	1243	1 649
Рівненська	173	245	312	390	506	685	888	1133	1 524
Сумська	194	259	307	379	473	663	857	1098	1 455
Тернопільська	135	190	237	304	388	553	727	943	1 258
Харківська	230	310	370	455	569	759	974	1251	1 653
Херсонська	173	233	289	356	451	625	800	1017	1 358
Хмельницька	156	211	258	323	419	584	792	1045	1 376
Черкаська	175	229	276	350	465	642	846	1085	1 446
Чернівецька	157	218	271	344	441	621	819	1051	1 406
Чернігівська	177	235	277	342	438	602	790	1016	1 343
Київ	405	549	643	761	967	1314	1729	2300	2 993
Севастополь	251	325	391	486	594	803	1005	1302	1 718

Джерело. Складено за даними Державного комітету статистики України [134; 179; 180; 181; 182]

* За 2008 рік наведено попередні статистичні дані

Таблиця Е.7

Чисельність наявного населення України за адміністративно-територіальними одиницями (АТО)

(на початок року; тис. осіб)

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Україна	49429,8	48923,2	48457,1	48003,5	47622,4	47280,8	46929,5	46646	44 495,8
Автономна Республіка Крим	2079	2050,7	2033,7	2018,4	2005,1	1994,3	1983,8	1977,1	1 881,2
Вінницька	1811	1791	1772,4	1753,9	1736,2	1720,1	1701,6	1686,5	1 599,5
Волинська	1067,7	1064	1060,7	1054,7	1048,8	1044,8	1040,4	1038	1 017,8
Дніпропетровська	3662,6	3612,6	3567,6	3532,8	3502,9	3476,2	3447,2	3422,9	3 231,7
Донецька	4953,4	4893,6	4841,1	4774,4	4720,9	4671,9	4622,9	4580,6	4 293,3
Житомирська	1422,3	1406,2	1389,4	1373,9	1359,9	1345,3	1330,1	1317,1	1 242,5
Закарпатська	1263,9	1261,3	1258,3	1253,9	1251,1	1248,5	1245,4	1243,8	1 225,7
Запорізька	1970,2	1948,6	1929,2	1909,3	1892,6	1877,2	1861	1846,9	1 747,1
Івано-Франківська	1430,1	1420,2	1409,7	1403,7	1397,8	1393,6	1388,9	1385,4	1 350,1
Київська	1861,5	1843,4	1827,9	1808,3	1793,9	1778,9	1763,8	1751,1	1 677,9
Кіровоградська	1164,5	1146,9	1133,1	1115,7	1100	1083,9	1067,2	1053,1	975,5
Луганська	2628,6	2589,8	2546,2	2507,3	2472,6	2440,3	2409,1	2381,9	2 193,5
Львівська	2676,9	2651,6	2626,5	2611	2598,3	2588	2577,1	2568,4	2 481,9
Миколаївська	1294,2	1279	1264,7	1251,5	1240,4	1229,5	1219,6	1211,9	1 150,4
Одеська	2510,4	2488,6	2469,1	2448,2	2430	2415,7	2402,2	2395,5	2 301,5
Полтавська	1673,5	1652,2	1630,1	1609,4	1590,5	1572,5	1554,9	1540,5	1 446,5
Рівненська	1183,3	1178,9	1173,3	1168,3	1164,2	1160,7	1156,5	1154,4	1 134,7
Сумська	1336,9	1317,8	1299,7	1279,9	1261,7	1243,9	1226,3	1211,4	1 124,1
Тернопільська	1156,9	1149,9	1142,4	1134,2	1126,6	1119,6	1112,1	1105,4	1 072,5
Харківська	2965,9	2937,3	2914,2	2887,9	2866,7	2848,4	2829	2812,1	2 686,2
Херсонська	1205,6	1189,7	1175,1	1161,4	1149,8	1138,2	1126,5	1117,1	1 050,3
Хмельницька	1458,9	1445	1430,8	1414,9	1401,1	1388	1373,4	1361,4	1 293,9
Черкаська	1438	1418,8	1403	1386,6	1372,5	1357,1	1341,5	1328	1 248,9

Продовж. табл. Е.7

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Чернівецька	932,3	927,9	922,8	918,5	914,6	911,5	908,2	906,3	887,7
Чернігівська	1279,7	1262,1	1245,3	1225,2	1206,8	1187,7	1168,5	1151,9	1 061,3
Київ	2615,3	2613,1	2611,3	2621,7	2639	2666,4	2693,2	2718,1	2 752,5
Севастополь	387,2	383	379,5	378,5	378,4	378,6	379,1	379,2	367,6

Джерело. Складено за даними Державного комітету статистики України [134; 179; 180; 181; 182]

Таблиця Е.8

Показники соціально-економічного розвитку України та виконання бюджету

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Доходи зведеного бюджету України, млн. грн.	49117,9	54934,6	61954,3	75285,8	91529,4	134183,2	171811,5	219936,5	290873
Видатки зведеного бюджету України, млн. грн.	48148	55528	60319	75792	102538	141989	175512	227638,2	309216
Податкові надходження зведеного бюджету України, млн. грн.	31 317,4	36716,1	45392,5	54321	63161,5	98065,4	125742,5	161264,1	227164
Податкові надходження місцевих бюджетів України, млн. грн.	11757	14758	16457,7	18595,3	18308	23589	30931	44593,3	59281
Експорт товарів та послуг, млн. дол. США	18059	21086	23351	28953	41291	44378	50239	64001	78696
Імпорт товарів та послуг, млн. дол. США	15317	20473	21494	27665	36313	43707	53307	71877	92003
Прямі іноземні інвестиції в Україну на кінець року, млн. дол. США	3 281,8	4 406	5 924	7566	9606	17209	23125	38059	41593
Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах), млн. грн.	170 070	204190	225810	267344	345113	441452	544153	720731	949864

Джерело. Складено за даними Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України [19; 20; 21; 22; 134; 136; 179; 180; 181; 182]

* За 2008 рік наведено попередні статистичні дані

Додаток Ж

Розрахунок показників оцінки рівня фінансової автономії за адміністративно-територіальними одиницями України

Таблиця Ж.1

Кількісні характеристики фінансової автономії Автономної Республіки Крим

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	17 422,00	46 447,00	263 810,4	455 339,8	785 856,5	1 032 558	1 563 542	2 421 441	2 810 283
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	12 347,40	35 479,30	38 134,70	50 873,50	23 346,00	31 272,80	85 029,30	310 502,3	341 343,9
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	1,91	3,97	21,49	29,38	40,61	42,59	48,25	49,42	50,61
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,36	3,04	3,09	3,37	1,22	1,32	2,58	6,58	6,30
Трансфертна залежність за доходами, %	1,95	4,14	27,37	41,60	68,39	74,18	93,23	97,70	102,47
Трансфертна залежність за видатками, %	1,38	3,13	3,19	3,49	1,24	1,34	2,65	7,04	6,73
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	442,05	572,46	605,94	770,37	967,61	1218,94	1636,32	2539,92	2951,67
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	433,61	549,72	475,73	544,02	574,62	699,82	846,83	1284,75	1457,83
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	439,75	572,14	609,23	750,42	954,43	1190,82	1663,40	2447,18	2877,82
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	433,77	554,77	590,41	725,13	942,76	1175,10	1620,46	2286,23	2696,37
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	8,44	22,74	130,21	226,34	392,99	519,12	789,49	1255,17	1493,84
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	5,98	17,37	18,82	25,29	11,67	15,72	42,93	160,95	181,45

Продовження табл. Ж.1

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,21	0,20	0,16	0,15	0,12	0,11	0,10	0,12	0,10
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,98	0,96	0,79	0,71	0,59	0,57	0,52	0,51	0,49
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,97	0,97	0,97	0,99	0,99	0,97	0,93	0,94
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,01169	-0,02465	-0,09877	-0,14483	-0,25115	-0,22564	-0,23760	-0,32859	-0,31462

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

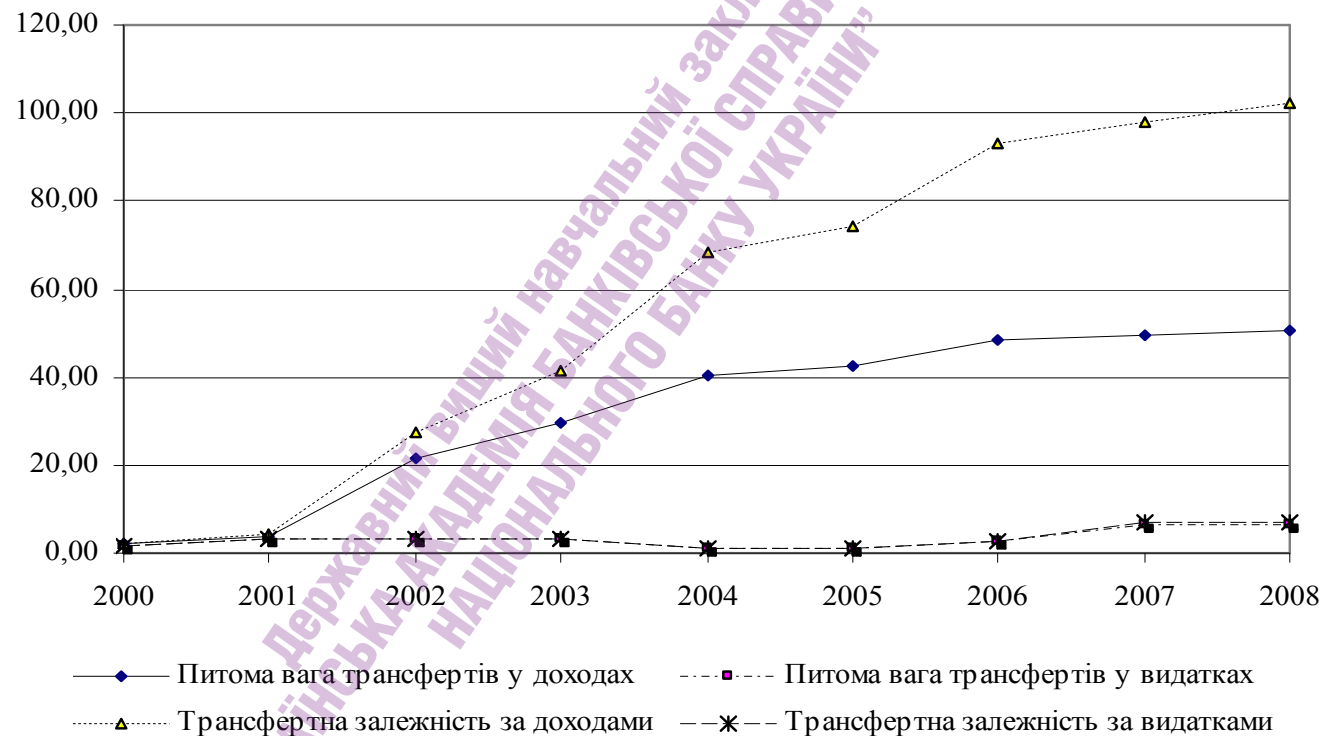

Рис.Ж.1. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування

для Автономної республіки Крим

Таблиця Ж.2

Кількісні характеристики фінансової автономії Вінницької області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	235 828,9	309 568,4	422 749,7	579 660	760 040,1	1 040 866	1 526 034	2 020 501	2 403 498
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	5 456,70	8 864,30	15 831,30	11 801,80	5 312,50	8 959,90	83 791,30	132 267,8	171 507,2
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	47,24	49,14	52,20	53,74	62,36	62,36	64,27	62,37	62,96
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,11	1,42	2,00	1,10	0,44	0,54	3,54	4,16	4,56
Трансфертна залежність за доходами, %	89,55	96,60	109,19	116,16	165,69	165,66	179,86	165,72	169,97
Трансфертна залежність за видатками, %	1,13	1,44	2,04	1,11	0,44	0,54	3,67	4,34	4,78
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	277,17	353,61	459,35	618,12	705,23	975,64	1401,65	1971,81	2386,69
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	146,23	179,86	219,58	285,95	265,43	367,25	500,83	742,06	884,06
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	272,18	350,59	449,10	615,67	701,46	972,35	1397,36	1936,57	2350,25
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	269,15	345,62	440,12	608,90	698,39	967,12	1347,90	1856,07	2243,03
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	130,94	173,75	239,77	332,17	439,80	608,39	900,82	1229,75	1502,63
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	3,03	4,98	8,98	6,76	3,07	5,24	49,46	80,50	107,22
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,07	0,06	0,07	0,08	0,06	0,06	0,07	0,08	0,07

Продовження табл. Ж.2

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,53	0,51	0,48	0,46	0,38	0,38	0,36	0,38	0,37
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,99	0,98	0,99	0,99	0,99	0,96	0,96	0,95
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,6448	0,7528	-1,4688	-0,7008	-0,8464	-0,5079	-0,4117	-0,4134	-0,4057

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.2. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Вінницької області

Кількісні характеристики фінансової автономії Волинської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	180 368,5	238 300,8	307 002,5	375 671,9	509 977,1	725 061,5	1 063 124	1 423 837	1 700 411
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	5 590,10	6 477,00	2 284,70	–	–	224,40	50 848,10	76 213,10	101 637,1
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	52,63	54,89	54,58	57,05	64,27	64,92	67,71	64,38	65,40
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,63	1,49	0,41	–	–	0,02	3,29	3,53	4,01
Трансфертна залежність за доходами, %	111,09	121,69	120,17	132,85	179,89	185,04	209,65	180,74	189,02
Трансфертна залежність за видатками, %	1,65	1,51	0,41	–	–	0,02	3,40	3,66	4,18
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	321,56	408,65	531,80	626,04	757,99	1071,27	1511,00	2151,57	2554,48
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	152,34	184,34	241,54	268,86	270,81	375,84	487,98	766,39	883,84
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	322,25	408,71	523,09	616,48	754,72	1056,62	1487,41	2098,83	2490,85
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	317,01	402,62	520,93	616,48	754,72	1056,40	1438,48	2024,68	2391,00
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	169,23	224,31	290,25	357,19	487,18	695,44	1023,02	1385,18	1670,64
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	5,24	6,10	2,16	–	–	0,22	48,93	74,14	99,86
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,07	0,07	0,08	0,08	0,06	0,06	0,07	0,08	0,07

Продовження табл. Ж.3

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,47	0,45	0,45	0,43	0,36	0,35	0,32	0,36	0,35
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,98	0,99	0,99	–	–	0,99	0,97	0,96	0,96
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,6524	0,7697	-3,0954	-0,7307	-2,8116	-0,8620	-0,5444	-0,5876	-0,5346

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

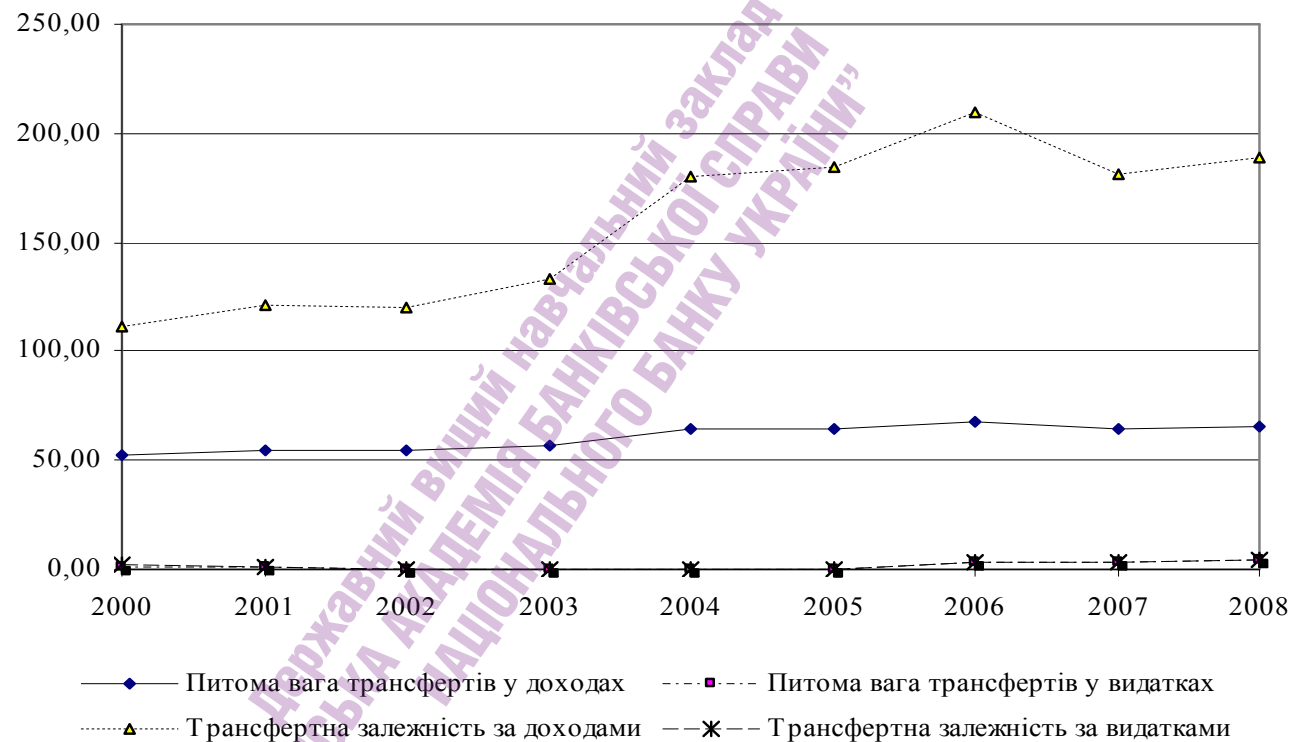

Рис.Ж.3. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Волинської області

Таблиця Ж.4

Кількісні характеристики фінансової автономії Дніпропетровської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	42 366,8	273 019,8	414 077,9	540 339,6	896 155,3	1 174 039	2 344 464	2 316 895	2 341 049
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	16 522,6	54 467,6	233 989,6	272 062,5	194 389,4	215 115,3	458 607,8	428 247	860 356
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	3,66	16,32	20,12	21,15	30,86	29,77	41,21	33,00	27,82
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,47	3,26	11,67	11,17	6,56	5,56	8,34	6,25	10,59
Трансфертна залежність за доходами, %	3,80	19,50	25,19	26,83	44,63	42,39	70,09	49,25	38,55
Трансфертна залежність за видатками, %	1,49	3,37	13,21	12,57	7,02	5,88	9,09	6,66	11,84
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	318,43	466,04	579,73	726,07	832,24	1139,31	1656,28	2110,19	2603,55
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	306,78	390,00	463,09	572,47	575,43	800,16	973,77	1413,87	1879,14
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	308,91	465,12	564,73	692,55	848,72	1118,49	1601,58	2060,67	2514,59
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	304,37	449,94	498,82	615,21	793,01	1056,35	1468,07	1931,96	2248,36
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	11,65	76,05	116,64	153,60	256,81	339,15	682,51	696,33	724,40
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	4,54	15,17	65,91	77,34	55,71	62,14	133,51	128,71	266,22
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,08	0,09	0,09	0,09	0,07	0,07	0,06	0,07	0,06

Продовження табл. Ж.4

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,96	0,84	0,80	0,79	0,69	0,70	0,59	0,67	0,72
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,98	0,97	0,88	0,89	0,93	0,94	0,92	0,94	0,89
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,0340	0,6826	-0,6892	-0,6046	0,4248	0,3557	0,4344	0,1772	0,1340

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

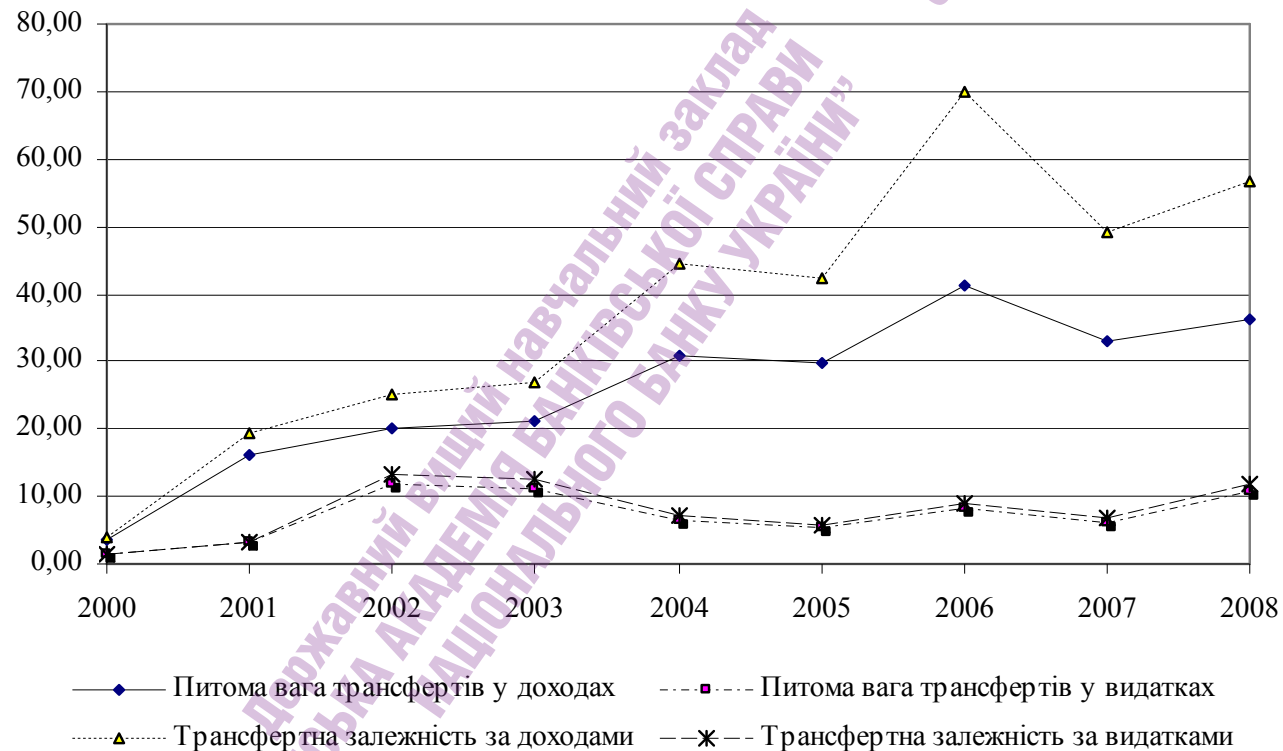

Рис.Ж.4. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Дніпропетровської області

Таблиця Ж.5

Кількісні характеристики фінансової автономії Донецької області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	126 405,3	341 808	426 041,2	611 444,7	1 200 440	1 446 677	2 907 747	3 670 854	5 224 507
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	7 280,80	13 121,30	242 387,8	293 340	209 089,2	265 692,3	354 461,5	832 161,4	604 847,5
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	7,51	16,08	17,31	19,89	32,49	30,15	40,70	37,93	45,82
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,45	0,63	9,88	9,84	5,61	5,49	4,96	9,00	5,52
Трансфертна залежність за доходами, %	8,12	19,17	20,93	24,83	48,14	43,17	68,65	61,12	84,58
Трансфертна залежність за видатками, %	0,45	0,63	10,97	10,91	5,95	5,81	5,22	9,89	5,84
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	341,74	436,62	511,92	647,38	786,62	1032,29	1552,37	2181,02	2655,71
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	316,07	366,40	423,31	518,59	531,01	721,01	920,49	1353,69	1438,81
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	328,55	430,97	510,08	628,08	793,25	1041,95	1553,07	2083,10	2551,25
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	327,07	428,28	459,66	566,30	748,73	984,78	1476,04	1895,54	2410,37
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	25,67	70,22	88,62	128,79	255,61	311,29	631,88	827,34	1216,89
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	1,48	2,70	50,42	61,79	44,52	57,17	77,03	187,55	140,88
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,09	0,08	0,08	0,08	0,05	0,06	0,06	0,07	0,05

Продовження табл. Ж.5

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,92	0,84	0,83	0,80	0,68	0,70	0,59	0,62	0,54
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,99	0,90	0,90	0,94	0,95	0,95	0,91	0,94
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	4,8513	0,6938	-0,5378	-0,6003	0,2186	0,3292	0,4858	0,3542	0,2825

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

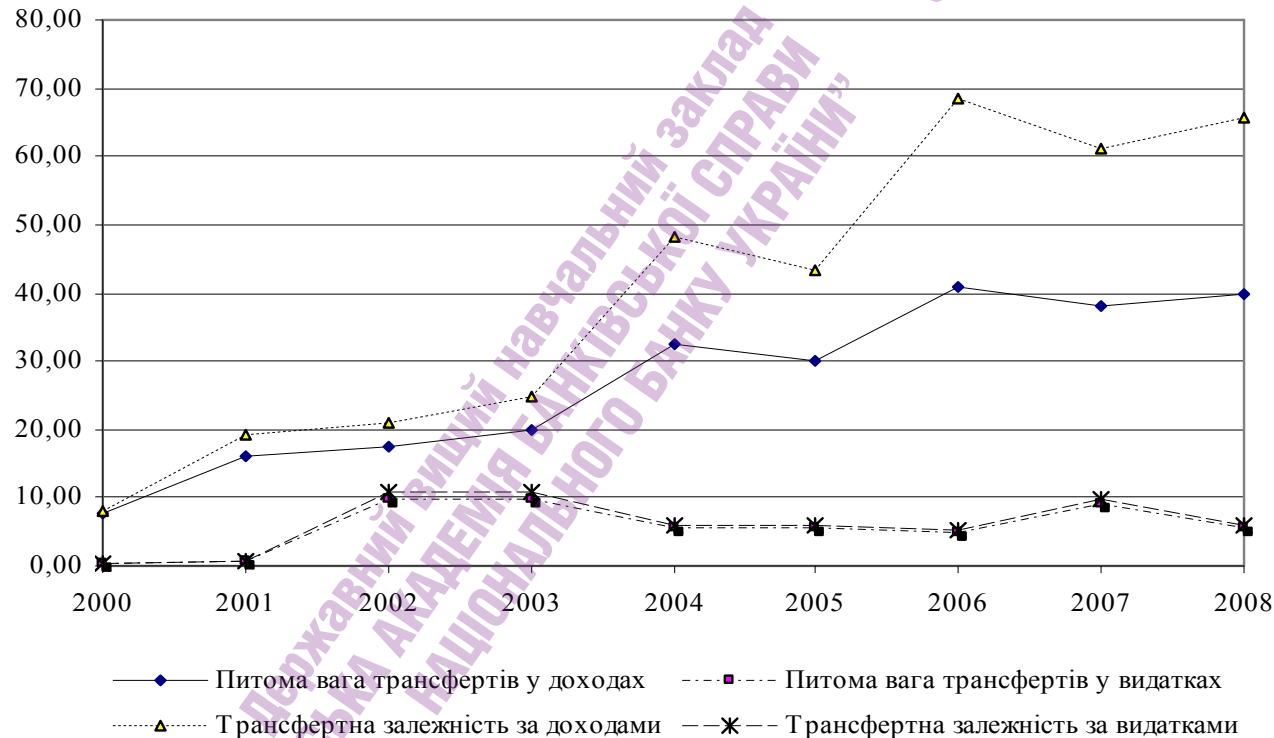

Рис.Ж.5. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Донецької області

Таблиця Ж.6

Кількісні характеристики фінансової автономії Житомирської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	244 169,7	284 567,9	340 073,3	474 027,1	654 745,6	830 504,2	1 264 887	1 657 388	1 962 459
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	6 264,20	5 140,10	–	–	4 938,20	777,10	43 173,70	71 341,00	90 458,75
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	56,43	53,80	53,21	56,17	63,36	60,52	63,72	61,32	61,73
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,45	0,99	–	–	0,48	0,06	2,18	2,72	2,92
Трансфертна залежність за доходами, %	129,49	116,46	113,73	128,15	172,95	153,29	175,61	158,51	161,32
Трансфертна залежність за видатками, %	1,47	1,00	–	–	0,48	0,06	2,23	2,80	3,01
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	305,98	378,39	462,55	617,39	763,95	1025,85	1499,82	2112,02	2558,38
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	133,33	174,81	216,41	270,60	279,89	405,01	544,17	817,01	979,01
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	306,45	372,26	458,81	597,79	759,46	1024,40	1496,86	2048,80	2494,14
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	302,02	368,58	458,81	597,79	755,81	1023,82	1464,25	1993,06	2421,34
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	172,65	203,58	246,14	346,79	484,06	620,84	955,64	1295,01	1579,37
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	4,43	3,68	–	–	3,65	0,58	32,62	55,74	72,80
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,07	0,08	0,08	0,09	0,06	0,07	0,08	0,09	0,08

Продовження табл. Ж.6

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,44	0,46	0,47	0,44	0,37	0,39	0,36	0,39	0,38
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,99	–	–	0,99	0,99	0,98	0,97	0,97
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	4,7177	-0,5502	-0,3802	-0,3711	-0,5967	-0,3718	-0,3319	-0,3498	-0,3430

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

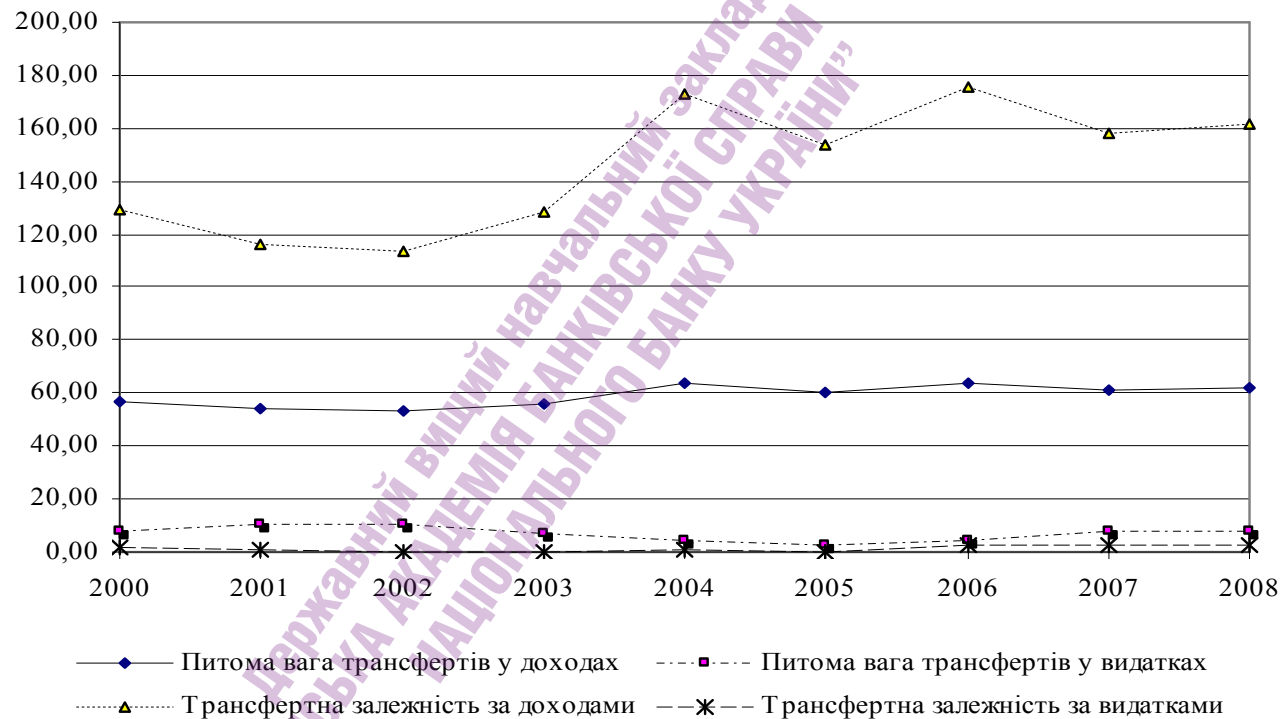

Рис.Ж.6. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Житомирської області

Кількісні характеристики фінансової автономії Закарпатської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	196 887,6	305 337,6	367 735,4	457 020,7	597 170,7	792 137,3	1 225 615	1 604 936	1 919 158
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	4 686,20	5 745,50	14 331,20	14 994,60	9 127,10	8 121,70	51 061,00	71 827,50	92 794,45
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	49,07	56,55	58,81	57,11	65,16	62,89	67,19	65,27	65,89
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,15	1,10	2,32	1,96	0,99	0,65	2,83	3,00	3,27
Трансфертна залежність за доходами, %	96,34	130,15	142,75	133,13	187,04	169,47	204,75	187,96	193,17
Трансфертна залежність за видатками, %	1,16	1,11	2,37	2,00	1,00	0,65	2,91	3,10	3,39
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	317,80	428,59	497,85	638,96	733,28	1010,11	1465,69	1991,29	2376,22
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	161,86	186,22	205,09	274,08	255,46	374,85	480,95	691,51	810,54
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	322,44	416,49	492,25	611,16	736,65	1004,35	1451,12	1936,48	2311,89
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	318,73	411,93	480,84	599,19	729,34	997,84	1410,09	1878,31	2236,19
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	155,94	242,37	292,76	364,89	477,81	635,26	984,75	1299,77	1565,68
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	3,71	4,56	11,41	11,97	7,30	6,51	41,03	58,17	75,70
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,09	0,08	0,08	0,09	0,06	0,07	0,07	0,08	0,07

Продовження табл. Ж.7

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,51	0,43	0,41	0,43	0,35	0,37	0,33	0,35	0,34
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,99	0,98	0,98	0,99	0,99	0,97	0,97	0,98
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,4327	-0,3737	-0,2976	-0,2720	-0,3165	-0,2437	-0,2565	-0,2837	-0,2503

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

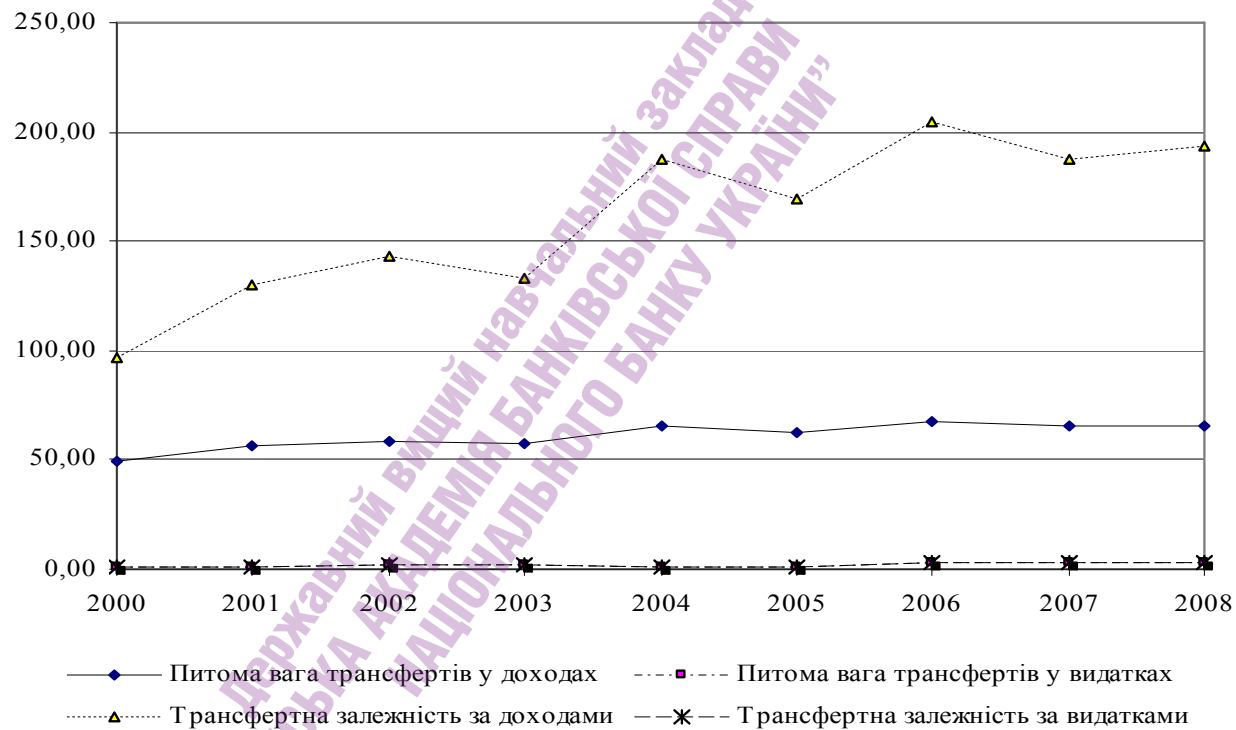

Рис.Ж.7. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Закарпатської області

Таблиця Ж.8

Кількісні характеристики фінансової автономії Запорізької області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	87 914,10	120 213,5	239 287,5	314 310,2	440 451,3	796 461,0	1 218 829	1 847 771	2 236 960
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	15 218,30	18 264,9	138 035,8	202 041,3	162 914,1	140 228,6	170 714,2	259 861,2	263 761,2
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	12,06	14,10	21,44	22,98	29,66	37,33	41,67	45,00	46,35
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	2,11	2,16	12,42	15,03	10,48	6,59	5,90	6,54	5,68
Трансфертна залежність за доходами, %	13,71	16,41	27,29	29,84	42,17	59,57	71,45	81,83	86,41
Трансфертна залежність за видатками, %	2,16	2,21	14,18	17,69	11,70	7,06	6,27	7,00	6,03
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	372,11	439,79	581,56	719,47	787,83	1141,48	1577,54	2284,87	2762,14
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	327,25	377,78	456,88	554,12	554,16	715,36	920,11	1256,62	1481,76
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	367,28	435,55	579,15	707,10	824,89	1137,86	1560,88	2209,56	2655,85
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	359,52	426,13	507,23	600,81	738,46	1062,84	1468,80	2064,95	2504,88
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	44,87	62,00	124,68	165,34	233,67	426,12	657,42	1028,25	1280,37
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	7,77	9,42	71,92	106,28	86,43	75,02	92,08	144,61	150,97
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,08	0,09	0,10	0,10	0,07	0,066	0,068	0,068	0,060

Продовження табл. Ж.8

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,88	0,86	0,79	0,77	0,70	0,63	0,58	0,55	0,54
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,98	0,98	0,88	0,85	0,90	0,93	0,94	0,93	0,94
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,1138	-0,1414	-0,1477	-0,1453	5,6624	1,1732	2,3663	0,5965	0,5084

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

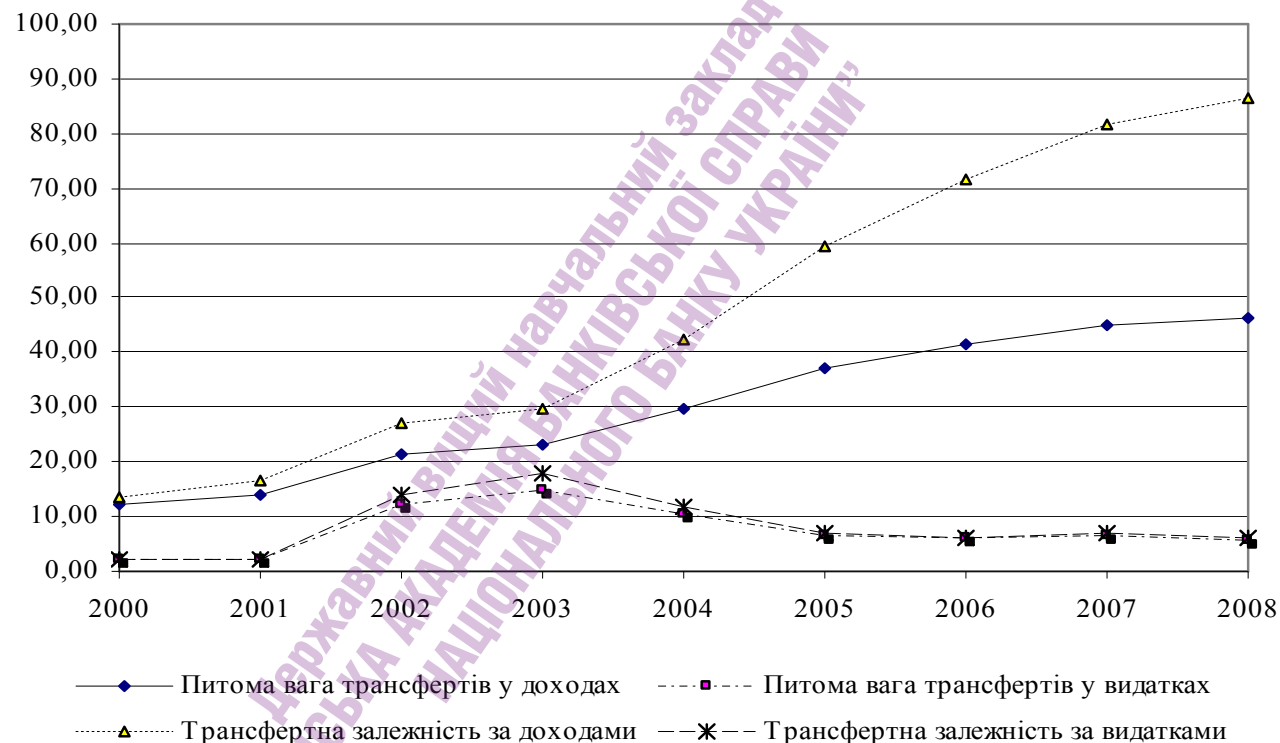

Рис.Ж.8. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Запорізької області

Таблиця Ж.9

Кількісні характеристики фінансової автономії Івано-Франківської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	232 816,9	345 055,6	342 134,9	478 950,1	612 521,5	930 757,5	1 286 527	1 715 622	2 052 625
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	6 912,80	7 698,80	4 086,30	6 736,50	211,90	2 386,20	50 095,30	71 820,30	96 762,00
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	52,47	57,89	52,78	55,18	60,39	62,81	64,30	61,80	62,78
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,55	1,30	0,63	0,78	0,02	0,16	2,53	2,62	2,99
Трансфертна залежність за доходами, %	110,40	137,50	111,77	123,10	152,47	168,92	180,14	161,77	168,70
Трансфертна залежність за видатками, %	1,57	1,32	0,63	0,79	0,02	0,16	2,60	2,69	3,08
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	311,33	421,22	460,82	619,68	726,70	1065,06	1442,31	2029,69	2421,52
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	147,97	177,36	217,60	277,76	287,84	396,05	514,85	775,36	901,20
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	313,22	418,66	460,84	615,06	717,98	1051,03	1427,01	2007,18	2395,36
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	308,37	413,22	457,93	610,25	717,83	1049,31	1390,90	1954,67	2323,69
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	163,36	243,86	243,22	341,92	438,86	669,01	927,46	1254,33	1520,32
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	4,85	5,44	2,90	4,81	0,15	1,72	36,11	52,51	71,67
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,067	0,064	0,068	0,070	0,055	0,057	0,063	0,076	0,064

Продовження табл. Ж.9

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,48	0,42	0,47	0,45	0,40	0,37	0,36	0,38	0,37
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,984	0,987	0,993	0,992	0,99	0,998	0,974	0,973	0,97
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-2,3723	-0,6948	-0,4025	-0,3948	-0,4977	-0,3936	-0,3178	-0,3147	-0,3008

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

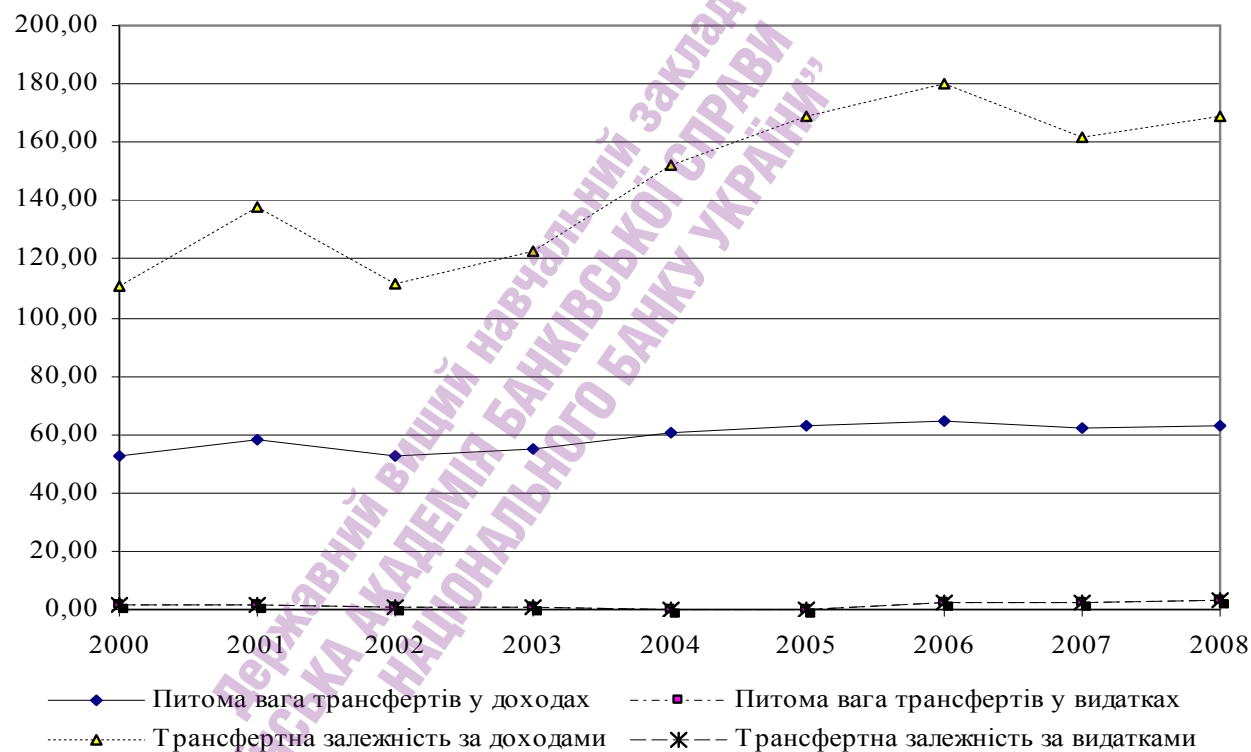

Рис.Ж.9. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Івано-Франківської області

Кількісні характеристики фінансової автономії Київської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	203 634,3	466 485,0	455 267,3	570 642,6	749 038,8	868 549,3	1 465 486	2 081 866	2 440 089
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	13 195,10	32 976,80	25 260,30	26 499,10	18 845,50	24 008,10	92 552,20	269 500,3	306 353,6
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	30,60	43,89	44,85	44,25	48,83	44,19	49,55	45,31	45,98
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,99	3,15	2,54	2,12	1,28	1,25	3,25	6,39	6,25
Трансфертна залежність за доходами, %	44,09	78,23	81,31	79,39	95,43	79,19	98,22	82,84	85,11
Трансфертна залежність за видатками, %	2,03	3,26	2,60	2,17	1,29	1,26	3,36	6,83	6,67
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	359,28	578,97	558,36	715,93	858,66	1109,52	1682,84	2680,08	3162,66
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	249,35	324,85	307,95	399,10	439,36	619,19	848,97	1465,84	1708,49
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	357,51	569,66	547,63	694,15	825,41	1086,28	1619,41	2459,51	2921,76
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	350,38	551,69	533,74	679,44	814,86	1072,72	1566,75	2302,32	2739,19
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	109,93	254,13	250,41	316,83	419,30	490,33	833,87	1214,24	1454,17
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	7,12	17,96	13,89	14,71	10,55	13,55	52,66	157,18	182,57
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,077	0,092	0,081	0,088	0,066	0,071	0,077	0,095	0,085

Продовження табл. Ж.10

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,69	0,56	0,55	0,56	0,51	0,56	0,50	0,55	0,54
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,98	0,97	0,97	0,98	0,99	0,99	0,97	0,94	0,94
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,3581	-0,8578	-0,3302	-0,2812	-0,9275	-0,4628	-0,4690	-1,1556	-0,9232

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

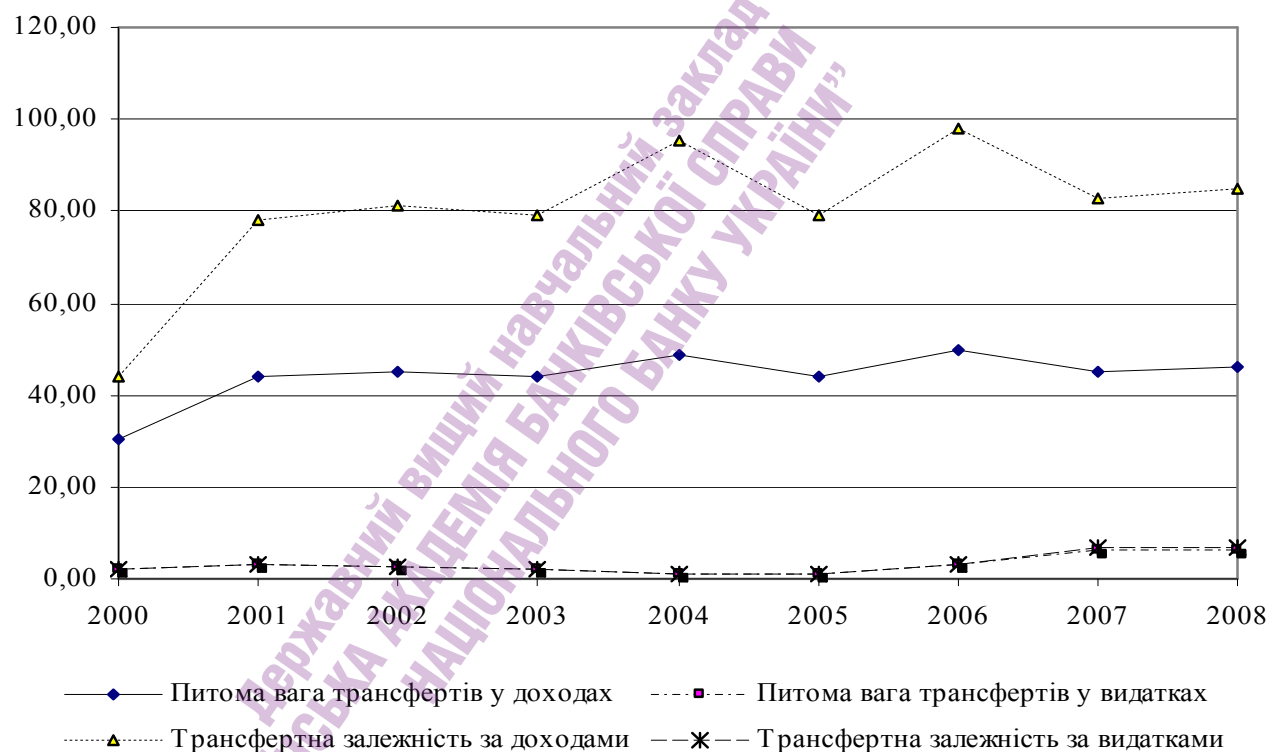

Рис.Ж.10. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Київської області

Таблиця Ж.11

Кількісні характеристики фінансової автономії Кіровоградської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	175 854	224 096,3	243 890,9	330 366,6	510 070,7	637 654,6	933 803,5	1 224 167	1 436 033
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	5 540,60	8 691,10	3 114,20	4 112,10	2 981,00	4 765,10	32 470,30	62 598,60	77 343,25
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	48,89	49,24	46,70	50,13	60,42	58,41	61,81	61,06	61,42
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,56	1,91	0,60	0,63	0,36	0,44	2,15	3,17	3,35
Трансфертна залежність за доходами, %	95,66	97,02	87,60	100,51	152,68	140,47	161,86	156,81	159,19
Трансфертна залежність за видатками, %	1,58	1,95	0,61	0,63	0,36	0,44	2,20	3,28	3,46
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	311,23	399,18	464,52	594,91	773,08	1014,92	1425,00	1976,55	2396,81
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	159,07	202,61	247,61	296,70	305,96	422,05	544,18	769,65	924,72
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	307,89	398,62	459,13	589,83	760,61	1011,56	1421,62	1945,44	2369,60
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	303,10	390,99	456,36	586,12	757,88	1007,13	1390,99	1883,72	2290,31
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	152,16	196,58	216,91	298,21	467,12	592,86	880,82	1206,91	1472,09
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	4,79	7,62	2,77	3,71	2,73	4,43	30,63	61,72	79,29
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,085	0,072	0,081	0,082	0,059	0,066	0,070	0,078	0,067

Продовження табл. Ж.11

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,51	0,50	0,53	0,498	0,395	0,415	0,38	0,389	0,385
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,984	0,981	0,994	0,994	0,996	0,995	0,978	0,968	0,966
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,8853	16,0989	-0,6008	-0,4932	-1,3859	-0,5419	-0,4183	-0,4311	-0,5029

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.11. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Кіровоградської області

Кількісні характеристики фінансової автономії Луганської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	204 910,3	356 510,8	387 769,1	478 483,9	801 168,0	933 702,0	1 568 472	2 080 023	2 463 675
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	5 743,30	9 643,20	25 131,60	23 736,80	10 930,90	18 748,90	58 710,60	201 845,7	225 735,5
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	28,90	36,07	33,26	34,57	46,56	42,87	49,21	48,06	48,67
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,83	0,98	2,18	1,74	0,65	0,86	1,87	4,76	4,55
Трансфертна залежність за доходами, %	40,64	56,41	49,83	52,83	87,13	75,03	96,87	92,52	94,83
Трансфертна залежність за видатками, %	0,84	0,99	2,23	1,77	0,65	0,87	1,91	5,00	4,77
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	271,78	384,93	461,47	555,89	700,49	898,33	1330,67	1891,96	2307,54
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	193,24	246,10	308,01	363,72	374,34	513,25	675,91	982,75	1184,41
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	265,70	384,24	456,00	547,57	689,61	899,22	1308,94	1852,42	2260,53
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	263,50	380,48	446,06	538,03	685,16	891,48	1284,44	1764,19	2157,63
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	78,53	138,83	153,47	192,17	326,15	385,08	654,76	909,21	1123,14
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	2,20	3,76	9,95	9,53	4,45	7,73	24,51	88,23	102,91
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,079	0,085	0,091	0,091	0,063	0,063	0,067	0,070	0,061

Продовження табл. Ж.12

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,711	0,64	0,667	0,654	0,534	0,571	0,508	0,52	0,513
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,991	0,99	0,978	0,982	0,994	0,991	0,981	0,952	0,954
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,2380	-0,1479	-0,1159	-0,1137	-0,2766	-0,2519	-0,3005	-0,5149	-0,6468

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

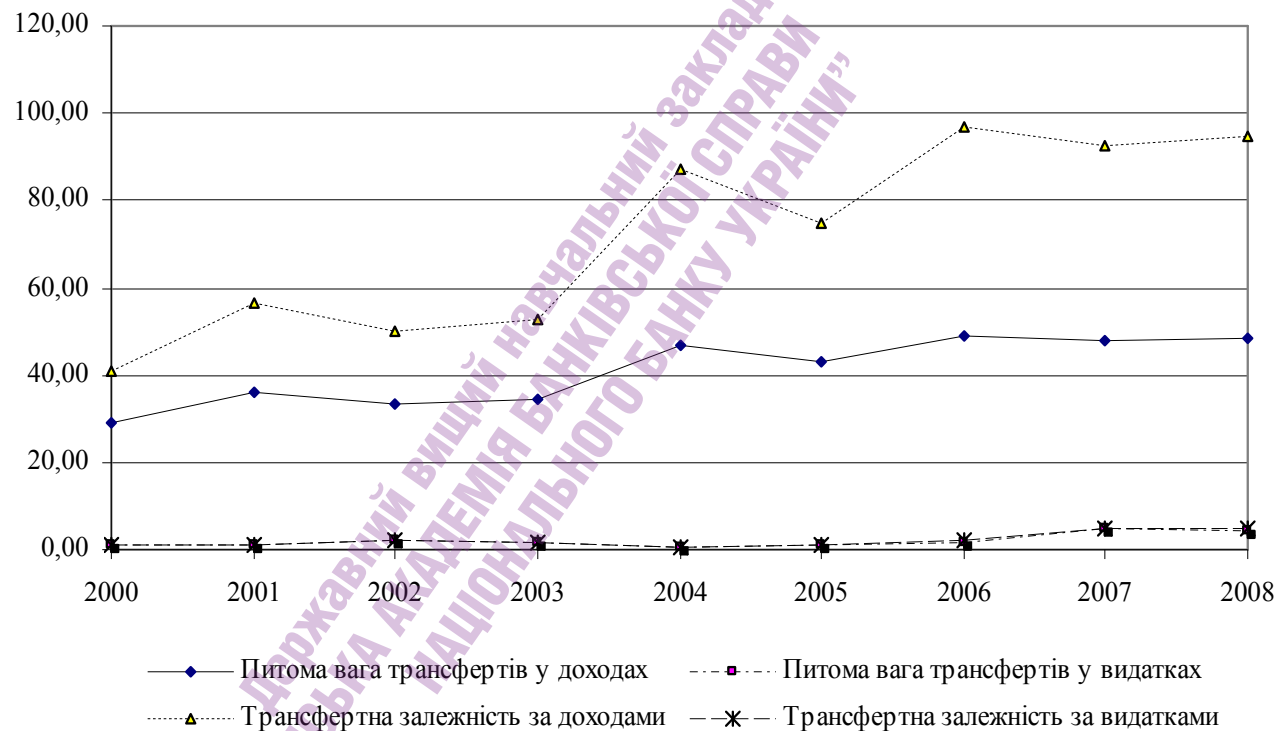

Рис.Ж.12. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Луганської області

Кількісні характеристики фінансової автономії Львівської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	349 318,7	489 756,5	602 801,0	769 994,3	950 163,7	1 354 680	2 101 278	2 758 491	3 334 048
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	5 612,30	10 684,30	58 564,70	61 689,70	47 590,80	44 024,30	164 801,7	222 725,2	281 330,6
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	41,42	44,09	44,58	45,48	49,28	51,74	55,90	53,79	55,17
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,67	0,98	4,54	3,81	2,43	1,70	4,44	4,46	4,79
Трансфертна залежність за доходами, %	70,72	78,86	80,44	83,42	97,18	107,20	126,78	116,40	123,04
Трансфертна залежність за видатками, %	0,67	0,99	4,76	3,96	2,49	1,73	4,65	4,66	5,03
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	316,51	420,92	516,34	650,00	743,48	1013,87	1460,99	2030,89	2435,09
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	185,40	235,34	286,15	354,38	377,06	489,32	644,25	938,50	1091,77
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	315,14	414,85	492,26	621,69	756,02	1002,43	1442,95	1978,95	2366,34
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	313,03	410,80	469,89	598,00	737,67	985,39	1378,89	1890,75	2252,99
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	131,11	185,58	230,19	295,62	366,41	524,55	816,74	1092,40	1343,32
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	2,11	4,05	22,36	23,68	18,35	17,05	64,06	88,20	113,35
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,084	0,085	0,087	0,088	0,069	0,073	0,077	0,084	0,074

Продовження табл. Ж.13

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,585	0,559	0,554	0,545	0,507	0,482	0,441	0,462	0,448
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,993	0,99	0,95	0,96	0,975	0,982	0,95	0,955	0,952
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,8391	-0,3742	-0,2905	-0,3021	-0,4163	-0,2762	-0,2998	-0,3510	-0,3306

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

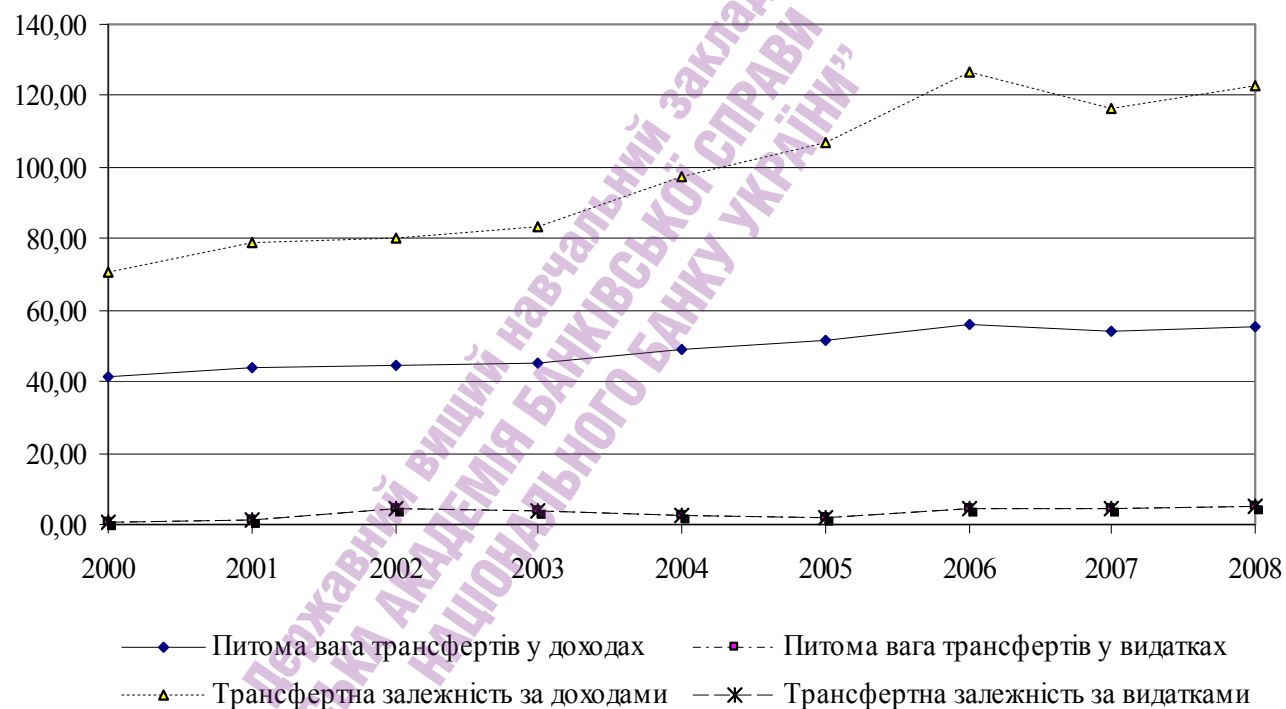

Рис.Ж.13. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Львівської області

Таблиця Ж.14

Кількісні характеристики фінансової автономії Миколаївської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	124 779,4	191 446,5	221 588,5	309 507,2	396 935,3	587 673,9	943 749,3	1 227 772	1 501 179
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	3 737,40	5 328,20	40 823,40	52 975,50	41 588,50	12 370,00	34 762,10	67 895,40	64 482,20
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	30,67	34,16	32,53	36,48	43,81	48,35	52,92	52,41	53,98
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,95	0,99	6,26	6,30	4,40	1,03	1,97	2,99	2,40
Трансфертна залежність за доходами, %	44,24	51,88	48,21	57,43	77,97	93,60	112,42	110,15	117,29
Трансфертна залежність за видатками, %	0,96	1,00	6,68	6,72	4,61	1,04	2,01	3,08	2,46
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	316,19	440,67	541,46	680,94	733,65	992,65	1466,75	1983,15	2417,37
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	219,21	290,14	365,34	432,53	412,23	512,74	690,48	943,69	1112,48
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	304,24	423,03	517,96	675,00	764,68	984,47	1453,14	1924,91	2333,73
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	301,33	418,84	485,51	632,48	731,01	974,36	1424,55	1867,43	2277,68
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	96,98	150,53	176,13	248,41	321,42	479,91	776,27	1039,46	1304,89
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	2,90	4,19	32,45	42,52	33,68	10,10	28,59	57,48	56,05
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,085	0,084	0,097	0,101	0,064	0,065	0,071	0,075	0,065

Продовження табл. Ж.14

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,693	0,658	0,674	0,635	0,562	0,517	0,471	0,476	0,460
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,99	0,937	0,94	0,95	0,99	0,980	0,97	0,976
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,6543	-0,3002	-0,1696	-0,1831	-0,9043	-0,4259	-0,4589	-0,5408	-0,6517

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

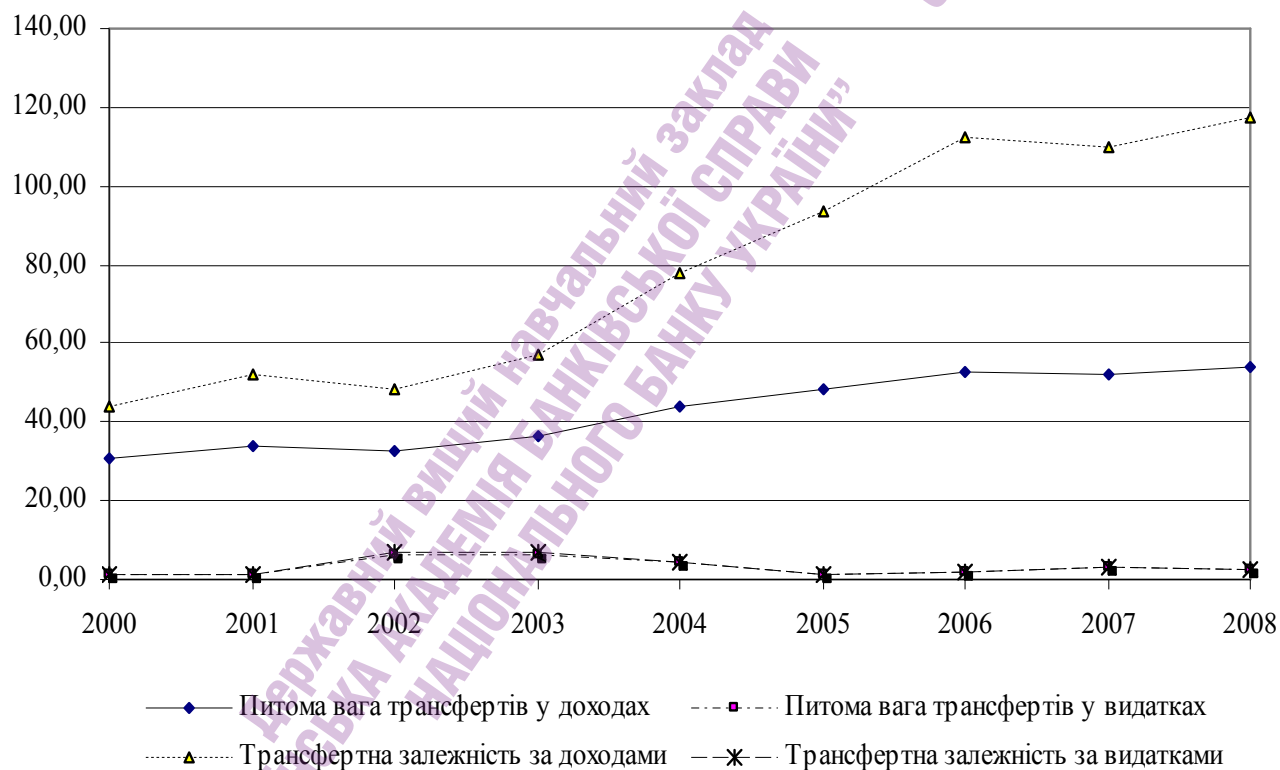

Рис.Ж.14. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Миколаївської області

Кількісні характеристики фінансової автономії Одеської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	74 736,40	162 611,4	378 196,3	482 533,2	768 742,7	989 351,9	1 541 910	2 237 128	2 623 711
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	8 147,50	13 372,80	122 047,9	159 244,1	98 419,40	62 338,00	139 128,4	285 883,6	306 238,1
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	9,15	15,86	27,68	28,86	37,93	38,72	41,01	41,31	41,76
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,99	1,30	9,12	9,81	4,84	2,52	3,84	5,44	5,06
Трансфертна залежність за доходами, %	10,07	18,84	38,27	40,58	61,11	63,19	69,51	70,38	71,71
Трансфертна залежність за видатками, %	1,00	1,32	10,03	10,88	5,08	2,59	4,00	5,75	5,33
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	326,92	413,71	555,81	685,38	836,46	1060,65	1567,51	2306,06	2729,73
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	297,02	348,11	401,99	487,55	519,17	649,95	924,74	1353,49	1589,76
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	329,49	414,93	544,54	665,19	839,61	1026,15	1508,57	2238,80	2628,72
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	326,23	409,53	494,90	599,90	798,99	1000,27	1450,57	2117,07	2495,67
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	29,90	65,60	153,82	197,83	317,29	410,70	642,77	952,56	1139,97
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	3,26	5,39	49,64	65,29	40,62	25,88	58,00	121,73	133,06
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,10	0,09	0,091	0,092	0,074	0,075	0,089	0,096	0,084

Продовження табл. Ж.15

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,908	0,84	0,72	0,71	0,62	0,61	0,59	0,59	0,582
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,986	0,91	0,901	0,951	0,97	0,96	0,945	0,95
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-11,3512	0,3847	-0,9600	-0,9724	1,3416	-0,6876	-0,5299	-1,5583	-1,4814

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.15. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Одеської області

Таблиця Ж.16

Кількісні характеристики фінансової автономії Полтавської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	136 377,9	237 441,6	304 095,1	395 671	558 149,7	734 699,0	1 110 262	1 524 204	1 800 260
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	5 448,00	8 014,70	74 698,00	88 391,70	63 903,30	54 552,30	88 903,80	155 032,7	167 532,9
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	24,82	32,91	34,06	35,49	44,08	43,68	48,22	46,83	47,71
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,00	1,13	8,57	8,12	5,10	3,26	3,89	4,93	4,58
Трансфертна залежність за доходами, %	33,02	49,06	51,66	55,02	78,83	77,57	93,13	88,07	91,26
Трансфертна залежність за видатками, %	1,01	1,14	9,37	8,83	5,38	3,37	4,04	5,19	4,80
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	330,38	439,57	551,14	696,79	800,65	1075,56	1487,68	2179,34	2608,32
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	248,36	294,89	363,39	449,49	447,73	605,71	770,32	1158,79	1363,78
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	326,16	432,52	538,39	680,68	792,12	1069,09	1477,97	2104,86	2530,90
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	322,89	427,64	492,27	625,44	751,72	1034,20	1420,53	2001,06	2415,08
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	82,01	144,68	187,74	247,30	352,92	469,85	717,36	1020,55	1244,55
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	3,28	4,88	46,12	55,25	40,41	34,89	57,44	103,80	115,82
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,072	0,073	0,075	0,081	0,05	0,052	0,054	0,061	0,052

Продовження табл. Ж.16

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,75	0,67	0,66	0,65	0,56	0,56	0,52	0,53	0,52
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,99	0,91	0,92	0,95	0,97	0,96	0,95	0,95
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,1032	0,2676	0,3269	0,8548	0,1663	0,1896	0,2564	0,2508	0,1938

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.16. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Полтавської області

Таблиця Ж.17

Кількісні характеристики фінансової автономії Рівненської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	192 530,4	285 474,5	310 133,1	419 618,4	556 119,4	733 243,6	1 110 111	1 475 844	1 752 840
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	5 821,10	8 999,10	11 407,10	8 644,50	7 166,40	10 089,70	47 704,60	77 588,10	97 857,20
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	55,31	57,57	50,06	53,83	60,16	60,16	62,31	60,80	61,37
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,69	1,87	1,88	1,14	0,77	0,83	2,71	3,25	3,49
Трансфертна залежність за доходами, %	123,76	135,66	100,25	116,60	151,02	150,99	165,34	155,09	158,88
Трансфертна залежність за видатками, %	1,72	1,91	1,92	1,16	0,78	0,83	2,78	3,36	3,62
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	294,73	421,66	529,12	668,38	795,17	1052,02	1541,86	2120,88	2517,00
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	131,72	178,93	264,23	308,58	316,77	419,15	581,10	831,43	972,25
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	290,89	408,65	518,05	648,27	800,97	1055,53	1524,15	2085,58	2469,41
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	285,97	401,00	508,31	640,85	794,81	1046,82	1482,86	2017,79	2383,17
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	163,01	242,73	264,89	359,80	478,40	632,87	960,76	1289,45	1544,75
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	4,93	7,65	9,74	7,41	6,16	8,71	41,29	67,79	86,24
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,062	0,066	0,089	0,088	0,065	0,067	0,075	0,085	0,074

Продовження табл. Ж.17

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,447	0,424	0,499	0,46	0,398	0,398	0,376	0,39	0,386
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,983	0,98	0,98	0,988	0,992	0,99	0,97	0,967	0,965
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	3,1544	-1,0506	-0,3384	-0,2987	-0,3811	-0,3243	-0,3276	-0,3369	-0,2953

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.17. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Рівненської області

Кількісні характеристики фінансової автономії Сумської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	236 536,6	219 131,2	255 086,4	349 988,1	433 849,2	642 558,4	931 941,8	1 285 142	1 534 188
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	15 971,20	13 027,10	17 706,60	25 597,40	17 513,70	12 419,70	33 257,50	78 726,30	86 598,20
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	44,84	38,53	40,09	44,32	50,62	53,50	56,83	56,39	57,45
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	3,14	2,27	2,87	3,24	2,01	1,06	2,03	3,57	3,35
Трансфертна залежність за доходами, %	81,30	62,68	66,92	79,60	102,51	115,05	131,66	129,32	135,04
Трансфертна залежність за видатками, %	3,24	2,32	2,96	3,35	2,05	1,07	2,07	3,70	3,46
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	397,40	434,56	493,29	621,42	684,12	972,42	1345,36	1951,49	2375,35
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	219,20	267,13	295,52	346,01	337,81	452,18	580,75	850,99	1010,61
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	383,72	439,18	478,26	622,06	694,32	952,01	1342,75	1887,60	2301,88
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	371,69	429,23	464,53	601,92	680,34	941,95	1315,46	1820,18	2224,84
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	178,20	167,44	197,77	275,41	346,30	520,25	764,61	1100,50	1364,74
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	12,03	9,95	13,73	20,14	13,98	10,06	27,29	67,42	77,03
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,083	0,085	0,087	0,091	0,067	0,069	0,074	0,081	0,072

Продовження табл. Ж.18

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,55	0,61	0,60	0,556	0,494	0,465	0,43	0,436	0,425
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,97	0,98	0,97	0,967	0,979	0,989	0,979	0,964	0,966
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,5841	4,1032	-0,6939	-0,3655	-0,5190	-0,3567	-0,3139	-0,4220	-0,4008

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.18. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Сумської області

Кількісні характеристики фінансової автономії Тернопільської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	201 979,4	286 151,1	309 271,1	418 365,1	497 725,0	731 408,3	1 056 924	1 408 189	1 687 789
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	4 519,40	5 106,00	2 300,40	–	–	99,00	38 708,60	66 468,00	85 822,30
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	60,25	63,93	59,33	61,88	66,20	68,42	71,81	69,64	70,86
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,36	1,13	0,45	0,00	0,00	0,01	2,63	3,34	3,65
Трансфертна залежність за доходами, %	151,56	177,26	145,88	162,32	195,87	216,61	254,78	229,41	243,13
Трансфертна залежність за видатками, %	1,38	1,15	0,45	–	–	0,01	2,70	3,45	3,79
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	290,66	390,51	457,94	598,11	669,43	958,08	1327,40	1856,83	2220,91
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	115,54	140,85	186,24	228,00	226,26	302,61	374,14	563,68	647,25
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	288,05	393,10	453,61	584,14	670,85	947,74	1326,32	1828,01	2190,35
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	284,13	388,64	451,59	584,14	670,85	947,66	1291,41	1766,97	2110,33
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	175,12	249,66	271,70	370,10	443,17	655,47	953,26	1293,15	1573,66
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	3,92	4,45	2,02	–	–	0,09	34,91	61,04	80,02
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,072	0,068	0,081	0,083	0,064	0,065	0,064	0,074	0,064

Продовження табл. Ж.19

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,397	0,36	0,41	0,38	0,34	0,32	0,28	0,30	0,29
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,986	0,988	0,995	–	–	0,99	0,973	0,97	0,96
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-13,02	-1,0749	-0,5101	-0,4079	-0,3885	-0,3225	-0,3282	-0,3480	-0,3117

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

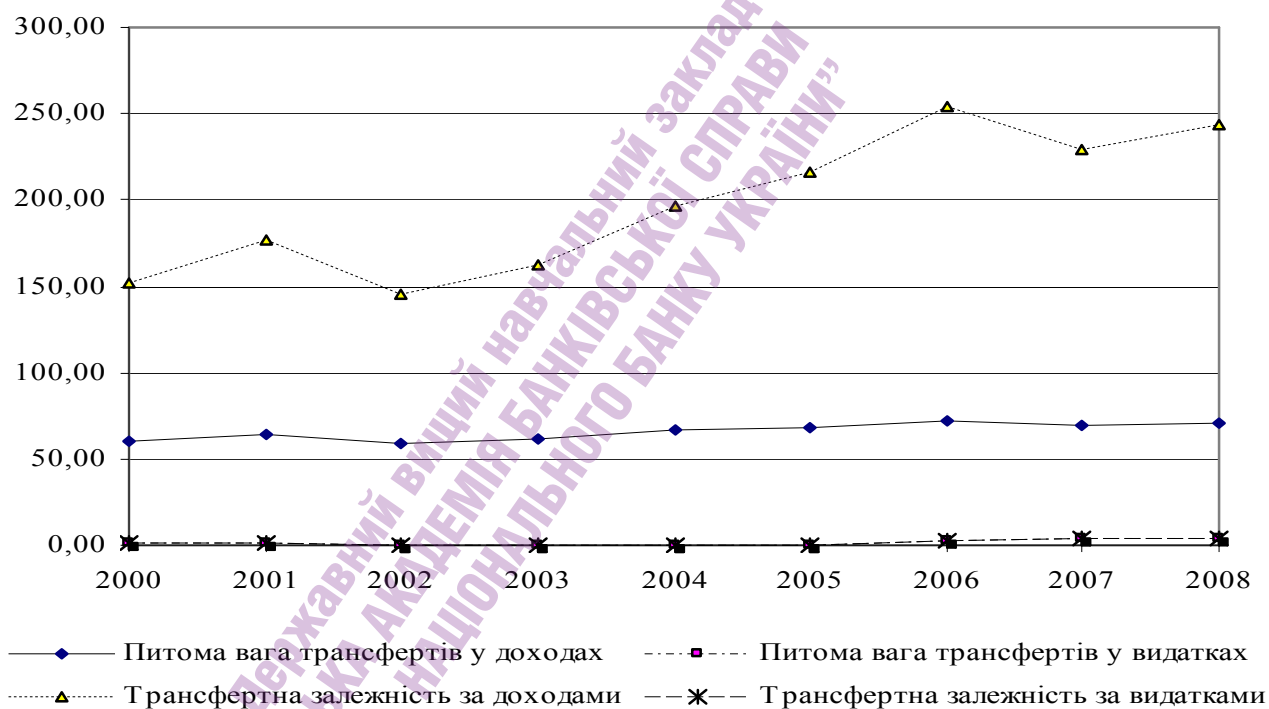

Рис.Ж.19. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Тернопільської області

Таблиця Ж.20

Кількісні характеристики фінансової автономії Харківської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	179 126,0	425 105,9	548 328,0	577 951,3	913 280,7	1 123 029	1 973 609	2 506 722	3 036 886
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	7 809,60	22 155,40	98 685,70	115 838,3	85 809,40	88 435,50	160 101,8	297 976,1	335 122,3
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	18,95	31,41	32,52	29,54	40,23	39,37	48,22	44,52	46,42
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,84	1,65	6,14	5,86	3,73	3,06	3,93	5,53	5,34
Трансфертна залежність за доходами, %	23,38	45,78	48,19	41,92	67,30	64,94	93,12	80,24	86,64
Трансфертна залежність за видатками, %	0,84	1,68	6,54	6,23	3,87	3,15	4,09	5,85	5,64
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	320,30	462,66	581,23	680,02	794,48	1004,79	1451,11	2048,14	2435,37
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	259,61	317,36	392,22	479,16	474,87	609,18	751,38	1136,33	1304,85
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	316,64	459,18	554,42	686,95	805,51	1019,02	1443,41	1960,66	2335,93
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	313,99	451,61	520,40	646,69	775,48	987,87	1386,65	1852,27	2211,17
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	60,69	145,30	189,01	200,87	319,60	395,61	699,72	911,81	1130,52
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	2,65	7,57	34,02	40,26	30,03	31,15	56,76	108,39	124,75
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,093	0,089	0,096	0,095	0,066	0,068	0,066	0,071	0,062

Продовження табл. Ж.20

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,81	0,69	0,67	0,70	0,60	0,61	0,52	0,55	0,54
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,98	0,94	0,94	0,96	0,97	0,96	0,94	0,95
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	1,4378	-1,0151	-0,5079	-0,4836	0,9019	-4,7409	-2,0916	0,9651	0,8238

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.20. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Харківської області

Таблиця Ж.21

Кількісні характеристики фінансової автономії Херсонської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	169 801,2	220 507,6	244 085,3	304 772,0	445 516,7	665 345,1	996 756,9	1 310 987	1 586 607
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	3 546,70	6 263,10	2 090,80	639,20	–	195,60	33 539,20	76 830,60	93 600,20
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	46,03	47,27	45,15	47,06	56,24	59,00	62,47	60,38	61,66
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,98	1,36	0,39	0,10	–	0,02	2,11	3,62	3,71
Трансфертна залежність за доходами, %	85,29	89,63	82,32	88,90	128,50	143,89	166,48	152,37	160,85
Трансфертна залежність за видатками, %	0,99	1,38	0,40	0,10	–	0,02	2,16	3,76	3,86
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	308,00	394,56	462,75	560,41	692,49	995,92	1422,26	2003,58	2449,57
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	166,23	208,06	253,81	296,67	303,05	408,34	533,72	793,90	939,09
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	301,44	388,10	453,78	558,87	690,64	976,95	1414,94	1958,74	2400,40
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	298,48	382,80	451,99	558,31	690,64	976,78	1385,05	1887,84	2311,29
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	141,78	186,49	208,93	263,73	389,44	587,58	888,53	1209,68	1510,49
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	2,96	5,30	1,79	0,55	–	0,17	29,90	70,89	89,11
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,085	0,082	0,091	0,090	0,066	0,071	0,08	0,095	0,081

Продовження табл. Ж.21

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,54	0,53	0,55	0,53	0,44	0,41	0,375	0,396	0,383
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,986	0,996	0,99	—	0,99	0,98	0,964	0,963
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-1,2276	-0,7183	-0,3103	-0,2679	-0,4494	-0,3288	-0,3111	-0,3127	-0,3205

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

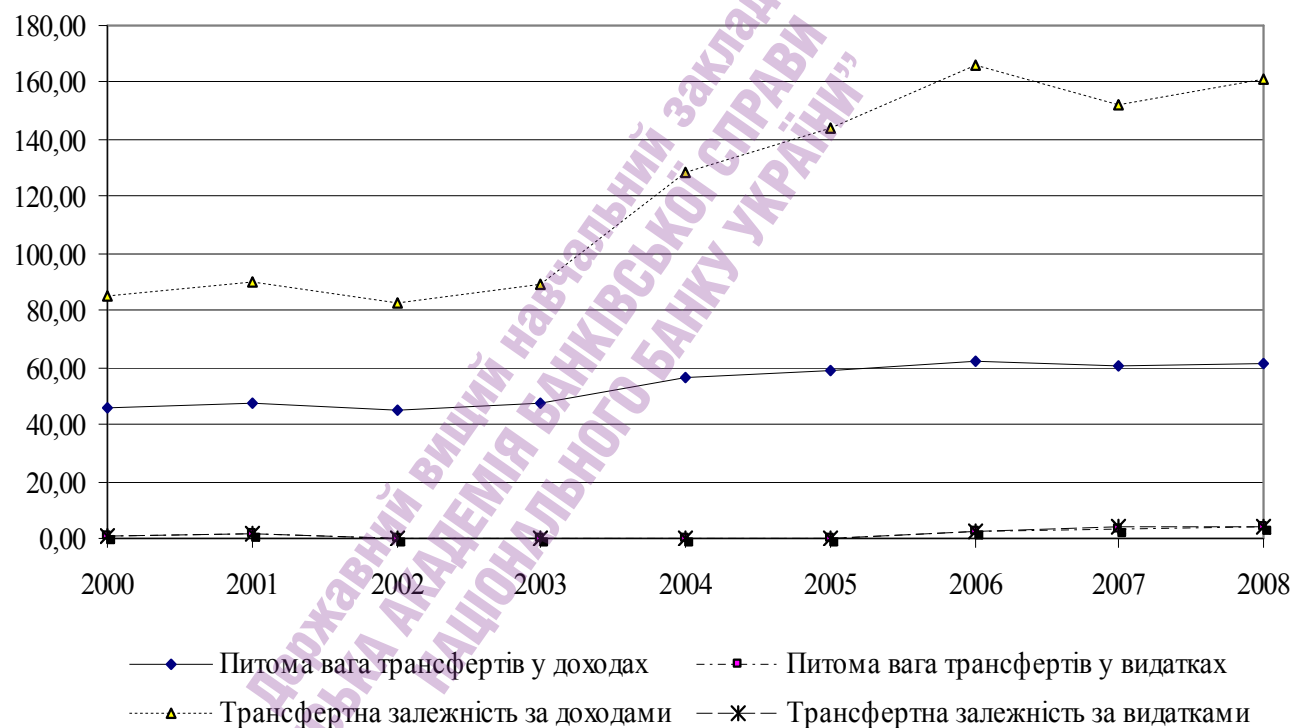

Рис.Ж.21. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Херсонської області

Таблиця Ж.22

Кількісні характеристики фінансової автономії Хмельницької області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	204 497,8	288 649,5	335 657,8	471 801,6	637 466,2	878 348,5	1 317 044	1 721 709	2 061 498
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	3 817,20	4 657,60	7 161,80	5 380,50	4 442,80	8 208,40	61 868,10	85 679,60	114 392
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	49,91	53,23	50,93	54,62	60,95	61,99	65,80	62,69	63,94
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	0,95	0,87	1,10	0,63	0,43	0,59	3,13	3,18	3,61
Трансфертна залежність за доходами, %	99,65	113,83	103,79	120,36	156,07	163,07	192,44	168,01	177,30
Трансфертна залежність за видатками, %	0,96	0,87	1,11	0,63	0,43	0,59	3,23	3,28	3,75
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	282,19	377,10	463,20	613,48	750,00	1026,28	1463,68	2068,63	2491,80
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	141,34	176,36	227,29	278,40	292,89	390,12	500,51	771,84	898,59
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	277,00	374,38	458,37	606,79	744,45	1014,72	1447,48	2031,01	2447,63
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	274,37	371,14	453,34	602,97	741,26	1008,77	1402,23	1966,47	2359,22
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	140,84	200,74	235,91	335,09	457,11	636,16	963,17	1296,80	1593,21
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	2,63	3,24	5,03	3,82	3,19	5,95	45,25	64,53	88,41
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,069	0,070	0,082	0,083	0,064	0,068	0,071	0,083	0,072

Продовження табл. Ж.22

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,50	0,467	0,49	0,45	0,39	0,38	0,34	0,37	0,36
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,991	0,991	0,989	0,994	0,996	0,994	0,968	0,97	0,96
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,8855	-9,6983	-0,7279	-0,6213	-0,9546	-0,5113	-0,3882	-0,3995	-0,3940

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

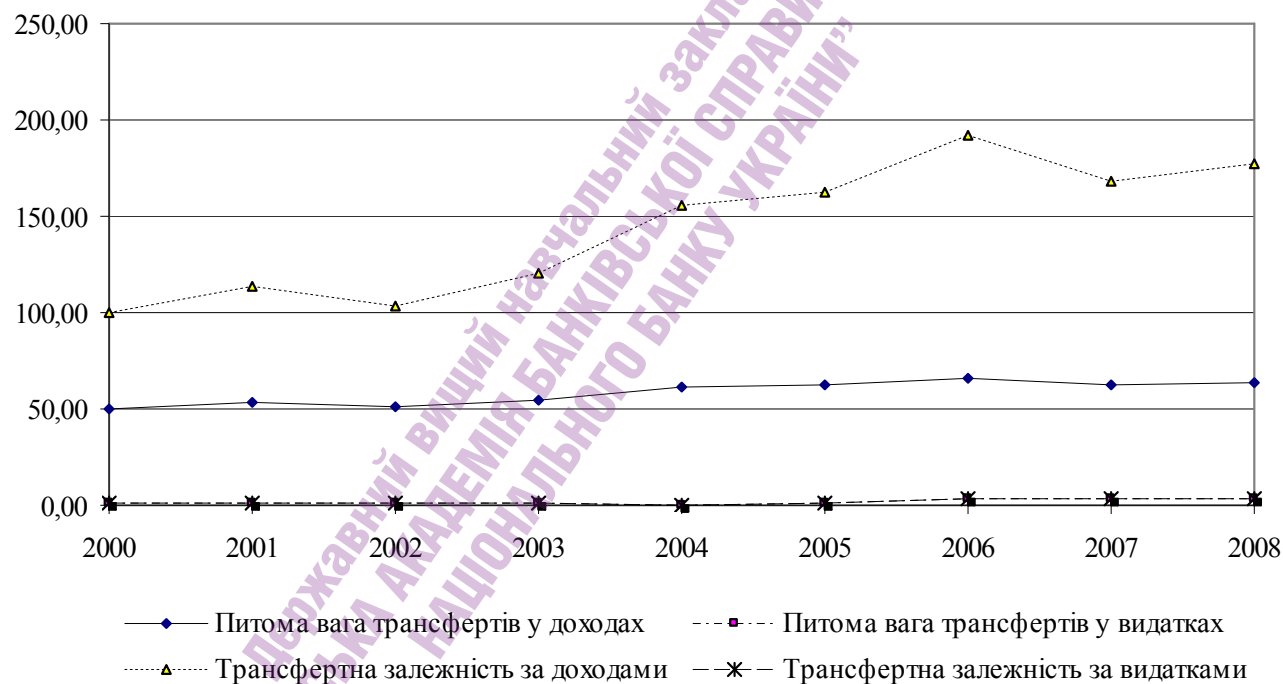

Рис.Ж.22. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Хмельницької області

Кількісні характеристики фінансової автономії Черкаської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	183 240,3	272 667,5	298 440,8	459 914,5	564 043,5	792 684,7	1 417 962	1 561 205	1 988 164
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	6 499,50	7 867,90	23 760,60	19 029,50	10 945,40	116,40	149 233,4	100 008,4	169 152,4
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	41,27	46,60	43,97	50,27	55,25	56,43	63,96	58,48	60,84
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,46	1,35	3,53	2,20	1,06	0,01	6,76	3,78	5,24
Трансфертна залежність за доходами, %	70,26	87,28	78,47	101,09	123,44	129,53	177,44	140,84	155,38
Трансфертна залежність за видатками, %	1,48	1,37	3,66	2,25	1,07	0,01	7,25	3,93	5,53
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	310,87	414,68	486,65	663,17	748,07	1041,02	1661,03	2071,98	2616,41
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	182,59	221,42	272,68	329,79	334,79	453,55	598,69	860,30	1024,52
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	312,15	414,05	481,94	626,21	759,57	1039,94	1653,09	2051,43	2584,69
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	307,60	408,47	464,90	612,42	751,55	1039,85	1541,28	1973,81	2449,25
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	128,28	193,26	213,97	333,38	413,28	587,48	1062,34	1211,68	1591,89
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	4,55	5,58	17,04	13,79	8,02	0,09	111,81	77,62	135,44
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,082	0,087	0,099	0,099	0,069	0,068	0,073	0,081	0,07

Продовження табл. Ж.23

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,59	0,53	0,56	0,50	0,45	0,44	0,36	0,42	0,39
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,985	0,986	0,96	0,98	0,99	0,99	0,93	0,96	0,95
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	1,0216	-0,9495	-0,3888	-0,3742	-0,5683	-0,5740	-0,5468	-0,5004	-0,5663

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

Рис.Ж.23. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Черкаської області

Таблиця Ж.24

Кількісні характеристики фінансової автономії Чернівецької області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	120 749,4	189 000,8	212 838,4	301 527	375 775,3	555 226	895 010,7	1 213 438	1 473 055
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	2 749,30	5 251,30	9 828,00	7 678,10	227,50	1 299,20	36 284,90	107 839,2	125 867,9
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	47,87	53,63	51,75	54,00	58,34	59,52	63,36	64,07	64,67
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,08	1,51	2,40	1,40	0,04	0,14	2,58	5,81	5,62
Трансфертна залежність за доходами, %	91,84	115,64	107,25	117,39	140,02	147,05	172,96	178,35	183,01
Трансфертна залежність за видатками, %	1,10	1,53	2,46	1,42	0,04	0,14	2,65	6,16	5,96
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	271,19	380,86	446,75	609,22	705,49	1025,24	1556,89	2111,26	2566,15
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	141,37	176,62	215,56	280,24	293,93	415,00	570,38	758,48	906,74
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	272,86	375,89	445,30	600,27	702,35	1012,09	1549,41	2070,32	2522,58
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	269,90	370,21	434,62	591,89	702,10	1010,67	1509,42	1950,09	2380,78
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	129,82	204,25	231,18	328,98	411,56	610,24	986,51	1352,78	1659,41
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	2,96	5,67	10,68	8,38	0,25	1,43	39,99	120,22	141,79
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,10	0,09	0,092	0,101	0,082	0,089	0,10	0,101	0,092

Продовження табл. Ж.24

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,52	0,46	0,48	0,46	0,42	0,40	0,36	0,36	0,35
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,99	0,98	0,98	0,99	0,99	0,99	0,97	0,94	0,941
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,2749	-0,3395	-0,2478	-0,2423	-0,2417	-0,2181	-0,2361	-0,2615	-0,2375

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

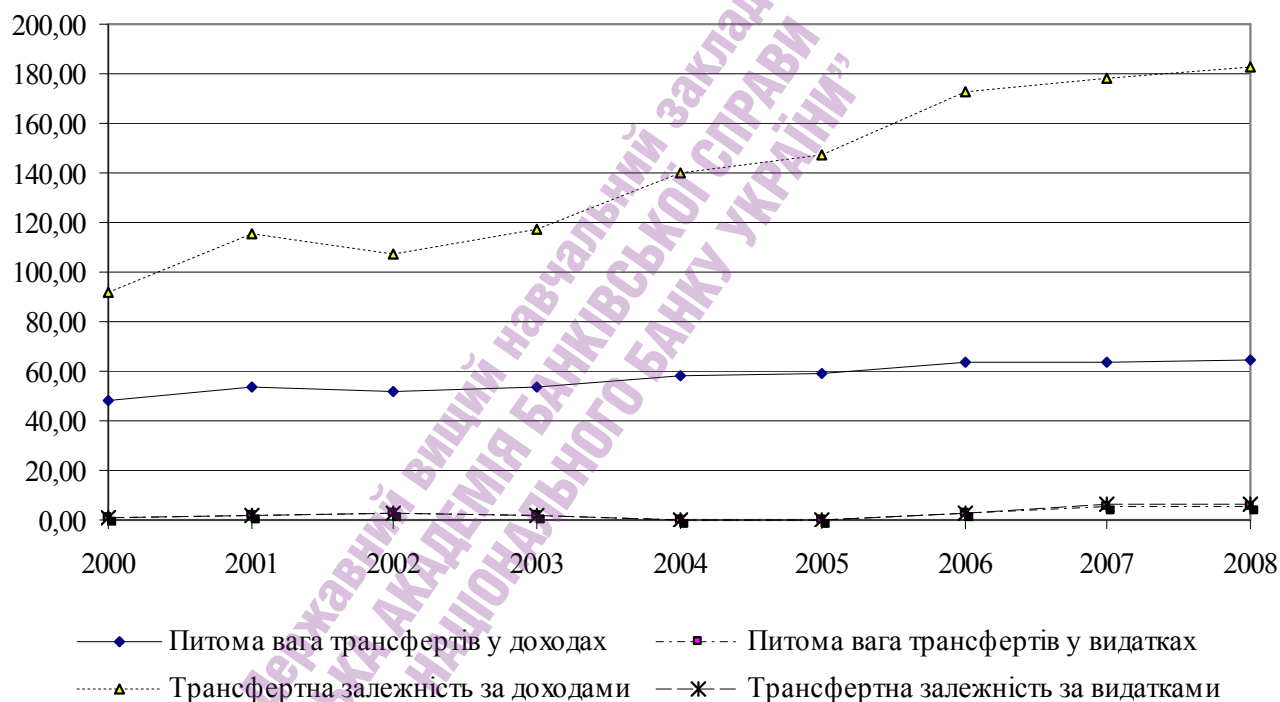

Рис.Ж.24. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Чернівецької області

Кількісні характеристики фінансової автономії Чернігівської області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	217 085,3	269 704	292 741,5	392 797,1	520 557,4	699 910,7	991 334,3	1 379 151	1 614 540
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	6 718,50	7 985,90	17 427,60	13 952,40	9 722,10	1 775,90	35 385,20	68 001,10	80 832,65
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	50,56	50,74	47,73	50,99	59,07	57,76	61,37	60,94	61,38
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,62	1,53	2,86	1,85	1,08	0,15	2,17	3,09	3,15
Трансфертна залежність за доходами, %	102,26	102,99	91,31	104,03	144,34	136,77	158,89	156,00	158,95
Трансфертна залежність за видатками, %	1,64	1,55	2,94	1,89	1,10	0,15	2,22	3,18	3,25
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	337,85	424,01	496,53	633,54	736,03	1028,49	1392,22	2045,23	2478,34
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	167,03	208,88	259,54	310,51	301,24	434,39	537,77	798,93	957,06
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	327,15	416,39	493,69	618,88	749,41	1011,94	1402,37	1991,53	2420,35
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	321,86	410,02	479,59	607,41	741,29	1010,44	1371,87	1930,08	2344,19
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	170,81	215,13	236,99	323,02	434,79	594,10	854,45	1246,29	1521,28
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	5,29	6,37	14,11	11,47	8,12	1,51	30,50	61,45	76,16
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,069	0,076	0,083	0,082	0,058	0,067	0,07	0,076	0,068

Продовження табл. Ж.25

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,494	0,493	0,523	0,49	0,41	0,42	0,39	0,391	0,386
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,984	0,985	0,971	0,981	0,989	0,99	0,978	0,969	0,968
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,5811	-3,8292	-1,0843	-0,9477	-4,6584	-0,7921	-0,4839	-0,7038	-0,7734

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

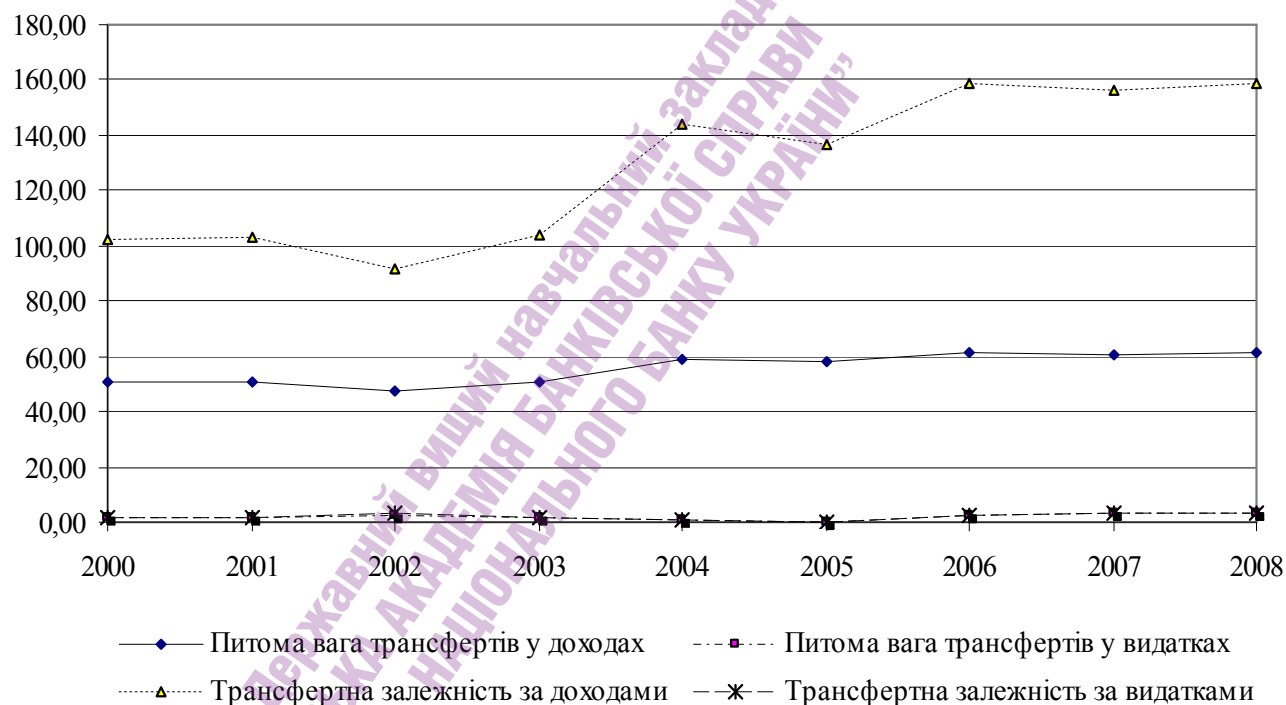

Рис.Ж.25. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для Чернігівської області

Таблиця Ж.26

Кількісні характеристики фінансової автономії міста Києва

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	4 379,40	335 989,2	236 634	336 517,7	534 565	1 479 320	962 192	2 552 759	2 766 572
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	1 235 353	2 200 799	1 713 505	903 244,4	563 794	446 010	897 679	3 842 862	4 009 805
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	0,12	6,77	5,28	7,34	11,09	20,32	10,27	16,21	15,34
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	35,76	43,52	38,79	19,14	10,32	5,94	8,96	23,39	21,44
Трансфертна залежність за доходами, %	0,12	7,26	5,57	7,92	12,48	25,51	11,44	19,34	18,13
Трансфертна залежність за видатками, %	55,67	77,06	63,38	23,66	11,50	6,32	9,84	30,53	27,29
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	1348,70	1899,23	1714,22	1742,45	1816,61	2716,23	3463,83	5759,03	6550,01
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	1347,02	1770,61	1623,78	1614,51	1615,09	2164,21	3108,20	4825,78	5544,93
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	1321,45	1935,88	1688,12	1794,52	2060,02	2800,16	3702,80	6006,10	6795,69
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	848,89	1093,37	1033,23	1451,13	1847,48	2633,73	3371,02	4601,21	5338,94
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	1,68	128,62	90,44	127,94	201,52	552,03	355,62	933,25	1005,09
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	472,56	842,51	654,88	343,39	212,54	166,43	331,78	1404,90	1456,75
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,224	0,148	0,12	0,09	0,07	0,08	0,09	0,10	0,085

Продовження табл. Ж.26

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,998	0,932	0,947	0,927	0,889	0,797	0,897	0,838	0,847
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,642	0,565	0,612	0,809	0,897	0,941	0,910	0,766	0,786
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	0,0015	0,0241	0,0158	0,0169	0,0175	0,0424	0,0246	0,0422	0,0346

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

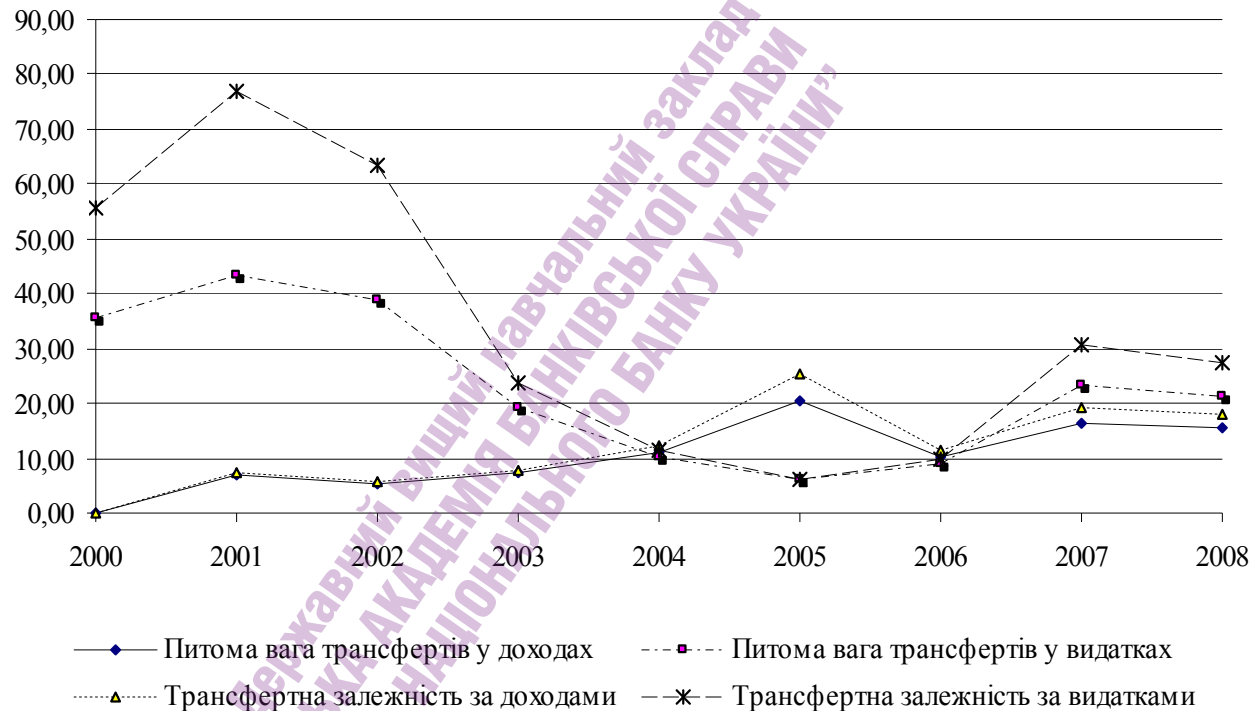

Рис.Ж.26. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для міста Києва

Таблиця Ж.27

Кількісні характеристики фінансової автономії міста Севастополя

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг трансфертів (за доходами), тис. грн.	34 273,30	52 067,00	58 368,70	71 907,10	148 851,4	184 622,6	311 036,7	473 421,9	554 514,5
Обсяг трансфертів (за видатками), тис. грн.	3 231,00	1 316,40	–	–	–	997,90	2 191,00	76 456,70	77 552,20
Фінансова залежність за доходами (питома вага трансфертів у доходах бюджету), %	22,82	26,82	23,20	23,11	39,46	40,31	45,61	45,93	46,87
Фінансова залежність за видатками (питома вага трансфертів у видатках бюджету), %	1,94	0,68	–	–	–	0,21	0,33	7,68	6,81
Трансфертна залежність за доходами, %	29,56	36,66	30,21	30,06	65,19	67,53	83,87	84,96	88,23
Трансфертна залежність за видатками, %	1,97	0,69	–	–	–	0,21	0,33	8,31	7,30
Доходи бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	390,05	509,14	663,72	822,09	996,54	1209,00	1798,48	2760,08	3217,94
Доходи бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	301,05	372,57	509,71	632,08	603,28	721,67	978,13	1492,26	1709,58
Видатки бюджету на 1 особу (з трансфертами), грн.	433,44	506,51	600,40	850,33	1001,05	1244,01	1755,22	2667,63	3099,41
Видатки бюджету на 1 особу (без трансфертів), грн.	425,05	503,06	600,40	850,33	1001,05	1241,38	1749,44	2462,88	2888,46
Трансферти на 1 особу (за доходами), грн.	89,00	136,57	154,01	190,00	393,27	487,32	820,35	1267,82	1508,36
Трансферти на 1 особу (за видатками), грн.	8,39	3,45	–	–	–	2,63	5,78	204,75	210,95
Коефіцієнт утримування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті	0,18	0,12	0,14	0,139	0,103	0,097	0,09	0,113	0,095

Продовження табл. Ж.27

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за доходами	0,77	0,73	0,77	0,76	0,61	0,596	0,544	0,541	0,531
Ступінь фінансової автономії органів місцевого самоврядування за видатками	0,98	0,99	–	–	–	0,998	0,997	0,923	0,932
Компенсаторне значення міжбюджетних трансфертів	-0,0677	-0,1802	-0,1527	-0,1488	-0,3069	-0,2231	-0,4144	-0,5156	-0,5557

Примітка. За 2008 рік розрахунки проведено автором за попередніми статистичними даними.

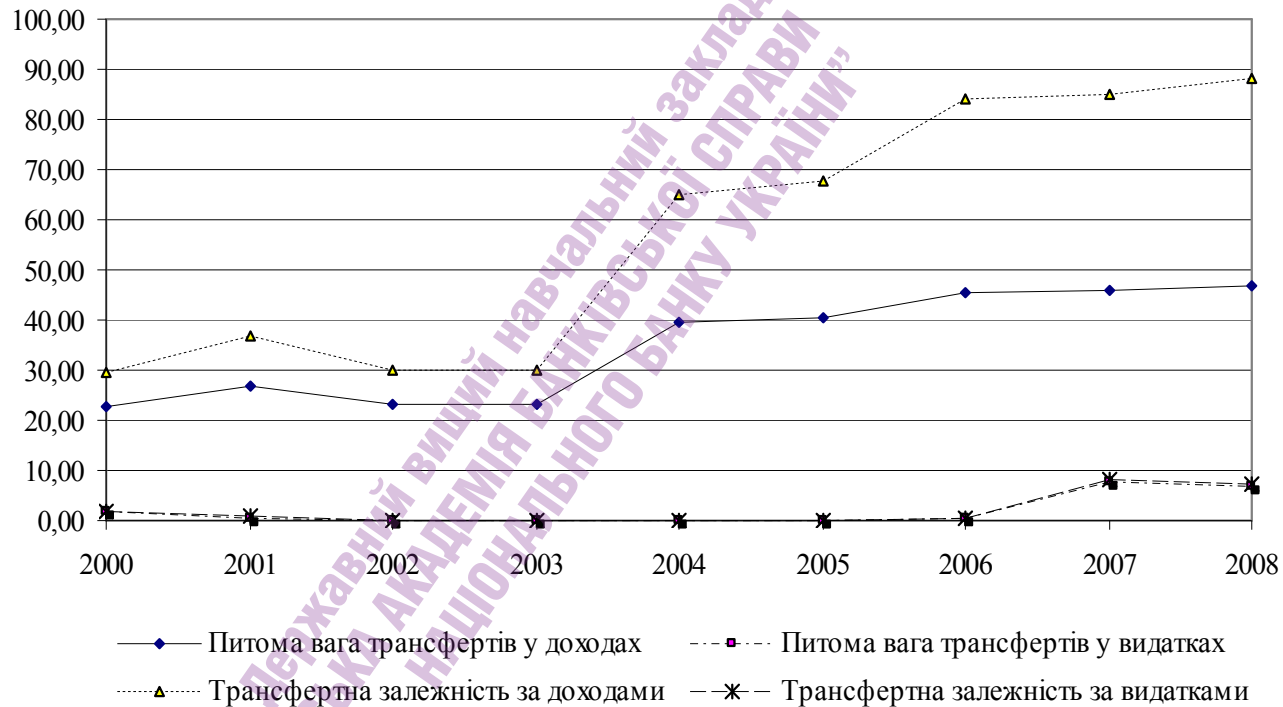

Рис.Ж.27. Динаміка показників оцінки рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування для міста Севастополя

Додаток 3

Оцінка вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії

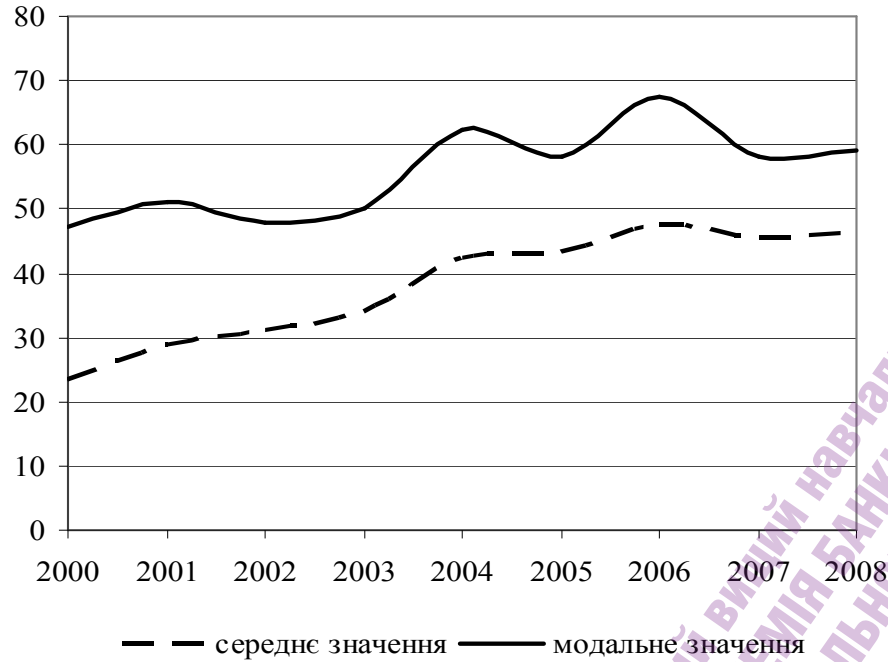

Рис.3.1. Порівняльна динаміка модального і середнього значення фіскальної (фінансової) залежності місцевих органів влади за доходами (за генеральною сукупністю адміністративно-територіальних одиниць України)

Рис.3.2. Порівняльна динаміка модального і середнього значення фіскальної (фінансової) залежності місцевих органів влади за видатками (за генеральною сукупністю адміністративно-територіальних одиниць України)

Рис.3.3. Порівняльна динаміка модального і середнього значення трансфертної залежності місцевих органів влади за доходами (за генеральною сукупністю адміністративно-територіальних одиниць України)

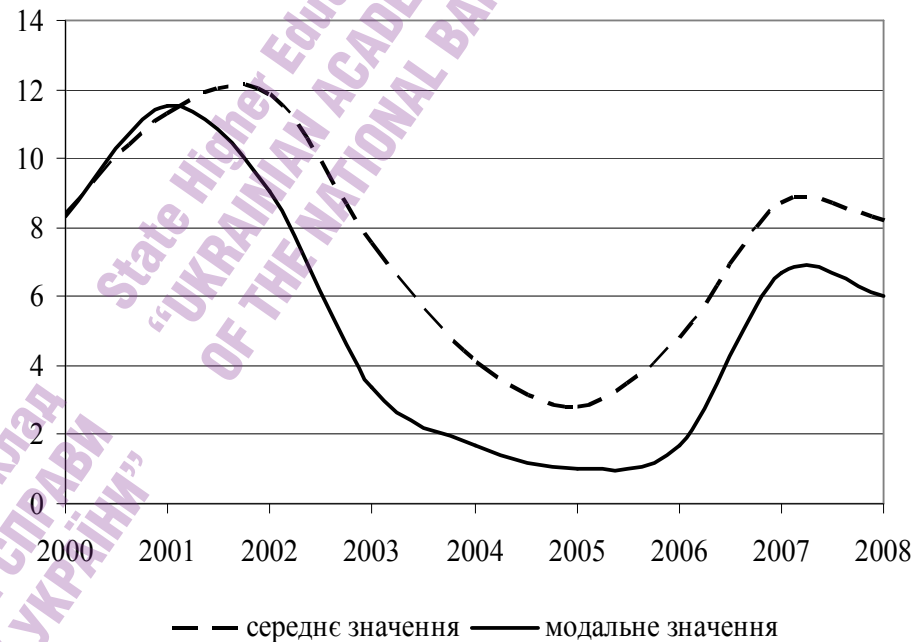

Рис.3.4. Порівняльна динаміка модального і середнього значення трансфертної залежності місцевих органів влади за видатками (за генеральною сукупністю адміністративно-територіальних одиниць України)

Рис.3.5 – Порівняльна динаміка модального і середнього значення коефіцієнта компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів (за генеральною сукупністю адміністративно-територіальних одиниць України)

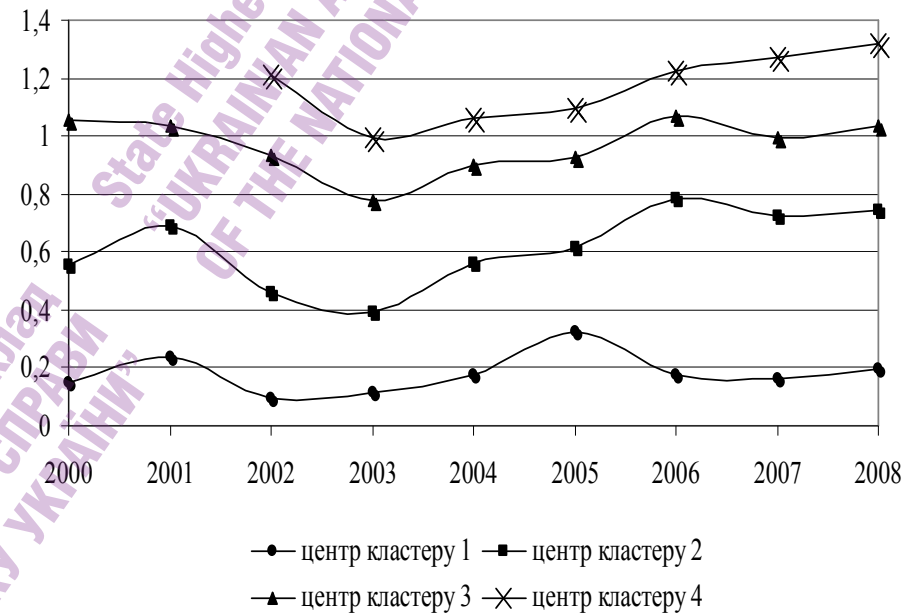

Рис.3.6. Динаміка центрів кластерів адміністративно-територіальних одиниць за вмотивованістю відповідних їм органів місцевого самоврядування до фінансової автономії за доходами

Таблиця 3.1

Динаміка коефіцієнтів вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України, розрахованих за показником фіскальної залежності за доходами

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Автономна Республіка Крим	0,0403	0,0778	0,4501	0,5854	0,6523	0,7329	0,7157	0,8492	0,8584
Вінницька	0,9974	0,9619	1,0932	1,0707	1,0016	1,0731	0,9533	1,0717	1,0678
Волинська	1,1111	1,0745	1,1431	1,1367	1,0322	1,1171	1,0043	1,1063	1,1092
Дніпропетровська	0,0772	0,3194	0,4214	0,4215	0,4956	0,5123	0,6112	0,5671	0,613
Донецька	0,1586	0,3148	0,3625	0,3963	0,5219	0,5189	0,6038	0,6519	0,673
Житомирська	1,1913	1,0532	1,1145	1,1191	1,0176	1,0415	0,9451	1,0537	1,047
Закарпатська	1,036	1,107	1,2316	1,1377	1,0465	1,0823	0,9966	1,1217	1,1175
Запорізька	0,2546	0,276	0,449	0,4579	0,4764	0,6424	0,6181	0,7733	0,7862
Івано-Франківська	1,1078	1,1333	1,1054	1,0993	0,9699	1,081	0,9538	1,062	1,0648
Київська	0,646	0,8592	0,9393	0,8817	0,7843	0,7605	0,735	0,7786	0,7798
Кіровоградська	1,0322	0,964	0,978	0,9987	0,9704	1,0053	0,9169	1,0493	1,0417
Луганська	0,6101	0,706	0,6965	0,6887	0,7478	0,7377	0,7299	0,8258	0,8255
Львівська	0,8746	0,8631	0,9337	0,9061	0,7915	0,8903	0,8292	0,9243	0,9356
Миколаївська	0,6476	0,6687	0,6813	0,7268	0,7036	0,832	0,785	0,9007	0,9155
Одеська	0,1931	0,3104	0,5796	0,5751	0,6092	0,6664	0,6082	0,7098	0,7083
Полтавська	0,5241	0,6443	0,7134	0,7071	0,7079	0,7518	0,7152	0,8047	0,8093
Рівненська	1,1677	1,1269	1,0485	1,0725	0,9662	1,0352	0,9243	1,0448	1,0409
Сумська	0,9467	0,7542	0,8397	0,883	0,813	0,9207	0,843	0,9691	0,9744
Тернопільська	1,272	1,2515	1,2426	1,2328	1,0632	1,1773	1,0652	1,1968	1,2017
Харківська	0,4	0,6148	0,6811	0,5885	0,6461	0,6776	0,7152	0,765	0,7873
Херсонська	0,9719	0,9253	0,9456	0,9376	0,9032	1,0153	0,9267	1,0375	1,0458
Хмельницька	1,0538	1,0421	1,0666	1,0882	0,9789	1,0667	0,9761	1,0773	1,0844
Черкаська	0,8712	0,9123	0,9208	1,0015	0,8873	0,9711	0,9487	1,0049	1,0319
Чернівецька	1,0107	1,0498	1,0838	1,0759	0,9369	1,0243	0,9399	1,1011	1,0967
Чернігівська	1,0675	0,9932	0,9996	1,0158	0,9487	0,9941	0,9103	1,0472	1,0411
Київ	0,0026	0,1326	0,1105	0,1463	0,1782	0,3497	0,1523	0,2785	0,2603
Севастополь	0,4817	0,5251	0,486	0,4605	0,6338	0,6937	0,6766	0,7894	0,795

Таблиця 3.2

Динаміка коефіцієнтів вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України, розрахованих за показником фіскальної залежності за видатками

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Автономна Республіка Крим	0,2475	0,4496	0,5575	1,2327	0,8172	1,3912	1,6522	1,1778	1,2312
Вінницька	0,2026	0,2101	0,3608	0,4018	0,2928	0,5675	2,2658	0,7445	0,8909
Волинська	0,2962	0,2209	0,0745	0	0	0,0215	2,1057	0,6326	0,7829
Дніпропетровська	0,2676	0,483	2,1059	4,085	4,3849	5,8542	5,336	1,1185	1,3465
Донецька	0,0819	0,0926	1,7835	3,5986	3,7496	5,7815	3,1747	1,6124	1,6132
Житомирська	0,2631	0,1463	0	0	0,3212	0,0598	1,3949	0,4872	0,57
Закарпатська	0,2095	0,1621	0,4182	0,7166	0,6623	0,6833	1,8097	0,538	0,6394
Запорізька	0,3849	0,3203	2,2408	5,4985	7	6,9476	3,7762	1,172	1,11
Івано-Франківська	0,2819	0,1924	0,1137	0,286	0,0141	0,172	1,6199	0,4685	0,5843
Київська	0,3626	0,467	0,4578	0,7753	0,8539	1,3147	2,0816	1,1445	1,2202
Кіровоградська	0,2834	0,2832	0,1088	0,2302	0,2398	0,4615	1,3791	0,5681	0,6534
Луганська	0,1508	0,1447	0,3936	0,6369	0,4311	0,9061	1,1985	0,853	0,889
Львівська	0,1217	0,1445	0,8198	1,3936	1,6218	1,7919	2,8416	0,7982	0,9354
Миколаївська	0,1738	0,1466	1,1304	2,3042	2,9422	1,0812	1,2595	0,5348	0,469
Одеська	0,1801	0,1925	1,6449	3,5904	3,2322	2,6573	2,4609	0,9737	0,9884
Полтавська	0,1828	0,1672	1,5456	2,969	3,4079	3,4385	2,4878	0,8832	0,8936
Рівненська	0,3084	0,2773	0,3394	0,4183	0,5142	0,8693	1,7339	0,5821	0,682
Сумська	0,5707	0,3356	0,5179	1,1845	1,3451	1,113	1,3008	0,6396	0,6535
Тернопільська	0,2476	0,1678	0,0804	0	0	0,0099	1,6849	0,598	0,7134
Харківська	0,1521	0,2442	1,1071	2,1439	2,4906	3,2214	2,5173	0,99	1,0429
Херсонська	0,1788	0,2021	0,0712	0,0362	0	0,0186	1,3525	0,6482	0,7249
Хмельницька	0,1727	0,1281	0,1981	0,2304	0,2859	0,6174	2,0008	0,569	0,7053
Черкаська	0,2653	0,1994	0,6378	0,8058	0,7054	0,0087	4,3294	0,6776	1,0232
Чернівецька	0,1972	0,2236	0,4326	0,5105	0,0237	0,1487	1,6523	1,0399	1,0976
Чернігівська	0,2941	0,2265	0,5157	0,6782	0,7239	0,157	1,3921	0,5526	0,6145
Київ	6,5085	6,4443	7	7	6,8926	6,2629	5,7355	4,189	4,186
Севастополь	0,3523	0,1009	0	0	0	0,2231	0,2107	1,3745	1,3291

Таблиця 3.3

Динаміка коефіцієнтів вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України, розрахованих за показником компенсаторного значення міжбюджетних трансфертів

АТО	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Автономна Республіка Крим	-0,0115	0,05082	0,243	0,45282	0,25828	2,3973	0,4757	1,108	0,9569
Вінницька	0,6317	-1,5521	3,6134	2,1911	0,87045	5,3956	0,8242	1,394	1,2339
Волинська	0,6391	-1,5868	7,6152	2,28476	2,89148	9,1583	1,09	1,9812	1,626
Дніпропетровська	0,0333	-1,4073	1,6954	1,89047	-0,4368	-3,779	-0,87	-0,5973	-0,5294
Донецька	4,7523	-1,4304	1,323	1,87706	-0,2248	-3,498	-0,973	-1,1942	-0,7441
Житомирська	4,6214	1,13436	0,9354	1,16014	0,6136	3,9504	0,6644	1,1795	1,0433
Закарпатська	-0,4239	0,77052	0,7322	0,85037	0,32547	2,589	0,5134	0,9565	0,7611
Запорізька	0,1114	0,29154	0,3634	0,45414	-5,8231	-12,46	-4,737	-2,0113	-1,5462
Івано-Франківська	-2,3239	1,43233	0,9903	1,23433	0,51184	4,1812	0,6363	1,0611	0,9148
Київська	0,3508	1,76851	0,8122	0,87926	0,95383	4,9168	0,939	3,8965	2,8079
Кіровоградська	-0,8673	-33,191	1,4779	1,54204	1,42522	5,7572	0,8375	1,4535	1,5295
Луганська	-0,2331	0,30497	0,2851	0,35545	0,28445	2,6763	0,6016	1,736	1,9673
Львівська	-0,822	0,77145	0,7146	0,94442	0,42808	2,9347	0,6001	1,1833	1,0055
Миколаївська	-0,641	0,6189	0,4172	0,57256	0,92993	4,525	0,9187	1,8236	1,9821
Одеська	-11,12	-0,7932	2,3618	3,04043	-1,3797	7,305	1,061	5,2542	4,5054
Полтавська	0,101	-0,5516	-0,8042	-2,6728	-0,1711	-2,014	-0,513	-0,8456	-0,5894
Рівненська	3,09	2,16592	0,8325	0,93377	0,39188	3,4459	0,6559	1,1358	0,8982
Сумська	0,5722	-8,4594	1,707	1,14274	0,53376	3,7895	0,6285	1,4227	1,219
Тернопільська	-12,758	2,216	1,2548	1,27531	0,39953	3,4265	0,657	1,1733	0,948
Харківська	1,4085	2,09276	1,2494	1,5121	-0,9275	50,369	4,1873	-3,2542	-2,5054
Херсонська	-1,2025	1,48087	0,7635	0,83756	0,46217	3,4931	0,6228	1,0545	0,9748
Хмельницька	0,8674	19,9947	1,7907	1,94251	0,98168	5,4319	0,7771	1,347	1,1982
Черкаська	1,0008	1,95766	0,9565	1,16994	0,58439	6,0982	1,0946	1,6873	1,7223
Чернівецька	-0,2693	0,69992	0,6096	0,75754	0,24854	2,3167	0,4727	0,8816	0,7224
Чернігівська	0,5692	7,89448	2,6676	2,9632	4,79063	8,4156	0,9687	2,373	2,3521
Київ	0,0014	-0,0496	-0,0388	-0,0529	-0,018	-0,451	-0,049	-0,1425	-0,1054
Севастополь	-0,0664	0,3716	0,3756	0,46537	0,31566	2,3701	0,8296	1,7385	1,6902

Таблиця 3.4

Оптимальні значення вмотивованості органів місцевого самоврядування до фінансової автономії

АТО	по фіскальній залежності за доходами	по фіскальній залежності за видатками	по компенсаторному значенню міжбюджетних трансфертів
Автономна Республіка Крим	0,95	1,23	1,05
Вінницька	1,04	1,05	1,99
Волинська	1,07	0,92	3,21
Дніпропетровська	0,94	2,93	-0,89
Донецька	0,71	2,81	-1,31
Житомирська	1,03	0,50	1,23
Закарпатська	1,09	0,94	1,06
Запорізька	0,62	3,41	-4,35
Івано-Франківська	1,01	0,61	1,55
Київська	0,78	1,25	2,78
Кіровоградська	1,02	0,69	2,63
Луганська	0,74	1,07	1,56
Львівська	0,98	1,74	1,29
Миколаївська	1,07	1,16	2,03
Одеська	0,58	2,03	4,57
Полтавська	0,79	2,11	-0,99
Рівненська	0,97	1,04	1,16
Сумська	0,99	0,98	1,65
Тернопільська	1,18	0,63	2,04
Харківська	0,67	2,08	6,97
Херсонська	1,05	0,51	1,35
Хмельницька	1,08	0,92	1,61
Черкаська	0,93	1,48	2,11
Чернівецька	1,13	0,97	0,96
Чернігівська	0,98	0,52	3,36
м. Київ	0,24	4,2	-0,15
м. Севастополь	0,82	0,98	1,48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев С. С. Общая теория права. В 2-х томах / С. С. Алексеев. – М. : Юрид.лит., 1982. – Т. 2. – 1982. – 360 с.
2. Аранчій В. І. Фінанси підприємств: навч. посіб. / В. І. Аранчій. – К. : ВД “Професіонал”, 2004. – 304 с.
3. Арзамасов Ю. Г. Нормотворческая компетенция министерств и ведомств в обеспечении конституционных прав граждан / Ю. Г. Арзамасов // Юрист. – 1997. – № 1. – С. 8–14.
4. Артеменко В. Б. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. Б. Артеменко // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 90–97.
5. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 54–59.
6. Базилевич В. Д. Державні фінанси: навч. посіб. / Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
7. Балацкий О. Ф. Теоретические проблемы оценки экономического потенциала региона, компании, предприятия / О. Ф. Балацкий // Вісник Сумського державного університету. – 2004. – № 9. – С. 84 – 95. – (Серія : “Економіка”).
8. Бахрах Д. Н. Административное право: Часть общая: учебник / Д. Н. Бахрах. – М. : БЕК, 1993. – 301 с.
9. Бечко П. К. Місцеві фінанси: навч. посіб. / П. К. Бечко, О. В. Ролінський. – К. : Центр учбової літератури. – 2007. – 192 с.
10. Бойко С. О. Фінансовий механізм стимулювання регіонального розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / С. О. Бойко. – Суми, 2001. – 18 с.
11. Бойцун Н. Є. Адаптація європейського досвіду управління місцевими фінансами в Україні / Н. Є. Бойцун // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 6–11.

12. Большой юридический словарь / [Додонов В. Н., Ермаков В. Д., Крылова М. А. и др.]; под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 790 с. – (Б-ка слов : “ИНФРА–М”).

13. Бондарук Т. Г. Реформування місцевого оподаткування в Україні / Т. Г. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 213-221.

14. Бондарук Т. Фінансова політика забезпечення ефективності видатків місцевих бюджетів / Таїсія Бондарук // Економіст. – 2007. – № 4. – С. 30-33.

15. Борденюк В. Місцеве самоврядування в механізмі держави: конституційно-правовий аспект / Василь Борденюк // Право України. – 2003. – № 4. – С. 12-17.

16. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.

17. Братута О. Загальна характеристика та оцінка нормативно-законодавчої бази системи регулювання регіонального розвитку в Україні / Олексій Братута // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 7-13.

18. Бречко О. В. Фінансовий механізм державного регулювання економіки регіону (на прикладі Тернопільської області): дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Бречко Олександр Володимирович. – Київський національний економічний університет. – К., 2004. – 254 с.

19. Бюджет України за 2000 рік : статистичний збірник. – К. : Міністерство фінансів України, 2001. – 317 с.

20. Бюджет України за 2002 рік : статистичний збірник. – К. : Міністерство фінансів України, 2003. – 265 с.

21. Бюджет України за 2005 рік : статистичний збірник. – К. : Міністерство фінансів України, 2006. – 292 с.

22. Бюджет України за 2007 рік : статистичний збірник. – К. : Міністерство фінансів України, 2008. – 295 с.

23. Бюджетна система : навч.-метод. посібник для самоствивч. дисц. / [В. М. Опарін, В. І. Малько, С. Я. Кондратюк, Г. Б. Коломієць.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 336 с.

24. Бюджетна система України : навч. посіб. / [С. І. Юрій, Й. М. Бескид, В. Г. Дем'янишин та ін.]. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.

25. Бюджетний кодекс України : прийнятий 21.06.2001 р. № 2542-III : за станом на 02.03.2009 р. / Верховна Рада України. – Офіційн. текст. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>.

26. Бюджетний менеджмент : підручник / [Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.

27. Варга С. І. Фінансові ресурси місцевого самоврядування : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд економ. наук : спец. 08.04.01 – “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / С. І. Варга. – Київ, 2001. – 19 с.

28. Василенко Л. І. Місцеві фінанси та фінансова незалежність / Л. І. Василенко, П. С. Бабич // Фінанси України. – 1998. – № 8. – С. 112-117.

29. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник / О. Д. Василик – [4-е вид., доп.]. – К.: НІОС, 2003. – 416 с.

30. Васильєва Н. Роль місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування / Наталія Васильєва // Управління сучасним містом. – 2004. – № 10–12 (16). – С. 306–310.

31. Васильєва О. Удосконалення бюджетного законодавства в процесі реформування адміністративно-територіального устрою України / О. Васильєва // Управління сучасним містом. – 2006. – № 1-2 / 1-6. – С. 137-143.

32. Вербицький І. С. Концептуальні засади стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону / І. С. Вербицький // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8. – С. 157-165.

33. Воробйов Ю. М. Фінансовий механізм у системі управління підприємством / Ю. М. Воробйов // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка : збірник наукових праць. Випуск 71. – К., 2004. – С.7. – (Серія : “Економіка”).

34. Герчаківський С. Д. Місцеве оподаткування в Україні: традиції, реалії та напрями удосконалення / С. Д. Герчаківський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 44-49.

35. Гончаренко О. В. Міжбюджетні відносини в контексті нових підходів до регіональної політики / О. В. Гончаренко // Формування ринкових відносин в Україні – 2005. – № 12. – С. 47-51.

36. Господарський кодекс України : прийнятий 16.01.2003 р. № 436-IV : за станом на 09.02.2009 р. / Верховна Рада України. – Офіційн. текст. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

37. Гречана С. І. Деякі проблеми формування регіональних бюджетів / С. І. Гречана // Економіка та право. – 2005. – № 3. – С. 115-118.

38. Гришанова О. А. Регулирующие доходы бюджетов субъектов федерации и их статус в новой редакции Бюджетного кодекса Российской Федерации / О. А. Гришанова // Финансы и кредит. – 2004. – № 28. – С. 32–33.

39. Гушта О. В. Порядок формування та використання коштів місцевих бюджетів / О. В. Гушта // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 10-15.

40. Дацій О. І. Регіональні фінанси та ресурси як економічні категорії / О. І. Дацій // Економіка та держава. – 2005. – № 9. – С. 12-15.

41. Двоєносенко С. Проблеми децентралізації управління розвитком у взаємозв'язку з фінансовою стійкістю регіонів / Сергій Двоєносенко // Управління сучасним містом. – 2004. – № 10-12. – С. 143-152.

42. Дегтяренко З. Досвід наповнювання місцевих бюджетів / Зінаїда Дегтяренко // Казна: Всеукраїнське видання. Засн.: управління Державного казначейства України: Дніпропетровськ, 2007. – № 4/5. – С. 28-32.

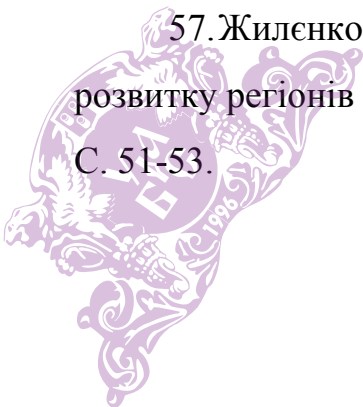
43. Дем'янишин В. Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів / В. Г. Дем'янишин // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 11. – С. 3-11.

44. Демиденко Л. М. Роль місцевих податків у формуванні доходів бюджетів органів місцевого самоврядування / Л. М. Демиденко // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка : збірник наукових праць. Випуск 70. – К., 2004. – С. 21-23. – (Серія : “Економіка”).

45. Державні фінанси : Теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі / пер. з англ. за ред. Ю. Немеца. – К. : Основи, 1998. – 542 с.

46. Джабраїлов Р. А. Правове забезпечення формування місцевого бюджету як складової комунальної власності / Р. А. Джабраїлов // Економіка та право. – 2005. – № 2. – С. 131-138.

47. Драбик Н. М. До поняття про сутність місцевого бюджету і його класифікаційні ознаки / Н. М. Драбик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 11. – С. 29-32.
48. Дроздовська О. С. Теоретичні засади фінансової децентралізації / О. С. Дроздовська // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 19-25.
49. Дульшиков Ю. С. Региональная политика и управление / Ю. С. Дульшиков. – Изд-во РАГС, 2001. – 257 с.
50. Егоров Ф. А. Правовые аспекты формирования финансовой и экономической основы местного самоуправления в Российской Федерации / Ф. А. Егоров // Финансовое право. – 2005. – № 5. – С. 5-9.
51. Європейська соціальна Хартія : прийнята 03.05.1996 № ETS N 163 : за станом на 14.09.2006 р. / Верховна Рада України. – Офіційн. текст. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062
52. Європейська хартія місцевого самоврядування : прийнята 15.10.1985 : за станом на 15.07.1997 р. / Верховна Рада України. – Офіційн. текст. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036
53. Єпіфанов А. О. Бюджет і фінансова політика України : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало, І. І. Д'яконова. – К. : Наукова думка, 1997. – 304 с.
54. Єпіфанов А. О. Регіональна економіка: навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало. – К.: Наукова думка, 1999. – 344 с.
55. Єпіфанов А. О. Управління регіоном : навч. посіб. / Єпіфанов А. О., Мінченко М. В., Дадашев Б. А. ; за заг. ред. А. О. Єпіфанова. - Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. - 361 с.
56. Жемеренко Є. В. Використання коштів місцевих бюджетів України / Є. В. Жемеренко // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 12-18.
57. Жилєнкова М. М. Система показників оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України / М. М. Жилєнкова // Статистика України. – 2005. – № 4. – С. 51-53.

58. Зайчикова В. В. Прогнозування доходів місцевих бюджетів у процесі міжбюджетного регулювання / В. В. Зайчикова // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 69-81.

59. Зайчикова В. В. Фінансова регіональна політика держави / В. В. Зайчикова // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 29-35.

60. Засади формування бюджетної політики держави : наук. монографія / [Єрмошенко М. М., Єрохін С. А., Чередніченко Ю. В. та ін.] ; за наук. ред. М. М. Єрмошенка. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.

61. Захожай К. В. Методологічні засади інформаційного забезпечення місцевих бюджетів / К. В. Захожай // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 40-42.

62. Иванов В. В. Проблемы управления региональными финансовыми ресурсами / В. В. Иванов, А. Д. Спиваков // Финансы и кредит. – 2001. – № 10. – С. 13-16.

63. Іваненко В. О. Місце та роль місцевих податків і зборів у забезпеченні місцевого самоврядування / В. О. Іваненко // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 32-34.

64. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України [історія, теорія, практика] : монографія / О. П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с.

65. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : навч. посіб. / Ольга Павлівна Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2004. – 192 с.

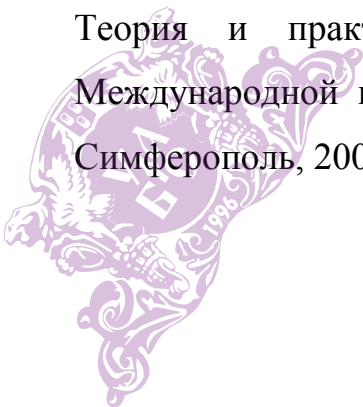
66. Кириленко О. П. Фінанси [теорія і вітчизняна практика] : навч. посібн. / Ольга Павлівна Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2002. – 212 с.

67. Кириленко О. П. Фінансова незалежність місцевого самоврядування / О. П. Кириленко // Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 34-39.

68. Кліяненко Б. Використання моделі німецького бюджетного федералізму в Україні / Б. Кліяненко, С. Гречана // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 48-57.

69. Кобилецька О. П. Місцевий бюджет – фінансова база місцевого самоврядування / О. П. Кобилецька // Південноукраїнський правничий часопис. – 2006. – № 3. – С. 124-127.

- 70.Кобильнік Д. Місцеві фінансові ресурси / Дмитро Кобильнік // Вісник прокуратури – 2007. – № 9. – С. 85-90.
- 71.Коваленко Г. А. Межбюджетные отношения в РФ: проблема самостоятельности регионов / Г. А. Коваленко // Вестник Московского университета : сборник научных трудов. – 2002. – № 2. – С. 89-103. – (Серия : “Экономика”).
- 72.Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму / О. М. Ковалюк // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 51-59.
- 73.Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України [проблеми теорії і практики] : монографія / О. М. Ковалюк. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 396 с.
- 74.Ковальчук С. В. Фінанси : навч. посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : “Новий Світ – 2000”, 2006. – 568 с.
- 75.Кодацкий В. П. Проблемы формирования местных бюджетов / В. П. Кодацкий // Економіка, Фінанси, Право. – 2005. – № 2. – С. 10-15.
- 76.Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року № 254к/96-ВР : за станом на 28.04.2009 р. / Верховна Рада України. – Офіційн. текст. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
- 77.Концепція реформування місцевих бюджетів : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 308 / Міністерство фінансів України. – Офіційн. текст. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=73747&cat_id=53608.
- 78.Корнеев М. В. Взаємозв'язок фінансової автономії органів місцевого самоврядування та соціально-економічного розвитку територій / М. В. Корнеев // Теория и практика экономики и предпринимательства : материалы VI Международной научно-практической конференции (Алушта, 4-6 мая 2009 г.). – Симферополь, 2009. – С. 71–72.

79. Корнєєв М. В. Вплив рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування на економічний розвиток території / М. В. Корнєєв // Наука й економіка. – 2009. – Вип. 2 (14). – С. 34-39.

80. Корнєєв М. В. Диференціація територіально-адміністративних утворень України за рівнем фінансової автономії / М. В. Корнєєв // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України. – Львів : НЛТУ України, 2008. – Випуск 18.10. – С. 218 – 224.

81. Корнєєв М. В. Методичне забезпечення інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів / М. В. Корнєєв // Теорія і практика сучасної економіки : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (Черкаси, 24-26 вересня 2008 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – С. 66–69.

82. Корнєєв М. В. Модифікація схильності до фінансової автономії в умовах сучасної фінансової кризи / М. В. Корнєєв // Функціонування євро регіонів в умовах трансформаційної економіки : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 травня 2009 р.). – Чернівці, 2009. – С. 243–244.

83. Корнєєв М. В. Напрями поліпшення рівня фінансової автономії територій / М. В. Корнєєв // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Випуск 23. У 3 ч. Ч. III. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – С. 101–104. – (Серія : “Економічні науки”).

84. Корнєєв М. В. Необхідність реформування системи управління фінансовими ресурсами регіону / М. В. Корнєєв // Фінанси, грошовий обіг і кредит в підвищенні добробуту населення України : матеріали науково-практичної конференції (16-18 травня 2008 р.). – Сімферополь : НАПКБ, 2008. – С. 71–72.

85. Корнєєв М. В. Основні властивості та форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування / М. В. Корнєєв // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів : проблеми науки та практики : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (21-23 травня 2009 р.). – Харків : ВД Інжек, 2009. – С. 260–263.

86. Корнєєв М. В. Оцінка рівня фінансової автономії території та напрями її підвищення / М. В. Корнєєв // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник

наукових праць. Випуск 244. В 5 т. Т. III. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 684–693.

87. Корнєєв М. В. Проблеми фінансової автономії місцевих бюджетів та шляхи їх вирішення / М. В. Корнєєв, М. В. Улановський // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 жовтня 2008 р.) : В 8 т. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – Т. 1. – С. 46 – 48.

88. Корнєєв М. В. Розрахункове обґрунтування стимулювального рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування / М. В. Корнєєв // Держава та регіони. – 2009. – № 2. – С. 96 – 102. – (Серія : “Економіка та підприємництво”).

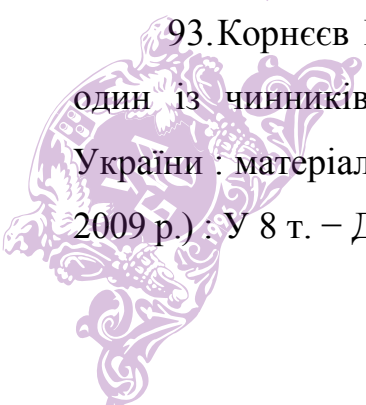
89. Корнєєв М. В. Система управління місцевими фінансами в умовах становлення та розвитку фінансової автономії органів місцевого самоврядування / М. В. Корнєєв // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації : матеріали I-ої міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2009 р.). – Тернопіль : ТКІ, 2009. – С. 103 – 104.

90. Корнєєв М. В. Теоретичне розуміння змісту і структури фінансового механізму регулювання економічного розвитку регіону / М. В. Корнєєв // Економічний простір. – 2007. – № 6. – С. 61- 71.

91. Корнєєв М. В. Удосконалення методики оцінки фінансової автономії органів місцевого самоврядування / М. В. Корнєєв // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали VI-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Черкаси, 8-10 квітня 2009 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – С. 376 – 378.

92. Корнєєв М. В. Удосконалення теоретико-методологічного забезпечення узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії / М. В. Корнєєв // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7 (97). – С. 229 – 236.

93. Корнєєв М. В. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування як один із чинників виникнення економічних рецесій / М. В. Корнєєв // Фінанси України : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (10-11 квітня 2009 р.) : У 8 т. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – Т. 1. – С. 89–91.

94. Корнєєв М. В. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування як інструмент регулювання розвитку території / М. В. Корнєєв // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів : тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції. – Сімферополь : Таврія, 2009. – С. 123 – 125.

95. Корнєєв М. В. Фінансова автономія регіонів України в сучасному нормативно-правовому полі / М. В. Корнєєв // Схід. – 2008. – № 5 (89). – С. 15-17.

96. Корнєєв М. В. Фінансова самостійність регіонів України в контексті світових тенденцій її забезпечення / М. В. Корнєєв // Регіональні проблеми людського та соціального розвитку : тези доп. і повідом. міжнародної науково-практичної конференції (Донецьк, 4-5 листопада 2008 р.) : В 2-х т. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2008. – Т. 1. – С. 67–70.

97. Костюков А. Местные налоги как основа финансовой самостоятельности муниципалитета / Александр Костюков // Муниципальная власть. – 2002. – №4. – С.81-83.

98. Котлова Л. М. Фінансовий механізм управління соціально-економічним розвитком регіону / Л. М. Котлова, М. В. Корнєєв // Стан та проблеми інноваційної розбудови України '2007 : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (14–15 березня 2007 р.). Том. 1. Фінансова політика України : проблеми реформування та шляхи їх вирішення. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2007. – С. 50 – 52.

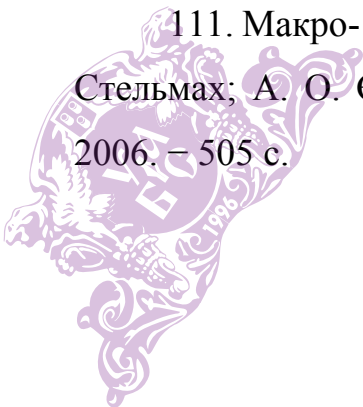
99. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. / В. І. Кравченко. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 487 с.

100. Криниця С. О. Зміцнення фінансової бази місцевого та регіонального самоврядування / С. О. Криниця // Фінанси України. – 1998. – № 2. – С. 38 – 47.

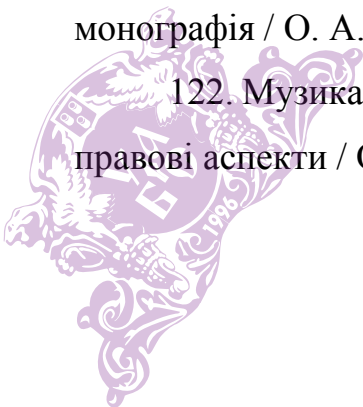
101. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.

102. Лаврів М. Місцеві податки і збори як атрибут фінансової автономії органів місцевого самоврядування / Михайло Лаврів // Регіональна економіка. – 2003. – № 3. – С. 197-207.

103. Лазарев Б. М. Компетенція органів управління / Б. М. Лазарев. – М. : Юридическая литература, 1972. – 280 с.
104. Левкович В. В. Поняття і правова природа неподаткових доходів / В. В. Левкович // Вісник Львівського університету. – 2001. – Вип. 36. – С. 276-280. – (Серія : юридична).
105. Леонідова О. Фінансування діяльності органів місцевого самоврядування / Олена Леонідова // Підприємництво, господарство і право : Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2006. – № 7. – С. 142-145.
106. Лук'янченко О. О. Розвиток економіки міста в умовах ринкових перетворень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.10.01 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / Олександр Олексійович Лук'янченко. – Донецьк, 2000. – 20 с.
107. Лукьянченко А. А. Концепция формирования местных бюджетов на основе принципа “распределения полномочий” / А. А. Лукьянченко, В. Н. Амитан. – Донецк : Ин-т экономико-правовых исследований НАН Украины, 1999. – 38 с.
108. Луніна І. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади / І. Луніна, Н. Фролова // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 37-47.
109. Лучка А. Забезпечення прозорості та відкритості бюджетів місцевого самоврядування як засіб поглиблення демократизації суспільного життя / Андрій Лучка // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 2. – С. 37-45.
110. Любченко О. М. Оцінка фінансово-інвестиційного потенціалу регіонів України як невід'ємний елемент розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіону / О. М. Любченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 3. – С. 8-12.
111. Макро- і мікроекономічні складові розвитку : монографія / [В. С. Стельмах; А. О. Єпіфанов; І. В. Сало та ін.]. – Суми : “Університетська книга”, 2006. – 505 с.

112. Малярчук А. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів / Анатолій Малярчук // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – Випуск 1. – С. 153-160.
113. Малярчук А. К. Наповнення місцевих бюджетів в умовах розширення бюджетних прав органів місцевого самоврядування. дис. ... канд екон. наук : 08.04.01 / Малярчук Анатолій Климович. – Тернопіль, 2005. – 256 с.
114. Мандель И. Д. Кластерный анализ / И. Д. Мандель. - М. : Финансы и статистика, 1988.– 176 с.
115. Механизмы управления развитием региона / [В. Я. Афанасьев, И. К. Быстряков, В. И. Видяпин и др.]. – М., 2001. – 331 с.
116. Мироненко Т. Адаптація європейського досвіду місцевого самоврядування до умов України / Т. Мироненко, О. Харитончук // Вісник КНТЕУ. – 2006. – № 6. – С. 15-22.
117. Мінченко М. В. Формування комплексної інтегральної оцінки фінансово-економічного розвитку регіону/ М. В. Мінченко, І. М. Волик, І. М. Боярко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6 (48). – С. 76-85.
118. Місцеві фінанси: підручник / за ред. О. П. Кириленко. – К. : Знання. – 2006 – 677 с.
119. Мних М. В. Роль та значення місцевих фінансів у розвитку місцевого самоврядування / М. В. Мних // Економіка, Фінанси, Право. – 2004. – № 2. – С. 15-17.
120. Многомерный статистический анализ в экономике : учеб. пособ. для вузов / [Сошникова Л. А., Тамашевич В. Н., Уебе Г., Шефер М.] ; под ред. проф. В. Н. Тамашевича. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 598 с.
121. Музика О. А. Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством : монографія / О. А. Музика. – К. : Атіка, 2004. – 344 с.
122. Музика О. А. Неподаткові доходи місцевих бюджетів: деякі фінансово-правові аспекти / О. А. Музика // Адвокат.– 2005. – № 2. – С. 7-10.

123. Музика О. Поняття “доходи місцевих бюджетів” і відмежування його від суміжних бюджетно-правових категорій / Оксана Музика // Право України. – 2004. – № 10. – С. 63-68.
124. Нагорна І. Проблеми раціональної організації території приміської зони / Ірина Нагорна // Вісник Української академії державного управління. – 1998. – № 4. – С. 243-250.
125. Нестеренко А. С. Фінансова самостійність місцевого самоврядування та її забезпечення / А. С. Нестеренко // Митна справа. – 2002. – № 6. – С. 88-92.
126. Никольский П. С. Финансы в системе хозяйственного механизма управления промышленностью / П. С. Никольский. – М. : Финансы и статистика, 1982.
127. Огонь Ц. Г. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 3-11.
128. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 72500 слов и 7500 фразеолог. выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Азъ, 1995. – 908 с.
129. Оксьом І. Нормативно-правове забезпечення регіональної соціальної політики / Іван Оксьом // Підприємництво, господарство і право : Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2007. – № 2. – С. 61-64.
130. Опарін В. М. Фінанси [загальна теорія] : навч. посіб. / В. М. Опарін. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 240 с.
131. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : дис. ... д-ра. екон. наук : 08.04.01 / Опарін Валерій Михайлович. – Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 407 с.
132. Ославський М. Основні засади правового регулювання системи місцевого оподаткування в Україні / Михайло Ославський // Юридична Україна. – 2006. – № 4. – С. 38-42.
133. Офіційний сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області. – Режим доступу до сайту : www.dnprstat.gov.ua.

134. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до сайту : www.ukrstat.gov.ua.

135. Офіційний сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації. – Режим доступу до сайту : [www.adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/\(DOCWEB\)/8DC77F6D85143064C22572C0002CB874](http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/(DOCWEB)/8DC77F6D85143064C22572C0002CB874)

136. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу до сайту : www.minfin.gov.ua.

137. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави / К. В. Павлюк. – К. : НІОС, 1998. – 176 с.

138. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів / К. В. Павлюк // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 24-37.

139. Панкевич Л. В. Напрями вдосконалення управління фінансовими ресурсами регіону / Л. В. Панкевич // Регіональна економіка. – 2000. – № 1. – С. 34-43.

140. Пауль А. Понятіе доходів бюджету / А. Пауль // Фінансово-правова доктрина постсоціалістического государства : сб. научных докладов и сообщений за матеріалами міжнародної наукової конференції (22-24 вересня 2003 г.). – Чернівці : Рута, 2003. – Вип. 2. – С. 125 – 126.

141. Перерва Г. Механізм здійснення запозичень до місцевих бюджетів в Україні / Г. Перерва // Управління сучасним містом. – К., 2006. – № 1-2/1-6. – С. 240-247

142. Перощук З. І. Напрями удосконалення національного законодавства щодо розширення бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування / З. І. Перощук // Держава і право. – 2007. – Вип. 37. – С. 495-502.

143. Перощук З. Удосконалення правового забезпечення самостійності місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування / Зорина Перощук // Право України. – 2007. – №12. – С.74-77.

144. Петленко Ю. В. Місцеві фінанси : опорний конспект лекцій / Ю. В. Петленко, О. Д. Рожко. – К. : Кондор, 2003. – 282 с.

145. Петровці М. Регіональна диференціація за соціальними показниками та шляхи її подолання / Михайло Петровці, Олександр Жулканич // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 253-258.
146. Пешко А. В. Шляхи стабілізації бюджетної системи України / А. В. Пешко // Економіка промисловості. – 2005. – № 4(30). – С. 3-8.
147. Пилипів В. В. Переваги та недоліки фіскальної децентралізації: теоретичні аспекти / В. В. Пилипів // Вісник КНУТД. – 2006. – №6. – С.136-141
148. Пинзеник В. М. Регіональна політика в умовах конституційної реформи / В. М. Пинзеник // Економіст. – 2005. – № 4. – С.31-33.
149. Политология : энциклопедический словарь / общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. - 431 с.
150. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України : прийнятий 21.05.1997 № 280/97-ВР : за станом на 11.02.2009 р. / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу до закону : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
151. Про місцеві державні адміністрації : закон України : прийнятий 09.04.1999 р. № 586-XIV : за станом на 31.01.2009 р. / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу до закону : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=586-14>.
152. Про місцеві податки і збори : декрет Кабінету Міністрів України : прийнятий 20.05.1993 № 56-93 : за станом на 10.05.2008 р. / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=56-93>.
153. Про систему оподаткування : закон України : прийнятий від 25.06.1991 № 1251-XII : за станом на 30.09.2006 р. / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу до закону : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1251-12>.
154. Прокопенко О. А. Податкова система як фактор впливу на соціально-економічний розвиток регіону / О. А. Прокопенко // Економіка та держава. – 2008. – № 2. – С. 19-23.

155. Пустовіт В. Місцевий бюджет: стан, проблеми, перспективи / Володимир Пустовіт. // Аспекти самоврядування. – 2006. – № 5. – С. 5-9.
156. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – [2-е изд., испр.]. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
157. Регіональна економіка: Словник-довідник / [О. Д. Богорад, О. М. Невелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний]. – К. : НДІСЕП, 2004. – 346 с.
158. Романенко О. Р. Фінанси: підручник / О. Р. Романенко. – [3-те вид., стереотип.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
159. Руденко І. В. Економіко-математична модель функціонування регіонального фонду підтримки розвитку територій / І. В. Руденко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 2. – С. 140–148.
160. Рукавишникова І. В. “Связанные” и “свободные” полномочия властвующих субъектов финансовых отношений / І. В. Рукавишникова // Финансовое право. – 2005. – № 5. – С. 2-6.
161. Садков В. Г. Межбюджетные отношения и методические основы определения размеров местных бюджетов / В. Г. Садков, Л. С. Гринкевич // Финансы. – 1997. – № 6. – С. 16-18.
162. Сидорець О. В. Деякі аспекти фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів / О. В. Сидорець // Фінанси України. – 2001. – № 9. – С. 105-110.
163. Скатерщикова Е. Е. Интегральная оценка меры социально-экономического благополучия российских городов: новая методика и результаты её применения / Е. Е. Скатерщикова, В. П. Цветков // Российский экономический журнал. – 2001. – № 5-6. – С. 39-45.
164. Слухай С. В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів / С. В. Слухай, О. В. Гончаренко // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 12-20.
165. Слухай С. В. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій : монографія / С. В. Слухай. – К. : АртЕк, 2002. – 280 с.
166. Слухай С. В. Особливості фінансової підтримки місцевих бюджетів / С. В. Слухай // Фінанси України. – 2002. – № 9. – С.48-55.

167. Слухай С. В. Удосконалення формування доходів місцевих бюджетів в Україні / С. В. Слухай, О. В. Гончаренко // Фінанси України. – 2007. – № 8. – С. 63-72.
168. Смирнов С. О. Групування адміністративно-територіальних одиниць України за схильністю до фінансової автономії органів місцевого самоврядування / С. О. Смирнов, М. В. Корнеєв // Вісник Української академії банківської справи. – 2009. – № 1 (26). – С. 9 – 14.
169. Соколов М. О. Вдосконалення механізму розподілу міжбюджетних трансфертів / М. О. Соколов // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Харків: АТЗТ “Самміт Харків”, 2005. – № 663. – С. 24-28. – (Економічна серія “Еволюція наукових знань та сучасні проблеми економічної теорії”).
170. Соколов Н.А. Направлення совершенствования межбюджетных отношений / Н. А. Соколов // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2005. – № 3 (16) – 4 (17). – С. 22-29. – (Серія “Економіка та менеджмент”).
171. Соціально-економічні основи розвитку регіонів : навч. посіб. / [А.О. Єпіфанов, С.В. Зеленський, М.В. Мінченко та ін.]. – Суми : ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2001. – 332 с.
172. Старостенко Н. В. Методологія формування міжбюджетних трансфертів / Н. В. Старостенко // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 39-44.
173. Старостенко Н. В. Розподіл бюджетних ресурсів між рівнями влади / Н. В. Старостенко // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 38-45.
174. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2001 рік. – Дніпропетровськ : Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2002. – 507 с.
175. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2004 рік / кер. кол. І.В. Почиталіна. – Дніпропетровськ : Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2005. – 620 с.
176. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2007 рік / кер. кол. І.В. Почиталіна. – Дніпропетровськ : Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2008. – 535 с.

177. Статистичний щорічник України за 1996 рік / Державний комітет статистики України ; відп. за вип. О. Г. Осауленко. – К. : Українська енциклопедія, 1997. – 618 с.

178. Статистичний щорічник України за 1998 рік / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Техніка, 1999. – 576 с.

179. Статистичний щорічник України за 2000 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Техніка, 2001. – 598 с.

180. Статистичний щорічник України за 2002 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2003. – 662 с.

181. Статистичний щорічник України за 2005 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2006. – 575 с.

182. Статистичний щорічник України за 2007 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2008. – 571 с.

183. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : навч. посіб. / О. О. Сунцова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 560 с.

184. Суховірська О. Б. Фінансові ресурси місцевих органів влади / О. Б. Суховірська // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 61-67.

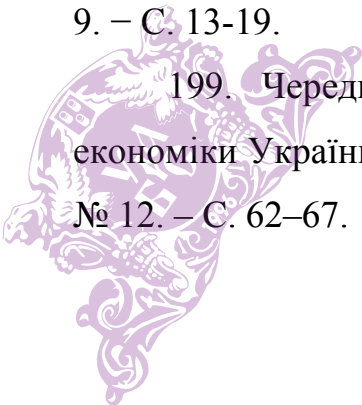
185. Сучасні проблеми розвитку національної економіки і шляхи їх розв'язання : колективна наук. монографія / за наук. редакцією М. М. Єрмошенка. – К. : Національна академія управління, 2008. – 452 с.

186. Таболин В. В., Корнев А. В. Муниципальное городское право. Правовые и организационные основы деятельности органов местного самоуправления в городах : монография / В. В. Таболин, А. В. Корнев. – М.: Формула права, 2000. – 304 с.

187. Тарангул В. Д. Зарубіжний досвід організації міжбюджетних відносин та їх законодавче забезпечення / В. Д. Тарангул // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 3. – С. 117-123.

188. Теліженко О. М. Вдосконалення механізму розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів / О. М. Теліженко, О. Ю. Древаль // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Випуск 241. Т. II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 368–376.

189. Теория финансов : учебное пособие / [Заяц Н. Е., Фисенко М. К., Бондарь Т. Е. и др.] ; под общ. ред. Н.Е.Заяц, М.К.Фисенко. – Мн. : Высшая школа, 1997. – 368 с.
190. Тихомиров Ю. А. Публичное право : учебник / Ю. А. Тихомиров. – М. : Изд-во БЕК, 1995. – 496 с.
191. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ / [Ким Дж.-О., Мьюллер Ч. У., Клекка У. Р., Олдендерфер М. С.] ; пер с англ. под ред. И.С. Енюкова. - М. : Финансы и статистика, 1989. – 215 с.
192. Финансовое право : учебник / под ред. Н. И. Химичевой. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2003. – 733 с.
193. Финансы : учебник / [Родионова В. М., Вавилов Ю. Я., Гончаренко Л. И. и др.] ; под общ. ред. В. М. Родионовой. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 400 с.
194. Фінанси : вишкіл студії : навч. посіб. / за ред. С. І. Юрія. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 357 с.
195. Фінанси [теоретичні основи] : Підручник / [Грідчина М. В., Захожай В. Б., Осіпчук Л. Л. та ін.] ; під кер-вом і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. – [2-ге вид., випр. і допов.]. – К. : МАУП, 2004. – 312 с.
196. Фінанси підприємств : підручник / [Поддєрьогін А. М., Буряк Л. Д., Нам Г. Г. та ін.] ; керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.
197. Формування і функціонування бюджетної системи України : монографія / [Булгакова С. О., Колодій О. Т., Єрмошенко Л. В. та ін.] ; за заг.ред А. А. Мазаракі. – К. : Книга, 2003. – 344 с.
198. Чеберяко О. В. Фінансова підтримка місцевих бюджетів в умовах бюджетного унітаризму в Україні / О. В. Чеберяко // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 13-19.
199. Чередніченко Ю. В. Використання кривої Лаффера в процесі розвитку економіки України / Ю. В. Чередніченко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 12. – С. 62–67.

200. Чернадчук В. Бюджетно-контрольні правовідносини як правова категорія / В. Чернадчук // Право України. – 2005. – № 5. – С. 63-65.
201. Чернадчук В. Щодо класифікації бюджетних правовідносин / В. Чернадчук // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 5. – С. 65-68.
202. Шевчук Н.Ю. Джерела формування фінансових ресурсів на місцевому рівні: теорія та практика / Н. Ю. Шевчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6 (73). – С. 75-79.
203. Шуляк П. Формування місцевих бюджетів є головним напрямом розширення фінансової автономії територій України / П. Шуляк // Економіка та держава. – 2004. – № 2. – С. 9-10.
204. Экономика предприятия : учебник / под ред. проф. О. М. Волкова. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : Инфра-М, 2000. – 520 с.
205. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / под общей ред. О. Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2006. – 973 с.
206. Bahl R. Worldwide Trends in Fiscal Decentralization / R. Bahl // Intergovernmental Fiscal Relations: Conference. – Johannesburg (South Africa), 1995. – P. 20-40.
207. Bird R.M. Intergovernmental Fiscal relations: Universal Principles, Local applications / R.M. Bird // Georgia State University, 2000. – WP № 00-2. – P. 10-13.
208. Ebel R. Talking Points of Logic of Decentralization and Worldwide Overview / R. Ebel // Mediterranean Development Forum. – Marrakech (Morocco), 1998. – P. 51-62.
209. Fiscal autonomy of sub-central governments // OECD Economic Studies. – WP, 2006. – P. 13.
210. Joumard I., Kongsrud P. M. Fiscal relations across government levels / I. Joumard, P. M. Kongsrud // OECD Economic Studies. – 2003. – № 36. – P. 184.
211. Thieben U. Fiscal Decentralisation & Economic Growth in High-Income OECD Countries / U. Thieben // ENEPRI Working Paper. – 2001. – № 1. – P. 39.

